

University of Groningen

Potensia

Rothfusz, Jacqueline

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2017

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Rothfusz, J. (2017). *Potensia: Denkgereedenschappen voor het werk met marginale groepen*. [, Rijksuniversiteit Groningen]. Rijksuniversiteit Groningen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

POTENSIA

DENKGEREEDSCHAPPEN VOOR HET WERK MET MARGINALE GROEPEN

JACQUELIEN ROTHFUSZ

POTENSIA

Colophon:

Cover design: Jan Hamstra

Illustrations: Jan Hamstra, Jaap Vis, Jochen Tiemann (Bafuß)

Printing: Ipskamp Drukkers B.V., Enschede.

ISBN 978-90-367-9468-8 (gedrukt)

ISBN 978-90-367-9467-1 (e-boek)

© Jacquélien Rothfusz 2016. All rights reserved.

rijksuniversiteit
 groningen

Potensia

Denkgereedschappen voor het werk met marginale groepen

Proefschrift

ter verkrijging van de graad van doctor aan de
Rijksuniversiteit Groningen
op gezag van de
rector magnificus prof. dr. E. Sterken
en volgens besluit van het College voor Promoties.

De openbare verdediging zal plaatsvinden op

donderdag 16 februari 2017 om 12.45 uur

door

Jacoba Geertruida Rothfus

geboren op 13 oktober 1955
te Renkum

Promotores

Prof. dr. L.W. Nauta

Prof. dr. R.W. Boomkens

Copromotor

Dr. L. Polstra

Beoordelingscommissie

Prof. dr. J.J.M. Zeelen

Prof. dr. M.A. Verkerk

Prof. dr. M.J. Trappenburg

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	1
Hoofdstuk 1 Inleiding	7
1.1 Summertime blues	7
1.2 Probleemstelling	10
1.3 Doelstelling	11
1.4 Opzet van de dissertatie	11
Hoofdstuk 2 Verschillende werkelijkheden	15
2.1 Inleiding	15
2.2 De Antilliaanse mannen	16
Migratiemotieven	18
2.3 De locatie: Beijum-Oost	18
2.3.1 Beijum	20
2.3.2 Winkelcentrum-Oost	22
2.4 De buurtbewoners	23
2.4.1 Ervaringen met het wonen in Beijum-Oost	23
2.4.2 Ervaringen van de bewoners in de omgeving van de Bedumerweg	25
Omgeving Bedumerweg	25
Ervaringen van omwonenden	27
2.5 De professionals en de constructie van de 'Top 50'	29
2.5.1 Maatschappelijk werk	31

Hoofdstuk 3 Denkgereedschappen 35

3.1	Normaliserende macht: Foucault	35
	Macht en verzet	37
3.2	Tactieken van gebruikers: De Certeau	39
3.3	Logica's: Mol	41

Hoofdstuk 4 Methode: Actor-Network-Theory 45

4.1	Onderzoek naar de 'Top 50'	45
4.2	Actor-Netwerk	50
4.2.1	Actant	51
4.2.2	Netwerk	52
4.2.3	Netwerk rond de 'Top 50'	55
4.3	Werkwijze	56
4.3.1	Interviews	57
4.3.2	Observaties	59
4.3.3	Documentonderzoek	59
4.4	Analyse	59
4.5	Betrouwbaarheid	62
	De onderzoekers	62
4.6	Validiteit	64

Hoofdstuk 5 Normaliserende macht: over praktijken die er op gericht zijn om mensen aan te passen aan de heersende normen 69

5.1	Interventies	70
5.1.1	Hoe de 'Top 50' gecreëerd wordt	70
5.1.2	Professionele strategieën in de eerste kring rond de 'Top 50'	74
5.1.3	Interventies in de tweede kring rond de 'Top 50'	79
5.2	De grenzen van het normale	84
5.2.1	Insluiting en uitsluiting	84
5.2.2	Foucault over het andere	85
5.2.3	Microfysica van de macht: biopolitiek, gouvernementele macht en normaliserende macht	86

5.3	Foucaults analyse van normaliserende macht als denk- gereedschap om de interventies in het 'Top 50' netwerk te begrijpen	89
5.3.1	Zichtbaarheid	90
5.3.2	Internalisering	94
5.3.3	Beheersen van de ruimte	96
5.3.4	Beheersen van de tijd	97
5.3.5	Hiërarchisch toezicht	97
5.3.6	Normaliserende sanctie	97
5.3.7	Tactiek	98
5.4	Pastorale macht	99
5.5	De markt van welzijn en geluk	100
5.6	Conclusie	105

Hoofdstuk 6 Tegenmacht **107**

6.1	De speelruimte van de 'Top 50'	108
6.1.1	Samenwerken: de tevreden klant	109
6.1.2	Tactieken waarbij de 'Top 50' vooral zijn eigen gang gaat	111
6.1.3	Professionals en instituties inzetten om eigen doelen te bereiken	122
6.1.4	Het tactische gebruik van de ruimte	124
6.1.5	Hoe de 'Top 50' zich verhoudt tot de normaliserende machtspraktijken	125
6.2	Foucault over tegenmacht	126
6.3	De Certeau: Het woord nemen	131
6.4	De speelruimte van de professionals	133
6.5	Professionele dilemma's	134
6.5.1	Presentiebenadering en de straathoekwerkers	136
6.5.2	Sociale regelgeving en de klantmanagers	138
6.6	Tactieken van buurtbewoners	141
6.7	Conclusie	143

Hoofdstuk 7 Logica's **147**

7.1	Interventieteams	147
-----	------------------	-----

7.2	Netwerken en logica's	152
7.2.1	Netwerken: Reassembling the social	152
7.2.2	De reconstructie van het sociale	153
7.2.3	Logica's	157
7.3	Logica's in het netwerk rond de 'Top 50'	161
7.3.1	Individuele zorglogica	162
7.3.2	Gemeenschapszorglogica	166
7.3.3	Veiligheidslogica	178
7.3.4	"Change the mindset" logica	182
7.3.5	Politieke logica	186
7.4	Onderlinge relaties tussen logica's	187
7.4.1	Begrippen en handelingen die in verschillende logica's een andere functie hebben	190
7.4.2	Op elkaar aansluitende logica's	191
7.4.3	Botsende logica's	192
7.4.4	Veranderende logica's	194
7.5	Conclusie	198

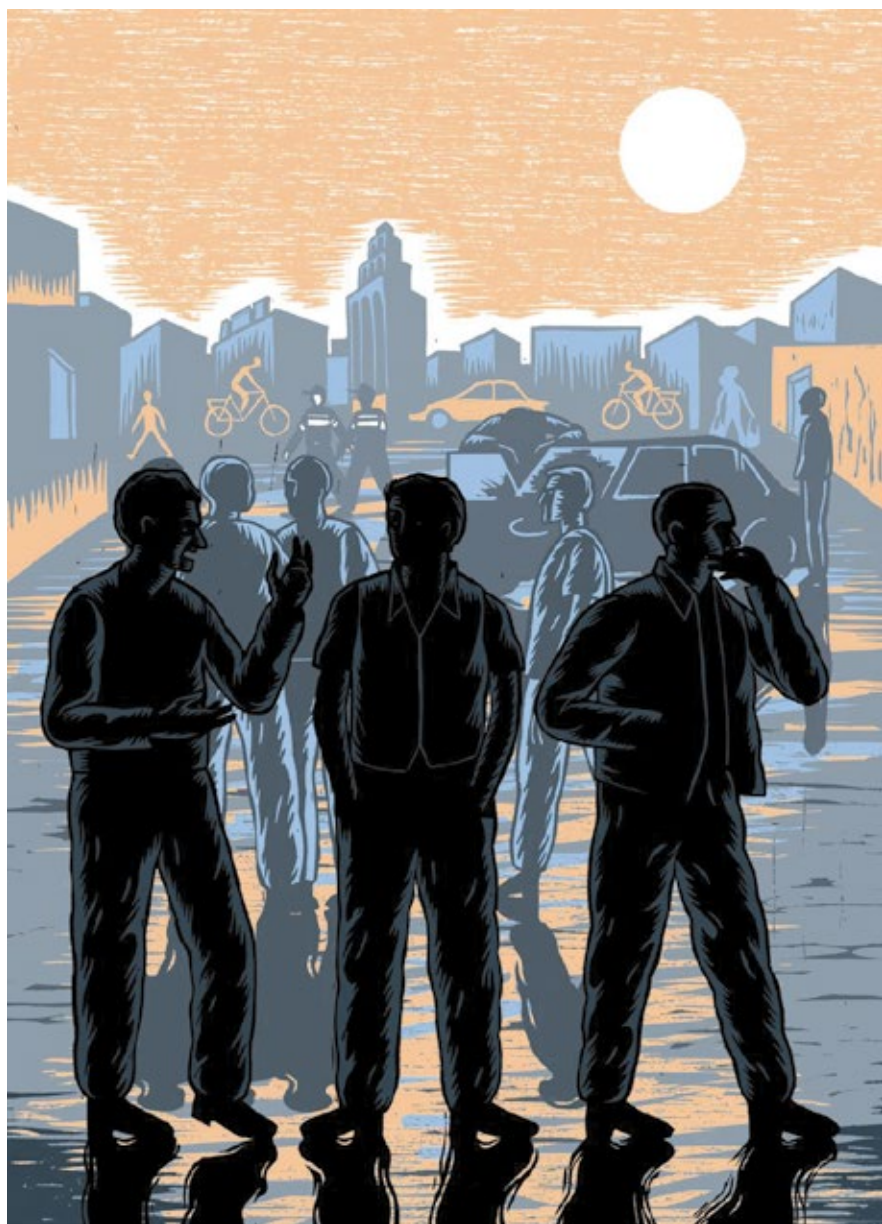
Hoofdstuk 8 Conclusie **201**

8.1	De constructie van een netwerk	203
	'Top 50' netwerk	203
	Veelplegers netwerk	204
	Koloniaal netwerk	204
8.2	Macht	206
8.3	Macht en Tegenmacht	207
8.3.1	Professionals en discretionaire ruimte	208
8.3.2	Gebruikers, cliënten en tegenmacht	210
8.4	Logica's	212

Hoofdstuk 9 Adviezen **217**

9.1	Verbondenheid	217
9.2	Perspectief bieden	218
9.3	Speelruimte	218
9.4	Nadenken over machtsprocessen	219

Literatuur	220
Abstract	232
Samenvatting	240
A. Bijlage: Definities	249
B. Bijlage: Topiclijst interviews	250
Interviewvragen Top 50	250
Interview professional	251
<hr/>	
C. Bijlage: Hand-out Professionals over de Top 50, 25 april 2012	252
D. Bijlage: Lijst van voor het literatuuronderzoek gebruikte documenten	256
Dankwoord	260
Curriculum Vitae	265

Hoofdstuk 1

Inleiding

1.1 Summertime blues

Het is zomer in Groningen. Een groepje, dat bestaat uit Caribisch Nederlandse mannen en een enkele Surinamer, hangt rond voor de supermarkt of het Chinese restaurant. Ze praten hard in het Papiaments en maken daar grote gebaren bij. Soms loopt er iemand plotseling weg. Een eindje verderop staat een auto. De autoradio staat hard aan. Eén van de mannen zit in de auto. Een paar anderen staan er omheen. Als er meisjes langs komen, fluiten of roepen ze naar hen.

De feitelijke situatie, zoals die hier beschreven is, lijkt duidelijk. De meeste betrokkenen zullen het hierover eens kunnen worden. Maar wat is hier nu eigenlijk aan de hand? Vormen deze mannen een groep? Is hier dan sprake van overlast door een probleemgroep? Zijn de mannen ruzie aan het maken, meisjes aan het lastig vallen en handelen ze in drugs? Of zijn het gewoon mensen die in de buurt wonen en elkaar gezellig op straat ontmoeten, terwijl ze aan de auto sleutelen, omdat ze nu eenmaal geen geld hebben om hem naar de garage te brengen? De manier waarop betrokkenen een situatie waarnemen kan sterk verschillen. Er zijn dus verschillende perspectieven op deze werkelijkheid mogelijk en misschien kunnen we zelfs spreken van meerdere werkelijkheden. Op verschillende locaties in Groningen, zoals het winkelcentrum Beijum-Oost en de Bedumerweg, komen diverse betrokkenen met verschillende visies met elkaar in aanraking. Het is onmogelijk om vanuit een neutraal perspectief naar deze situatie te kijken.

Jarenlang woonde ik vlakbij winkelcentrum Beijum-Oost. In de supermarkt aan de Ypemaheerd deed ik mijn dagelijkse boodschappen en ik leende boeken uit de bibliotheek die ook aan het plein lag, vaak met mijn kinderen. Mijn dochter had zich voorgenomen om alle kinderboeken uit de bibliotheek te lezen, dus kwamen we er regelmatig. Op het plein van de Ypemaheerd stond vaak een groepje Antilliaanse mannen. Ik ben een blanke vrouw en versta geen Papiaments. Ik had dus geen idee waar deze mannen over praatten. Buren klaagden soms over hen. Ze voelden zich onveilig. Ik begon me af te vragen wie deze mannen waren en waarom ze daar rondhingen. Ook door mijn werk, als docent bij de Hanzehogeschool aan de opleiding Maatschappelijk Werk en Dienstverlening, werd mijn

interesse voor deze groep Caribische Nederlanders¹ gewekt. Hier ging het voornamelijk om hun, al dan niet vrijwillige, rol als cliënt. De studenten van de opleiding maatschappelijk werk en dienstverlening werden opgeleid om de 'empowerment' van hun cliënten te bevorderen, om ze meer macht over hun eigen leven te geven, maar tegelijkertijd heeft het maatschappelijk werk de taak om mensen in te passen in de samenleving. In de relatie tussen een maatschappelijk werker en een cliënt gaat het dus om macht. Gaat het dan om de macht van de cliënt zelf of de macht die ingezet wordt om mensen die zich afwijkend gedragen om te vormen tot 'normale' burgers, die zich gedragen volgens de dominante maatschappelijke normen? Dit lijkt te wringen.

Potensia

Potensia is Papiaments voor 'macht' en 'potentie'. De keuze voor een titel in het Papiaments sluit aan bij de hoofdpersonen in de casus die in dit proefschrift centraal staat. Potensia kan staan voor de geïnstitutionaliseerde macht, waarmee gepoogd wordt om marginale groepen in te passen in de 'normale' samenleving. Daarnaast kan het ook staan voor de tegenmacht, het vermogen van actoren in deze casus tactieken te vinden waarmee ze hun eigen draai aan deze macht kunnen geven. Het kan verwijzen naar de potentie die marginale groepen hebben, ook als er zelden iets positiefs over hen verteld wordt. Het doel van deze studie is om denkgereedschappen aan te reiken, waarmee professionals en beleidsmakers deze machtsprocessen kunnen analyseren.

Er worden verschillende verhalen verteld over de werkelijkheid. Ook in de relatie tussen deze verhalen kunnen we een machtsstrijd zien. Daarbij gaat het erom welk verhaal wordt gehoord en geaccepteerd als een aannemelijke representatie van de werkelijkheid en een bruikbare leidraad voor het handelen. Het kan gaan om de alledaagse verhalen waarmee mensen betekenis geven aan hun werkelijkheid, maar ook om politieke of sociaalwetenschappelijke verhalen, waar beleid en interventies mee gelegitimeerd worden. Het werk van de Franse filosoof-historicus Foucault kan helpen om meer inzicht

¹ Dit onderzoek richt zich op een casus rond een multi-probleemgroep, die bestaat uit mannen afkomstig van de Nederlandse Antillen. Het grootste deel van deze groep is afkomstig uit Curaçao. De status van de Nederlandse Antillen is veranderd. Van 1954 tot 2010 was het een land binnen het Koninkrijk de Nederlanden. In 1986 kreeg Aruba een status aparte als zelfstandig land binnen het Koninkrijk. In 2010 werden ook Curaçao en Sint Maarten zelfstandige landen en kregen Bonaire, Saba en Sint Eustatius een status als bijzondere gemeente. Sinds 2010 zijn de Nederlandse Antillen daarom geen staatkundige eenheid meer. De Nederlandse Overheid gebruikt sinds 2010 in plaats van 'Nederlandse Antillen' de naam 'Caribisch Nederland'. Voor de Nederlanders die afkomstig zijn uit dit gebied is de correcte aanduiding dus 'Caribische Nederlanders'. In dit onderzoek wordt zo veel mogelijk gebruik gemaakt van deze aanduiding. Als het gaat om citaten, beleid dat dateert van voor 2010 of andere situaties waarin deze Nederlanders worden aangeduid als Antillianen, wordt deze naam gehandhaafd. 'Antillianen' kan hier dus beschouwd worden als een synoniem van 'Caribische Nederlanders'.

te krijgen in relaties tussen verschillende vertogen die naast elkaar bestaan of elkaar opvolgen. Foucault beschrijft deze relatie als een machtsstrijd, die hij beschrijft als een 'strijd tussen vertogen en door vertogen' (Foucault, 1973, p.X). Hij schrijft in het bijzonder over sociaalwetenschappelijke vertogen. Daarbij distantieert hij zich van het idee dat de wetenschap steeds verder komt en het denken steeds rationeler wordt. Verschillende discoursen strijden met elkaar en nemen elkaars plaats in. Daarbij hoeft het niet zo te zijn dat een nieuw discours 'beter' is dan het daaraan voorafgaande.

'...de geschiedenis van de wetenschap, de geschiedenis van de kennis, gehoorzaamt niet eenvoudigweg aan de algemene wet van de vooruitgang van de rede, het is niet het menselijk bewustzijn, het is niet de menselijke rede die op de een of andere manier de hoeder is van de wetten van haar geschiedenis.' (Foucault, 1994, P. 665, vertaling JR)²

Ik wil uitzoeken welke verhalen maatschappelijk werkers en andere professionals vertellen over het werk dat zij doen en hoe deze verhalen zich verhouden tot de verhalen van de cliënten zelf en andere betrokkenen. De relatie van een groepje Caribische Nederlanders op een plein met allerlei mensen die zich beroepsmatig of privé met hen bezighouden lijkt goed bruikbaar om hierbij als casus in te zetten. Ik wil uitzoeken hoe de verschillende vertogen in deze casus overeenstemmen, met elkaar botsen of elkaar in- dan wel uitsluiten. Daarom heb ik, met de hulp van een aantal studenten, contact gezocht met deze mannen en met allerlei anderen, die op de een of andere manier bij hen betrokken zijn, zoals maatschappelijk werkers, politie, beleidsambtenaren en buurtbewoners. In de eerste plaats hebben we daarbij gekeken naar de omgeving van het winkelcentrum Beijum-Oost en later ook naar vergelijkbare situaties op andere plekken, zoals de Bedumerwegwijk in Groningen en Hoogezand. Alle geïnterviewden zijn geanonimiseerd om hun privacy te waarborgen.

Deze dissertatie gaat dus over macht. Daarbij kunnen we een onderscheid maken tussen drie aspecten van macht: de normaliserende macht waarmee mensen aangepast worden aan de dominante normen, de tegenmacht die mensen hebben om mee te gaan in deze normalisering of om een eigen richting te bepalen en tenslotte de machtsstrijd tussen verschillende vertogen. Er zijn concepten nodig om over de verschillende aspecten van macht na te denken. In de eerste plaats gebruik ik daarbij het begrip 'normaliserende macht', zoals beschreven door Foucault. Ik zal betogen dat dit begrip uitgebreid moet worden, omdat macht geen eenrichtingsverkeer is. Macht verhoudt zich tot de tegenmacht van degenen die beleid uitvoeren en degenen op wie het beleid gericht is. De begrippen 'strategieën' en 'tactieken', zoals beschreven door De Certeau kunnen hierbij

² "...l'histoire de la science, l'histoire des connaissances, n'obéit pas simplement à la loi générale du progrès de la raison, ce n'est pas la conscience humaine, ce n'est pas la raison humaine qui est en quelque sorte détentrice des lois de son histoire." (Foucault, 1994, p. 665)

ingezet worden. Tenslotte zal ik beschrijven hoe het begrip 'logica's', zoals uitgewerkt door Mol, kan helpen om patronen te construeren in de manier waarop betrokkenen een probleem omschrijven, wie daarin betrokkenen zijn, hoe zij denken over het probleem en wat daarbij logisch is om te doen.

1.2 Probleemstelling

De Caribische Nederlanders, waar dit onderzoek op is gericht, worden door de hulpverleners beschouwd als probleemgevallen. Ze staan op een door hulpverleners samengestelde lijst, die zij de 'Top 50' hebben genoemd. In het volgende hoofdstuk zal worden toegelicht hoe deze lijst geconstrueerd is. Daarom zal deze casus, die praktijken beschrijft in het netwerk rond deze mannen, de 'Top 50' casus genoemd worden.

In de 'Top 50' casus worden allerlei strategieën ingezet om de 'Top 50' aan te passen aan een levensstijl die in Nederland als 'normaal' beschouwd wordt en de mannen van de 'Top 50' lijst reageren hier op verschillende manieren op. Het probleem is dat er geen set van filosofische concepten voorhanden is om de machtsprocessen die hier spelen adequaat te beschrijven. Hiermee blijven de processen en de dilemma's die daarin ontstaan ongrijpbaar.

Deze casus is geselecteerd vanuit de veronderstelling dat het antagonisme tussen de verschillende partijen hier sterk is en dat daarom machtsprocessen beter zichtbaar gemaakt kunnen worden dan in een casus waarin de betrokkenen zich makkelijker voegen in hun normalisering. Tegelijkertijd wordt ervan uitgegaan dat deze casus exemplarisch is voor de manier waarop andere marginale groepen worden benaderd door hulpverleners en andere professionals. Daarom kom ik tot de volgende these:

THESE:

In de moderne samenleving wordt veel in het werk gesteld om marginale groepen te laten participeren in de 'normale' orde. Foucaults analyse van machtspraktijken biedt aanknopingspunten om deze pogingen te beschrijven als normaliserende machtsstrategieën. De Certeaus onderscheid tussen strategieën en tactieken geeft daarbij een nuttige aanvulling. Met behulp van dit onderscheid kan zichtbaar gemaakt worden hoe de verschillende actoren zich verhouden tot de normaliserende machtsstrategieën. Het concept 'logica's', zoals beschreven door Mol, kan tenslotte gebruikt worden om verschillende patronen te construeren in het denken en handelen van deze actoren. De begrippen 'normaliserende macht', 'strategieën en tactieken' en 'logica's' kunnen gebruikt worden als denkgereedschappen, waarmee op het werk met marginale groepen gereflecteerd kan worden.

Deze these wordt onderzocht aan de hand van een casus: de 'Top 50 Antillianen'. In deze casus worden de interacties tussen een groep mannen van Caribische afkomst, buurtbewoners en mensen die vanuit diverse achtergronden professioneel betrokken zijn bij deze Caribische Nederlanders onderzocht. Daarnaast wordt onderzocht welke rol beleid en de gebouwde omgeving spelen in deze context. Al deze actoren en hun onderlinge interacties kunnen worden beschreven als een netwerk. Omdat de interacties

er (deels) op gericht zijn om het gedrag van de 'Top 50' te veranderen, kunnen deze beschreven worden als machtsstrategieën. Dit netwerk wordt beschreven vanuit verschillende actoren: vanuit de 'Top 50' zelf, vanuit de buurtbewoners en vanuit de professionals.

1.3 Doelstelling

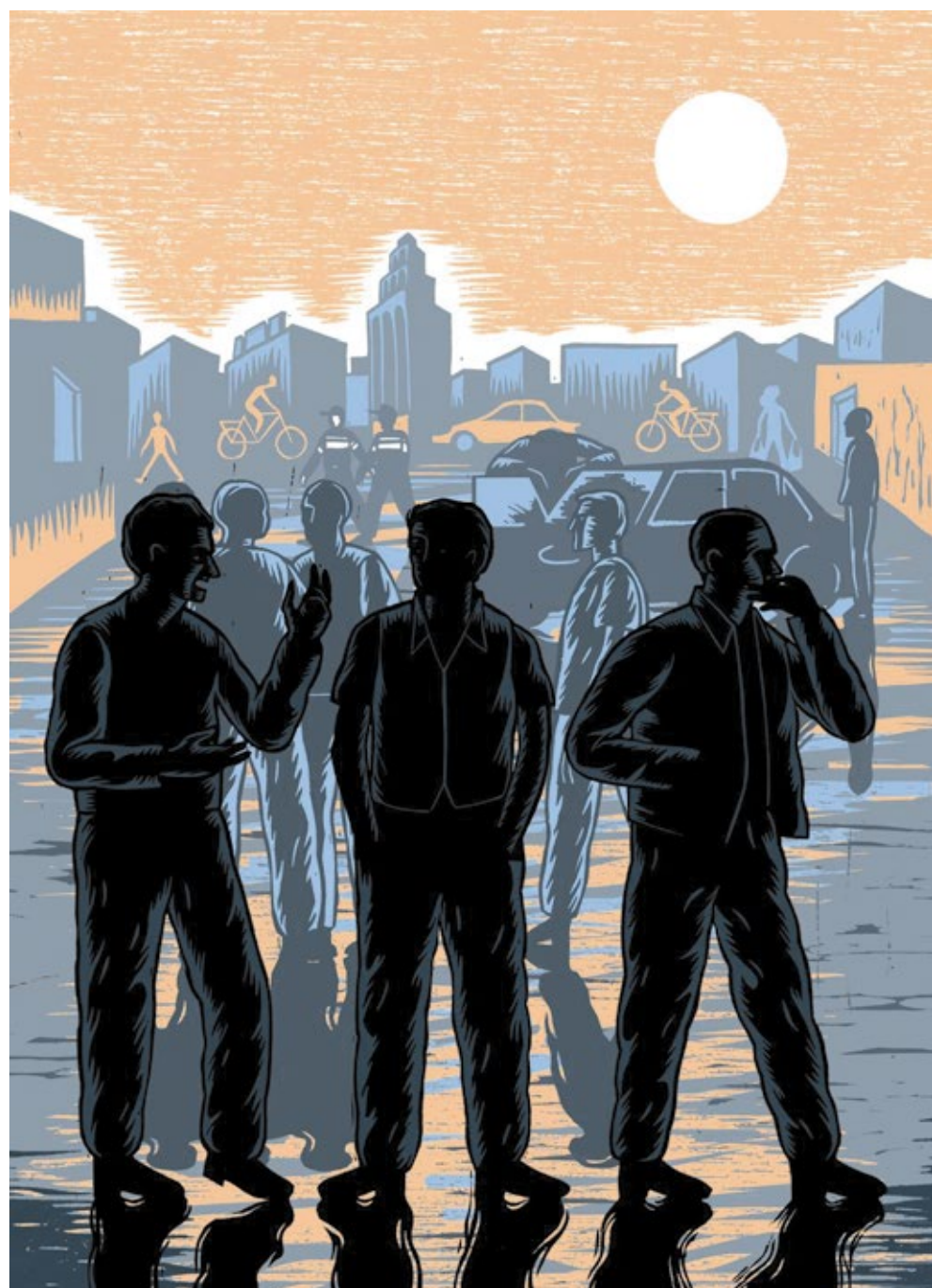
Het onderzoek heeft een driedelige doelstelling. In de eerste plaats is het bedoeld om professionals die met multiprobleemgroepen werken, gereedschappen te geven waarmee zij kritisch kunnen nadenken over hun interventies, over de dilemma's die ze daarin tegenkomen en over de wisselwerking tussen hun handelingen en die van hun doelgroep. Het is niet de bedoeling van dit onderzoek om instrumenten te ontwikkelen waarmee zij hun effectiviteit verhogen, maar wel om gereedschappen te bieden voor kritische reflectie. In de tweede plaats wil ik een bijdrage leveren aan de filosofische gereedschapskist door een uitwerking van het denken over macht en tegenmacht en door het zoeken naar mogelijkheden om empirie en theorie te verbinden. In de derde plaats is het de bedoeling dat de beeldvorming van multiprobleemgroepen bij het brede publiek genuanceerd wordt. Vaak wordt er op een stereotype manier gesproken over deze groepen. Een meer genuanceerd beeld kan leiden tot meer begrip, meer contact en betere kansen voor de 'Top 50' Caribische Nederlanders en andere probleemgroepen

1.4 Opzet van de dissertatie

Ieder hoofdstuk bestaat uit een theoretisch en een empirisch deel. In het empirische deel staat de 'Top 50' casus centraal. Daarbij worden ook uitstapjes gemaakt naar andere, verwante situaties. De manier waarop verschillende betrokkenen de casus ervaren verschilt en ik zal betogen dat het hier niet alleen gaat om verschillende perspectieven op de werkelijkheid, maar om verschillende werkelijkheden. Deze verschillende werkelijkheden worden gepresenteerd in hoofdstuk 2. In hoofdstuk 3 worden de denkgereedschappen geïntroduceerd, die moeten bijdragen aan een beter begrip van het werken met marginale groepen. In hoofdstuk 4 wordt de onderzoeksmethode besproken. In hoofdstuk 5, getiteld Normaliserende macht, worden de praktijken van de professionals, in relatie met de 'Top 50' beschreven en wordt onderzocht in hoeverre Foucaults opvattingen over normaliserende macht en het begrip 'strategie', zoals gedefinieerd door De Certeau, gebruikt kunnen worden om deze praktijken te analyseren. Het lijkt alsof de normaliserende macht zo alomtegenwoordig is, dat er geen ontsnappen aan is. In hoofdstuk 6 wordt onderzocht in hoeverre de 'Top 50', maar ook de professionals, het speelveld van de normaliserende macht naar hun hand kunnen zetten. Hierbij worden Foucaults gedachten over tegenmacht en het onderscheid dat De Certeau maakt tussen de begrippen 'strategie' en 'tactiek' gebruikt om het krachtenveld tussen verschillende actoren in kaart te brengen. Het zevende hoofdstuk beschrijft een concept waarmee recht gedaan kan worden aan de diversiteit en complexiteit van verschillende patronen van denken en handelen, die in de casus gevonden zijn: het begrip logica's, zoals beschreven door Mol. In de conclusie worden de resultaten in een bredere context

■ Potensia. Denkgereedschappen voor het werk met marginale groepen.

geplaatst en wordt gekeken hoe bruikbaar de verschillende denkgereedschappen zijn om te reflecteren op de hulp- en dienstverlening aan en het beleid voor marginale groepen. Het proefschrift wordt afgesloten met enkele adviezen voor professionals, beleidsmakers en politici.

Hoofdstuk 2

Verschillende werkelijkheden

*Ta ken a mata nos? (Wie hebben ons vermoord?)
Makamba! (De Hollanders!)*

*Ta ken a horta nos? (Wie hebben van ons gestolen?)
Makamba!*

*Ta ken a gaña nos? (Wie hebben tegen ons gelogen?)
Makamba!*

*Ta ken a bende nos? (Wie hebben ons verkocht?)
Makamba!*

*Awor nan ta yama nos criminal! (En nu noemen ze ons criminelen!)
(MC Pester, 1993)³*

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het netwerk beschreven van de 'Top 50' casus, die in dit onderzoek centraal staat. Verschillende versies van de 'Top 50' casus worden gepresenteerd, waarbij zowel de sociale als de fysieke actoren in dit netwerk aan bod komen: de werkelijkheid van de Antilliaanse mannen, de werkelijkheid van de locatie waar zij elkaar ontmoeten, de werkelijkheid van de buurtbewoners en tenslotte de werkelijkheid van diverse professionals die bij de 'Top 50' betrokken zijn. Vervolgens worden verschillende concepten geïntroduceerd, die gebruikt kunnen worden om te analyseren welke processen zich in dit netwerk afspelen. Achtereenvolgens de begrippen normaliserende macht, tegenmacht en logica's.

³ In 1993 schreef de van Curaçao afkomstige rapper MC Pester deze tekst, naar aanleiding van uitspraken van de toenmalige hoofdcommissaris van Amsterdam, Nordholt. Hij stelde dat de helft van de overvallen en straatroof in Amsterdam, dat jaar, werden gepleegd door jongeren van Surinaamse en Antilliaanse afkomst en dat de Antilliaanse overheden hun probleemgevallen in Nederland dumpen. MC Pester verwijst daarentegen in deze rap naar het koloniale en slavernijverleden van de blanke Hollanders, met de vraag: Wie zijn hier de criminelen? Geciteerd in Van San (1998).

2.2 De Antilliaanse mannen

“We vinden het gewoon gezellig om buiten te zitten als de zon schijnt”

Op het eerste gezicht lijken de rondhangende Antilliaanse mannen heel toegankelijk. Ze staan op het plein, midden in een woonwijk, waar veel buurtbewoners komen. Toch blijkt het lastig om contact met hen te krijgen. Ze geven wel commentaar op vrouwelijke studenten die voorbijlopen, maar als diezelfde studenten vragen of ze geïnterviewd willen worden, geven ze ontwijkende antwoorden of geven ze op de afgesproken tijd opeens niet thuis. Slechts een enkeling wil wat vertellen over zijn manier van leven. Uit deze gesprekken en gesprekken met anderen, die inmiddels het straatleven hebben opgegeven, komt naar voren dat het ze het belangrijk vinden om ‘ongrijpbaar’ te blijven. Volgens een van de geïnterviewden (Top50.4), die jaren op straat rondzwierf, maar nu in een afkickcentrum verblijft, “verbergen ze zich achter een masker”, omdat ze vaak verslaafd zijn en soms ook dealen. Ze hebben weinig vertrouwen in de politie, die hen – naar hun zeggen- voortdurend in de gaten houdt. Ze hebben ook weinig vertrouwen in hulpverleners, die er in hun ogen vooral op uit zijn om hun eigen baantje veilig te stellen en weinig voor hen doen. Ze zeggen dat ze het liefst met rust gelaten willen worden.

Geïnterviewde straatgroep: *‘...aan de ene kant is het wel goed, aan de andere kant is het niet goed. Wat wel goed is, is dat de politie en justitie mij met rust laat. Of moet laten, maar ze laten mij niet met rust... dus... nee...Als ze mij met rust lieten dan was het prima! Dan kan ik mijn leven voortzetten, dus maare, op zo’n manier kan ik mijn leven niet voortzetten. Mijn levensstijl en mijn relaties worden verstoord, door politie en de justitie.’... ‘Ja, ze hebben al drie keer een inval hier gedaan voor vuurwapen en shit en wat hebben ze gevonden? Niets!’ (Top50.1)*

Geïnterviewde ex-straatgroep, nu in een Time-Out centrum: *‘...toen die tijd was het gewoon meer, mensen worden niet geholpen om hun onderdak mensen komen uit de gevangenis dan gaan ze weer op straat, maar dan moet je contact houden met de reclassering, begrijp je, wat heb ik aan om uit de gevangenis te komen en dan moet ik twee jaar elke week gesprek doen met zo’n persoon en dan blijf ik zonder mijn onderdak en dan leef ik nog steeds op straat. Die tijd kan ik beter besteden om iets te zoeken, begrijp je die gedachte?’ (Top50.4)*

Veel geïnterviewde Caribische Nederlanders, ook zij die een meer geregeld leven leiden, met een baan en een huis, noemen de afstand en het wantrouwen naar ‘Hollanders’, waarmee ze Nederlanders bedoelen, die niet van Antilliaanse afkomst zijn. Ze zeggen dat ze regelmatig gediscrimineerd worden en daarom is het voor hen moeilijk om werk te vinden. Sommigen zien dat als een goede reden om geld te verdienen met illegale handel in drugs.

Aan de andere kant is er ook veel onbegrip vanuit de niet-Antilliaanse bevolking, die klaagt over overlast (Kloosterman, 2004). Een van de geïnterviewde hulpverleners, die zelf ook afkomstig is uit Curaçao, legt uit wat volgens hem een grote bron van onbegrip is:

Hulpverlener: *'Kijk, Antillianen heeft z'n eigen Papiaments snap je? ...weet je die hoge toeren, die hoge, hard praten en die dingen, weet je en dan naar voren komen met agressie, weet je, dat is, ik heb die woord maar ik kan niet bedenken, eh, weet je, dat is de manier.'*

Interviewer: *'Ja, dat is gewoon de cultuur eh van Curaçao zeg maar?'*

Hulpverlener: *'Ja, dat is de manier. Maar dat betekent niet dat die mensen hebben ruzie of ze zijn of weet je bezig met elkaar, ze zijn wel met elkaar, onderling krijg je dit. Snap je?'*

Interviewer: *'Ja. En als mensen dat dan niet kennen dan denken ze van oh, er is hier iets heel ergs aan de gang'*

Hulpverlener: *'Ja maar, mensen die niet kennen, weet je, ze proberen niet te begrijpen dat die mensen zo is. Want ze gaan denken dat die mensen zijn ruzie aan het doen met elkaar.'* (Pr15)

De relatie met 'Hollanders' verloopt dus, vooral bij de 'Top 50' soms stroef. Veel Caribische Nederlanders zoeken elkaar op. De 'Top 50' kiest de straat als ontmoetingsplek, als het weer redelijk is. Op Curaçao is het gebruikelijk dat mensen elkaar buiten ontmoeten. Ze zeggen dat ze het gewoon gezellig vinden om buiten te zitten en bovendien hebben ze kleine kamers zonder tuin, dus veel alternatieven zien ze niet. Ze praten vaak hard met elkaar in het Papiaments, maar dat is niets bijzonders voor Caribische Nederlanders.

Partner van een Antilliaan die bij de straatgroep hoort: *'Ja dat was gewoon echt gezelligheid dan stonden ze sigaretjes te roken en jointjes doen ze ook heel veel en, nou ja, Antillianen houden van schreeuwen dat is algemeen bekend en de burens dachten dat er dikke ruzies waren, terwijl ze gewoon dikke lol hadden en, nou ja, ik kon me heel goed inbeelden, ik kon me heel goed voorstellen, dat de burens daar last van hadden. En op den duur was het voor ons zelf ook niet meer leuk. Ik bedoel, het was gewoon te veel.'* (Par2)

In de winter blijven ze binnen, vanwege de kou. Het Antilliaanse trefcentrum 'Ambiente' is dan een ontmoetingsplaats voor Caribische Nederlanders, waar zowel de Caribische Nederlanders uit de straatgroep als de meer geïntegreerde Caribische Nederlanders elkaar tegenkomen. De voertaal is er hoofdzakelijk Papiaments. Ook hier wordt hard gepraat en luidruchtig domino gespeeld.

Potensia. Denkgereedschappen voor het werk met marginale groepen.

Migratiemotieven

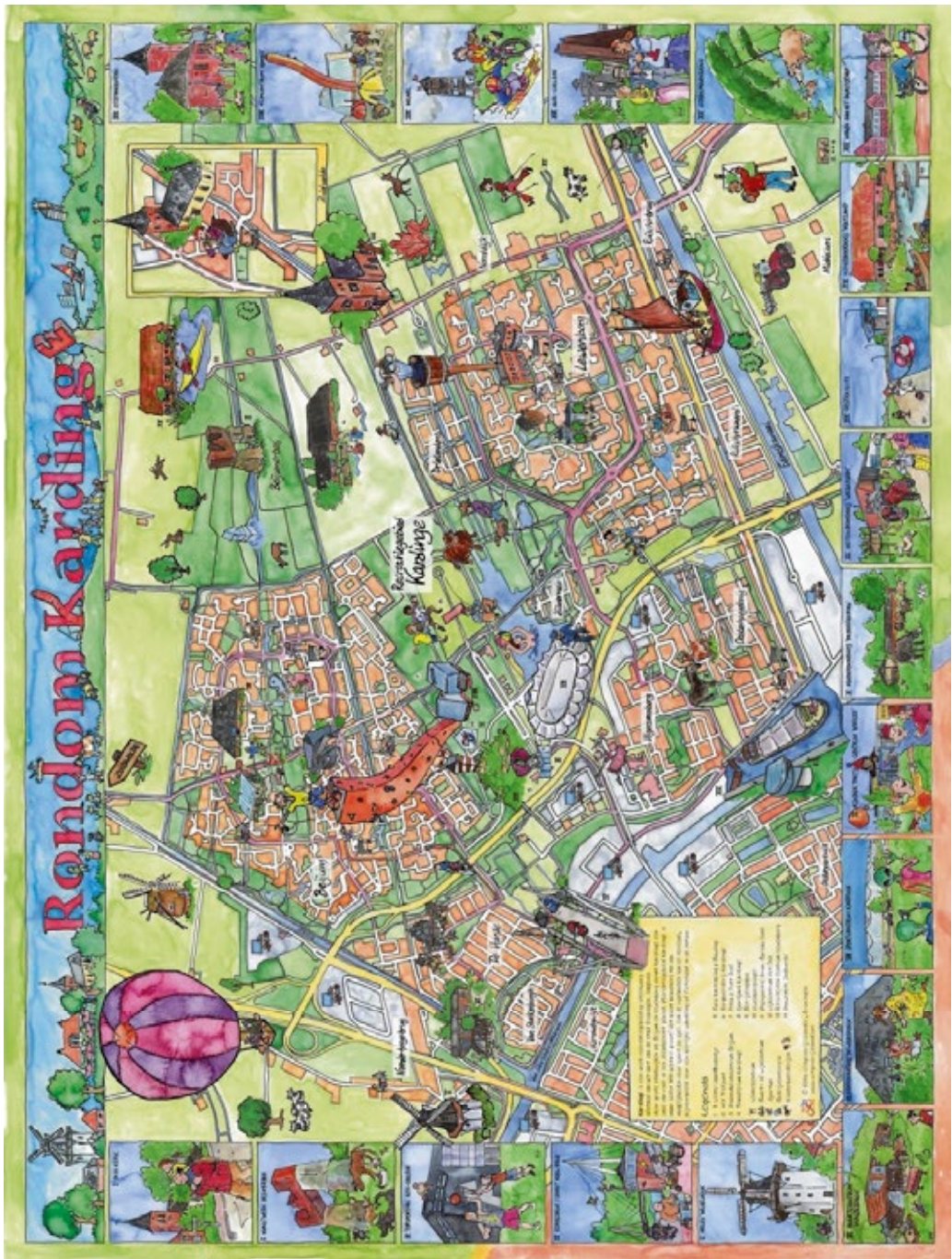
De redenen waarom de geïnterviewde Caribische Nederlanders naar Nederland zijn gekomen, zijn zeer divers.

Motieven om van Curaçao naar Nederland te komen, zoals door de geïnterviewde Caribische Nederlanders aangegeven in interviews
--

Nederlandse vriendin Ruzie met baas op Curaçao (waarschuwing terwijl hij niets fout had gedaan) Familie woont al in Nederland (broers, zussen, vrouw, tante) Opleiding in Nederland Geen werk op Curaçao, meer kans in Nederland Meer willen zien van de wereld Met moeder meegekomen, zij wilde meer mogelijkheden Vlucht voor drugscene Curaçao Drugs smokkelen

2.3 De locatie: Beijum-Oost

Eén van de hangplekken van Antilliaanse straatgroepen is winkelcentrum-Oost in Beijum. Beijum is een satellietwijk, aan de rand van de stad Groningen.

Plattegrond van Beijum en omgeving door de kunstenaar Bafuß (In: van Leeuwen, 2012)

2.3.1 Beijum

De wijk is in de zeventiger jaren gebouwd. Een nieuw verschijnsel in Groningen was destijds dat de toekomstige bewoners hierbij inspraak kregen (Hofman, 2007). De toenmalige wethouder, Max van den Berg, beperkte de invloed van de stedenbouwkundigen bij de dienst Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting, door een Bouwteam Beijum te formeren. Dit team was samengesteld uit verschillende maatschappelijke organisaties, zodat democratisch bepaald kon worden hoe de wijk eruit moest gaan zien. Tussen de vijftiger en zeventiger jaren verrees er in Groningen veel hoogbouw, maar toen Beijum ontworpen werd was al duidelijk dat hoogbouw niet erg gewild was. Veel - koopkrachtige- inwoners van de stad Groningen vertrokken naar omliggende dorpen, waar het makkelijker was om een ruim huis met tuin, in een groene omgeving te vinden. De gemeente wilde een alternatief bieden, om deze woningzoekenden binnen de stad te houden. De nieuwe wijk moest geborgenheid en sociale contacten bieden (Ekhart, 2012). Daarom is bij het ontwerp van de wijk veel gedaan om een landelijke uitstraling te realiseren:

‘Deze keer doen we het anders. Beijum moet het gevoel geven dat je buiten woont, er moet veel ruimte zijn voor kinderen, en de fiets en het groen krijgen een prominente plaats. Er wordt geen zand opgespoten, maar de wijk wordt ingepast in het bestaande landschap.’ (van den Berg in: van Leeuwen, 2012, p.133)

De wijk is oorspronkelijk op afstand van het stadscentrum gebouwd, maar inmiddels verbindt een nieuwe wijk haar met de rest van de stad. Max van den Berg vertelt dat het de bedoeling was dat je vanuit Beijum binnen een kwartier op de Grote Markt kon zijn (van den Berg in: Van Leeuwen, 2012). Beijum is ontworpen vanuit de ‘tuinstadgedachte’ (Gemeente Groningen, z.d.). De straten heten hier ‘heerd’, een oude benaming voor een Groninger boerderij. Op die manier wilde de gemeente een verbinding maken tussen de wijk en de landelijke omgeving (van den Berg in: Van Leeuwen, 2012). Er is veel groen en water met ruimte voor sport en spel. Als bouwmaterialen worden baksteen en hout gebruikt. Beijum is een zogenaamde ‘bloemkoolwijk’, dat wil zeggen dat er een ringweg door de wijk loopt, waar alle straten, als bloemkoolroosjes, op uitkomen. De straten lopen niet recht, maar kronkelig, om een levendige, informele woonomgeving te creëren. De Groningse hoogleraar architectuurgeschiedenis Ed Taverne verwoordt hierbij de bedenkingen die veel mensen hebben bij deze opzet: *“Dat godverlaten labyrint van huisjes en dingen.”* (in: Ekhart, 2012, p.127). De logica achter de huisnummers is moeilijk te volgen. De wijk is verdeeld in 13 deelplannen, die elk door een andere architect ontworpen zijn, om zo veel mogelijk variatie aan woontypes te realiseren (Hofman, 2007). De verschillende heerden zijn verbonden door fiets- en voetpaden, die tussen voetbal-, basketbal- en andere veldjes doorlopen. Er zijn veel woonerven. De meeste woningen zijn, relatief goedkope, eengezinswoningen. De gemiddelde woningwaarde (WOZ) ligt onder het gemiddelde niveau in de gemeente Groningen. In 2010 was dit €136.326 (in de hele

gemeente Groningen: € 179.398) en in 2015 was dit €111.849 (in de hele gemeente Groningen: €153.067) (Bureau Onderzoek en Statistiek van de Gemeente Groningen, 2015)⁴.

Op enkele plaatsen zijn er gestapelde woningen die 4 of 5 hoog zijn, met appartementen, bijvoorbeeld rond de Ypemaheerd in Beijum-Oost. Er zijn zowel koop- als huurwoningen. Omdat eind jaren 70 de koopmarkt voor huizen instortte, zijn veel huizen omgezet van premiekoop- naar premiehuur-woning. Daarmee trok de wijk veel mensen met lage inkomens. Dit werd in de beginperiode nog versterkt door de individuele huursubsidies. De wijk kreeg een negatief imago. Ekhart (2012) schrijft:

'Al gauw meldt de pers dat de nieuwe wijk hoofdzakelijk wordt bewoond door "bijstandsmoeders, junks, dealers en zo".' (Ekhart, 2012, p.129)

In de loop van de tijd komen steeds meer jonge middenklassegezinnen in Beijum wonen. De lage huizenprijzen maken de wijk ideaal voor starters en de groene omgeving heeft veel voordelen voor kinderen. Beijum was dan ook jarenlang de jongste wijk van Nederland. Er zijn daarom veel scholen in de wijk. In Beijum-Oost wonen meer mensen die een relatief laag inkomen hebben dan in de stad Groningen als geheel. Ook in de Hoogte, een wijk waar rond de Bedumerweg een ontmoetingsplaats voor de 'Top 50' is ontstaan, wonen relatief veel mensen met lage inkomens. In onderstaand overzicht worden de percentages van mensen in de hoogste en de laagste-inkomensgroepen vergeleken in twee peiljaren. Daarbij wordt Beijum-Oost vergeleken met de gehele Gemeente Groningen en met de wijk De Hoogte. De inkomensgroepen in deze tabel zijn gebaseerd op de landelijke verdeling. In 2012 vallen inkomens van €12.600 of lager in de groep 'laagste 20%' en inkomens van €44.100 of hoger in de groep 'hoogste 20%'.

		Gemeente Groningen	Beijum-Oost	De Hoogte
2012	Laagste 20%	29%	41%	51%
	Hoogste 20%	15%	5%	5%
2010	Laagste 20%	30%	41%	52%
	Hoogste 20%	15%	6%	3%

Tabel 1: Percentages hoogste en laagste inkomens in de wijken die in dit onderzoek zijn meegenomen vergeleken met de hele stad Groningen. Bron: Bureau Onderzoek en Statistiek van de Gemeente Groningen (2015)⁵

⁴ Gegevens zijn via de mail verstrekt op 29-9-2015.

Potensia. Denkgereedschappen voor het werk met marginale groepen.

De huurwoningen zijn later deels weer verkocht aan de huurders. Zowel in 2010 als in 2015 is de verhouding huur-koopwoningen in Beijum-Oost 66% -34%. Vergeleken met de gemeente Groningen in het geheel zijn er aanzienlijk meer koopwoningen. In 2010 is de verhouding huur-koopwoningen in de gemeente 82%-18% en in 2015 is die verhouding 81%-19% (Bureau Onderzoek en Statistiek Gemeente Groningen, 2015).

2.3.2 Winkelcentrum-Oost

Figuur 1: Winkelcentrum-Oost. Foto: Jaap Vis

Er zijn twee winkelcentra in Beijum. Winkelcentrum-West heeft het grootste aanbod en is het best bezocht. Winkelcentrum-Oost ligt rond de Ypemaheerd. Er is een supermarkt die regelmatig overgaat naar een andere keten. Momenteel is het een Aldi. Ook de bestemming van de andere panden is wisselend. De bakker, de slager, de zaak met tijdschriften en snoep en de dierenzaak zijn vertrokken. Er is een bibliotheek, waar sinds een aantal jaren ook het maatschappelijk werk bij ingetrokken is, inmiddels opgegaan in een WIJ-team⁶ en er is een Wegwijzer, waar wijkbewoners informatie kunnen krijgen over voorzieningen. Het verzorgingshuis Innersdijk is gesloopt, maar er is een intentieverklaring getekend dat in 2019 het nieuwe Innersdijk de deuren zal openen en dat dit wordt uitgebreid met een zogenaamd 'derdengebouw', waarin het WIJ-team, twee buurthuizen, appartementen voor mensen met een verstandelijke beperking en voor ouderen een plek zullen krijgen (Zorggroep Groningen, 2016). De zorggroep Groningen heeft nu een klein pand aan het plein. Gedurende enkele jaren was er een pand waar plaatselijke

⁵ Gegevens zijn via de mail verstrekt op 14-9-2015. De Gemeente beschikt niet over meer recente cijfers, want die worden pas twee jaar na het belastingjaar beschikbaar gesteld.

⁶ Groningse benaming voor het Sociaal team

kunstenaars hun producten verkochten en workshops aanboden, maar dit is weer opgedoekt. Op de hoek van het plein staat een sporthal. Er is horeca: twee Chinezen, een pizzeria, een café en een Dönerzaak. Midden op het plein staan een paar speeltoestellen voor kinderen. Boven de winkels zijn huurwoningen. Deze relatief kleine en goedkope woningen zijn aantrekkelijk voor mensen met lage inkomens, zoals de 'Top 50'. Het plein biedt ruimte om elkaar te ontmoeten en de winkels en horeca zijn ontmoetingsplekken bij slecht weer.

2.4 De buurtbewoners

'Als het een keer stil is dan denk je: 'oh wat een rust' dat is echt ongelooflijk hoor'

Naast de gebouwde omgeving, spelen ook de buurtbewoners een rol in het netwerk waar dit onderzoek zich op richt. In een survey door de gemeente Groningen (Kloosterman, 2004) klaagden buurtbewoners in Beijum over overlast door de rondhangende Caribische Nederlanders. De hangplek waar deze bewoners zich aan stoorden, is later deels verplaatst naar de wijk de Hoogte, naar de omgeving van een Chinees aan de Bedumerweg, die Antilliaans-Chinese maaltijden verkoopt. Aan de hand van interviews is gekeken wat bewoners rondom de twee verschillende winkelcentra vonden van het wonen in de wijk en de contacten met de Caribische hanggroepen. De resultaten daarvan worden in de volgende twee paragrafen behandeld.

2.4.1 Ervaringen met het wonen in Beijum-Oost

In het kader van dit onderzoek zijn 17 omwonenden van winkelcentrum Beijum-Oost geïnterviewd over hun ervaringen in de wijk. Naast diverse voordelen ervaren ze ook problemen, maar hun eindoordeel is overwegend positief. Slechts een van hen geeft aan dat hij direct zou verhuizen als hij de kans kreeg, vanwege de herrie 's nachts. De anderen geven verschillende redenen waarom het voor hen prettig wonen is in Beijum-Oost.

Het meest genoemd (acht respondenten) wordt de groene omgeving, zowel binnen de wijk als daarbuiten. Bewoners die willen wandelen of fietsen zijn zo in het Kardingerbos. Eén respondent geeft in dit verband ook aan dat de wijk hondvriendelijk is. Zeven respondenten noemen gezelligheid en de goede contacten met burens, die helpen als dat nodig is als belangrijke factoren. Sommige respondenten vinden de wijk net een dorpje of een volksbuurt. Voor deze bewoners zijn de ontwerpers van de wijk er dus in geslaagd om de bedoelde landelijke uitstraling van de wijk te creëren. Door zes respondenten wordt verteld dat de goede voorzieningen en de in de wijk georganiseerde activiteiten hun woonplezier bevorderen. Ze noemen het winkelaanbod, de voetbalclub, de laagdrempelige kerk en het gezondheidscentrum, waar onder meer het CJG de ouders ondersteunt bij de opvoeding. Ook de culturele diversiteit van de wijk wordt door zes geïnterviewden genoemd als een aspect dat de wijk aantrekkelijk maakt. Een van hen vindt vooral het leven op straat prettig en een ander vindt het fijn dat hij in een wijk waar veel diversiteit is, ook zelf af en toe wat meer kan maken. Zo kan hij soms de muziek harder aanzetten, zonder dat burens zich er direct aan storen. Andere pluspunten die

genoemd worden zijn de rust (vier respondenten), de gunstige verhouding tussen de prijs en de grootte van de woningen (drie respondenten) en het grote aantal kinderen in de wijk (vier respondenten).

Ook al geven de meeste geïnterviewden aan dat ze met plezier in Beijum-Oost wonen, toch ervaren zij ook problemen. Diverse (zeven) respondenten geven aan dat er enkele jaren eerder veel problemen in de buurt waren: er waren schietpartijen en rellen, er werd veel gedeald en de spuiten lagen in de bosjes. Vergeleken met deze periode is het volgens de respondenten nu veel rustiger. Toch klagen vijf respondenten nog over het rondhangen van groepjes Antilliaanse mannen. Ze drinken, maken ruzie, vallen voorbijgangers lastig en gebruiken 'nare woorden' tegen hen.

'Er zijn wel veel hangjongeren. Er zijn leuke jongeren, maar er is een onderscheid daarin. Er zijn vaak al wel negatieve sferen. ...Het zijn vaak jongeren die hangen bij het winkelcentrum en dan gaan ze de hele tijd een beetje mensen lastigvallen en zulke dingen. Dingen roepen en nah ja dat soort dingen. En vaak oudere mannen en als ik het grof mag zeggen donkere mensen die zitten altijd wel verspreid in grotere groepen. Die staan met auto's en harde muziek en ook 's avonds laat. Daar hebben we ook last van gehad.' (Buurtbewoner 6)

Vier respondenten geven aan dat er gedeald wordt. Volgens een van hen ook aan jongeren tussen de 13 en 16 jaar. Twee respondenten ergeren zich vooral aan het fluiten naar voorbijlopende vrouwen. Ook de herrie uit de geluidsinstallaties van geparkeerde auto's en het lawaai van brommertjes, die ook nog eens veel te hard rijden, worden als probleem genoemd. Deze geluidsoverlast wordt overigens niet alleen veroorzaakt door de rondhangende groepjes, maar ook door andere buurtbewoners. Een van de respondenten geeft aan dat de uitbater van de videotheek veel omzet misloopt omdat er groepjes voor zijn zaak rondhangen en de klanten daardoor wegblijven. Anderen vinden het juist positief dat er een groepje op het plein staat, dus ook onder de buurtbewoners zijn er verschillende verhalen.

'Wat ik leuk vind aan de Antilianen hier. Die hebben echt een straatcultuur. En die gaan op straat hangen in de zomer, als het mooi weer is. Muziekje en gezellig. Dat vind ik goed voor de wijk. Dan gebeurt er wat.' (Buurtbewoner 10)

Drie respondenten geven aan dat ze juist problemen hebben met het buitensluiten van en de vooroordelen over allochtone jongeren. Eén respondent is afkomstig uit de Bijlmer en vertelt dat ze vooral hard moest lachen om het zogenaamde 'Antillianenprobleem' in Beijum, dat in haar ogen vrij onschuldig was.

Naast de problemen die bewoners ervaren door de rondhangende mannen, zijn er bij vijf respondenten ook andere problemen met burens. Eén bewoner had burens met grote, agressieve honden, die verwaarloosd werden. Deze burens hadden bovendien een weedplantage, waar de hele nacht een lawaaiige ventilator bij aanstond. Een andere bewoner had een buurman die alles in huis in brand stak, ook de deuren. Een derde bewoner heeft een zoontje dat regelmatig ruzie heeft met andere kinderen in de buurt. De ouders van die kinderen zijn soms dreigend en een gesprek is vrijwel onmogelijk omdat ze hoofdzakelijk Papiaments spreken:

'...de jongens daar hebben straatmentaliteit en zo zijn zij ook opgevoed. Dat is normaal en als je als kind dat niet gewend bent, dan is het wooww. Dat is best wel hard, onder elkaar kunnen ze dat prima met elkaar vinden. Maar een buitenlander is een buitenstaander wat dat betreft. Nee, ze mogen wel mee doen, als je doet wat ze willen en als je geen grote bek geeft. Als je een grote bek geeft, dan blijven ze dat onthouden. Als je eenmaal iets hebt gezegd dan vergeten ze dat niet. Dan blijven ze als groep, achter de ene aan gaan. Niet alleen mijn zoon, ook andere hebben er last van. Daar zit ook een voetbalkooi, daar kan hij niet voetballen want dan kan je geheid zeggen, dat ze er binnen vijf minuten staan en dan meppen ze hem in elkaar. Of ze plassen over hem heen. Met hun ouders is niet te praten.'
(Buurtbewoner 3)

Andere problemen in de wijk zijn verwaarloosde huizen en tuinen en rotzooi op straat (drie respondenten) en een tekort aan afvalbakken (een respondent), waardoor deze geïnterviewde haar zakjes met hondenpoep niet kwijt kan. Eén respondent noemt het grote verloop in de huurhuizen. De ligging van de wijk is weliswaar mooi in het groen, maar de afstand naar de stad wordt door een respondent genoemd als probleem en een ander geeft aan dat het Heerdenpad, het fietspad dat Beijum met het centrum van de stad verbindt, niet veilig is. Eén respondent woonde met veel plezier in Beijum toen haar kinderen jong waren, maar voelt zich nu wat eenzaam omdat alle burendruk zijn met werk en zij daarom weinig aanspraak heeft. Ook klaagt er een respondent over het verpleeghuis Innersdijk, waar de lijkwagens en de auto's die de was vervoeren naar zijn mening te veel zichtbaar zijn voor omwonenden.

Een aantal geïnterviewden geeft dus wel aan dat zij de aanwezigheid van een aantal op straat rondhangende Antilliaanse mannen als een probleem ervaren, maar dat is lang niet voor iedereen het geval. De geïnterviewden relativiseren de problemen ook omdat de situatie een aantal jaren eerder problematischer was. Ze geven vooral aan dat ze met plezier in de wijk wonen, ook al zijn er uiteraard problemen, maar de aanwezigheid van de Caribische Nederlanders speelt daar geen overheersende rol in.

2.4.2 Ervaringen van de bewoners in de omgeving van de Bedumerweg

De hangplekken voor groepjes Caribische Nederlanders veranderen van tijd tot tijd. In Beijum-Oost is het ten tijde van het onderzoek rustiger dan enkele jaren daarvoor. De problemen lijken zich echter te verplaatsen naar andere locaties. Een van die locaties is de omgeving van de Bedumerweg.

Omgeving Bedumerweg

De Bedumerweg ligt dicht bij het centrum dan winkelcentrum-Oost in Beijum. De meeste woningen in deze buurt zijn goedkope woningen in de sociale huursector (Wijkinformatie, z.j.). In 2010 was de verhouding huur-koopwoningen in De Hoogte 93%-7%. In 2015 was deze verhouding 89%-11%. Vergeleken met de gemeente Groningen in

het geheel en vooral ook vergeleken met Beijum-Oost zijn er aanzienlijk meer huurwoningen. In 2010 is de verhouding huur-koopwoningen in de gemeente 82%-18% en in 2015 is die verhouding 81%-19% (Bureau Onderzoek en Statistiek Gemeente Groningen, 2015)⁷. De gemiddelde woningwaarde (WOZ) ligt onder het gemiddelde niveau in de gemeente Groningen. In 2010 was dit €130.754 (in de hele gemeente Groningen: € 179.398) en in 2015 was dit €112.444 (in de hele gemeente Groningen: €153.067) (Bureau Onderzoek en Statistiek van de Gemeente Groningen, 2015)^{8,9}. Zoals in tabel 1 te zien is

⁷ Aantal corporatiewoningen en particuliere woningen

	Corporatiewoningen		Particuliere woningen		Totaal woningen	
	1-7-2010	1-7-2015	1-7-2010	1-7-2015	1-7-2010	1-7-2015
Beijum-Oost	1819 (61%)	1796 (61%)	1158 (39%)	1165 (39%)	2977	2961
De Hoogte	1472 (87%)	1687 (82%)	212 (13%)	361 (18%)	1684	2048
Gemeente totaal	32566 (40%)	33172 (39%)	48419 (60%)	51127 (61%)	80985	84299

Voor de particuliere woningen in bovenstaande tabel heeft de Gemeente gekeken of de eigenaar de hoofdgebruiker van de woning is of dat hij dat niet is.

	Eigenaar is gebruiker		Eigenaar geen gebruiker	
	1-7-2010	1-7-2015	1-7-2010	1-7-2015
Beijum-Oost	1017 (88%)	1010 (87%)	141 (12%)	155 (13%)
De Hoogte	117 (55%)	218 (60%)	95 (45%)	143 (40%)
Gemeente totaal	14259 (29%)	15960 (31%)	34160 (71%)	35167 (69%)

Om het totaalaantal huurhuizen te benaderen, is de categorie eigenaar is geen gebruiker bij het aantal corporatiewoningen opgeteld. Voor de tweede tabel is gekeken of de eigenaar in het bestand dezelfde is als de hoofdgebruiker. Deze berekening benadert de werkelijkheid, maar er kan een kleine afwijking zijn. Voorbeeld: een particuliere woning kan in het bezit zijn van een bewoner maar deze bewoner is het bestand van de Gemeente niet de hoofdgebruiker. Volgens de gestelde definitie is de eigenaar dan geen gebruiker en zou het als huurhuis geteld kunnen worden. De gebruikte definities moeten daarom bij het gebruik in het achterhoofd gehouden worden.

⁸ Gegevens zijn via de mail verstrekt op 29-9-2015.

valt een relatief hoog percentage van de bewoners hier in de categorie 'lage inkomens'. Er is aan de Bedumerweg een Antilliaanse Chinees gevestigd. Die verkoopt Chinese meeneemaltaijden met een Caribische twist. De stoep voor deze Chinees is een hangplek geworden, waar vrijwel continu een aantal Antilliaanse mannen staat. Iets verderop is een pand dat ook fungeert als een ontmoetingsplek voor deze mensen.

Ervaringen van omwonenden

In de omgeving van deze hangplek zijn tien omwonenden geïnterviewd. In één geval was het een dubbelinterview en de andere interviews werden individueel afgenomen. Het wonen in de wijk werd door iets meer dan de helft van de geïnterviewden positief ervaren. Wat betreft de hanggroep bij de Chinees, gaf ruim de helft van de omwonenden aan dat ze hier veel last van hadden. Ze klaagden over lawaai, vervuiling, onveiligheid en de negatieve effecten van de hanggroep op de verkoopbaarheid van hun huis. Iets minder dan de helft van de ondervraagden gaf aan dat ze hier weinig problemen mee hadden. Dit waren vooral studenten, die een kamer in de wijk huren. Ze woonden hier dus slechts tijdelijk en hoefden zich geen zorgen te maken over de verkoopprijs van hun huis.

Niet alle geïnterviewden noemden dus positieve aspecten van de wijk. De zes respondenten die dit wel deden noemden vooral de gunstige locatie, dicht bij het centrum, bij school en werk. Ook werd vermeld dat er positieve contacten met de buurtbewoners waren en een respondent beschreef de wijk als een leuk volksbuurtje.

Vier respondenten geven aan dat ze weinig last hebben van de hanggroep. De andere respondenten hebben daarentegen veel klachten. De Antilliaanse mannen staan vanaf de middag tot in de nacht voor de afhaalchinese. Ook zitten er veel mensen urenlang in auto's met open portieren. Deze respondenten geven aan dat ze veel last hebben van lawaai: zoals geschreeuw, muziek van autoradio's en een opgevoerde scooter. De

⁹ Gemiddelde WOZ-waarde huizen (volgens Bureau Onderzoek en Statistiek Gemeente Groningen, 2015). Voor de berekeningen zijn de zelfstandige woningen gebruikt waarvan de eigenaar een natuurlijk persoon is.

	Corporatiewoningen		Particuliere woningen		Totaal	
	1-7-2010	1-7-2015	1-7-2010	1-7-2015	1-7-2010	1-7-2015
Beijum-Oost	€122.207	€97.001	€158.505	€134.741	€136.326	€111.849
De Hoogte	€127.121	€108.408	€155.976	€131.302	€130.754	€112.444
Gemeente totaal	€133.514	€111.065	€210.258	€180.319	€179.398	€153.067

omgeving is ook vervuild. Mannen pissen tegen de bomen of de vuurdoorn die ze voor hun huis hebben geplant en er liggen veel peuken. Eén respondent vertelt dat de uitbater van de afhaalchinees soms eten in de middenberm gooit. Een respondent vindt het smerig dat ze direct als ze uit haar huis komt in de weedwalmen zit. Een ander had weleens een halfdronken man over zijn motor hangen. Drie respondenten storen zich aan de intimiderende opmerkingen die de Caribische Nederlanders maken naar voorbijlopende meisjes.

'...ik denk ook, bouwvakkers die staan op de steiger en die staan ver bij je vandaan, weet je, maar dit is een groep. Als daar een hele groep staat van tien van die mannen en heel veel van die mannen die zijn zwaar, eh, in die zin dik, en stevig en eh, nou eh, hard schreeuwen. En als jij daar als meisje dan langs wil dan, dat is, dat is niet leuk hoor!' (Buurtbewoner 21B)

Eén respondent begrijpt wel dat het gedrag van deze mannen voor hen wellicht normaal is. Zij heeft veel moeite met dit, voor haar, duistere en onvoorspelbare gedrag en daarom heeft ze geen zin om zich aan hun normen aan te passen. Bij een van de respondenten is de nacht voor het interview ingebroken en is een laptop ontvreemd. Volgens de politie door een junk. Er worden hard- en softdrugs gebruikt, soms vlak voor het huis van de respondenten. Vijf respondenten vertellen dat er gedeald wordt:

'...er stopt een autootje voor de deur, raampje gaat open. Dan komt een van die jongens die komt daar naartoe lopen, wordt er wat uitgewisseld en ehm, ja, het zakje met spul en wat geld.' (Buurtbewoner 22B)

Dit wordt bevestigd door berichten over politie-invalen, waarbij drugs gevonden zijn (politie.nl, 2013). Vier respondenten hebben het over vechtpartijen die er in de buurt geweest zijn. In sommige gevallen ging het daar om een steek- of schietpartij en er is ook een moord gepleegd. Eén van de respondenten betreurt het dat er niet opnieuw een moord gepleegd is, omdat dit er volgens haar toe zou leiden dat de politie grondig een einde aan de overlast zou maken. Deze respondent voelt zich in de steek gelaten door de instanties, die te weinig zouden doen. Ze vindt het ook oneerlijk dat er alleen parkeerbonnen worden uitgedeeld als de hanggroep er niet is. Als er auto's met luide muziek voor de afhaalchinees staan, durft de stadswacht volgens deze respondent niet meer langs te komen. Drie respondenten vertellen dat ze in deze situatie hun huis niet kunnen verkopen. Verschillende respondenten hebben geprobeerd om met de uitbater of de eigenaar over de situatie te praten. De uitbater spreekt echter geen Nederlands en de Chinese eigenaar zegt dat hij niet durft in te grijpen. Volgens een van de respondenten verwees hij hierbij naar de Chinese maffia, wat min of meer bevestigd werd door een mysterieuze transactie die deze respondent later zag:

'...toen was hier een, eh, een overhandiging van heel veel geld. Twee auto's beetje Chineesachtig, Surinaamsachtig uitziende mannen in dure auto's die dus eh zo'n pakket geld aan elkaar overhandigden. Ja, jaja en toen moest ik dus denken aan dat verhaal van die Chinees, van die Chinese maffia en zo en dat verhaal hebben wij toen... Ja, dat is een beetje een eh donker uiterlijk met, eh, die mensen hebben een bepaald uiterlijk. Ze zijn een beetje gedrongen en die hebben een donker uiterlijk met een beetje de ogen van een... niet

echt Chineesachtig... Nee, dat weet ik niet zeker, ik weet het niet zeker, of Antilliaans Chinees, ik weet niet hoe je dat allemaal noemt, maar in ieder geval, wij hebben dit ook bij de politie gemeld en eh, het blijkt ook dat de politie daar ook van op de hoogte is, dat er meer van dit soort geldtransacties zijn geweest.’ (Buurtbewoner 21B)

Overigens wordt in een politiebericht (Politie.nl, 2013) vermeld dat de eigenaar en de uitbaatster zijn aangehouden op verdenking van drugshandel. Dit maakt het inderdaad aannemelijk dat zij niet geneigd waren om iets aan het drugsprobleem te doen.

We kunnen dus concluderen dat een ruim de helft van de geïnterviewden wel met plezier in de wijk woont, maar dat er ook veel problemen worden ervaren met de hanggroepen voor de Antilliaanse Chinees. Daarbij voelen sommige buurtbewoners zich in de steek gelaten door de politie en de stadswachten.

2.5 De professionals en de constructie van de ‘Top 50’

Buurtbewoners gaven, in een survey door de gemeente Groningen (Kloosterman, 2004), aan dat zij overlast ervoeren door de aanwezigheid van rondhangende Caribische Nederlanders. Daarom werd er beleid gemaakt om deze overlast te verminderen. De Gemeente Groningen was door het Rijk aangemerkt als een ‘Antillianengemeente’ en kreeg daardoor extra middelen. De eerste stap was het bepalen van de doelgroep van het beleid, de groep Caribische Nederlanders die elkaar op straat ontmoeten en die zich daar zo gedragen dat anderen overlast ervaren. Er werd een lijst samengesteld van de meest problematische Caribische Nederlanders: de ‘Top 50’. Het aantal mensen op deze lijst was wisselend, mede door het bijstellen van de criteria. Soms waren het er veel meer dan 50, maar in januari 2013 stonden er slechts 42 namen op deze lijst (Veiligheidshuis, 2013). Op deze manier ontstond een dichotomie. Een kleine, deviante groep werd onderscheiden van de andere Groningers. Allerlei professionals waren al op de een of andere manier bij deze groep betrokken en door het specifieke Antillianenbeleid was er versterking mogelijk. De intensieve aanpak, waarbij extra geld en mankracht werd ingezet om een relatief kleine groep ‘onaangepaste’ op straat rondhangende mannen aan te passen aan de plaatselijk gangbare normen, had echter weinig effect. De overlast op het plein leek vervolgens wel te verminderen, maar de problemen met deze groep bleven bestaan. Ze verplaatsten zich alleen voor een deel naar andere plekken, zoals de Bedumerwegwijk. Kennelijk wordt de inzet van geld en professionele strategieën om de ‘Top 50’ aan te passen beantwoord met een effectieve weigering om zich te laten normaliseren.

In de volgende tabel wordt een overzicht gegeven van de verschillende professionals en instellingen waarvan de geïnterviewde Caribische Nederlanders aangeven dat zij er contact mee hebben gehad. Zij zijn hierbij misschien niet volledig geweest, maar dit overzicht geeft een indicatie. In de linker kolom worden de professionals/instellingen aangegeven zoals ze in het interview genoemd zijn. Soms wordt een algemene benaming gebruikt (gevangenis) en soms een specifieke (Bijlmerbajes). Bij specifieke benamingen wordt in de rechter kolom toegelicht om welk type instelling het gaat.

Potensia. Denkgereedschappen voor het werk met marginale groepen.

Overzicht van professionals/instellingen waar de geïnterviewden uit de 'Top 50' contact mee hebben gehad, gebaseerd op wat zij in interviews hierover vertellen	
Politie en justitie	
Politie/wijkagent Rechter Advocaat Gevangenis/ Huis van Bewaring Bijlmerbajes Groot Bankenbosch Reclassering Raad voor de Kinderbescherming	Penitentiare Inrichting Amsterdam Gevangenis Veenhuizen
Welzijn/maatschappelijk werk	
MJD Terwille Kwartier Zorg en Welzijn Jongerenwerker	Maatschappelijke en Juridische Dienstverlening (Groningen) Christelijke GGZ-instelling voor mensen met een verslaving Welzijnsorganisatie (Hoogezand- Sappemeer)
Financiën: Uitkeringen en schuldhulpverlening	
Sociale dienst CWI en UWV Schuldsanering GKB-budgetbeheerder	Centrum voor Werk en Inkomen, sinds 2009 gefuseerd met het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen Gemeentelijke Kredietbank
Werk	
Baanvak	Reïntegratiebureau Hoogezand-Sappemeer
Wonen	
Huismeesters Slaaphuis Woonbegeleiding Exodus	Woningcorporatie in Groningen Nachtopvang Opvang en begeleiding ex- gedetineerden
GGZ	
Breegweestee: Intramuraal Motivatiecentrum Beukemakliniek Hoog Hullen De Hoop VNN Psychiater Dennenoord GGZ Friesland, locatie Franeker Forensische psychiatrie	Verslavingskliniek Verslavingskliniek Verslavingskliniek Evangelische verslavingszorg en hulpverlening: verslavingskliniek Verslavingszorg Noord-Nederland Psychiatrische kliniek Zuidlaren, onderdeel van GGZ-instelling Lentis

Somatische gezondheidszorg	
Huisarts Revalidatiekliniek	
Specifiek op Caribische Nederlanders gerichte hulp	
Forsa Sosio na Trabou	Steunpunt voor Antillianen en Arubanen Bemiddelings- en trainingsbedrijf voor de begeleiding van werkloze werkzoekenden, onder meer gericht op migratie naar Curaçao

2.5.1 Maatschappelijk werk

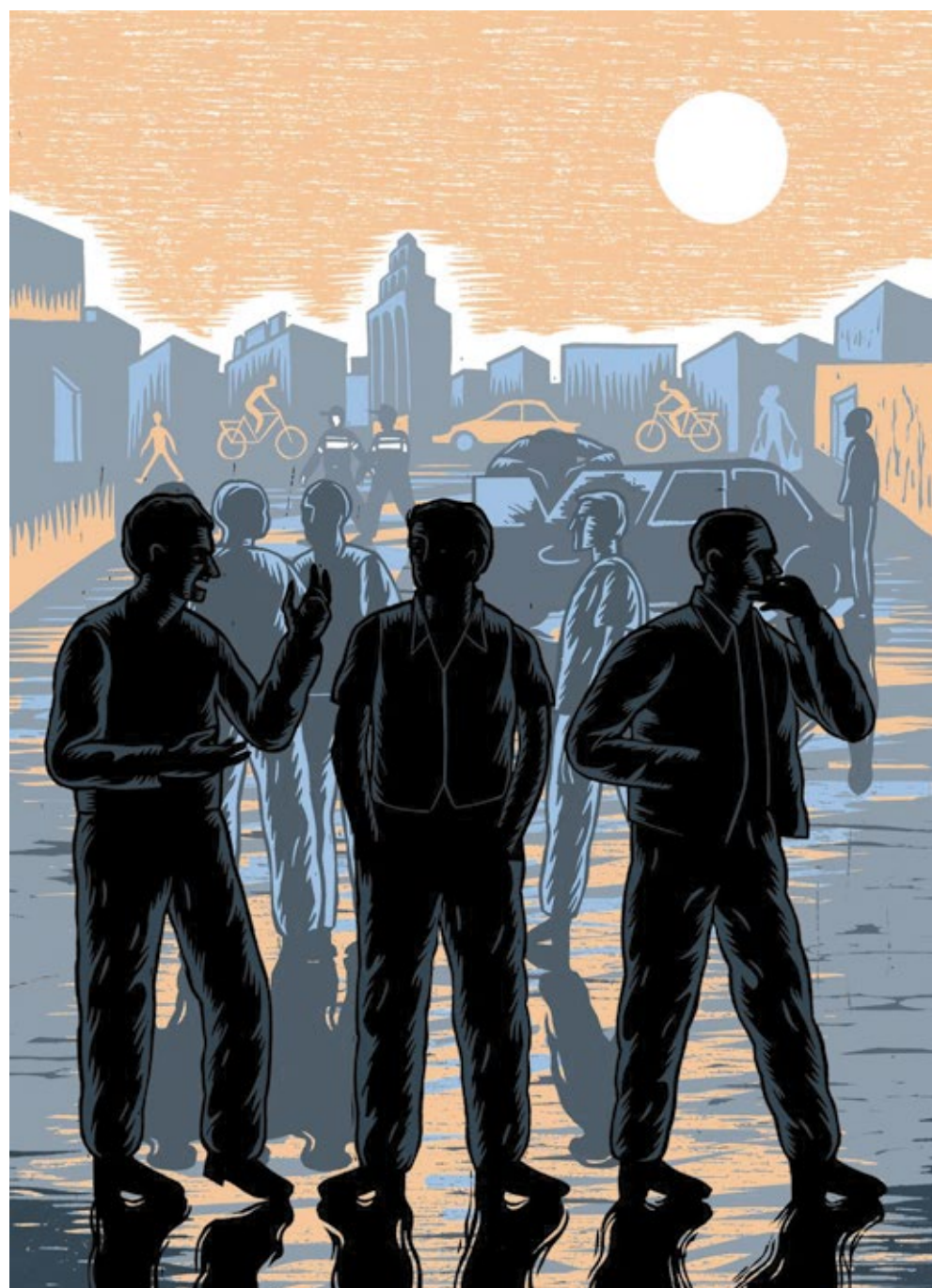
Een van de beroepsgroepen die veel contact heeft met de 'Top 50', is die van de maatschappelijk werkers. Het maatschappelijk werk is, zoals van der Laan (1992) dat noemt, 'dubbel gebonden'. Aan de ene kant streeft de maatschappelijk werker ernaar om klantgericht te werken en zo goed mogelijk aan te sluiten bij de vragen, interpretaties en keuzes van de klant. Maar aan de andere kant heeft hij de maatschappelijke rol om mensen in te passen in de samenleving. Waar hij enerzijds empowerment, de macht van de cliënt om zelf over zijn eigen leven te beschikken, op de eerste plaats zet, heeft hij anderzijds de rol om maatschappelijke problemen op te lossen. Hij zoekt een evenwicht tussen disciplineren en emancipatie van de cliënten. Het maatschappelijk werk richt zich onder meer op moeilijk bereikbare groepen, die niet zelf om hulp komen vragen. In hun professionele contacten met Antilliaanse probleemgroepen zijn maatschappelijk werkers enerzijds bezig om hen te helpen met het oplossen van problemen die zij zelf aangeven, zoals schuldenproblematiek en werkloosheid, en anderzijds zijn ze in opdracht van de gemeente bezig om de door andere buurtbewoners ervaren overlast te bestrijden. De spanning tussen beide kanten van de dubbelrol van het maatschappelijk werk, komt ook naar voren in de door de beroepsvereniging geformuleerde missie:

'De missie van het maatschappelijk werk is kort gezegd: bevorderen dat mensen in onze samenleving tot hun recht komen als mens en als burger. Maatschappelijk werkers streven ernaar dat mensen zich in wisselwerking met hun sociale omgeving zo goed mogelijk kunnen ontplooiën naar hun eigen aard, mogelijkheden, behoeften en opvattingen, rekening houdend met anderen met wie zij samenleven.' (BPSW, 2016, p. 5)

Ook in de omgang met de 'Top 50' heeft het maatschappelijk werk een dubbele taak: aan de ene kant worden ze betaald om de overlast die Caribische Nederlanders van de 'Top 50' volgens omwonenden veroorzaken te verminderen. Zij zetten hun deskundigheid in om te bewerkstelligen dat de 'Top 50' zich 'normaal' gaat gedragen. Onder 'normaal' wordt hier verstaan dat ze zich aanpassen aan de in hun omgeving geldende normen, zoals niet op straat rondhangen, een opleiding volgen en werk zoeken. Aan de andere kant zien zij het als hun taak om de autonomie van de 'Top 50' te bevorderen, om te stimuleren dat deze mannen zelf kiezen hoe ze hun leven willen vormgeven.

Rond 1914, zagen de voorlopers van het moderne maatschappelijk werk het als hun taak om mensen op te voeden en 'onmaatschappelijkheid' te bestrijden (Dercksen en

Verplanke, 1997), maar dit wordt inmiddels te paternalistisch gevonden. Toch wijst 'rekening houdend met anderen met wie zij samenleven' nog steeds op de doelstelling om mensen in te passen in de maatschappelijke orde. Daarbij is het ook de vraag in hoeverre mensen zich kunnen ontplooiën naar hun eigen aard, mogelijkheden, behoeften en opvattingen. Deze ontplooiing zal altijd mede gevormd zijn door hun maatschappelijke context. Een andere vraag is, in hoeverre een dergelijke individuele ontwikkeling bevorderd kan worden door maatschappelijk werkers. Deze vragen komen in hoofdstuk 5 verder aan de orde.

Hoofdstuk 3

Denkgereedschappen

Het doel van dit onderzoek is om in kaart te brengen welke machtsprocessen er spelen in de interacties tussen beleidsmakers, hulpverleners, buurtbewoners en de Top50. Daarom ga ik op zoek naar concepten die het mogelijk maken om zowel de normaliseringspraktijken als de weerstand hiertegen te beschrijven. Deze concepten moeten ook bruikbaar zijn om de spanningen tussen de verschillende rollen van maatschappelijk werkers, andere hulpverleners en ordehandhavers te beschrijven. In het werk van de filosofen Foucault, De Certeau en Mol zijn concepten te vinden die getest zullen worden op hun bruikbaarheid voor het analyseren van de manier van werken in complexe multiprobleemsituaties, zoals in de 'Top 50' casus.

3.1 Normaliserende macht: Foucault

De grens tussen normaal en abnormaal is een belangrijk onderzoeksthema bij Foucault. In zijn werk staan de vragen 'Hoe werkt macht?' en - daaraan gekoppeld- "Hoe denken wij over 'het andere'?" centraal. Daarbij staat 'het andere' voor dat wat buiten de grenzen van ons redelijk denken of weten valt: onder meer de dood, misdaad, de waanzin of verzet. Het andere wordt uit- of opgesloten. Foucaults begrip "normaliserende macht" wil ik gebruiken om te laten zien hoe een groep als de 'Top 50' geconstrueerd wordt en hoe daarmee een scheiding wordt aangebracht tussen het normale en het abnormale. Vervolgens wil ik Foucaults werk gebruiken om te kijken in hoeverre zijn beschrijving van disciplinerende machtspraktijken overeenkomt met de strategieën die door maatschappelijk werkers en andere professionals ingezet worden om de 'Top 50' aan te passen aan de lokale dominante normen in Nederland. In zijn analyse van disciplinaire macht laat Foucault (1975, 1989) zien hoe machtspraktijken werkzaam zijn in gevangenissen, scholen en ziekenhuizen om mensen in te passen in de maatschappelijke orde. In zijn filosofie neemt hij niet het denkende autonome subject, de mens die vrij is om zijn eigen keuzes te maken, als uitgangspunt. Bij Foucault is dit subject een eindpunt, een sociale constructie en het product van een specifieke historische kennisvorm. Foucault doet historisch onderzoek naar de botsingen tussen verschillende vormen van weten, waarbij bepaalde vormen dominant geworden zijn. Hij gaat op zoek naar de onderstroom van:

‘...naïeve vormen van weten die onderaan in de hiërarchie staan’...naar... ‘vormen van weten die ik zou willen betitelen als het weten van de mensen en die niet verward mogen worden met een algemeen weten, met het gezonde verstand, maar integendeel een specifiek, lokaal, regionaal weten vormen, een differentieel weten dat niet unaniem kan zijn en zijn kracht slechts dankt aan de hardheid waarmee het al wat het omgeeft weerstreeft.’ (Foucault, 1976).

In de constructie van het subject speelt macht een belangrijke rol, volgens Foucault. Hij beschrijft macht als een bepaald type verhoudingen tussen individuen. Zijn primaire doel is niet om vast te stellen wat macht precies is, maar om te onderzoeken hoe macht werkt. In *Geschiedenis van de waanzin* (Foucault, 1975) toont hij aan dat de bevrijding van krankzinnigen door Pinel¹⁰ niet werkelijk een bevrijding was, maar een overgang naar een andere, meer geraffineerde en minder zichtbare vorm van onderwerping. Er werd een onderscheid gemaakt tussen krankzinnigen en andere groepen onaangepasten. Krankzinnigen werden vervolgens niet meer verwijderd uit de samenleving, maar met behulp van psychologische wetenschap gevormd tot ‘normale’ burgers. Het gaat in het werk van Foucault echter niet in de eerste plaats om de waanzinnige als persoon, maar, veel breder, om een verschuiving in het denken in de Moderne tijd¹¹. In de hele samenleving wordt de rede gescheiden van het onredelijke. Niet alleen de krankzinnigen worden met behulp van de menswetenschappen genormaliseerd, maar normalisering doortrekt de hele samenleving. Zij wordt tot stand gebracht door allerlei minuscule procedures, de microfysica van de macht. Dit wordt vooral duidelijk in situaties waar afwijkend gedrag goed zichtbaar is, zoals in psychiatrische ziekenhuizen en gevangenissen. Foucault beschrijft in *Discipline, toezicht en straf. De geboorte van de gevangenis* (Foucault, 1989b) zeer gedetailleerd hoe in de achttiende eeuw de moderne gevangenis ontstaat. In deze gevangenis zijn de architectuur en de ordening van het dagelijks leven zodanig georganiseerd dat delinquenten niet alleen gestraft worden maar ook gevormd tot aangepaste, ‘normale’ burgers, tot ‘homo docilis’. De normalisering komt niet alleen van buitenaf, maar wordt ook geïnternaliseerd.

¹⁰ Pinel werd in 1793 benoemd als arts in het Bicêtre gasthuis. Daar verbleven mannen met zeer diverse achtergronden: onder meer criminelen, gepensioneerden en geesteszieken. Kortom: allerlei mensen die buiten de ‘normale’ productieve bevolking vielen. In 1795 werd Pinel hoofdarts in het Hôpital de la Salpêtrière, waar oudere noodlijdende vrouwen verbleven. Pinel zette zich in om de behandeling van geesteszieken te baseren op empirisch onderzoek. Zijn doel was om de behandeling te baseren op psychologische kennis. Pinel werd legendarisch als de arts die krankzinnigen van hun ketenen bevrijdde. In werkelijkheid waren er andere artsen die dit al eerder deden en Pinel liet in sommige gevallen nog wel zijn patiënten ketenen. Maar ook als het heldenverhaal over Pinel als bevrijder van de krankzinnigen niet helemaal correct is, kan hij nog steeds model staan voor een omslag in het denken over krankzinnigheid en de juiste behandeling daarvan.

¹¹ De moderne tijd begint in de opvatting van Foucault eind van de 18^e eeuw.

In de 'Top 50' casus zien we dat er een specifieke groep gecreëerd wordt. De criteria die hierbij gebruikt worden laten zien welke normen kennelijk gelden: het wordt niet normaal gevonden om met vrienden op straat naar harde muziek te luisteren, om drugs te verkopen of om werkloos te zijn. Die normen maken deel uit van de maatschappelijke context. Ze vormen, zoals Schinkel (2014) dat beschrijft, de alledaagse verbeelding. Binnen een andere verbeelding, met andere spelregels, zou het bijvoorbeeld wel normaal kunnen zijn om in de open lucht vrienden te ontmoeten en daarbij de muziek hard aan te zetten. De problemen in Beijum en de Bedumerwegwijk zouden we ook kunnen omschrijven als een botsing tussen subculturen: de straatcultuur van de 'Top 50' tegenover de burgerlijke cultuur van de buurtbewoners en de professionals. Daarbij speelt ook een cultureel verschil tussen verschillende gebieden: de Caribische versus de Hollandse achtergrond. Bij het construeren van de 'Top 50' wordt de Antilliaanse afkomst als criterium gebruikt. Het gaat hier om een minderheidsgroep in de Nederlandse context, die zich niet aanpast aan de normen van de meerderheidsgroep. De 'Top 50' is dus een resultaat van enerzijds het gedrag en de eigenschappen van een aantal mensen en anderzijds lokale normen.

Als een maatschappelijk werker, in opdracht van de overheid, de gerapporteerde overlast in een wijk probeert terug te dringen, door contact te zoeken met de mensen die deze overlast veroorzaken en hen ertoe te brengen dat ze hun gedrag veranderen, kunnen we dit uitleggen als disciplineren. Als hij probeert te bevorderen dat cliënten zich zo goed mogelijk ontplooiën, werkt hij aan 'empowerment', het bevorderen van de autonomie van zijn cliënten. Het werk van Foucault heeft gefunctioneerd als een eyeopener voor machtsprocessen in onder meer het welzijnswerk (Achterhuis, 1984 en van der Laan, 1992). Deze processen werden deels negatief gewaardeerd, als manipulatie van cliënten. Mede naar aanleiding van deze kritiek heeft het maatschappelijk werk zich bezonnen op haar rol en is het respecteren van de eigen keuzes van cliënten steeds meer in de plaats gekomen van de heropvoedende taak die het maatschappelijk werk in het verleden had. In het werk van Foucault is disciplinaire macht echter niet negatief of onderdrukkend, maar productief. Machtsprocessen produceren het moderne subject. De samenleving is erbij gebaat als burgers participeren. In disciplinaire machtspraktijken ligt de macht niet bij bepaalde personen. We kunnen ze beter begrijpen als een krachtenveld, als een netwerk, waarin iedereen macht uitoefent over iedereen.

Macht en verzet

Normaliseringspraktijken zijn alomtegenwoordig en moeilijk te lokaliseren. Er lijkt geen ontsnappen aan te zijn. Foucault beschrijft macht echter als een interactief proces:

'Waar macht is, bestaat verzet en toch, of juist daardoor, bevindt dit verzet zich nooit buiten de macht.' (Foucault, 1984, p. 96)

'[T]here is no relationship of power without the means of escape or possible flight' (Foucault, 2002, p. 346)

Macht (in het Frans *pouvoir*) is bij hem iets anders dan dwang (in het Frans *force*), waarin degene waarover macht wordt uitgeoefend maar één optie overhoudt. Machtspraktijken

moeten gezien worden als een relatie tussen twee polen. Het subject wordt niet willoos gevormd, als een stuk klei. Er bestaat een zekere mate van vrijheid om te reageren:

'Power is exercised only over free objects and only insofar as they are "free." (Foucault, 2002, p. 342)

'...het strikt relationele karakter van de machtsverhoudingen. Deze kunnen enkel bestaan als functie van een veelheid van verzetspunten, die in de machtsverhoudingen de rol van tegenstander, doelwit, steun- of aangrijpingspunt vervullen. Deze verzetspunten zijn in het netwerk van de macht alomtegenwoordig.' (Foucault, 1984, p. 96)

Machtsverhoudingen zijn niet eenvormig en Foucault beschrijft geen alomvattend machtsstelsel, maar hij beschrijft een grote diversiteit van specifieke machtspraktijken. Daarom is verzet ook verspreid en divers:

'Daarom bestaat er in verhouding tot de macht niet één plaats van de Grote Weigering ...er bestaan allerlei vormen van verzet, waarvan elk een geval op zich is...al deze verzetsvormen kunnen per definitie alleen binnen het strategische veld van de machtsverhoudingen bestaan.' (Foucault, 1984, p. 96)

Foucault bleef zoeken naar een positieve vorm van verzet, die meer is dan een reactie op de macht. Die vindt hij in de zorg voor zichzelf en de genealogie van de kritische houding. Hierbij refereert hij aan de kritische houding van Socrates, die mensen uitdaagde om kritisch te kijken naar hun overtuigingen en te zoeken naar de waarheid, onder het motto: 'Ken jezelf'. Foucault bouwt voort op de klassieke ethiek van de Oude Grieken en op het werk van Nietzsche. De zorg voor het zelf wordt de manier om zich tegen macht te verzetten. In *The subject and power* (Foucault, 2002) beschrijft Foucault de aard van macht als het structureren van een veld van mogelijke handelingen door te handelen. Een kritische houding bestaat hierin dat men het veld van mogelijke handelingen ziet en daarin een zet doet. Op die manier kan het individu zichzelf uitvinden. Door kritisch te toetsen wat er gebeurt, door de moed tot waarheid en door zelfbeheersing kan hij van zijn eigen leven een kunstwerk maken. Daarmee neemt hij afstand van het genormaliseerde leven en wordt verandering mogelijk. In *The subject and power* schrijft Foucault ook over meer collectieve vormen van verzet. Hij wil de macht onderzoeken door het antagonisme van strategieën te analyseren. Hij wil verschillende vormen van verzet beschrijven en hij maakt hier een begin mee door de gemeenschappelijke kenmerken van een aantal oppositionele bewegingen te beschrijven. Het begrip verzet wordt door Foucault niet alleen gebruikt voor politieke praktijken. Hij beschrijft macht en verzet als krachten die overal aanwezig zijn. Ook in de spreekkamer van de maatschappelijk werker zal er dus sprake zijn van een machtsrelatie. Als we Foucaults beschrijving van deze verschillende vormen van verzet betrekken op de 'Top 50' casus, kunnen we stellen dat de weigering van (een deel van) de 'Top 50' om hun manier van leven aan te passen, gezien kan worden als een vorm van verzet, als 'unruly politics' (Kaulingfreks, 2013). Kaulingfreks stelt dat rellen waarin stedelijke probleemjongeren hun onvrede met de status quo laten blijken, begrepen kunnen worden als een vorm van politiek verzet, buiten de geïnstitutionaliseerde politieke kanalen om. Hiermee wil ze tot een bredere definitie van politiek komen. Zij stelt dat deze rellen in de media vaak ten onrechte alleen als crimineel gedrag worden gelabeld. Op

basis van gesprekken met allochtone jongeren in Utrecht, in de wijk Kanaleneiland, en in de Parijse wijk Grigny, laat ze zien dat onvrede met hun beperkte mogelijkheden tot deelname aan de Nederlandse, respectievelijk Franse, maatschappij niet wordt vertaald in activiteiten binnen een politieke partij en ook niet in politieke verzetsbewegingen waarin politieke eisen geformuleerd zijn. Deze jongeren gaan niet met spandoeken de straat op, maar hun onvrede uit zich in rellen. Ook bij de 'Top 50' gaat het weliswaar niet om verzet met een duidelijk gearticuleerd politiek doel, maar zij biedt wel weerstand tegen de verborgen machtheffingen in de interventies van professionals, die gebaseerd zijn op overheidsbeleid en sociaalwetenschappelijke kennis (Rothfus, 2012b).

In hoofdstuk 5 wordt verder uitgewerkt hoe het begrip normaliserende macht inzetbaar is om praktijken in de 'Top 50' casus te verhelderen.

3.2 Tactieken van gebruikers: De Certeau

Het werk van Foucault is dus goed bruikbaar om op de 'Top 50' gerichte interventies te analyseren vanuit het perspectief van normalisering, vanuit praktijken die door de overheid en de professionals worden ingezet en die deels ook geïnternaliseerd zijn door de subjecten¹². In *Geschiedenis van de waanzin* en *Discipline, toezicht en straf* wordt dit gedetailleerd beschreven. Foucault geeft weliswaar aan dat machtspraktijken altijd interactief zijn, maar heeft dit niet voldoende uitgewerkt voor een analyse van de praktijken van diegenen die genormaliseerd worden: de psychiatrische patiënten, de gevangenen, de scholieren, of in dit geval de 'Top 50'. Het begrip 'Tactieken' van de Franse cultuurfilosoof De Certeau kan ingezet worden om de praktijken van de 'Top 50' verder uit te werken en ook om te beschrijven hoe de buurtbewoners zich verhouden tot zowel de 'Top 50' als de professionals.

De Certeau (1988) beschrijft normaliseringspraktijken vanuit het perspectief van de 'gebruikers', de consumenten. Daarbij baseert hij zich op onderzoek naar de populaire cultuur en naar marginale groepen. Hij onderzoekt hoe gebruikers de disciplinaire technologie naar hun hand zetten, hoe ze zich de ruimte weer eigen maken. Daarmee vult hij het werk van Foucault aan. Zijn doel is niet om duidelijk te maken hoe het geweld van de normalisering wordt uitgewerkt in een disciplinaire technologie, maar hoe het netwerk van de anti-discipline gevormd wordt. Het gaat bij hem om de vraag wat gebruikers doen. De tv-kijker wordt geconfronteerd met beelden, maar doet daar ook zelf iets mee. Indianen werden onderworpen aan de rituelen, wetten en representaties van de kolonisator, maar vormden die om naar hun eigen doelen en referenties. Consumenten laten zich niet passief vormen door wat er over hen uitgestort wordt, maar vormen dit actief om naar hun eigen doelstellingen. Naarmate de media steeds meer interactief

¹² In het Frans betekent 'sujet' zowel onderworpen als subject. Hier moet het woord ook in deze dubbele betekenis begrepen worden.

worden, is het ook steeds beter zichtbaar hoe gebruikers beelden en berichten kunnen manipuleren en er een eigen betekenis aan geven. Volgens De Certeau, is consumptie tegelijkertijd een verborgen en verspreide vorm van productie. Door de manier waarop de consumenten de producten gebruiken, die hen door de dominante economische orde worden opgelegd, transformeren ze die producten. Daarbij gaat het niet alleen om het gebruik van consumptiegoederen, maar ook om onder meer het gebruik van de manier waarop de ruimte ingericht is, van taal, diensten, regels en wetten. Door de disciplineringspraktijken om te vormen, wordt de consument zelf ook producent. Als theoretisch model verwijst De Certeau hierbij naar de taal. Daarin zijn het vocabulaire en de syntaxis gegeven. In een spraakhandeling maakt de spreker zich, binnen dit linguïstische systeem, de taal eigen en gebruikt die om in het heden een relatie te leggen binnen een netwerk van plaatsen en relaties. De invloed van de gebruikers kan hierbij ook nog verder gaan. Naast en binnen de officiële taal ontstaan verschillende jargons en talen van subculturen, zoals straattaal. Bovendien worden nieuwe woorden in de officiële taal opgenomen en raken andere woorden in de vergetelheid.

De Certeau beschrijft de interacties tussen producenten en consumenten als 'trajecten', een term die zowel de beweging zelf impliceert als de weergave van die beweging. Om ruimte te maken voor interactiviteit, maakt hij een onderscheid tussen twee rationaliteiten van het handelen: strategieën en tactieken. Een strategie is bij De Certeau vergelijkbaar met de normaliserende machtsstrategieën die Foucault beschrijft. Ook bij Foucault is macht verbonden aan instituties. Bij Foucault is het onderscheid tussen de thuisbasis van de macht en de omgeving echter minder essentieel. De gevangenis – en bij Foucault gaat het dan zowel om het gebouw, als om de regels die daar gelden en de mensen die er werken – normaliseert de gevangenen. Die gevangenen zijn bij Foucault echter evenzeer deel van het systeem. Zij internaliseren de normaliserende machtspraktijken en op die manier normaliseren ze zichzelf. Door de scheiding tussen de thuisbasis van macht enerzijds en de omgeving anderzijds te benadrukken, maakt De Certeau het mogelijk om de tactiek, de rationaliteit van de gebruiker apart te beschrijven. Een belangrijk verschil tussen strategieën en tactieken is dus dat de eerste een eigen gebied hebben van waaruit zij kunnen opereren. De tactieken moeten opereren in het speelveld dat door de andere partij is vastgesteld. Hun speelruimte is daarmee beperkt. De gemeente kan bijvoorbeeld een strategie bepalen om uitkeringsgerechtigden te stimuleren om actief naar werk te gaan zoeken. Zo'n strategie is dat zij verplicht worden om naar Groningen@Work te gaan, zodat zij actief blijven en zodat het hen moeilijk wordt gemaakt om naast de uitkering zwart werk te verrichten. Een klantmanager van de Sociale Dienst kan echter de ruimte nemen om bepaalde klanten, voor wie zij het niet zinvol vindt om naar Groningen@Work te gaan, uit te sluiten van deze verplichting. Binnen de algemene regel creëert zij dan haar eigen tactische ruimte om uitzonderingen te maken. Ook de uitkeringsgerechtigde kan, als gebruiker van Groningen@Work zijn eigen tactische ruimte nemen, als hij bijvoorbeeld de werkplaats gebruikt om zijn eigen fiets te repareren. Ook hier sluit De Certeaus analyse van macht aan bij die van Foucault (2002), als deze stelt dat de aard van de macht bestaat in het structureren van een veld van mogelijke handelingen, waarin een subject vanuit een kritische houding een zet kan doen. De

Certeau gaat hier een stap verder door aan deze zetten het concept tactieken te verbinden.

Veel alledaagse praktijken zijn tactisch. De actor maakt van een gebeurtenis een kans om die te gebruiken voor zijn eigen doeleinden. Het onderscheid tussen strategieën en tactieken kan gebruikt worden om de wisselwerking tussen enerzijds de gemeente, de maatschappelijk werkers, politie en andere professionals en anderzijds de 'Top 50' te analyseren. Daarbij hoeft het gebruik van tactieken, zoals we in de vorige paragraaf gezien hebben, niet voorbehouden te zijn aan de 'cliënten', de 'Top 50'. De Certeau brengt een duidelijke scheiding aan tussen de consumenten, die niet vanuit een eigen machtsbasis opereren en de vertegenwoordigers van instituties, die wel een dergelijke basis hebben. Maar ook de professionals kunnen de ruimte die strategieën hen bieden gebruiken als tactieken, als kansen om andere doelen te realiseren. Op deze manier kunnen schijnbare tegenstrijdigheden in hun werk begrepen worden.

In hoofdstuk 6 wordt verder uitgewerkt hoe het onderscheid tussen strategieën en tactieken gebruikt kan worden in een beschrijving van de processen die in de 'Top 50' casus spelen. Foucault heeft de instrumenten ontwikkeld om normaliserende machtsstrategieën te beschrijven en De Certeau heeft deze aangevuld met tactieken die subjecten kunnen gebruiken in en tegenover de ruimte die door deze strategieën geboden wordt. Er is echter nog een aanvulling nodig om een goede analyse te kunnen maken van de interacties in normaliseringsprocessen.

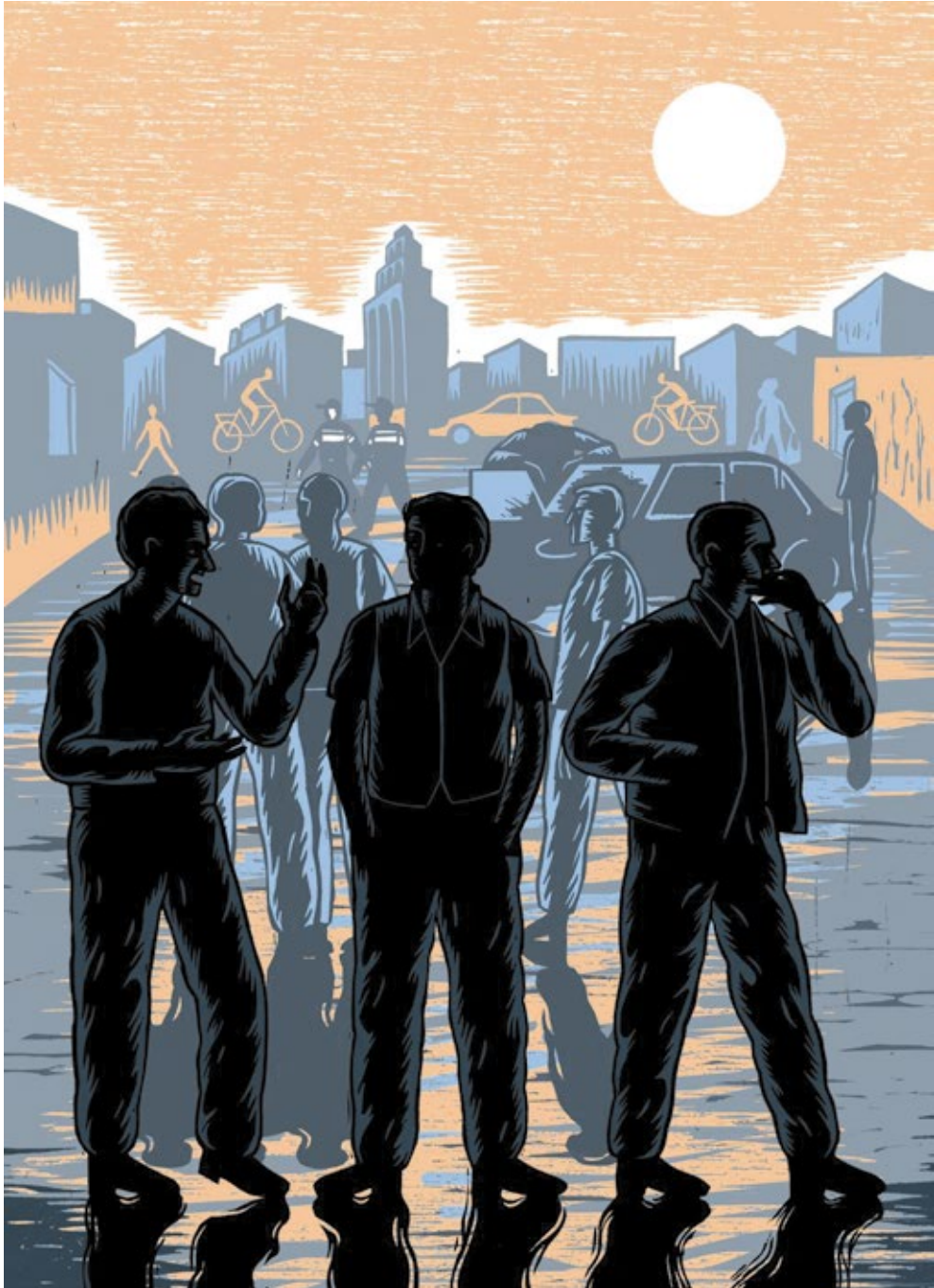
3.3 Logica's: Mol

Zowel Foucault als De Certeau schrijven over een diversiteit van machtsstrategieën en tactieken. Foucault lokaliseert het discours in verschillende domeinen. Hij beschrijft onder meer een discours over waanzin, een discours over ziekte en gezondheid en een discours over misdaad en straf. In een specifieke historische context is in een domein steeds één dominant discours en daarnaast kunnen er alternatieve perspectieven zijn die (nog) geen discours zijn. Foucault maakt geen onderscheid tussen degenen die anderen disciplineren en de mensen die gedisciplineerd worden. Mensen disciplineren elkaar en, doordat ze de normen internaliseren, ook zichzelf. De Certeau maakt een verschil tussen strategieën, die een eigen ruimtelijke of institutionele basis hebben - een 'propre' - en tactieken die op het reeds door anderen bepaalde terrein opereren. In de wisselwerking tussen deze twee zijn allerlei 'trajecten' te onderscheiden. Met De Certeau kunnen we dus wel een onderscheid maken tussen disciplineringspraktijken en de reacties daarop. Bovendien kunnen we het begrip tactieken zo uitbreiden dat het ook gebruikt kan worden voor professionals, die niet altijd strikt de strategieën toepassen, maar daar ook hun eigen variaties op kunnen maken.

Macht is niet eenvormig. De vraag is hoe we in een analyse recht kunnen doen aan deze diversiteit. Als de professionals, de 'Top 50' en de buurtbewoners vertellen wat zij doen en waarom dat voor hen logisch is om dit te doen, kunnen we hun verhalen op verschillende manieren ordenen. We kunnen diverse patronen onderscheiden. Kennelijk is er niet één discours dominant, maar zijn er meerdere. De patronen zijn niet per se gekoppeld aan

bepaalde actoren. Een professional kan op dezelfde manier redeneren als iemand van de 'Top 50' of een buurtbewoner. Dat wil niet altijd zeggen dat ze het met elkaar eens zijn, maar wel dat ze elkaar begrijpen. Dat ze als het ware dezelfde taal spreken. Er kunnen ook verschillende patronen door eenzelfde actor gebruikt worden. Die kunnen elkaar aanvullen of ze kunnen met elkaar botsen. Het begrip 'Logica's', zoals dat door Mol (2006) omschreven is, kan hierbij helpen. Mol gebruikt dit begrip om samenhangen tussen bepaalde manieren van denken en handelen te onderscheiden. Ze construeert logica's door patronen te zoeken in de manier waarop mensen over hun situatie spreken, door de teksten te analyseren die zij schrijven, door gedrag te observeren en door te bestuderen hoe zij zich verhouden tot hun omgeving. Woorden en handelingen krijgen hun betekenis binnen de context van zo'n logica. Het begrip 'logica' is gerelateerd aan het begrip 'discours' bij Foucault (1975), dat hij gebruikt om te laten zien hoe 'normaal' en 'abnormaal' van elkaar worden gescheiden in de moderne tijd. Het dominante discours bepaalt wat in een specifieke historische context normaal is en wat niet. Logica's verschillen van een discours, omdat verschillende logica's tegelijkertijd actief kunnen zijn binnen eenzelfde context.

Mol zoekt haar cases vooral in de geneeskunde: in de manier waarop patiënten, artsen en verpleegkundigen omgaan met arteriosclerose (Mol, 2002) en diabetes (Mol, 2006). Daarbij gaat het niet alleen over menselijke actoren, maar ook over beleid, praktijken en objecten die in verschillende logica's geplaatst kunnen worden: over bloedsuikermeters en de advertenties die de producent hiervoor laat ontwikkelen bijvoorbeeld. Mol laat zien hoe deze ziektes in de ene logica iets anders zijn dan in de andere. Arteriosclerose is in de logica van de patholoog-anatoom een verdikte wand van een bloedvat, die hij, als de patiënt overleden is, kan onderzoeken onder een microscoop. In de logica van de patiënt en zijn behandelaar kan arteriosclerose bestaan uit pijn in de benen, die toeneemt als iemand loopt. Hier begint het onderzoek met gerichte vragen aan de patiënt over zijn klachten. Een diabetespatiënt is in de ene logica een kritische consument, die kiest uit een aanbod aan behandelingen en hulpmiddelen. In de andere logica is hij iemand die bepaalde beperkingen heeft door de diabetes en samen met de verpleegkundige gaat zoeken hoe hij desondanks een goed leven kan leiden. Ook in de 'Top 50' casus kunnen we op zoek gaan naar patronen in de verschillende manieren waarop betrokkenen denken en handelen. Door deze patronen in kaart te brengen en te onderzoeken hoe zij zich tot elkaar verhouden, kunnen de actoren afstand nemen van hun dagelijkse praktijk en daarop reflecteren met de betrokken professionals denkgereedschappen ontwikkeld worden, waarmee zij kunnen reflecteren op hun manier van werken. Met behulp van het begrip 'logica's' kan inzichtelijk gemaakt worden hoe de verschillende betrokkenen in deze casus elkaar soms aanvullen en hoe zij soms met elkaar in aanvaring komen. Ook kan het gebruikt worden om te expliciteren waarom professionals doen wat ze doen en hoe dit soms kan leiden tot dilemma's en dubbele agenda's. In hoofdstuk 7 wordt verder uitgewerkt hoe Mols concept logica's bruikbaar is voor de 'Top 50' casus.

Hoofdstuk 4

Methode: Actor-Network-Theory

Ik wil de verhouding tussen macht en tegenmacht onderzoeken door een wisselwerking tussen een theoretisch debat en een exemplarische situatie tot stand te brengen. In dit hoofdstuk wordt beschreven welke methode daarbij gebruikt wordt. Het theoretische debat is gebaseerd op het werk van Foucault, De Certeau en Mol. De exemplarische situatie is die van de 'Top 50' en het netwerk waarvan zij deel uitmaken. De interactie tussen theoretisch en empirisch onderzoek wordt ook gebruikt door de genoemde filosofen: Foucault, De Certeau en Mol. Het empirisch onderzoek naar het 'Top 50' netwerk is gebaseerd op de Actor-Network-Theory (Latour, 2007). Latour beschrijft een manier van onderzoek doen, die begint bij het lokale en van daaruit op zoek gaat naar verbindingen. Bij dit onderzoek is gekozen voor een specifieke lokale uitgangssituatie van de 'Top 50 Antillianen'. Van daaruit worden connecties gelegd met hun sociale en materiële omgeving. Vanuit deze casus worden verbindingen gelegd met theoretische begrippen die bruikbaar zijn om te bespreken wat er in dit netwerk gebeurt. Tenslotte wordt besproken in hoeverre deze situatie exemplarisch is en de uitkomsten van het onderzoek ook bruikbaar zijn in andere contexten.

4.1 Onderzoek naar de 'Top 50'

In dit onderzoek focus ik mij in eerste instantie op een kleine specifieke situatie: de 'Top 50' in Groningen en de mensen die daar professioneel en persoonlijk bij betrokken zijn, bijvoorbeeld als partner of als buurtbewoner. Het onderzoek richt zich dus nadrukkelijk niet alleen op de 'Top 50', maar ook op de context waarin zij handelen. Daarbij wil ik niet alleen de sociale context onderzoeken, maar ook de fysieke omgeving en relevante teksten. Ik wil in kaart brengen welke processen zich afspelen tussen deze betrokkenen. Vanuit de analyse van deze specifieke situatie wil ik verbanden leggen met de bredere context waarin dit speelt: bijvoorbeeld naar landelijk Antillianenbeleid, naar de theorievorming in het maatschappelijk werk en naar het werken met andere marginale groepen. In hoofdstuk 3 zal onderzocht worden in hoeverre het onderscheiden van een specifieke groep, zoals de 'Top 50', en de interventies die erop gericht zijn om deze groep aan te passen aan het 'normale' leven, kunnen worden benoemd als disciplinaire machtspraktijken. Daarbij wordt gebruik gemaakt van Foucaults analyse van machtspraktijken.

Microfysica van de macht: De beschrijving van de 'Top 50' als een lokale geschiedenis van de macht.

Foucault schreef aan de hand van historisch onderzoek een 'microfysica' van de macht: geen 'grote geschiedenis van de macht', maar lokale geschiedenissen, waarin hij laat zien hoe machtsstrategieën een rol spelen in de vorming van het moderne subject. Interventies die gericht zijn op het 'aanpassen' van marginale groepen aan de dominante normen en het denken over deviantie en normalisering kunnen begrepen worden als machtstechnieken. In zijn onderzoek legde Foucault een verband tussen deze praktijken en de stand van zaken in de sociale wetenschappen. Zijn onderzoek richtte zich in de eerste plaats op de vorm en inhoud van wetenschappelijke vertogen, op het dominante discours: *'een historisch gegeven verzameling documenten waarin 'gezegde dingen' of 'uitspraken' staan.'* (Karskens, 2012. p.29). Foucault richt zich hierbij niet op de alledaagse taalhandelingen maar op de 'serious speech acts', dat wil zeggen taalhandelingen waarbij er afspraken zijn over de validering van deze uitspraken, de criteria om te bepalen wie de deskundigen op dit gebied zijn, etcetera. Het zijn uitspraken die gemaakt worden door experts - wanneer zij als experts spreken- die pretenderen ware kennis te leveren (Dreyfus en Rabinow, 1986). Naast uitspraken onderzoekt hij echter ook niet-discursieve praktijken die hiermee samenhangen: gewoonten, normen, wetten, architectonische structuren en instituties. Hij onderzoekt hoe opvoeding en scholing, politiematregelen, juridische uitspraken en strafmaatregelen het moderne subject vormen. Het discours vormt een veld waarin serieuze spraakhandelingen gebruikt worden en hun betekenis krijgen. Dit veld is historisch gevormd en vertegenwoordigt dus niet een eeuwige waarheid, maar als het eenmaal gevormd is

'...dringt het discours zich op als een historisch a priori; en in de ogen van tijdgenoten zullen alleen diegenen worden toegelaten ' tot het spel van waar en onwaar', die spreken in overeenstemming met het discours van het moment, terwijl anderzijds de discursieve praktijken als vanzelfsprekendheden zullen worden gepraktiseerd. Dat is het wezen van een beschaving.' (Veyne, 2010. p.124)

Foucault ziet het als de rol van de intellectueel om deze evidenties te ontmantelen. Zijn werk bestaat eruit om te laten zien wat er is en daarbij ook de mogelijkheid te tonen dat het anders zou kunnen zijn. De beschrijving van de werkelijkheid heeft bij hem niet de functie van een voorschrift: *'Omdat dit er is, zal het er ook zo zijn.'* Foucault gebruikt geschiedschrijving om te laten zien dat wat er nu is, niet altijd zo geweest is. Ook praktijken en denkwijzen die nu evident lijken, zijn een product van een toevallige samenloop van omstandigheden (Foucault, 1994)¹³. Foucault laat dit zien door, in

¹³ "Et je dirais que le travail de l'intellectuel c'est bien en un sens de dire ce qui est en le faisant apparaître comme pouvant ne pas être comme il est. Et c'est pourquoi cette désignation et cette description du réel n'ont jamais valeur de prescription sous la forme << puisque ceci est, cela sera >>";

Geschiedenis van de waanzin, de scheiding tussen waanzin en rede te beschrijven en, in *Discipline, toezicht en straf*, de veranderende praktijken in gevangenissen.

In dit onderzoek wil ik, door de netwerken in een concrete casus in kaart te brengen, laten zien dat het bestaan van de 'Top 50' niet evident is, dat het een constructie is die door een samenloop van diverse ontwikkelingen gevormd is. Daarnaast wil ik laten zien dat de praktijken rond deze 'Top 50' evenmin eenduidig en noodzakelijk zo zijn als ze nu zijn. Ik wil onderzoeken in hoeverre de denkgereedschappen die Foucault ontwikkelde in historische onderzoeken, ook bruikbaar zijn om praktijken in de 21e eeuw te begrijpen. De keuze voor een hedendaagse casus geeft ook meer mogelijkheden om te onderzoeken wat er naast de papieren werkelijkheid gebeurt. De 'Top 50' casus is gekozen om onderzoek te doen naar disciplinaire machtsprocessen, juist omdat die hier niet het door het beleid beoogde effect hebben. Het door de gemeente gesignaleerde probleem blijft bestaan. Dat wil niet zeggen dat de interventies door hulpverleners, politie en anderen geen enkel effect hebben. De 'Top 50' is geen stabiele groep waar dezelfde mensen blijvend deel van uitmaken. Er zijn mannen die uit de 'Top 50' verdwijnen, omdat ze, om diverse redenen, stoppen met drugsgebruik en met dealen, omdat ze hun schulden aflossen en een baan vinden of omdat ze hun vrienden thuis ontmoeten en minder vaak op straat. Aan de andere kant komen er echter weer nieuwe mensen bij, jongeren of mensen die vanuit andere plaatsen naar Groningen komen. Een ander deel van de mannen blijft in de 'Top 50'. De wil en de mogelijkheden om een baan te vinden ontbreken, drugs blijven belangrijk in hun leven en ze vormen geen gezin of hebben alleen een vrij losse band met een vrouw en kinderen. Omdat de 'Top 50' ondanks alle interventies blijft bestaan, kan deze casus gebruikt worden om de beperkingen van disciplinaire machtsprocessen duidelijk te maken. In veel andere situaties lijkt disciplineren effectiever te werken: als de kapper mij zes weken na het laatste bezoek een mailtje stuurt dat het weer eens tijd wordt om mijn haar te laten knippen, maak ik eerder een nieuwe afspraak dan zonder een dergelijke herinnering, als patiënten reminders krijgen met betrekking tot hun medicijngebruik, verbetert de therapietrouw (Grol, 2015), als er verborgen camera's langs de weg worden geplaatst, houden automobilisten zich beter aan de maximumsnelheid (van Geirt, 2012 en SWOV, 2013) en als er interventies worden ingezet om het roken terug te brengen, gaan minder mensen roken (Harbers en Feenstra, 2014). Deze vormen van disciplineren werken niet voor iedereen, maar voor een meerderheid van de mensen zijn ze effectief om het beoogde doel te bereiken. Veel

c'est pourquoi aussi il me semble que le recours à l'histoire... prend son sens dans la mesure où l'histoire a pour fonction de montrer que ce qui est n'a pas toujours été, c'est-à-dire que c'est toujours au confluent de rencontres, de hasards, au fil d'une histoire fragile, précaire, que ce sont formées les choses qui nous donnent l'impression d'être les plus évidents."(DE IV, P 449)

Foucault, M. (1994). *Dits et écrits 1954-1988* par Michel Foucault. Édition établie sous la direction de Daniel Defert et François Ewald IV 1980-1988. Paris: Éditions Gallimard.

mensen besteden de disciplinerende uit aan andere mensen of aan apps (Huijter, 2014). Schrijvers en promovendi gebruiken apps om hun Internettoegang te blokkeren, zodat ze zich kunnen concentreren op het schrijven. Sporters nemen een app om hun sportieve activiteiten te meten, te registreren en met anderen te delen. Dat betekent dat ze meer gaan hardlopen of fietsen. We kunnen ons hierbij natuurlijk afvragen in hoeverre hier het initiatief bij de sporter zelf ligt en in hoeverre die al eerder gedisciplineerd is om meer te sporten, door de overvloed aan boodschappen over gezond leven waarmee iedereen in de westerse wereld de laatste jaren bestookt wordt. Er wordt vanuit de overheid ook van alles in het werk gesteld om burgers te disciplineren. Bijvoorbeeld door de campagne "Voorkom problemen. Weet hoe het zit." (Divosa, 2012). Hier wordt aan uitkeringsgerechtigden, AOW'ers, werkgevers en werknemers uitgelegd aan welke regels zij zich dienen te houden. In de naam van de campagne, "Voorkom problemen", wordt al direct aangegeven dat het niet naleven van deze regels tot problemen leidt. Divosa waarschuwt de uitkeringsgerechtigden dat bestanden gekoppeld worden aan "o.a. gegevens van UWV, de Belastingdienst, uitzendbureaus, de Rijksdienst en SVB, [hierdoor] komt fraude vanzelf aan het licht" (Divosa, 2012). De uitkeringsgerechtigde wordt hiermee direct al benaderd als een potentiële fraudeur, die er alleen door grondige surveillance van weerhouden kan worden om te sjoemelen met zijn uitkering. Tegelijkertijd wordt ook duidelijk dat die grondige surveillance aanwezig is. Deze boodschap komt over. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft onderzoek laten doen naar de gepercipieerde pakkans (Rijksoverheid, 2013)¹⁴. Bij de stelling: "De kans is zeer groot dat de uitkeringsinstantie het niet nakomen van plichten merkt" antwoordt 71% van de uitkeringsgerechtigden met een bijstandsuitkering (WWB) bevestigend. Het is overigens bij het ministerie niet bekend wat de werkelijke omvang van de fraude is. Het lijkt er op dat disciplinerende in veel gevallen goed werkt, maar bij de 'Top 50' maar in beperkte mate.

Miles en Huberman (1994) stellen dat dergelijke cases, die zij extreme cases noemen, zeer bruikbaar kunnen zijn om conclusies te verifiëren. Juist een casus waarin disciplinerende niet lijkt te werken, kan informatie opleveren die bruikbaar is om de beschrijving van machtsprocessen te verfijnen. De 'Top 50' casus blijft enerzijds uniek, door de specifieke interacties tussen alle actoren, maar anderzijds heeft zij ook overeenkomsten met de situatie van andere multiprobleemgroepen. Door de ervaringen en praktijken van de verschillende actoren binnen dit netwerk te beschrijven en daarin patronen te zoeken, wil ik hen meer bewust maken van de verschillende manieren waarop zij zich tot andere actoren verhouden. Door de empirie te spiegelen aan de filosofie wil ik de filosofische begrippen, de gereedschapskist van de filosofische onderzoeker, confronteren met de empirie en zo mogelijk verfijnen. Uiteindelijk kom ik hiermee tot een beschrijving van normaliserende machtsstrategieën, van macht- en tegenmachtprocessen. Een casestudy is

¹⁴ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2013/10/04/kamerbrief-over-fraudeaanpak-handhaving-en-naleving>

de aangewezen onderzoeksmethode wanneer een onderzoeker wil weten hoe en waarom bepaalde praktijken verlopen, waarbij het gaat om hedendaagse gebeurtenissen, waar de onderzoeker weinig of geen controle over heeft (Yin, 2009). De mate waarin een casestudy generaliseerbaar is, wordt bepaald door de mate waarin die exemplarisch is voor andere cases. Deze casus is (letterlijk) gekleurd door de afkomst van de 'Top 50', die veel impact heeft op historische en sociale factoren in hun situatie. Om er slechts enkele te noemen: hun situatie kan niet los gezien worden van de sociale ongelijkheid op Curaçao, waar zij in armoede opgroeiden. Hun aanwezigheid in Nederland is ook verbonden met het slavernijverleden, waarin hun voorouders van Afrika naar Curaçao werden getransporteerd en - meer recent- met de Koninkrijksbanden tussen Nederland en Curaçao, die het makkelijk maken om naar dit deel van Europa te komen. Dat betekent dat een onderzoek naar lokale praktijken in Groningen ook direct op allerlei manier verbonden is met meer globale praktijken.

De 'Top 50' casus is ook juist gekozen omdat het een marginale groep betreft die zich niet makkelijk laat normaliseren. Daarom voldoet deze casus aan Yins (2009) criteria¹⁵ voor een significante casus, juist omdat het gaat om een ongebruikelijke casus, die maatschappelijk relevant is en omdat er veel verbindingen zijn te leggen met maatschappelijke kwesties rond de postkoloniale relaties tussen Nederland en Curaçao en met theoretische vragen over macht en normaliseringspraktijken. Een exemplarische casestudy moet volgens Yin ook 'compleet' zijn. Door veel informatie te verzamelen over deze specifieke situatie, waarbij gestreefd wordt naar verzadiging, kan een 'thick description' geconstrueerd worden: een '*...rijke en gedetailleerde beschrijving [...] van omstandigheden, situaties, mechanismen, enzovoort.*' (Boeije, 2012. p.131). Er is dan sprake van verzadiging als de analyse van nieuwe data geen nieuwe informatie - over voor het onderzoek relevante onderwerpen- meer oplevert. 'Thick description' is gerelateerd aan etnografie en semiotiek. Het gaat hier niet alleen om een uitgebreide beschrijving van alle relevante aspecten van het onderzoeksveld, maar vooral om een weergave van verschillende betekenissen die binnen deze context gegeven kunnen worden (Smaling, 2003). Ook in de empirische filosofie probeert men praktijken zo gedetailleerd mogelijk te beschrijven (Gabriëls, 2000). 'Thick description' wordt hier als ideaal beschouwd. De onderzoeker kan niet alles aspecten van de situatie gedetailleerd beschrijven, maar maakt altijd keuzes. Daarbij houdt hij er rekening mee wat in andere situaties van belang kan zijn (Smaling, 2003). Een dergelijke veelomvattende beschrijving maakt het mogelijk om na te gaan in hoeverre de uitkomsten vertaald kunnen worden naar andere situaties (Boeije,

¹⁵ Yin geeft de volgende criteria voor een significante casus: De casus moet ongebruikelijk zijn of van algemeen belang en/of de onderliggende issues van de casus zijn theoretisch, politiek of praktisch van nationaal belang (Yin, 2009. P.185). Een exemplarisch casestudy is volgens Yin niet alleen significant, maar ook "compleet", de casus moet vanuit verschillende perspectieven bekeken worden, er moet voldoende bewijs worden getoond om de analyse te kunnen onderbouwen en de casus moet op een onderhoudende manier beschreven worden.

2012). De 'Top 50' casus lijkt dus een goed uitgangspunt te bieden voor onderzoek naar macht en tegenmacht.

4.2 Actor-Netwerk

De 'Top 50' is geen vaste groep, maar een, door de hulpverleners gecreëerde verzameling van mensen die bepaalde kenmerken met elkaar delen. De 'Top 50' is dus een constructie, die we kunnen beschrijven als de kern van een netwerk. Dit netwerk is echter veel uitgebreider dan alleen de mensen op de 'Top 50' lijst. Op allerlei manieren kunnen er verbindingen gemaakt worden met de omgeving. De Actor-Network-Theory (Latour, 2007 en Law, 1999), vaak afgekort tot ANT, verklaart niet hoe of waarom netwerken ontstaan, maar geeft wel aanknopingspunten om dergelijke netwerken te beschrijven. Daarom wordt de ANT hier gebruikt voor de opzet van het empirische deel van het onderzoek. Volgens Latour bestaat het sociale uit associaties tussen verschillende elementen, die op zichzelf niet sociaal zijn. Die elementen kunnen personen zijn, maar ook dingen. Door de verbindingen op te sporen construeert de onderzoeker een netwerk dat bestaat uit verbindingen tussen specifieke lokale praktijken. We kunnen de mensen op de 'Top 50' lijst dus beschouwen als actoren, die met elkaar verbonden zijn doordat ze op die lijst staan, doordat ze elkaar ontmoeten en doordat ze samen op dezelfde plekken zijn en dezelfde activiteiten hebben. Ze zijn echter niet alleen met elkaar verbonden, maar ook met gebeurtenissen, gedachten en praktijken elders en in een andere tijd. Er is een verbinding met de plaatsen waar zij zich bevinden. De inrichting van die plaatsen is verbonden met het beleid over ruimtelijke ordening van de gemeente. De 'Top 50' is ook verbonden met de maatschappelijk werkers die zich met hen bezighouden, wiens handelen wordt beïnvloed door gemeentelijk beleid, methodiekboeken en de instelling waar ze voor werken. Het gemeentelijk beleid is verbonden met het overheidsbeleid. De mannen op de 'Top 50' lijst zijn verbonden met vrouwen en kinderen, met familieleden die soms in Curaçao wonen. Hun aanwezigheid in Nederland heeft verband met het migratiebeleid en met de economische situatie op Curaçao. Daarnaast zijn er nog veel meer verbindingen te maken. De mannen op de 'Top 50' lijst maken dus deel uit van zeer complexe netwerken, waarin alle knooppunten met elkaar verbonden zijn. Naast de hier genoemde ketens van met elkaar verbonden elementen, zijn er nog veel meer mogelijk. De onderzoeker die een netwerk construeert maakt daarin altijd keuzes. Een actor en een netwerk zijn bij Latour (1999) niet van elkaar te scheiden. Er is sprake van een continuüm. Daarom ziet hij het gebruik van aparte termen als een probleem. In *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory* verzoent Latour (2007) zich echter met het gebruik van de begrippen actor en netwerk, waarbij het verbindingsstreepje dat er in de ANT tussen wordt gezet, volgens hem essentieel is. Law (1999) stelt dat de Actor-Network-Theory een koppeling maakt tussen de begrippen 'agency', het vermogen van een actor om keuzes te maken en op basis daarvan te handelen, en 'structure', het netwerk waarin deze keuzes en handelingen met elkaar verbonden zijn:

'It is intentionally oxymoronic [verbindt twee tegenovergestelde figuren, JR], a tension which lies between the centred 'actor' on the one hand and the decentred 'network' on the

other...the word is thus a way of performing both an elision and a difference between what Anglophones distinguish by calling 'agency' and 'structure'. (Law, 1999, p.5)

Bij ANT is agency dus niet gekoppeld aan een individuele actor, maar aan de verbindingen die samen een netwerk vormen. Latour (2007) gaat ervan uit dat de rol van een actor beperkt is: deze maakt niet door zijn autonome keuzes het verschil, maar is anderzijds ook niet een speelbal van 'hogere structuren', zoals de economische verhoudingen. Een actor is geen autonome begrensde eenheid. Hij maakt deel uit van een netwerk, wat Latour omschrijft als: *'...the summing up of interactions through various kinds of devices, inscriptions, forms and formulae, into a very local, very practical, very tiny locus'* (Latour, 1999, p.17)

4.2.1 Actant

In de 'Top 50' casus zien we dat de inrichting van de ruimte een rol speelt in het handelen van de 'Top 50'. De oorspronkelijke inrichting van het winkelplein Beijum-Oost, waar auto's makkelijk op en af konden rijden maakte het bijvoorbeeld mogelijk om snel weg te komen als er politie in de buurt was. Na de herinrichting van het plein is dit niet langer mogelijk. Donkere, smalle straatjes, zoals de verbindingen tussen de heerden, maken het makkelijker om dingen te doen die niet gezien mogen worden. Latour (2007) introduceert een nieuw concept, waarmee ook dergelijke niet-menselijke factoren een duidelijke plaats in een netwerk kunnen krijgen: in plaats van actoren spreekt hij van actants, een begrip dat staat voor zowel menselijke als niet-menselijke betrokkenen. In de beschrijving van een netwerk is het onderscheid tussen mensen en niet-mensen volgens Latour (2007) niet a priori relevant. In ketens van gebeurtenissen kunnen zowel mensen als dingen, zoals sleutels, veiligheidsriemen of verkeersdrempels, als verbindende schakel fungeren, of, zoals Latour dit benoemt, mediëren. In de analyse van een netwerk gaat het hem er vooral om wat de actants doen, hoe zij functioneren in het netwerk. Zo gaat het in de 'Top 50' casus over de manier waarop de inrichting van het plein het gedrag van de gebruikers beïnvloedt.

In het onderzoek naar de 'Top 50' kunnen we ons afvragen of het verschil maakt welke maatschappelijk werker, klantmanager van de sociale dienst of politieagent zich met hen bezighoudt. Zijn deze professionals vervangbare schakeltjes in een structuur of maakt de persoon die deze functie uitoefent het verschil? In *Discipline, toezicht en straf* beschrijft Foucault (1989) een moderne gevangenis waarin elke bewaker vervangbaar is door een andere bewaker. Hij vervult een bepaalde functie binnen de structuur van de gevangenis en zijn plaats in die structuur bepaalt wat hij doet. Een ander zou op deze positie, binnen deze context, hetzelfde doen. De individuele actor maakt hier dus niet het verschil: of bewaker A of bewaker B nu de dienst vervult, de uitkomst is dezelfde. In het panopticum kan de bewaker zelf afwezig zijn, net zoals er bij de videobewaking in een winkel of in de openbare ruimte niet altijd iemand hoeft te zijn die de beelden volgt. De suggestie dat iemand geobserveerd wordt, is vaak al voldoende om zijn gedrag te beïnvloeden. Maar deze suggestie kan niet los worden gezien van het hele netwerk waarin zij plaats vindt: de architectuur van de gevangenis, juridische regels en politieke keuzes.

Een actant is bij Latour echter meer dan een vervangbaar schakeltje in een structuur. De actant is onvervangbaar. Hij functioneert als een knooppunt dat de draden in het netwerk verbindt. De gebeurtenissen die door ketens van handelingen ontstaan zijn daarom uniek. De specifieke verbindingen tussen elementen in een netwerk zijn in iedere situatie weer anders. Dat betekent ook dat netwerken alleen in casestudies, zoals in dit onderzoek naar de 'Top 50', onderzocht kunnen worden. Als we kijken naar de manier waarop actoren binnen het netwerk verbindingen maken met andere actoren, maakt Latour een onderscheid tussen intermediairs en mediatie. Bij een intermediair bepaalt de input de output. Betekenissen worden hier doorgegeven zonder transformaties. Latour noemt als voorbeeld een goed werkende computer, die voorspelbare uitkomsten levert. In een dergelijke situatie is de computer dus wel vervangbaar. Een andere goed werkende computer zal met dezelfde input tot eenzelfde resultaat komen. Ook de gevangenvaarder in *Discipline, toezicht en straf* is vervangbaar. Hij vervult zijn rol in een disciplineringspraktijk en een ander zou dat op die positie op dezelfde manier doen. De gevangenis is zelfs zo ingericht dat de gevangenvaarder afwezig kan zijn. De suggestie dat hij mogelijk aanwezig is en de gevangenen observeert volstaat om de gevangenen te disciplineren. In termen van Latour kan deze gevangenvaarder dus een intermediair genoemd worden. Als de gevangenvaarder echter afwijkt van zijn rolomschrijving, kunnen er andere effecten optreden. In termen van Latour verandert hij dan van een intermediair in een mediator. Een mediator transformeert de betekenis van de elementen die hij draagt. Het is niet voorspelbaar wat eruit komt. Een computer die kapot gaat, kan een complexe mediator worden, die onverwachte uitkomsten levert. Ook een gesprek tussen menselijke actoren kan, volgens Latour als intermediair of als mediator functioneren. Een uitwisseling die tot voorspelbare uitkomsten leidt, functioneert als intermediair, terwijl een gesprek waarin verrassende meningen, houdingen en passies een rol spelen tot verrassende, onvoorspelbare uitkomsten kan leiden en op die manier als mediator functioneert. In de 'Top 50' casus kunnen we onderzoeken in hoeverre de betrokkenen hier functioneren als intermediairs, die volgens een voorspelbaar script handelen, of als mediators, die ook kunnen afwijken van de spelregels.

4.2.2 Netwerk

De verbindingen tussen de verschillende actants in de 'Top 50' casus kunnen we beschrijven als een netwerk. In dit onderzoek zal het begrip 'netwerk' gebruikt worden op de manier waarop Latour dit omschrijft. In de sociale wetenschappen en de techniek wordt het begrip "netwerk" op verschillende manieren gebruikt. Enerzijds wordt het in de sociale wetenschappen vooral gebruikt om allerlei verbindingen tussen menselijke actoren te beschrijven. Hierbij kan het gaan over de banden tussen een individu en zijn directe omgeving, zoals ouders, partner, kinderen, vrienden en burens. Het kan ook gaan om verbindingen tussen organisaties of staten. Anderzijds wordt het begrip "netwerk" in de techniek gebruikt, onder meer voor elektriciteitsnetwerken of Internet. Latour combineert het technische en het sociale gebruik van dit begrip. Een netwerk wordt bij hem gekenmerkt door activiteit. Een goede netwerkbeschrijving laat volgens Latour zien hoe verschillende actoren elkaar onverwachte dingen laten doen. Dat betekent dat de actoren hierin functioneren als mediator:

'I mean by this word a string of actions where each participant is treated as a full-blown mediator. To put it very simply: A good ANT account is a narrative or a description or a proposition where all actors do something and don't just sit there. Instead of simply transporting effects without transforming them, each of the points in the text may become a bifurcation, an event, or the origin of a new translation.' (Latour, 2007, p.128)

De sociale wetenschappen maken volgens Latour (2007) ten onrechte zelfstandige entiteiten van begrippen als 'cultuur' of 'sociale structuur', een context waarin zij specifieke verschijnselen plaatsen. De theoretische begrippen staan echter, volgens Latour, niet boven de lokale werkelijkheid. Allerlei lokale gebeurtenissen staan, volgens hem, naast elkaar en zijn deels met elkaar verbonden. Hij bepleit een terugkeer naar de - zijns inziens- oorspronkelijke bedoeling van de sociale wetenschappen, waarin het sociale geconstrueerd wordt vanuit de verbinding tussen diverse elementen, die op zichzelf niet sociaal zijn. De sociale wetenschappen zouden bottom-up moeten werken: vanuit zeer lokale, specifieke observaties zou de onderzoeker, samen met de actoren in de praktijken die hij onderzoekt, verbindingen moeten leggen tussen verschillende lokale gebeurtenissen en tussen het lokale en de context. Op die manier ontstaan er specifieke sporen, ketens van gebeurtenissen, van waaruit een netwerk geassembleerd kan worden. De 'grote verhalen' worden vervangen door multipele, gefragmenteerde, kleine verhalen. Aan de andere kant maakt de ANT het lokale weer globaal door te pendelen tussen het lokale en 'grotere' thema's. De analyse van een lokale casus, zoals de 'Top 50' in Groningen, kan zo bijdragen aan beter begrip van een meer globale vraag naar de wisselwerking tussen macht en tegenmacht.

Een netwerk bestaat uit verbindingen en knooppunten. Daarin passen geen lineaire oorzaak-gevolgrelaties. In plaats daarvan kunnen complexe patronen van oorzaken en gevolgen ontstaan door verbindingen tussen actants. We kunnen bijvoorbeeld twee gebeurtenissen aan elkaar koppelen: de eerste gebeurtenis is dat een agent naar een paar 'Top 50' mannen gaat, die vlak bij de sporthal op het plein staan te praten en de tweede gebeurtenis is dat die mannen de sporthal ingaan. De tweede gebeurtenis is niet een simpel gevolg van de eerste. De mannen gaan alleen naar binnen omdat ze weten dat er een samenscholingsverbod is en omdat ze al vaker opgepakt zijn door de politie. De politie gaat naar deze mannen toe omdat er door buurtbewoners over hen geklaagd wordt, omdat de Gemeente de overlast wil terugdringen en omdat deze mannen op de 'Top 50' lijst staan. Door deze verbindingen in kaart te brengen, wordt een netwerk geconstrueerd waarin specifieke verbanden worden gelegd. Latour contrasteert deze specifieke en lokale manier van observeren met de normaliserende blik, zoals Foucault die beschrijft in 'Discipline, toezicht en straf'. Daar gebruikt Foucault het model van het panopticum¹⁶,

¹⁶ Het panopticum is een ontwerp voor een gevangenis waarin de bewaker zich in een centrale toren bevindt, van waaruit hij de gevangenen optimaal kan observeren, terwijl deze gevangenen niet weten wanneer zij geobserveerd worden. Op deze manier internaliseren de gevangenen de 'normaliserende blik' en zullen ze zich 'normaal' gaan gedragen, ongeacht de vraag of ze op dat

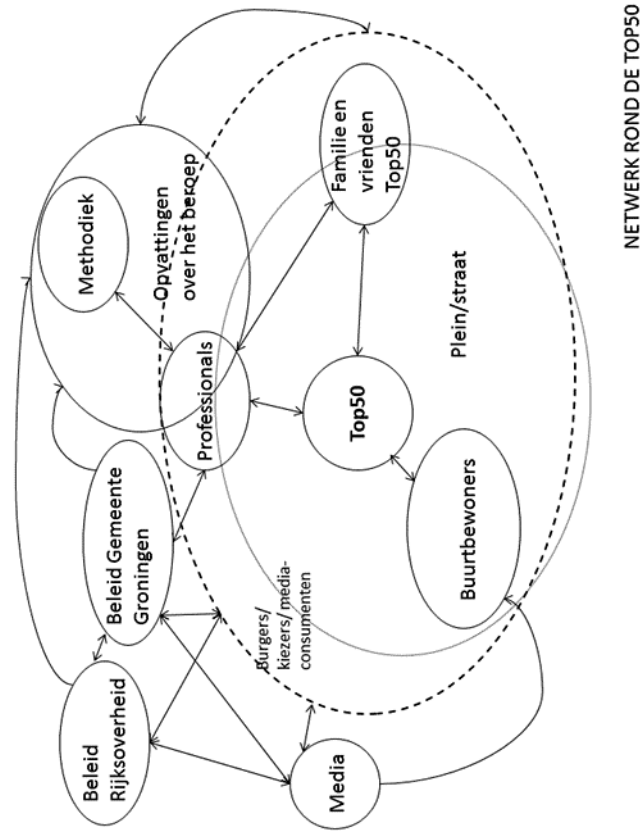
waarin de observator vanuit een centraal gezichtspunt alles kan overzien. Hij heeft een 'wijde blik'. Latour stelt voor de sociale wetenschappen daar tegenover het 'oligopticum', waarin de observator zeer weinig observeert maar wel zeer nauwkeurig. Dit is vergelijkbaar met het ideaal van 'thick description', zoals dat in paragraaf 4.1 beschreven is. De onderzoeker kiest een specifiek lokaal onderzoeksobject. Daarbij is er geen strikte scheiding tussen de onderzoeker en de onderzoeksobjecten. De onderzoeker beschouwt de actoren als medeonderzoekers. Vanuit zijn gezichtspunt traceert hij dan, samen met de actoren in de specifieke praktijken die hij onderzoekt, verbindingen. Latour baseert zijn onderzoek op de etnomethodologie, waarin de onderzoeker probeert te leren van de actoren. Hij wil voorkomen dat de werkelijkheid in het keurslijf van wetenschappelijke theorieën wordt geperst, waarmee de onderzoeker zijn eigen wereldvisie oplegt aan zijn observaties, en blijft daarom zo dicht mogelijk bij het verhaal van de actoren zelf. Kenmerkend voor de etnomethodologie is dat zij de *'grotendeels impliciet blijvende veronderstellingen en regels [beschrijft en analyseert] van waaruit mensen uit uiteenlopende sociale groeperingen hun omgangsrelaties structureren en betekenis verlenen.'* (Van Strien, 1986. Pp. 81-82). De onderzochte personen worden gezien als 'common sense sociologen' en de onderzoeker moet zich zo veel mogelijk openstellen voor hun denkwereld en handelen altijd interpreteren binnen een context. Latour ziet het sociale als een constructie, een assemblage:

'It is possible to remain faithful to the original intuitions of the social sciences by redefining sociology not as the 'science of the social', but as the tracing of associations. In this meaning of the adjective, social does not designate a thing among other things, like a black sheep among other white sheep, but a type of connection between things that are not themselves social.' (Latour, 2007, p. 5)

Uit deze beschrijving van het netwerk volgt dat er geen scherpe grens getrokken kan worden tussen actoren en netwerken, tussen micro- en macroniveau. Volgens Latour (1999) zijn het twee kanten van dezelfde medaille. Lokale gebeurtenissen kunnen gezien worden als het eindpunt van gebeurtenissen op een andere tijd en plaats en op hun beurt zetten ze weer nieuwe processen in gang. De werkelijkheid is volgens Latour altijd historisch, cultureel en materieel gelokaliseerd. Iedere interactie binnen het netwerk stroomt volgens Latour over van elementen uit een andere tijd, van een andere plaats en gegeneerd door andere bemiddelingen. Deze verbindingen wil hij in kaart brengen. Omdat er verschillende netwerken gemaakt kunnen worden, door verschillende actants met elkaar te verbinden, zijn er verschillende, gefragmenteerde, constructies van werkelijkheden mogelijk.

moment geobserveerd worden of niet. Het panopticum is vergelijkbaar met onder meer koepelgevangenissen, videosurveillance op snelwegen en in uitgaanscentra, het alziend oog van God en het superego bij Freud.

4.2.3 Netwerk rond de 'Top 50'

NETWERK ROND DE TOP50

Figuur 2: Netwerk rond de 'Top 50'

Figuur 2 geeft een schematische constructie van het netwerk rond de 'Top 50'. Hierbij moesten onvermijdelijk keuzes gemaakt worden. Het netwerk zou tot in het oneindige uitgebreid kunnen worden. Ook de aanduidingen van de verschillende actants zijn een constructie. Bovendien zijn er meer plaatsen dan alleen het plein, waar betrokkenen elkaar tegenkomen. Het gaat hier dus om een vereenvoudigde weergave. De 'Top 50' is, zoals reeds beschreven, een constructie van de professionals. Maar ook de verzamelingen professionals, buurtbewoners, familie en vrienden zijn constructies. Het zijn door de onderzoeker geconstrueerde groepen, die elkaar meer overlappen dan in deze figuur weergegeven kan worden.

De 'Top 50' vormt de kern van het netwerk. De 'Top 50' heeft directe contacten met de professionals, de buurtbewoners en familie en vrienden. De 'Top 50' en de buurtbewoners ontmoeten elkaar in de publieke ruimte: op het plein Beijum-Oost of op de Bedumerweg. De professionals ontmoeten hen daar soms ook (straathoekwerkers en agenten), maar vaak ook elders, in hun kantoor. Familie en vrienden kunnen tevens buurtbewoners zijn, maar er is ook een duidelijke invloed van familie die zich zeer ver daar vandaan, op Curaçao, bevindt. De vormgeving van de publieke ruimte heeft invloed op de manier waarop de bezoekers elkaar daar ontmoeten en hun gedrag en opvattingen hebben weer invloed op de vormgeving van de publieke ruimte. Deze invloed wordt bemiddeld door de rol als burger/kiezer, de manier waarop het beleid van de overheid gebaseerd is op de stem van de burgers/kiezers en de manier waarop de overheid ingrijpt op de vormgeving en de functie van het plein. Daarbij is de burger/kiezer tevens mediaconsument.

De professionals nemen een positie in tussen de 'Top 50', hier in de rol als cliënt, en enerzijds het overheidsbeleid en anderzijds de eigen professionele opvattingen en methodieken. Deze professionele opvattingen ontstaan niet in een vacuüm, maar worden op hun beurt weer beïnvloed door de politiek, de media en de contacten met cliënten.

4.3 Werkwijze

Het onderzoek is, in aansluiting op Latour (2007), gebaseerd op de etnografische onderzoeksmethodes. Deze methodes zijn ontwikkeld in de culturele antropologie. Ze zijn erop gericht om een sociale of culturele groep te beschrijven en te begrijpen. De onderzoeker probeert daarbij om dicht bij de onderzochte mensen en hun werkelijkheid te blijven. In dit onderzoek wordt in eerste instantie gefocust op de 'Top 50' en van daaruit breidt het onderzoek zich uit naar andere actoren in het netwerk: buurtbewoners, politie, hulpverleners, partners, beleidsmakers en anderen. Daarbij gaat het niet alleen om de personen, maar ook om de documenten die hun handelen beïnvloeden en de fysieke omgeving waarin zij elkaar ontmoeten. Het gaat hier om het opsporen van verbindingen, zoals Latour dat beschrijft. Dit onderzoek begint met de beschrijving van de 'Top 50' casus. Dan wordt er voortdurend heen en weer gependeld tussen de casus en de verschillende concepten die hierbij bruikbaar zijn. Er is sprake van '*...een geleidelijke overgang van het concrete naar het meer algemene en andersom.*' (van Strien, 1986, p.96). De eerste vraag is wat specifiek is in deze casus. Vanuit deze specifieke eigenschappen wordt gezocht naar patronen en concepten die gebruikt kunnen worden om deze casus te verhelderen. Vanuit

de theoretische concepten wordt de casus opnieuw bekeken en als deze concepten nog niet voldoende aanknopingspunten bieden voor een volledige beschrijving wordt er verder gezocht naar aanvullende concepten, die ook bruikbaar kunnen zijn voor andere cases.

Foucault baseert zich in zijn werk op documenten, op de beschrijving van praktijken. Bij historisch onderzoek is dat de enige mogelijkheid. Omdat het in dit onderzoek gaat om een actuele situatie, is het ook mogelijk om mensen te spreken. Dat is mijns inziens een belangrijke aanvulling op schriftelijke bronnen, omdat de praktijk op allerlei manieren af kan wijken van de officiële methodiek, zoals die in beleidsstukken en methodiekboeken beschreven wordt.

Om een 'thick description' van het netwerk van de 'Top 50' te kunnen maken is gebruik gemaakt van interviews, observaties en document-onderzoek. Vanuit de Caribische Nederlanders die onder de 'Top 50' criteria vallen (of vielen) zijn verbindingen gelegd met andere mensen, met plaatsen, onderzoeken en regelingen. Daarbij is ook informatie gezocht over vergelijkbare situaties elders in Groningen, in Hoogezand en in Rotterdam.

4.3.1 Interviews

Etnografisch onderzoek maakt gebruik van participerende observatie, interviews en inhoudsanalyse. De belangrijkste informatiebron in dit onderzoek wordt gevormd door interviews met betrokkenen. Hiervoor zijn in de eerste plaats methodische redenen. Het gaat in dit onderzoek over de manier waarop diverse betrokkenen een situatie interpreteren. Een interview is een sensitieve en krachtige methode om de ervaringen en de betekenisgeving van subjecten te leren kennen (Kvale, 2007). De geïnterviewde wordt voor de duur van het interview een mede-onderzoeker, die samen met de interviewer een verhaal construeert over zijn ervaringen. Door deze personen hun verhaal te laten vertellen, blijft het onderzoek dicht bij hun interpretaties dan bij de alternatieve methode (participerende) observatie, waar een onderzoeker selecteert en interpreteert wat hij ziet gebeuren. Bij observaties kan de onderzoeker niet zien welke betekenis de betrokkenen geven aan deze gebeurtenissen. Dit wil natuurlijk niet zeggen dat de interpretaties van de onderzoeker bij interviews afwezig zijn. Die blijven een rol spelen tijdens het gesprek en in de analyse van de interviews. Een interview biedt daarbij echter weer extra informatie omdat het ook duidelijk maakt hoe de geïnterviewden over hun situatie spreken. Bovendien zijn er praktische redenen om voor interviews te kiezen. Vanwege de vertrouwelijkheid van contacten tussen hulpverleners en cliënten is het niet mogelijk om deze gesprekken te observeren. De aanwezigheid van een onderzoeker zou ook bij ontmoetingen in de openbare ruimte de interacties sterk beïnvloeden.

De respondenten die meewerkten aan het onderzoek waren:

- Tien huidige en voormalige 'Top 50 Antillianen'. Omdat de Caraïbische Nederlanders, waar dit onderzoek op focust erg mobiel zijn – het plein dat eerst als ontmoetingsplek functioneerde was erg rustig geworden en klachten over overlast kwamen uit andere wijken- en ook erg moeilijk te motiveren voor interviews, is ervoor gekozen het onderzoeksterrein uit te breiden. Daarom zijn er, naast respondenten uit het oorspronkelijke gebied in Beijum-Oost, ook interviews afgenomen met respondenten op andere plekken, die voldeden aan de 'Top 50' criteria: de Bedumerwegwijk en Hoogezaand.
- Twee partners van 'Top 50 Antillianen' in Beijum.
- De voorzitter van OCaN (Overlegorgaan Caribische Nederlanders)
- 21 mensen die beroepsmatig betrokken zijn bij de 'Top 50': vier maatschappelijk werkers, twee straathoekwerkers, drie cultureel werkers, een klantmanager van de gemeentelijke dienst sociale zaken en werk, drie politieagenten, medewerker woningbouwvereniging, beleidsambtenaar gemeente Groningen, wijkcoördinator Noorddijk (waar Beijum onder valt), coördinator veiligheidshuis, zakelijk leider wijkcentrum (waarin de Antilliaanse soos Ambiente gevestigd is), zorgmanager Terwille, begeleider voormalige sleutelwerkplaats, coördinator Sosio na Trabou (bemiddelings- en trainingsbedrijf gericht op terugkeer naar de Antillen). Met een deel van deze respondenten is ook een focusgroep georganiseerd, waarin de voorlopige resultaten van het onderzoek besproken zijn.
- 18 Buurtbewoners in Beijum (16 individuele interviews en een dubbelinterview) en 10 rond de Bedumerweg (8 individuele interviews en een dubbelinterview).

Om zo dicht mogelijk bij de verhalen van de betrokkenen te blijven, zijn er semigestructureerde interviews gehouden met deze betrokkenen. Een semigestructureerd interview bestaat uit een combinatie van vooraf vastgestelde vragen en ruimte om verder door te vragen op onderwerpen die aan de orde komen (O'Reilly, 2009). Door deze opzet is het mogelijk om verschillende interviews met elkaar te vergelijken en krijgt de geïnterviewde ook de gelegenheid om zijn eigen verhaal in zijn eigen woorden te vertellen.

De interviews zijn uitgevoerd door de onderzoeker en door diverse studenten van de Hanzehogeschool, van de opleidingen Maatschappelijk Werk en Dienstverlening, Sociaal Pedagogische Hulpverlening en Toegepaste Psychologie. De respondenten zijn gevonden met de sneeuwbalmethode. In eerste instantie is contact opgenomen met hulpverleners uit het netwerk van de onderzoeker en hen is gevraagd om namen van andere betrokkenen. Ook zijn er mensen benaderd op basis van hun deskundigheid. De 'Top 50' is deels op straat benaderd en deels door hulpverleners gevraagd om mee te werken aan het onderzoek. De 'Top 50' was moeilijk te bereiken. Deze mannen hebben vaak weinig vertrouwen in buitenstaanders. Als een vertrouwde hulpverlener vertelt dat de onderzoeker betrouwbaar is en geen informatie zal doorgeven aan de politie, helpt dit om respondenten te vinden, al waren er ook langs deze weg nog veel weigeringen. Er zijn daarnaast ook respondenten benaderd die hun verhaal kwamen vertellen op de presentatie van het Horizon-project in Hoogezaand. Buurtbewoners zijn benaderd door in

straten waar overlastklachten waren in verband met groepjes Caribische Nederlanders, aan te bellen en bewoners te vragen of ze geïnterviewd wilden worden.

De meeste interviews waren individueel. Soms werden twee personen samen geïnterviewd en er is een groepsinterview gehouden waarin de informatie en de analyse daarvan werden gedeeld met de geïnterviewde professionals om te kijken in hoeverre zij zich hierin konden vinden. In bijlage B is een topiclijst van de verschillende interviews opgenomen. De interviews werden gehouden bij mensen thuis, op hun eigen werkplek of kantoor, of op het kantoor van de hulpverlener, in een opvanghuis, bij het Centrum Jeugd en Gezin en in de soos van het ontmoetingscentrum Ambiente. Voor zover mogelijk zijn de interviews opgenomen en later verbatim uitgewerkt. Hiervoor werd altijd toestemming gevraagd aan de respondent. In enkele gevallen gaven de respondenten geen toestemming voor een opname van het gesprek of voor een verbatim uitwerking en was een opname dus niet mogelijk. In deze situaties hebben de onderzoekers aantekeningen gemaakt en die na het gesprek uitgewerkt.

4.3.2 Observaties

De interviews zijn aangevuld met observaties van de plaatsen waar de 'Top 50' zich bevindt (of bevond).

4.3.3 Documentonderzoek

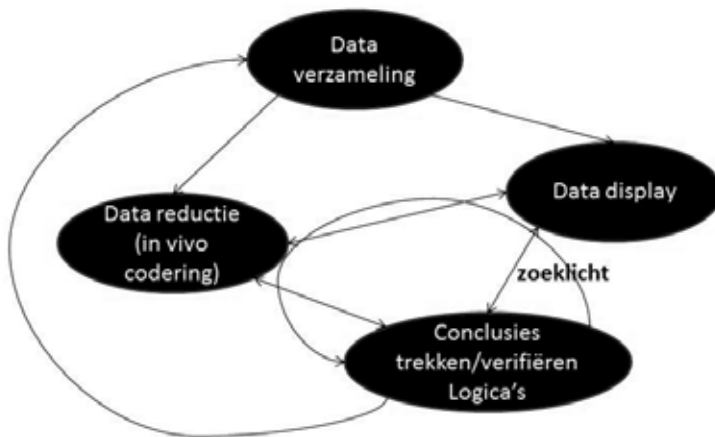
In de interviews met professionals is gevraagd welke documenten relevant waren voor hun werk met de 'Top 50'. Daarbij ging het om beleidsdocumenten en methodiekbeschrijvingen. Ook zijn bronnen gebruikt die meer algemeen onderzoek beschrijven naar Antilliaanse probleemgroepen in Nederland, informatie over wetgeving die relevant is voor Antilianen in Nederland en dus ook voor de 'Top 50'. Daarnaast is de documentaire Lost Boys van Margit Balogh, over multiprobleem Antilliaanse jongeren in Rotterdam, als bron gebruikt.

In bijlage C is een volledige lijst van de gebruikte documenten te vinden.

4.4 Analyse

In het verzamelen en analyseren van de data is gebruik gemaakt van de iteratieve-inductieve benadering (O'Reilly, 2005). Dat wil zeggen dat er geen strakke scheiding is gemaakt tussen de fases van data verzamelen, analyseren en resultaten beschrijven. Er zijn verschillende loops gemaakt waarin de analyse van data weer leidde tot nieuwe inzichten en verdere data-verzameling. O'Reilly noemt dit een helix-model, waarin onderzoek niet lineair verloopt, maar waarin er steeds gependeld wordt tussen ideeën, theorieën, data-verzameling en analyse. Miles en Huberman (1994) beschrijven het cyclische karakter van de analyse van kwalitatieve data als een proces waarbij de onderzoeker zich voortdurend beweegt tussen vier knooppunten (zie figuur 3). Terwijl er data verzameld worden (**Data-verzameling**), begint de onderzoeker met het zoeken naar voorlopige patronen en betekenissen. Bij het coderen van data (**Data-reductie, in vivo codering**) selecteert, vereenvoudigt, abstraheert en transformeert de onderzoeker de

data. Ook voordat er data verzameld zijn, kan al een eerste data-reductie plaats vinden, wanneer de onderzoeker een conceptueel schema kiest. De verwerking van de data leidt tot nieuwe ideeën over de manier waarop zij geordend en gepresenteerd kunnen worden (**Data display**). Gedurende dit hele proces wordt gezocht naar patronen en verklaringen. De voorlopige conclusies die hieruit getrokken worden (**Conclusies trekken**) fungeren als zoeklicht bij een volgende onderzoeksrunde, waarin de onderzoeker test in hoeverre deze conclusies plausibel zijn (**Verifiëren logica's**), oftewel in welke mate ze valide zijn, door de geïnterviewde professionals te vragen in hoeverre de uitkomsten herkenbaar en bruikbaar zijn.

Figuur 3: Naar Miles en Huberman, 1994, P.12

Bij de fasering van het onderzoek speelde ook mee dat de toegankelijkheid van de verschillende bronnen sterk verschilde. Het kostte vooral veel tijd en moeite om de mannen van de 'Top 50' zelf te bereiken. Daarom zijn eerst de data van de professionals onderzocht en pas in een later stadium zijn de data van anderen meegenomen.

Nadat een deel van de data verzameld was, zijn deze gecodeerd. In eerste instantie was dit een open codering. Relevante fragmenten zijn gecodeerd op trefwoorden, die de essentie van het fragment weergeven. Hierbij zijn woorden in de data als code gebruikt, het ging hier dus om in vivo coderen (Baarda et al., 2013 en Boeije, 2012). De eerste vraag in dit onderzoek was, welke filosofische hulpmiddelen ingezet kunnen worden om de 'Top 50' casus te verhelderen. Daarom was de volgende stap om te kijken in hoeverre de open codes aansloten bij filosofische concepten. De filosofische concepten dienden daarbij als zoeklicht waarmee patronen in de data gezocht konden worden. In de eerste plaats leken

Foucaults opvattingen over normaliserende macht bruikbaar om de situatie van de 'Top 50' in kaart te brengen. Daarom zijn de interviews met de professionals in een tweede ronde geanalyseerd op basis van de kenmerken van normaliserende macht, zoals beschreven door Foucault (1989a), om te onderzoeken in hoeverre hun aanpak te karakteriseren is als normaliserende machtspraktijken. De in-vivo codes, codes die in de eerste analyse-ronde letterlijk uit de data zijn gehaald, worden hier gekoppeld aan theoretische begrippen, ook wel 'constructed codes' genoemd (Flick, 1998), die uit het werk van Foucault zijn afgeleid. Er is een lijst gemaakt van de verschillende strategieën van normaliserende macht, zoals beschreven door Foucault. Bij deze strategieën zijn tekstfragmenten geselecteerd. Daarbij bleek dat op basis van Foucaults ideeën over normaliserende macht een goede analyse gegeven kon worden van diverse strategieën die door de professionals in deze casus gebruikt werden. In hoofdstuk 5 zijn de resultaten van deze analyseronde verwerkt. Hiermee is in kaart gebracht welke professionele strategieën worden ingezet in de 'Top 50' casus.

Verschillende aspecten bleven hier echter buiten beeld: de manier waarop andere actoren in het netwerk, zoals de 'Top 50' zelf en de buurtbewoners, reageren op deze strategieën en de manier waarop professionals de ruimte nemen om een aanpak te kiezen die niet altijd strookt met het beleid en de methodiek van de instelling. Het bleef dus de vraag wat de betrokkenen doen met de beschreven professionele strategieën. Om een antwoord op deze vraag te geven zijn uit de interviews met de 'Top 50' en hun relaties en de interviews met buurtbewoners betekenisvolle fragmenten geselecteerd en uit deze fragmenten zijn trefwoorden gehaald. De trefwoorden zijn vervolgens georganiseerd in een aantal patronen, die in hoofdstuk 6 beschreven worden.

Om de interacties tussen de professionele strategieën en de diverse manieren waarop hiermee wordt omgegaan in kaart te brengen zijn de documenten, interviews en observaties vervolgens geanalyseerd om verschillende logica's op te sporen. In eerste instantie zijn daarbij de data van de professionals gebruikt. Op basis van literatuur (Achterhuis, 1984; Baart, 2001; Dehue, 2008; Dercksen en Verplanke, 1997; Ham, 2013; Henselmans, 1993; Hilhorst en van der Lans, 2013; van der Laan, 1992; van der Lans, 2004, 2008 en 2010; Mol, 2008; Spies en Vanschoren, 2005, Tonkens en Duyvendak, 2013; van Weezel en Derkzen, 2013) over de veranderingen in het welzijnswerk, berichtgeving over politieke ontwikkelingen in de media (Baaziz, 2013; Balkenende, 2005; ten Broeke, 2015; Caribisch netwerk, z.j.; Gario, 2012; Haar, 2013; de Jong, 2011; Knipselkrant Curaçao, 2013; Meijer, 2014; NRC, 2003; Vuijsje, 2013) en een 'Grand Tour' (Spradley, 1979), een eerste globale bestudering van de data, is een globaal beeld ontwikkeld. Dit resulteerde in de volgende logica's, die als uitgangspunt genomen zijn bij de volgende ronde van de analyse: de individuele zorglogica, de gemeenschapszorglogica, de veiligheidslogica en de "Change the Mindset" logica. Als het niet mogelijk was om de in-vivo codes aan een logica te koppelen, zijn ze apart gezet en is later gekeken of er op basis van de overgebleven codes andere samenhangen gevonden konden worden, die een nieuwe logica konden vormen. In hoofdstuk 7 worden deze logica's verder toegelicht.

Na deze analyses van de interviews en documenten van de professionals, is een focusgroep georganiseerd. Daar is met diverse professionals besproken in hoeverre de

vier geconstrueerde logica's herkenbaar zijn en in hoeverre er nog essentiële informatie buiten beeld was gebleven. Ook in individuele interviews die in de volgende onderzoeksfase zijn afgenomen, werd aan professionals voorgelegd in hoeverre zij zich konden vinden in deze logica's. Op deze manier werden, naast het perspectief van de onderzoeker, ook andere perspectieven meegenomen. De professionals hadden in dit onderzoek dus niet alleen de rol van onderzoeksobject, maar hielpen ook mee aan de interpretatie van de gegevens.

4.5 Betrouwbaarheid

Bij het begrip betrouwbaarheid gaat het erom in hoeverre het onderzoeksproces consistent is en of het in redelijke mate stabiel blijft in de loop van de tijd en tussen verschillende onderzoekers (Miles and Huberman, 1994). Het gaat dus om de standaardisatie en repliceerbaarheid van onderzoek (O'Reilly, 2005). Een dergelijke standaardisatie is volgens O'Reilly gebaseerd op naïeve aannames over een eenduidige externe werkelijkheid, die kenbaar is los van de manier waarop zij onderzocht wordt. In aansluiting op Foucault (1989), Latour (2005) en Mol (1999) wordt er in dit onderzoek van uit gegaan dat er verschillende constructies van een werkelijkheid te maken zijn. Daarbij gaat het niet alleen om de epistemologie, de kennis van de werkelijkheid die onderzocht wordt, maar ook om de ontologie, het bestaan van die werkelijkheid. Er is niet één werkelijkheid, maar een diversiteit aan werkelijkheden, die geconstrueerd zijn. Het centrale onderzoeksobject, de 'Top 50', is een constructie, een groep die gecreëerd is door bepaalde criteria vast te stellen en te kijken wie hieraan voldoen. Deze constructie leidt tot bepaalde praktijken, zoals een specifieke benadering door politie en maatschappelijk werkers. Als er, in plaats van een 'Top 50', een alternatieve categorie wordt gecreëerd, zoals "veelplegers", zijn er andere personen die binnen de groep vallen, andere instanties die zich met de groep bezighouden en andere praktijken.

Ook de manier waarop een onderzoek wordt gedaan, beïnvloedt het onderzoeksveld. De interviews die worden afgenomen kunnen invloed hebben op de manier waarop de actoren handelen. Alleen al het feit dat zij vertellen over hun werkwijze en over hun manier van leven, kan tot veranderingen leiden.

De werkelijkheid die in een onderzoek geconstrueerd wordt, kan nooit los staan van de persoon die deze onderzoekt. Daarom is het van belang om transparant te zijn over de manier waarop de eigenschappen van de onderzoekers het resultaat beïnvloed kunnen hebben. In de hier gebruikte, door de ANT geïnspireerde, manier van onderzoek doen, speelt ook de interpretatie door betrokkenen zelf een belangrijke rol. Zij spelen een actieve rol in het onderzoek. Door afstemming met de betrokkenen, zoals beschreven in paragraaf 4.4 wordt een breder gedeelde analyse van de gegevens bereikt.

De onderzoekers

In dit onderzoek wordt geprobeerd om de stem van de betrokkenen zelf te laten horen. Daarbij moeten we ons er wel van bewust zijn dat de weergave hiervan gekleurd is door de bril van de onderzoekers. Onderzoekers zijn, in de termen van Latour, geen

intermediairs die signalen ongewijzigd doorgeven, maar mediators, die informatie transformeren. De dataverzameling wordt beïnvloed door de persoonlijke eigenschappen van de onderzoekers en door de perceptie door de geïnterviewden. Een interview is geen natuurlijke situatie, maar een constructie, die buiten de onderzoekscontext niet zou bestaan. Ook bij observaties beïnvloedt de aanwezigheid van een onderzoeker de situatie en zal de ene onderzoeker andere aspecten waarnemen dan een andere onderzoeker zou opmerken. Een zuivere grounded theory benadering, waar Latour (2007) naar lijkt te streven als hij stelt dat de onderzoeker de werkelijkheid geen geweld mag aandoen door het gebruik van wetenschappelijke theorieën, is in mijn ogen niet mogelijk. Een onderzoeker is zelf ook altijd gevormd binnen een specifiek netwerk van theorieën, een sociaal-politieke context en een sociale groep, die bepalen wat hij ziet en hoe hij dit interpreteert. De onderzoeker kan er wel naar streven om transparant te maken hoe zijn eigen kenmerken het resultaat beïnvloeden. De manier waarop onderzoekers worden waargenomen door de geïnterviewden heeft daarnaast invloed op wat er verteld wordt in interviews en wat niet. Het grootste deel van het onderzoek is door mij uitgevoerd en daarnaast zijn er interviews afgenomen door voltijdstudenten van de opleidingen Maatschappelijk Werk en Dienstverlening en Toegepaste Psychologie van de Hanzehogeschool.

Perceptie door de interviewers: Interviewer bias

De kaders van het onderzoek zijn door de onderzoeker bepaald. Die kaders zijn daarmee sterk beïnvloed door interesse in het werk van Foucault en Mol, door ervaringen als docent in de opleiding maatschappelijk werk en als bewoner van de wijk Beijum. De keuze van respondenten en de toegang tot het onderzoeksveld zijn in grote mate bepaald door de onderzoeker. Daarbij heeft de vraagstelling van het onderzoek invloed gehad op de manier waarop respondenten benaderd zijn en waarop de resultaten geïnterpreteerd worden. Bij de analyse van de gegevens zijn de respondenten ingedeeld in verschillende groepen, die door de onderzoeker geconstrueerd zijn. Etnografisch onderzoek wordt vaak uitgevoerd in sociale situaties waarin de onderzoeker een buitenstaander is. Dit onderzoek wordt daarentegen grotendeels uitgevoerd in de woonplaats van de onderzoekers en soms zijn de geïnterviewden bekenden vanuit de opleiding Maatschappelijk Werk en Dienstverlening. Dat betekent dat de interviewers makkelijk toegang hebben tot een deel van het onderzoeksterrein. In dit onderzoek bleek dat de professionals makkelijk bereikbaar waren. Het kan een nadeel zijn als interviewers weinig afstand van de geïnterviewden hebben en daardoor al snel denken te weten wat zij willen zeggen. Het interview, met vaste topics, kan hierbij helpen. Wat betreft de interviews met de 'Top 50' en relaties van de 'Top 50' is er wel sprake van fysieke nabijheid, omdat zij in dezelfde stad wonen, maar er is een groot verschil in uiterlijk, leefwijze en sociale contacten. Bij deze geïnterviewden is het lastig om toegang te krijgen. Er is hier een duidelijke afstand tussen de interviewers en de geïnterviewden.

Perceptie door geïnterviewden: Response bias

Ik ben een autochtone blanke vrouw van middelbare leeftijd en ik ben docent aan de Hanzehogeschool in Groningen. Sommige geïnterviewde maatschappelijk werkers zijn student van mij geweest. Daarnaast zijn er allerlei contacten tussen de Hanzehogeschool

en het werkveld van diverse geïnterviewde professionals. Dit maakte het makkelijker om contact te leggen en het vertrouwen van deze respondenten te krijgen. De geïnterviewde professionals hebben ook vaak geholpen om in contact te komen met anderen die interessant konden zijn voor mijn onderzoek. De inhoud van de interviews kan beïnvloed zijn door mijn dubbelrol als onderzoeker en docent. In interviews met studenten werd bijvoorbeeld meer bezorgdheid geuit over de betrouwbaarheid waarmee met de gegevens werd omgegaan en moesten sommige uitspraken, op verzoek van de geïnterviewden, weer uit het verslag verwijderd worden. De interviewafspraken met de 'Top 50' Antillianen kwamen moeilijk tot stand. Zij werden benaderd via maatschappelijk werkers. Hierbij heeft waarschijnlijk een rol gespeeld dat zij, zoals uit de verhalen van geïnterviewden bleek, weinig vertrouwen hebben in buitenstaanders. Volgens een van de tussenpersonen is het grootste probleem voor hen dat ze niet weten of de onderzoeker iets doorvertelt aan de politie. Soms hielp het wel als de tussenpersoon die hen benaderde vertelde dat ik te vertrouwen was en dat ik niets door zou vertellen. Een andere tussenpersoon vertelde dat sommige mannen van de 'Top 50' niet geïnterviewd willen worden omdat ze bang zijn dat interviews veel oude pijn zouden oproepen. Ze waren bang dat daardoor ook agressieve gevoelens naar boven zouden komen. Deze mannen wisten niet of ze hun agressie konden beheersen en agressief gedrag kan bij hen tot grote problemen leiden. Ook onderlinge verdeeldheid tussen 'Top 50' Antillianen was, volgens deze tussenpersoon, een reden om interviews te weigeren. Het geven van informatie zou dan al snel als een vorm van verraad gezien worden door anderen uit de 'Top 50'. De mannen van de 'Top 50' die wel bereid waren tot een gesprek vertelden veel over hun leven.

De studenten die interviews hebben afgenomen waren jongvolwassenen. Zij waren grotendeels blank, maar er was ook een student die van Bonaire kwam en een student waarvan de vader uit Curaçao kwam. De studenten hebben de buurtinterviews uitgevoerd, een deel van de interviews met professionals en enkele interviews met mannen van de 'Top 50'. Enkele interviews met 'Top 50 Antillianen' heb ik samen met een student gehouden. In eerste instantie leek het makkelijker voor jonge vrouwelijke studenten om contact te leggen met de 'Top 50'. De mannen toonden wel interesse toen studenten in de straat waar zij vaak verbleven, op zoek waren naar deelnemers aan een buurtonderzoek, maar dit bleef vrij oppervlakkig. Bij afspraken voor een interview haakten de meesten af. Eén van deze mannen was een oude buurman van een van de studenten. Hij was wel bereid om een interview te geven. Een vriend van hem wilde ook wat vertellen, maar beslist niet voor een microfoon.

4.6 Validiteit

Binnen de, vooral op kwantitatief onderzoek gerichte, sociale wetenschappen betekent validiteit dat een onderzoeksmethode meet wat hij zou moeten meten. Een invulling die gebaseerd is op het correspondentiecriteria voor waarheid. Binnen deze definitie kan kwalitatief onderzoek per definitie nooit valide zijn. Kvale stelt daarom een bredere invulling van het begrip validiteit voor: *'the extent that a method investigates what it is intended to investigate'* (Kvale, 1989, p.74). Hierbij refereert hij aan Pervins opvatting over

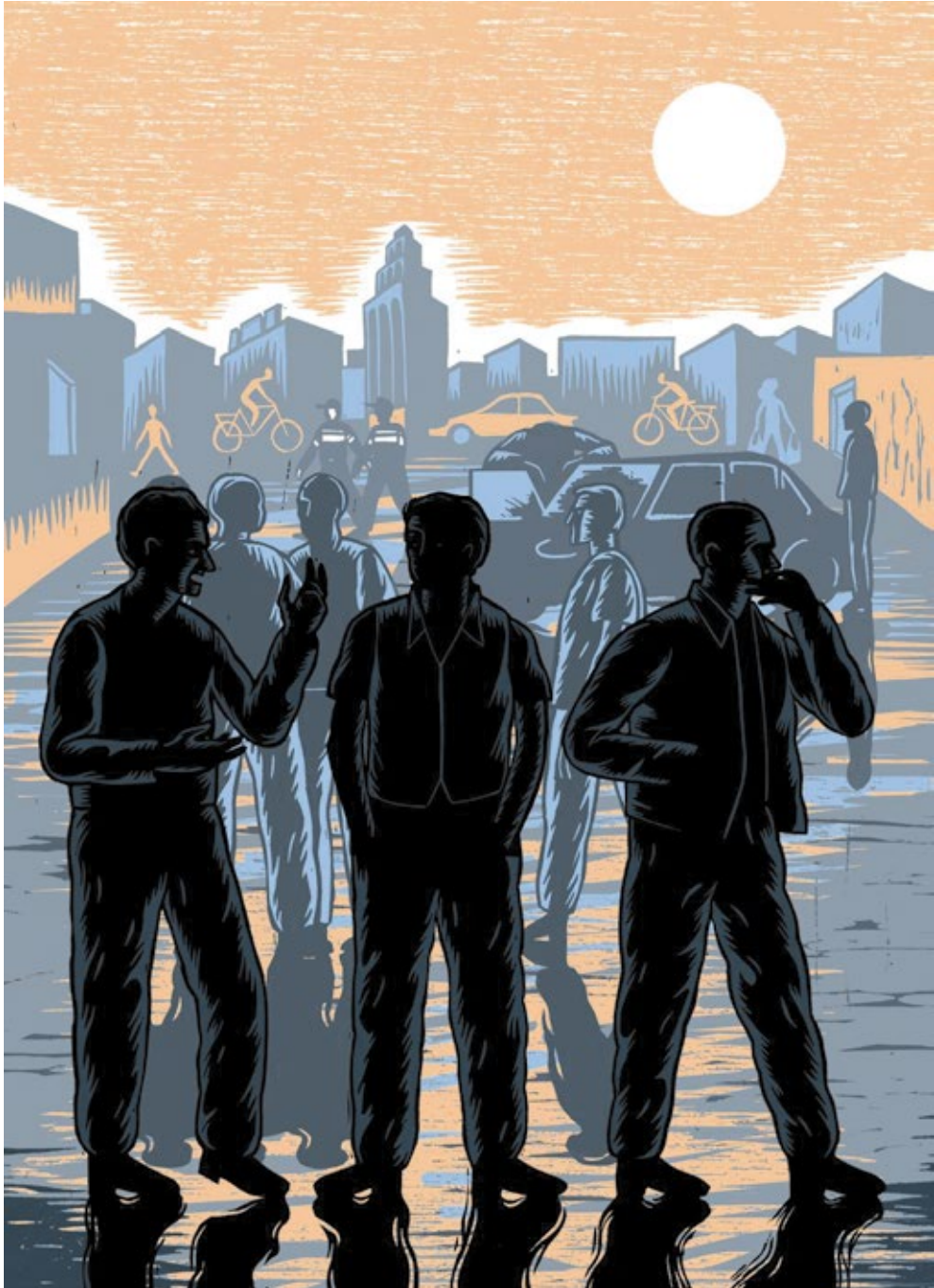
validiteit: *'the extent to which our observations indeed reflect the phenomena or variables of interest to us* (Pervin 1984, p.48).' Een dergelijke invulling is meer gericht op de coherentie van resultaten en op de pragmatische vraag of de uitkomsten bruikbaar zijn.

Met betrekking tot de validiteit van het onderzoek kunnen we een onderscheid maken tussen interne en externe validiteit. De vraag naar de interne validiteit gaat over de geloofwaardigheid van de resultaten voor de personen die in het onderzoek worden bevraagd en voor de lezers van het onderzoeksverslag (Miles and Huberman, 1994). De casestudy in dit onderzoek is beschrijvend van aard. Het is hierbij de vraag in hoeverre de interpretatie van de resultaten geloofwaardig is (Yin, 2009 en Boeije, 2012). Omdat er in dit onderzoek van uit gegaan wordt dat werkelijkheden geconstrueerd worden, kan er niet gewerkt worden met een positivistische opvatting over validiteit, als correspondentie tussen de onderzoeksresultaten en de werkelijkheid. Validiteit wordt hier vooral een proces waarin vragen worden gesteld bij de interpretatie van de gegevens, de herkenbaarheid van resultaten wordt gecheckt bij de informanten en waar de resultaten steeds opnieuw worden getheoretiseerd (Kvale, 1989). De interne validiteit wordt in dit onderzoek bevorderd doordat er een contextrijke, 'thick description' van een specifieke situatie gemaakt wordt. Het onderzoek vond plaats in de natuurlijke omgeving en de interviews waren semigestructureerd, zodat de geïnterviewden de ruimte kregen om hun eigen verhaal te doen. Dit bevordert de herkenbaarheid voor de informanten. Om de validiteit verder te verhogen zijn voorlopige resultaten voor zover mogelijk, in verschillende fases van het onderzoek met hen gedeeld, gecheckt op hun herkenbaarheid en kregen informanten de mogelijkheid om resultaten te corrigeren. Generalisatie wordt in dit onderzoek dus vooral gezien als het resultaat van de communicatie tussen de onderzoeker en verschillende actoren. Een dergelijke sociale vorm van generalisatie, waarbij de onderzoeker samen met de potentiële gebruiker, die hier tevens informant is, zoekt naar bruikbare interpretaties, wordt door Smaling (2003)¹⁷ aangeduid als responsieve generaliseerbaarheid, een vorm van communicatieve validatie. Ook Kvale (1989) benoemt dit als communicatieve validiteit.

Bij externe validiteit gaat het om de vraag in hoeverre de resultaten generaliseerbaar zijn, of er transfer mogelijk is naar andere situaties (Miles and Huberman, 1994). Kvale (1989) gebruikt het begrip ecologische validiteit voor de mate waarin de onderzoeksresultaten de

¹⁷ Smaling onderscheidt twee vormen van communicatieve validatie: receptieve en responsieve generalisering. Bij receptieve generalisering is er minimale interactie tussen de onderzoeker en de lezer/gebruiker van het onderzoek. De onderzoeker voorziet de lezer van voldoende informatie, zodat die zelf kan bepalen in hoeverre het onderzoek relevant voor hem is. Bij responsieve generalisering is er al tijdens het onderzoek interactie tussen de onderzoeker en de gebruiker om te bespreken wat de waarde van de resultaten is voor de potentiële gebruiker. In dit onderzoek zijn de eerste uitkomsten besproken met een focusgroep en ook in interviews die in een latere fase zijn afgenomen.

complexe interacties van het alledaagse sociale leven beschrijven. Omdat dit onderzoek dicht bij de beschreven werkelijkheid blijft, is de ecologische validiteit hoog. Dit onderzoek is er in de eerste plaats op gericht om te onderzoeken in hoeverre theoretische inzichten kunnen worden ontwikkeld, die ook in andere situaties toepasbaar zijn. Het gaat hier dus primair om theoretische generalisatie (Boeije, 2012). Yin (2009) maakt een onderscheid tussen externe validiteit bij survey-onderzoek, die gebaseerd is op statistische generalisatie, en externe validiteit bij casestudies, waar analytische generaliseerbaarheid aan de orde is. Daarbij streeft de onderzoeker ernaar om de resultaten te generaliseren naar een bredere theorie. Omdat er gekozen is voor een kleine, specifieke casus, is ook de vraag of de resultaten iets zeggen over de wereld buiten deze casus relevant. De externe validiteit hangt er dan van af in hoeverre de casus exemplarisch is. In dit onderzoek is de casus gekozen omdat de intensieve aanpak door diverse professionals en de mate waarin de 'Top 50' desondanks in een marginale positie blijft, een tegenvoorbeeld lijkt van Foucaults analyse van normaliserende macht. Een andere vraag in verband met de externe validiteit is in hoeverre de kenmerken van de casus zo helder beschreven zijn, dat lezers kunnen nagaan in hoeverre de uitkomsten mogelijk relevant zijn voor andere situaties (Miles and Huberman, 1994). Dit aspect, dat in de literatuur over kwalitatief onderzoek ook bekend staat als 'transferability' of overdraagbaarheid, wordt soms gezien als een vervanging van het traditionele begrip externe validiteit (Smaling, 2003 en Boeije, 2012). Daarbij kan opgemerkt worden dat deze casus weliswaar specifiek is, maar dat er ook analogieën zijn met processen in andere plaatsen in Nederland, in de zogenaamde Antillianengemeentes. Bovendien zijn er veel kenmerken van de situatie rond de 'Top 50' die ook bij andere marginale groepen in de samenleving voorkomen. Het geven van een 'thick description' draagt bij aan de validiteit. Optimale transparantie wordt nagestreefd door hierbij te beschrijven welke keuzes zijn gemaakt, welke belemmeringen zijn opgetreden en hoe de onderzoeksresultaten gekleurd zijn door de onderzoekers zelf. Als lezers van dit proefschrift op basis van deze informatie kunnen bepalen in hoeverre de bevindingen relevant en bruikbaar zijn voor andere situaties, draagt dit volgens Smaling (2003) bij aan de receptieve validiteit. Volgens Smaling kan de onderzoeker bijdragen aan de 'transferability', de overdraagbaarheid van de bevindingen, door te beschrijven hoe de positie en de rol van de onderzoekers de resultaten beïnvloeden, hoe de informanten geselecteerd zijn, wat de context van het onderzoek was, welke methodes, technieken en concepten gebruikt zijn, welke theoretische oriëntatie gekozen is, waarom alle voornoemde keuzes gemaakt zijn en door een 'thick description' van het onderzoeksveld te geven.

Hoofdstuk 5

Normaliserende macht: over praktijken die er op gericht zijn om mensen aan te passen aan de heersende normen

In dit hoofdstuk worden de praktijken rond de 'Top 50' geanalyseerd vanuit de invalshoek van de "professionals". Daarmee wordt hier een breed scala van beroepsbeoefenaren aangeduid, die allemaal betrokken zijn bij de 'Top 50': straathoekwerkers, maatschappelijk werkers, politie, beleidsambtenaren bij de gemeente, klantmanagers van de sociale dienst, medewerkers van de woningbouwvereniging, enzovoorts. Met behulp van beleidsdocumenten, methodiekbeschrijvingen en interviews is in kaart gebracht welke strategieën zij gebruiken in hun werk met de 'Top 50'. Hun interventies zijn erop gericht om het gedrag en de verlangens van de groep mannen, die zij 'Top 50' noemen, te veranderen. Het gaat hier dus om macht: het vermogen om andere mensen iets op te leggen maar ook het vermogen om zelf iets te doen. Ook in de interventies van de professionals zijn deze twee kanten van macht te herkennen: aan de ene kant zijn de interventies erop gericht dat de 'Top 50' andere buurtbewoners niet lastigvalt, dat ze werk gaan zoeken en dat ze stoppen met illegale handel. Aan de andere kant zijn ze gericht op empowerment, dat zij zelf richting geven aan hun leven. In dit hoofdstuk wordt onderzocht hoe Foucaults analyse van machtspraktijken en De Certeaus beschrijving van strategieën gebruikt kunnen worden als gereedschappen om te analyseren hoe de overheid, politie en hulpverleners proberen om deze mensen, die zich niet gedragen volgens de gangbare normen in hun woonomgeving, zich aan te laten passen. Het werk van Foucault laat zien hoe machtsprocessen in de moderne maatschappij onlosmakelijk verbonden zijn aan de interventies van onder meer het welzijnswerk en de politie. In dit hoofdstuk wordt onderzocht in hoeverre de door Foucault ontwikkelde begrippen normaliserende en pastorale macht bruikbaar zijn als gereedschappen om na te denken over de interacties tussen een deviante groep, zoals de 'Top 50', en de 'normale' samenleving.

5.1 Interventies

Deze paragraaf gaat over de actants in het 'Top 50' netwerk, die vanuit een eigen (machts)basis het speelveld kunnen bepalen. In deze casus zijn dat de professionals en de overheid. Om te beginnen wordt beschreven hoe de 'Top 50' geconstrueerd wordt. Vervolgens wordt de rol beschreven van de eerste cirkel rond de 'Top 50', van actants die direct in contact staan met de 'Top 50': de professionals en de fysieke omgeving. Daarna komt de tweede cirkel aan bod, de actants die het speelveld bepalen van de professionals en die de fysieke omgeving vormgeven: de overheid en de professionele context waarin (een deel van de) professionals opereert.

5.1.1 Hoe de 'Top 50' gecreëerd wordt

In paragraaf 2.4 is al aangegeven dat de 'Top 50' is geen op zichzelf staande groep vormt. Het is een constructie van de professionals die met multiprobleem-Caribische Nederlanders werken. Ze gebruiken deze term voor de, in hun ogen, meest problematische Caribische Nederlanders in Groningen en tevens voor de lijst waarop hun namen verzameld zijn. Multiprobleem-Caribische Nederlanders werden benoemd als een specifieke categorie omdat er van 1994 tot 2004 vanuit de landelijke overheid geld beschikbaar werd gesteld voor de zogenaamde Antillianengemeentes, om overlast te bestrijden en de positie van kansarme Caribische Nederlanders te verbeteren. De lijst werd samengesteld door een aantal professionals, die elkaar, op initiatief van de Dienst Sociale Zaken en Werk, regelmatig ontmoeten om te bespreken hoe het met deze Caribische Nederlanders gaat en welke interventies zij plegen. Criteria voor een vermelding op de lijst zijn: Antilliaanse afkomst, werkloos en uitkeringsgerechtigd, detentieverleden en problematische schulden. Daarnaast zijn de 'Top 50' mannen vaak thuisloos, laagopgeleid en zonder vaste relatie. De bespreking van de 'Top 50' is vanaf september 2012 verplaatst naar het Veiligheidshuis¹⁸. De naam van het overleg is daarmee officieel veranderd in Casusoverleg Caraïbische Nederlanders (COCN). De meeste betrokken professionals hebben het nog wel over de 'Top 50' en daarom wordt deze naam hier ook gebruikt. De coördinator van het Veiligheidshuis geeft aan dat het overleg werd verplaatst van SoZaWe naar het Veiligheidshuis, omdat de criteria om mensen op de 'Top 50' lijst te plaatsen verwaterd waren en omdat men het niet logisch meer vond om het hebben van een uitkering als criterium te gebruiken. Dit verviel dan ook als criterium. De lijst werd meer gericht op veelplegers en het doel werd primair het tegengaan van overlast. Een persoon wordt gezien als veelpleger als hij regelmatig crimineel gedrag

¹⁸ "Het Veiligheidshuis is een regionaal samenwerkingsverband tussen justitiële partners, zorginstellingen en gemeenten. Door gecoördineerde inzet van en samenwerking met de betrokken instanties wordt ernaar gestreefd om de criminaliteit, overlast en gevoelens van onveiligheid in de samenleving te verminderen." (<http://www.veiligheidshuisgroningen.nl/veiligheidshuis-groningen/wat-is-een-veiligheidshuis.php>)

vertoont¹⁹. Afkomst speelt hierbij geen rol. De veranderingen in de naam en samenstelling van de 'Top 50' liepen parallel met verschuivingen in het diversiteitsbeleid van de Gemeente Groningen. Dit werd niet meer gericht op specifieke doelgroepen, maar op een bredere invulling, waarbij het niet alleen gaat om culturele diversiteit, maar ook om diversiteit tussen uiteenlopende groepen zoals jonge en oude Groningers, hetero's, homo's en transgenders. De mannen die op de 'Top 50' lijst staan weten zelf doorgaans niet van het bestaan van deze lijst en ze weten daarom ook niet dat zij hierop staan. De 'Top 50' wisselt van omvang en van samenstelling.

'Het is heel wisselend ook. Ik merk eigenlijk elke zomer, vind ik persoonlijk, dat de groep anders is en het verschilt ook weer een beetje per overlastpunt. Kijk we zijn ooit met het 'Top 50' project gestart, dat waren natuurlijk oorspronkelijk dan 50, de naam zegt het al, maar kijk daar staan op de lijst inmiddels 100, waarvan laatst ook is gezegd, we hadden een evaluatie daarvan, nou d'r moet een deel op non-actief en een heel gedeelte op actief, nou dan blijft er ook al weer veel minder over.' (Pr3)

De geïnterviewde professionals zien deze mannen als een zware probleemgroep. Daarbij vertellen ze ook dat de groep weinig kansen heeft om meer van hun leven te maken.

'Deze jongens ja die - als ik deze doelgroep mag vergelijken met andere doelgroepen - dan zijn deze jongens heel extreem. In die zin van eh nou ja, gedrag, schreeuwen achterdocht, geen dagbesteding helemaal niks. Dus hun problemen, als je die ziet, dan zie je ook dat zijn multiprobleem jongens en dat uit zich ook naar ons toe, naar instanties, als ik deze groep mag vergelijken met andere groepen, dan zijn deze groepen echt hanggroepjongeren en ook nog van allochtone afkomst. Van Surinaamse, Antilliaanse afkomst, ja dan ben je helemaal hier in Nederland bij wijze van spreken driemaal verkocht.' (Pr5)

Het gedrag dat, naar aanleiding van een survey (Kloosterman, 2004), door de gemeente als 'overlast' gelabeld wordt zien ze deels ook als vrij onschuldig en binnen de Antilliaanse cultuur 'normaal'.

'Ik denk niet alleen ze staan daar en mensen ervaren dat zo als bedreiging, maar het zijn ook een paar jongens die dan bijvoorbeeld meisjes, in die zin, ja, hoe zal ik het zeggen, lastigvallen niet zo, maar in ieder geval proberen in contact te komen met die meiden, hè, door te fluiten: "Hé, lekker ding, dushi dit, dushi dat" en nou, niet iedereen is daarvan gediend. Hard praten ervaren mensen ook gauw als overlast. Nou ja goed, en muziek vaak van uit de auto en in het begin was het zo ook een beetje met de scooter een beetje scheuren en doen, wordt ook als overlast gezien dus ja, dat soort dingen.'... Nee, dat is niet iets wat ik altijd probeer te bewegen bij Antillianen en sowieso minderheden in het algemeen, dat ze, maar ze zijn dat gewoon niet gewend, ik denk dat wij gewoon gewend zijn vanuit ons land dat we meer tegen geluidsoverlast of muziek overlast of wat voor

¹⁹ Het Veiligheidshuis geeft als criterium meer dan 9 delicten in het peiljaar.

overlast dan ook kunnen dan mensen hier in Europa en dan (Interviewer: Je zit ook allemaal dichter bij elkaar hè?). Ja, maar ook wel op Curaçao hoor daar zijn ze nu heel veel aan het bouwen en dat soort dingen, maar je bent dat gewoon gewend, je bent er mee opgegroeid. Want mensen draaien gewoon muziek, je zingt gewoon mee, je danst gewoon mee, snap je, dus zo relaxt allemaal.’ (Pr6)

Toen de specifieke geldstroom voor de Antillianengemeentes verdween, verminderde daarmee ook de aandacht voor de multiprobleem Caribische Nederlanders als specifieke groep. Enkele interventies bleven echter bestaan. De straathoekwerkers bleven bijvoorbeeld aan het werk, al werden zij ook steeds meer ingezet voor het werk met personen zonder Caribische achtergrond. Ook het ontmoetingscentrum Ambiente bleef bestaan en Sosio na Trabou, een bemiddelings- en trainingsbedrijf, dat begeleiding biedt aan werkloze werkzoekenden bij de terugkeer naar Curaçao.

Met het onderscheiden van een ‘Top 50’, worden verschillende personen gekoppeld aan een nieuwe gemeenschappelijke identiteit, die van ‘Top 50-Antilliaan’. Een aanleiding hiervoor is dat zij worden ervaren als een groep die overlast veroorzaakt. Ze vormen hiermee een bedreiging van de normaliteit binnen hun omgeving. Hieraan gekoppeld worden diverse instanties, die hier als ‘professionals’ (vergelijk de ‘police’ in het werk van Foucault²⁰) aangeduid worden, aan elkaar gekoppeld omdat ze allemaal met deze groep werken. Zij vormen met elkaar een netwerk, waarin ze samenwerken en een gemeenschappelijke logica construeren om de situatie te bespreken, doelen te stellen en interventies te ontwikkelen. We zien hier dat de overheid (Gemeente Groningen) een tweeledig probleem signaleert: aan de ene kant ziet zij overlast en criminaliteit en aan de andere kant stelt de Gemeente dat er mensen zijn die hulp nodig hebben. Dit wordt voor een klein deel beantwoord met repressie vanuit de overheid, maar het wordt vooral een probleem voor de hulpverleners. De ‘Top 50’ stapt doorgaans niet zelf naar een hulpverleningsinstelling. In interviews geven ze aan dat ze hun gedrag vaak niet als problematisch ervaren en dat ze weinig vertrouwen hebben in de hulpverleningsinstellingen. Ze worden nu echter toch bestempeld als een nieuwe doelgroep, waarbij een netwerk van hulpverleners erop af gaat om hun gedrag te beïnvloeden. Deze vorm van machtsuitoefening noemt Foucault (2002) ‘Gouvernementele macht’²¹, wat hij omschrijft als ‘the conduct of conduct’, het beïnvloeden van gedrag van anderen, om daarmee bepaalde doelen te bereiken. Het gedrag van de ‘Top 50’ wordt

²⁰ Police betekent bij Foucault niet wat er in het algemeen onder politie verstaan wordt, maar het begrip moet veel breder opgevat worden. In zijn werk staat het voor de administratieve controle van de bevolking, als een functionele gouvernementele technologie, waarin personen knooppunten en dragers zijn van machtswerkingen. De police is niet lokaliseerbaar binnen de staat, maar doortrekt haar.

²¹ Zie paragraaf 5.2.3

geproblematiseerd, gereguleerd, bijgestuurd en aangepast aan de norm (Rose, 1998²²). Daarbij speelt de 'Top 50' niet alleen de passieve rol van object, dat gevormd wordt door anderen, maar wordt er gestimuleerd dat zij actief zichzelf gaan sturen. Het maatschappelijk werk wordt hiermee deel van een netwerk waarin kennis over menselijk gedrag wordt gekoppeld aan normativiteit over de manier waarop mensen geacht worden zich te gedragen en aan het onderscheiden van groepen mensen.

Nederlandse Overheid: Antillianengemeenten

Als we een netwerk rond de 'Top 50' construeren, zien we dat er een verbindinglijn getrokken kan worden van de 'Top 50' naar de hulpverleners en de politie. Vanuit deze professionals kunnen we een lijn trekken naar de Gemeente, die beleid vaststelt en middelen verstrekt. De Gemeente Groningen is op haar beurt weer verbonden met het beleid van de Nederlandse Overheid. Groningen was, samen met zes andere gemeentes, in de periode 1994-2004 door de Nederlandse overheid aangewezen als Antillianengemeente. Zij "... onderscheidde zich van andere gemeenten in Nederland door een grote concentratie Caribische Nederlanders binnen hun grenzen en door de groeiende overlast die een relatief kleine groep kansarme jongeren uit deze bevolkingsgroep veroorzaakt" (Toelichting op de Bijdrageregeling Antillianengemeenten, Staatscourant 18 mei 2001). Muskens (2004) noemt de volgende risicofactoren, waarmee deze jongeren geconfronteerd worden. Daarbij verschilt het per persoon welke combinatie van kenmerken precies van toepassing is. Muskens waarschuwt daarom voor een prototype van de Antilliaanse probleemjongere.

'1. Slechte opleiding en zeer slechte perspectieven op onderwijs en werk mede vanwege een onvoldoende beheersing van het Nederlands;

2. Slechte en weinig honkvaste huisvesting;

3. Eenmoedergezin dat reeds op jonge leeftijd gevormd wordt;

²² Rose (1998) beschrijft de rol van de psy-wetenschappen (met name de psychologie) in het normaliseren van mensen. Door het gedrag van individuen te meten, te vergelijken met de (statistische) norm en door methoden te ontwikkelen waarmee het gedrag van mensen beïnvloed kan worden, heeft de psychologie een belangrijke functie gekregen in het normaliseren van menselijk gedrag. Rose bouwt voort op het werk van Foucault, als hij laat zien dat deze normaliserende macht voor een groot deel in de plaats is gekomen van soevereine macht, waarbij de overheid macht uitoefent door ongewenst gedrag te onderdrukken. Maatschappelijk werk maakt gebruik van psychologische kennis en vult die aan met eigen methoden en theorieën over het beïnvloeden van gedrag. Daarbij heeft het maatschappelijk werk altijd deels de functie gehad om cliënten aan te passen aan de maatschappelijke normen. Daarbij is zelfsturing (empowerment) steeds meer in de plaats van externe sturing gekomen.

Potensia. Denkgereedschappen voor het werk met marginale groepen.

4. *Geen of weinig reguliere inkomsten, hoge uitgaven en dus vaak schulden of (interesse in) irreguliere en criminele inkomsten;*

5. *Levend in of in de buurt van criminele milieus (drugs, zwaar geweld, winkeldiefstal);*

6. *Een luidruchtigere straat- en nachtcultuur dan die van de Nederlandse slaapsteden en woonwijken met de overlastproblemen van dien.'* (Muskens et. al., 2004, p. 1)

De bijdrage, die Groningen - als een van de Antillianengemeentes- van de landelijke overheid kreeg om de problemen met deze groep aan te pakken, leidde ertoe dat de gemeente een specifiek op de Caribische Nederlanders gericht beleid ging ontwikkelen. In paragraaf 5.1.3 wordt dit verder beschreven. In de rapportage over dit Antillianenbeleid (Muskens, 2004) worden diverse aspecten van de Groningse aanpak positief gewaardeerd. Na 2004 werden er andere criteria voor probleemgroepen gevormd en zoals we aan het begin van deze paragraaf gezien hebben, werd een deel van de 'Top 50' toen ingedeeld in de categorie veelplegers.

5.1.2 Professionele strategieën in de eerste kring rond de 'Top 50'

In deze paragraaf wordt geschreven over interventies door actants die we vinden in de eerste kring rond de 'Top 50': de straathoekwerkers, maatschappelijk werkers, politieagenten, klantmanagers van de sociale dienst die professionele contacten met de 'Top 50' hebben. Het gaat hier om betrokkenen die als het ware 'one handshake away' zijn van de 'Top 50': mensen die in hun werk directe contacten hebben met deze Caribische Nederlanders. Daarnaast is er aandacht voor niet-menselijke actants: het plein Beijum-Oost en het ontmoetingscentrum Ambiente waar de Top 50 te vinden is.

Interventies door professionals

De professionals zetten zich in om de 'Top 50' meer te laten participeren in de Nederlandse samenleving. De eerste stap is dat de mannen ervan overtuigd worden dat er iets mis is. De tweede stap is dat ze contact maken met mensen buiten hun eigen kringetje, de 'Top 50', en dat ze werk gaan zoeken. In eerste instantie gaat het er dus om dat ze hun manier van leven niet meer 'gewoon' vinden. Op straat rondhangen en geld verdienen met de handel in drugs vallen buiten het normale patroon volgens de professionals, ook al denkt de 'Top 50' hier anders over. Geïnterviewden vertellen dat ze het 'gewoon gezellig' vinden om buiten te zitten als de zon schijnt. Ook geven sommige geïnterviewden aan dat soms het slikken van bolletjes een voor de hand liggende manier is om een vliegticket te financieren en dat drugshandel gezien wordt als een acceptabele en lucratieve manier om de kost te verdienen. De betekenis van 'gewoon gedrag' is voor de professionals dus een andere dan voor de 'Top 50' en er kan pas iets veranderen als ze hiermee op één lijn komen. Vooral de straathoekwerker benadrukt hoe 'gewoon' het leven is waar hij de 'Top 50' naar toe wil leiden, een leven dat bestaat uit: meedoen aan de normale gang van zaken, de dag besteden aan werk of scholing, contacten buiten de eigen groep zoeken en zich rustig gedragen.

‘...een deel van de inzet van Prospero²³ en ook van ’t straatteam is gericht op toeleiding naar hulp- en dienstverlening maar ook daaraan voorafgaand de bewustwording dat er misschien wel iets aan jouw situatie gedaan moet worden.’ (Pr19)

Straathoekwerker: *“Mijn doel is **gewoon** uiteindelijk om ze **gewoon** te kunnen laten deelnemen aan de **normale** gang van zaken binnen zo’n maatschappij. Dat ze een dagbesteding hebben, dat ze werk hebben, scholing, dat ze **gewoon** participeren net als ieder ander. Niet zo zeer elkaar zelf afzonderen van de rest en **gewoon** dat ze misschien voor sommigen die in de criminaliteit en dergelijke zitten dat ze dan eruit komen, dat ze **gewoon** een rustiger leven kunnen leiden, dat, ja, dat is uiteindelijk mijn doel.” (Pr5)*

Uit dit fragment, waarin ik de woorden ‘gewoon’ en ‘normaal’ vet gemaakt heb, wordt duidelijk welke normen deze hulpverlener hanteert. Voor hem is de norm dat mensen participeren, door een dagbesteding (anders dan op straat rondhangen met vrienden), werk of scholing en dat ze rustig leven. Het is daarentegen niet de norm om alleen met een groepje Caribisch Nederlandse vrienden op te trekken en bezig te zijn met criminaliteit. Als we dit vergelijken met de normen van een aantal geïnterviewden, zoals weergegeven in paragraaf 2.1, zien we dat de normen bij hen anders zijn: zij vinden het **gewoon** gezellig om buiten te zitten als de zon schijnt, met een groepje vrienden.

De professionals gebruiken verschillende typen interventies om de situatie in Beijum-Oost te normaliseren:

a. ‘Top 50’ overleg

Zoals in paragraaf 3.1 beschreven, was de eerste interventie vanuit het dak- en thuislozenteam van de gemeentelijke dienst Sociale Zaken en Werk en de professionals om op papier een groep te creëren: de ‘Top 50’, die later overging naar het Veiligheidshuis. Daarnaast werd een groep professionals samengesteld, die regelmatig overleg had over deze ‘Top 50’ en over de interventies die op deze groep gericht waren. Door het overleg kunnen de verschillende professionals hun interventies op elkaar afstemmen. Daarmee kan meer druk worden uitgeoefend op de ‘Top 50’. Actief meewerken aan de –vrijwillige- begeleiding door de maatschappelijk werker, kan bijvoorbeeld een voorwaarde zijn om bij de sociale dienst in aanmerking te komen voor een uitzondering op de gangbare regels. Door de betrokken professionals wordt aangegeven dat het belangrijk is dat er vaste personen in dit overleg zitten, die elkaar goed kennen en korte lijntjes naar elkaar hebben.

²³ Prospero is een team van het maatschappelijk werk in Groningen dat mensen van Antilliaanse afkomst (en andere personen uit Caribisch/Zuid-Amerikaans gebied) helpt om de weg naar de juiste hulp- en dienstverleningsinstanties te vinden.

b. Inzet straathoekwerkers

De gemeente stelde, op projectbasis, mannelijke straathoekwerkers aan, om contact te leggen met de 'Top 50' en een vrouwelijke straathoekwerkster die zich vooral richtte op de problematiek van alleenstaande Antilliaanse moeders, van wie een deel een partner heeft (of had) uit de 'Top 50'. De eerste interventie van de straathoekwerkers is hun aanwezigheid op de plekken waar de 'Top 50' te vinden is. Ze maken praatjes met de 'Top 50' mannen en proberen hun vertrouwen te winnen.

'... ze komen bij mij maar ik kom ook naar hen toe als ik bijvoorbeeld op straat kom, of bij een feest, of bij de Happy²⁴, of bij Ambiente²⁵, dan kom ik ze gewoon tegen, heel informeel, en dan gaan we een biertje drinken, dan praten we wat en dan komt diegene zelf met een probleem.' (Pr5)

Als ze eenmaal het vertrouwen hebben gewonnen, helpen de straathoekwerkers bij het oplossen van praktische problemen, zoals het aanvragen van een uitkering. Op die manier wordt de vertrouwensband tussen de straathoekwerker en de man uit de 'Top 50' sterker. Vervolgens probeert de straathoekwerker hem ervan te overtuigen dat het verstandig is om zijn leven te veranderen en daarbij hulp te zoeken van een maatschappelijk werker. De straathoekwerkers baseren hun aanpak op de 'presentiebenadering' (Baart, 2001), die in paragraaf 6.5.1 wordt toegelicht.

c. Interventieteams

Er werden interventieteams samengesteld vanuit de Dienst Sociale Zaken en Werk, de woningcorporatie, maatschappelijk werk en de buurtagenten. De teams gingen in de straten waar de grootste problemen gerapporteerd waren op het gebied van onveiligheid en leefbaarheid huisbezoeken brengen. Ze belden bij iedere deur in dit gebied aan. Er werd voor gekozen om niet alleen mensen met problemen te bezoeken, maar de hele straat, om stigmatisering te voorkomen. De bewoners mochten zelf bepalen of ze het team binnenlieten. Het doel van het interventieteam was tweeledig: mensen informeren over sociale voorzieningen waar zij recht op hebben, zoals huurtoeslag, bijzondere bijstand of het jeugdsportfonds en controleren of er gefraudeerd werd met uitkeringen.

²⁴ The Happy is een coffeeshop

²⁵ Ambiente is een ontmoetingscentrum voor mensen uit het Caribisch gebied

d. Meer gerichte aandacht van de politie

De buurtagenten proberen contact te leggen met de 'Top 50', zodat ze de identiteit van deze mannen kennen en hen herkennen als ze bijvoorbeeld op een bewakingscamera te zien zijn. Dat doen ze onder meer door in een politieauto naast een groepje Caribische Nederlanders te gaan staan of door het buurthuis Ambiente te bezoeken. Door hun zichtbare aanwezigheid proberen ze te bewerkstelligen dat mensen met criminele voornemens zich uit de weg maken. Soms waarschuwen ze een van de Caribische Nederlanders ook, als ze bijvoorbeeld weten dat er iemand is die wraak wil nemen na een eerder conflict of ze spreken een werkgever aan als iemand niet uitbetaald wordt voor een (zwarte) klus. De buurtagenten vertellen dat ze kiezen voor een 'softe' aanpak, waarbij ze proberen het vertrouwen van de Caribische Nederlanders te winnen, en niet voor een 'harde' aanpak van crimineel gedrag, die primair gericht is op het onderdrukken en bestraffen van criminaliteit, omdat ze denken dat een harde aanpak er alleen toe leidt dat het probleem zich verplaatst naar andere wijken. Bovendien kost het veel geld en mankracht om echt iets te doen aan de drugshandel en daar zijn alleen incidenteel middelen voor.

Daarnaast heeft de politie ook nog diverse 'stokken achter de deur', zoals een samscholingsverbod, een alcoholverbod en de bevoegdheid om mensen aan te houden en te verbaliseren als ze zich niet aan regels houden. De politie kan kiezen hoe strikt de regels gehandhaafd worden. Zo wordt iemand die bekend is en op de 'Top 50' lijst staat eerder aangehouden als hij met een blikje bier op straat staat dan een doorsnee burger. Daarbij heeft de politie toegang tot datasystemen waarin ze kunnen nagaan wie zich eerder heeft beziggehouden met criminele activiteiten of op wiens naam een auto geregistreerd staat. De 'softe' aanpak werkt gedeeltelijk ook omdat betrokkenen weten dat de 'harde' aanpak achter de hand gehouden wordt.

Naast deze nieuwe interventies zijn er ook de al langer bestaande interventies die een plaats krijgen in de aanpak van de Caribische Nederlanders:

- e. De maatschappelijk werkers werken, vergeleken met de meer informele aanpak van de straathoekwerkers, zakelijker en meer gericht aan hulpvragen van de 'Top 50'. Ze maken een duidelijke scheiding tussen werk en privé, en ontvangen cliënten doorgaans in hun kantoor, volgens een strikte agenda. Er wordt doorgaans van uitgegaan dat een cliënt het initiatief neemt om met een hupvraag naar het maatschappelijk werk te komen, maar daarnaast kunnen maatschappelijk werkers ook outreachend werken, dat wil zeggen dat ze naar de cliënten toegaan. Ze verlenen praktische hulp bij het invullen van formulieren, het treffen van schuldenregelingen, het zoeken van werk of huisvesting en ze proberen de 'Top 50' mannen te motiveren om voor een andere manier van leven te kiezen.
- f. De Gemeentelijke dienst Sociale Zaken en Werk heeft geen specifiek doelgroepenbeleid. Er is wel een gespecialiseerd dak- en thuislozenteam waar sommige mensen van de 'Top 50' onder vallen. Er wordt soms samengewerkt

met de maatschappelijk werkers, om mensen meer gericht te ondersteunen in het zoeken van werk en te zorgen dat ze uit het groepje van de 'Top 50' komen. Daarbij worden de regels soms wat soepeler gehanteerd.

Niet-menselijke actants in de directe omgeving van de 'Top 50'

De plek waar de 'Top 50' elkaar ontmoet bepaalt mede welke handelingen mogelijk zijn en welke niet. De locatie van dit onderzoek is een buitenwijk van een stad. De ruimte is in hoge mate gepland en gevormd door mensen. In hoofdstuk 1 is al beschreven dat Beijum is gebouwd als een bloemkoolwijk, waarbij de ontwerpers hebben gestreefd naar een landelijke uitstraling, met kronkelige wegen, woonerven, veel groen, fiets- en wandelpaden en basketbalveldjes. Het was de bedoeling van de ontwerpers dat wijkbewoners elkaar makkelijk konden ontmoeten op de woonerven en pleintjes. De 'Top 50' maakt van deze gelegenheid gebruik. Het groen langs de fiets- en wandelpaden geeft weliswaar een natuurlijke uitstraling, maar leidt ook tot gevoelens van onveiligheid bij sommige bewoners. Voor sommige bewoners biedt het ook de mogelijkheid om dingen te doen, die anderen niet mogen zien. Twee belangrijke ontmoetingsplekken zijn het plein Beijum-Oost en Ambiente.

a. Plein Beijum-Oost

De inrichting van plein Beijum-Oost is in paragraaf 2.3.2 beschreven. De huurhuizen rond het plein zijn van een woningbouwvereniging. Ze zijn te klein voor gezinnen. De lage huur maakt de woningen aantrekkelijk voor huurders met een laag inkomen, zoals mensen van de 'Top 50'. Omdat de huurders geen eigen tuin hebben zijn ze aangewezen op het plein als ze buiten willen zitten. Op de parkeerplaatsen stonden vaak groepjes mannen, die deels op de 'Top 50' lijst stonden, te sleutelen aan hun auto's. De ringweg die door Beijum loopt, komt ook door het winkelcentrum. Tot 2007 kon iemand met een auto het plein oprijden, daar stoppen en na een stop snel wegrijden. Dat maakte snelle drugsdeals mogelijk. Naar aanleiding van de klachten van buurtbewoners die zich stoorden aan de harde muziek en zich onveilig voelden bij deze mannen, besloot de gemeente dat de functie van het plein veranderd moest worden. Er zijn nu drempels gebouwd waardoor het onmogelijk is gemaakt om met een auto door te rijden en midden op het plein te parkeren. Dat bemoeilijkt de drugshandel en het sleutelen aan en rondhangen bij auto's. De politie kan nu beter in de gaten houden wat er gebeurt. Ook werden er panden aangekocht en deze werden bestemd voor een zorg- en welzijnsfunctie. Zo werd bijvoorbeeld de dienst maatschappelijk werk aan het plein gevestigd. De nieuwe eisen aan verpleeghuizen maken een grondige verbouwing van het verpleeghuis Innersdijk noodzakelijk en dit wordt aangegrepen om de buurtfunctie van dit gebouw voor thuiswonende ouderen te versterken. Met de plannen voor een 'derdengebouw', met onder meer huisvesting voor ouderen en mensen met een verstandelijke beperking, hoopt de Gemeente nog verder te bewerkstelligen dat het plein een 'nieuwe identiteit' krijgt, die de 'Top 50' niet aanspreekt.

Het plein is dus een openbare ontmoetingsruimte waar verschillende mensen elkaar tegenkomen. Voor de herinrichting was het een ideale ontmoetingsplek voor de mannen van de 'Top 50' lijst. Na de herinrichting is het plein erg stil geworden:

'Winkelcentrum Beijum-Oost gold ooit als een broeinest van overlast en criminaliteit. Na jaren soebatten werd vorig jaar 2,5 miljoen euro geïnvesteerd in een fikse opknabbeurt. Het winkelcentrum werd in juni vorig jaar heropend als Winkelplein Beijum. Mooi, vinden ook omwonenden en ondernemers. Maar zo leeg dat de winkeliers niet weten hoe ze er moeten overleven.' (Dagblad van het Noorden, 11 april 2008).

b. Ambiente

Ambiente is een ontmoetingscentrum voor mensen uit het Caribisch gebied. De Gemeente heeft in 2005 deze ruimte in Trefpunt, het buurtcentrum voor de wijk Beijum, beschikbaar gesteld voor Caribische Nederlanders. In Ambiente wordt twee keer per week een soos georganiseerd en daarnaast zijn er verschillende groepjes die daar, speciaal op Caribische Groningers gerichte, activiteiten organiseren. De soos wordt bezocht door Caribische Nederlanders uit de hele stad Groningen: mannen, vrouwen en kinderen. Er komen mannen uit de 'Top 50', maar zij vormen een klein deel van de bezoekers. In de soos wordt voornamelijk Papiaments gesproken. Er is muziek, er wordt gepraat en er wordt altijd domino gespeeld. Er zijn Antilliaanse hapjes en er zijn drankjes, onder meer Fernandes, de onder Caribische Nederlanders populaire felgekleurde limonade. Er is een aparte ingang voor Ambiente, aan de zijkant van het gebouw. Op deze manier worden de bezoekers van Ambiente gescheiden van de overige Trefpuntbezoekers. Omdat Ambiente niet dicht bij woonhuizen staat, is er weinig kans op overlast. Bij de ingang is een halletje waar altijd een groepje mannen staat te roken. De straathoekwerker is hier regelmatig aanwezig en de politie brengt af en toe ook een bezoekje aan Ambiente. De beheerder is een contactpersoon die bemiddelt tussen diverse hulpverlenende instanties en Antilliaanse probleemjongeren. Voor de professionals is Ambiente daarom een handige plek om een deel van de 'Top 50' te ontmoeten.

5.1.3 Interventies in de tweede kring rond de 'Top 50'

De ontmoetingen tussen de 'Top 50' en de professionals worden medebepaald door het beleid van de gemeente Groningen. Die wordt, zoals in paragraaf 5.1.1 al beschreven is, op haar beurt weer beïnvloed door het beleid van de landelijke overheid, die Groningen als Antillianengemeente heeft aangewezen. Ook het beleid kan gezien worden als een niet-menselijke actant. Het wordt gemaakt door mensen, maar leidt ook een eigen leven.

a. Rijksoverheid

Het Rijk subsidieerde een groot aantal op Antilliaanse probleemjongeren gerichte projecten. Muskens (2004) stelt dat een centrale regie hierbij ontbrak. Hij heeft het in dit verband over een projectencarrousel, die, door gebrekkige samenwerking, weinig effect

had. Muskens heeft twijfels bij de succesverhalen die vanuit verschillende Antillianengemeenten worden gerapporteerd:

‘De straathoekwerkers rapporteerden dat ze in enkele tientallen gevallen succes hebben gehad en een min of meer permanent contact hebben gelegd met jongeren in de mist’... “Uit gevalsrapportages van bijvoorbeeld een ambulante jongerenwerker in Rotterdam-Feijenoord en dat van een vaderproject in Rotterdam-Charlois blijkt dat als succesvol beoordeeld straathoekwerk onder Antilliaanse risicjongeren bijzonder arbeidsintensief en niet zonder risico’s is. In Feijenoord deed de aperte jarenzeventig aanpak het ergste vrezen (de eerste keer gaan we bij de hangjongeren staan; de tweede zeggen we wat tegen ze; de vierde keer vertellen we iets van wat we komen doen, etc., om zo het vertrouwen van de doelgroep te winnen). In Charlois ging de jongerenwerker domino spelen met jonge mannen/vaders. Dat begon met 20 spelers en -dat was de target – project geslaagd. Maar later waren er nog maar acht over. Navraag leerde dat er acht dood waren en anderen in detentie genomen waren.’ (Muskens, 2004. P. 9)

Bosmanwet

Een andere manier om de problemen rond Caribische Nederlanders aan te pakken is regelgeving die er op gericht is om migratie van multiprobleem Caribische Nederlanders te voorkomen. In 2003 laat Opstelten, destijds burgemeester van Rotterdam, hierover een proefballonnetje op. Hij stelt dat Nederland op termijn de toegang moet kunnen weigeren aan Antilliaanse criminelen. Burgemeesters van andere Antilliaanse gemeentes reageren afwijzend. Burgemeester Wallage van Groningen noemt dat “onrealistisch” en burgemeester Bandell van Dordrecht vindt dergelijke uitspraken over Caribische Nederlanders “die hun stinkende best doen” stigmatiserend (NRC, 2003). Daarmee is het onderwerp echter niet van tafel. In 2012 komt de VVD’er Bosman met een wetsvoorstel dat de toelating van Nederlanders uit het Caribisch gebied wil regelen: het Initiatiefvoorstel Bosmanwet. Deze wet regelt de vestiging in Nederland van Nederlanders die uit Aruba, Curaçao en Sint Maarten komen en hun kinderen. Daarbij worden eisen gesteld, waaraan deze Nederlanders moeten voldoen, als zij zich willen vestigen in Nederland: ze moeten onder meer de Nederlandse taal voldoende beheersen, beschikken over een inkomen en een startkwalificatie die aansluit bij de Nederlandse arbeidsmarkt. Tevens mogen ze geen gevaar vormen voor de openbare veiligheid. De toelating tot vestiging kan ook in een later stadium weer ingetrokken worden, als deze personen niet meer beschikken over voldoende inkomen of als ze worden gezien als een bedreiging voor de openbare orde. Als dit wettelijk geregeld wordt, kan het directe gevolgen hebben voor de ‘Top 50’. Dit wetsvoorstel is omstreden. Het lijkt een reactie te zijn op problemen met Caribische Nederlanders, zoals de mensen in de ‘Top 50’, die overlast veroorzaken en/of gebruik maken van uitkeringen. Deze wet biedt de mogelijkheid om deze mensen terug te sturen naar Aruba, Curaçao of Sint Maarten. Tegen dit voorstel is echter veel verzet uit diverse hoeken. Zowel de Caraïbische gemeenschap (Knipselkrant Curaçao, 2013) als

diverse politieke partijen²⁶ zijn tegen dit voorstel. Ook de Raad van State twijfelt er sterk aan of de in dit voorstel gestelde voorwaarden voor vestiging in Nederland – het ontbreken van een strafblad en het beschikken over een startkwalificatie – een geschikt, noodzakelijk en proportioneel middel zijn ter bescherming van de Nederlandse openbare orde. Daarom vindt de Raad het onderscheid naar nationale afkomst vooralsnog niet gerechtvaardigd. De Raad van State²⁷ stelt “...dat een toelatingsregeling die bedoeld is voor Nederlanders uit de andere landen van het Koninkrijk... tot gevolg heeft dat een onderscheid wordt gemaakt op grond van de nationale afkomst van deze personen. Op grond van gelijkheidsgeboden en discriminatieverboden kan een dergelijk onderscheid alleen door zwaarwegende redenen worden gerechtvaardigd.”

b. Gemeente Groningen

In 2003 sprak de toenmalige burgemeester van Groningen, Wallage, van een ‘beleid langs twee lijnen’:

‘Alleen met gestrengheid kun je het probleem niet oplossen. We moeten niet alles onder het kopje ‘criminaliteit’ vegen, het is vooral ook een sociaal probleem, dat we ook als zodanig moeten aanpakken. Met scholing etcetera.’ (NRC, 2003).

Elementen van het Antillianenbeleid van de Gemeente Groningen waren: arbeidstoeleiding met het project werk en scholing, huisvesting, straathoekwerk, de eenloket-benadering en repressie van criminaliteit (Muskens, 2004). De gemeente werkte hierbij samen met justitie en politie in het project Ganashi – Papiamento voor ‘hoop’- dat tot eind 2004 liep (Gemeente Groningen, 2004). De strenge, repressieve, lijn is die van het Antar-team, een speciaal politieteam dat zich uitsluitend op criminele Caribische Nederlanders en Arubanen richt. Daarbij zet de politie ook specifiek op de ‘Top 50’ gerichte wijkagenten in, die deels zelf een binding met Curaçao hebben. De sociale lijn komt tot uitdrukking in het Ganashi-project (Gemeente Groningen, 2004), dat vooral gericht is op het vinden van huisvesting en werk. Vanuit dit project werden huisvesting en woonbegeleiding voor tientallen Caribische Nederlanders gerealiseerd middels een drietal woonprojecten (Gemeente Groningen, 2005).

De straathoekwerkers werden aangesteld om contact te leggen met de ‘Top 50’ en hen vervolgens naar maatschappelijk werkers toe te leiden. De gemeente rapporteerde

²⁶

<http://www.eerstekamer.nl/behandeling/20140312/behandeling/document3/f=/vijwbayo80tf.pdf>

Handelingen tweede kamer, 12 maart 2014. Handelingen TK 2013/2014, nr. 62, item 3

²⁷ Eerstekamer.nl Den Haag, 2 december 2014:

www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/33325_initiatiefvoorstel_bosman

hierover dat een aanzienlijk aantal van de 'Top 50' naar een integratietraject is begeleid, maar harde gegevens ontbreken. Een ander element van het gemeentelijk beleid is de een-loket-benadering. Bij de sociale dienst werd de 'Top 50' ondergebracht bij het daklozenteam. Stichting Forsa –Papiamento voor 'kracht'- was actief van 1991 tot 2006. Vanuit Forsa werd het ontmoetingscentrum Ambiente - Papiamento voor 'sfeer'- in Beijum-Oost gerealiseerd, wat ook fungeerde als helpdesk voor Caribische Nederlanders. Daarnaast werden vanuit het Ganashi project ook sportieve en recreatieve zomeractiviteiten georganiseerd en er werd een sleutelwerkplaats gerealiseerd, op een afgelegen locatie aan de rand van de stad. De sleutelwerkplaats was aantrekkelijk voor de 'Top 50', omdat daar faciliteiten waren om te sleutelen aan brommers en auto's. Ook de buurtbewoners in Beijum, die op hun rust gesteld zijn, waren gebaat bij het bestaan van de sleutelwerkplaats, omdat er nu niet meer gesleuteld werd voor hun deur. De 'Top 50' was van de straat:

Contactpersoon Caribische gemeenschap: *'... in die tijd, hebben we, een werkproject heeft een sleutelproject geregeld, elke vrijdag, zaterdag, zondag was het open. Dus moet je je auto poetsen, wassen noem maar op wat, sleutelen, moet je daar heen. Als je het op straat tegen komt is het een bekeuring dus we hebben wat voor jullie, dus ga maar daar heen. Elke week 80, 50 jongens. Een paar zitten te kletsen, een paar zitten auto te wassen. Snap je? We hebben hun wat gegeven.'* (Pr16)

Op de eerste, door burgemeester Wallage benoemde lijn, werd er succes geboekt. De overlast nam af, al kwamen er wel weer andere 'hangplekken' voor in de plaats. De tweede lijn die Wallage benoemde, de aanpak van het sociale probleem bleek echter een stuk ingewikkelder. In de evaluatie van het Ganashi project (Gemeente Groningen, 2004) wordt geconcludeerd dat alle partijen het erover eens zijn dat de overlast substantieel is afgenomen, maar dat de doelstelling om een structurele positieverbetering van Caribische Nederlanders te bewerkstelligen nog niet bereikt is.

c. Methodes van welzijnswerkers

De straathoekwerkers in Groningen vertellen dat hun manier van werken vooral gebaseerd is op de presentiebenadering van Baart (2001), een methode die niet specifiek voor de 'Top 50' ontwikkeld is. In Hoogezand is, vanuit de welzijnsinstelling "Kwartier Zorg & Welzijn", het Horizon-project uitgevoerd dat er op gericht is dat "mensen met een Antilliaanse achtergrond die zijn vastgelopen, nieuwe kansen [krijgen] om weer op eigen kracht in de samenleving prettig deel te kunnen nemen." (Multicultureel Groningen, z.d.) Dit project werkt op basis van de door Broek (2010) ontwikkelde visie, die hij presenteert in het boek "Schaamte lozen".

Presentiebenadering

Baart (2001) ontwikkelde vanuit de praktijk van het buurtpastoraat, zijn theorie van de presentie, een methodiek die de ontmoeting tussen mensen centraal stelt. Goede hulp is, volgens Baart, gebaseerd op nabijheid en afstemming. De hulpverlener streeft er in de presentiebenadering naar om zo dicht mogelijk bij de burger te staan, om zijn perspectief in te nemen en te kijken naar zijn wensen en mogelijkheden. Deze

presentiebenadering stelt hij tegenover de interventiebenadering. Die laatste gaat ervan uit dat problemen in het sociale leven of in sociale praktijken om te beginnen goed benoemd moeten worden. De hulpverlener stelt dan een diagnose en van daaruit wordt het probleem begrijpelijk binnen het begrippenkader van de hulpverlener. Bij een diagnose horen bepaalde opvattingen over oorzaken en aanpak van het probleem. De hulpverlener baseert daarop een interventie. Volgens Baart doet men hiermee de cliënt en zijn hulpvraag geweld aan. De presentiebenadering daarentegen wordt gekenmerkt door het luisteren naar en er-zijn-voor de cliënt. De mens die zorg nodig heeft en de zorgrelatie tussen deze mens en de hulpverlener staan centraal. De hulpverlener moet, volgens Baart, nauwkeurig aansluiten bij de leefwereld van de mensen waar hij mee werkt en hen met een open agenda tegemoet treden. Ook de straathoekwerkers proberen in de eerste plaats contact te leggen met de 'Top 50' en te luisteren wat hen bezighoudt. Ze werken daarbij niet met specifieke interventies.

Schaamte lozen

Broek (2010) ontwikkelde zijn richtlijnen voor de aanpak van gewelddadig gedrag in samenwerking met het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid in Utrecht. Hij baseerde zich daarbij op onderzoek naar, zoals hij het noemt, Afro-Curaçaose groep (jonge) mannen en dat van een groep Marokkaanse Nederlanders. Inmiddels presenteert hij zijn methode ook als een aanpak voor jihadisten (Broek, 2015). Zoals de titel al aangeeft, is de kern van waaruit agressief en gewelddadig handelen voortkomt, volgens Broek, te vinden in schaamte. Schaamte is volgens Broek een *'belangrijke brandstof voor agressie'* (Broek, 2013). Schaamte ontstaat volgens Broek doordat mensen zich niet erkend voelen. Dit kan veroorzaakt worden door maatschappelijke factoren, zoals discriminatie of het opgroeien in armoede. Broek benadrukt daarnaast vooral het gebrek aan geborgenheid in het gezin van herkomst. Juist het ontbreken van een veilige basis, bijvoorbeeld door het opgroeien in een instabiele gezinsstructuur maakt mensen kwetsbaar. Daarom ontwikkelen ze een gebrekkig geweten en een beperkt vermogen tot empathie. Hiermee is volgens Broek de basis gelegd voor crimineel gedrag, onder het motto: *'Ik sla hem op zijn bek, voor hij mij kan kwetsen'* (Broek, 2013). Overigens is het niet duidelijk wat de overeenkomsten zijn in de gezinssituaties waarin de door Broek besproken jongeren opgroeien. Er zijn meer overeenkomsten in de maatschappelijke positie als lid van een minderheidsgroep. Wat betreft de Caribische Nederlanders, zoals die bij de 'Top 50' gerekend worden, wordt Broeks verklaring van het deviante gedrag gedeeld door van San (2008) en de voorzitter van het OCaN (interview). Zij verklaren ook het criminele gedrag van deze groep uit een combinatie van enerzijds een instabiele gezinssituatie, waarin vaders vaak afwezig zijn en moeders meerdere partners hebben en anderzijds het opgroeien in een armoedecultuur en het slachtoffer worden van discriminatie.

Hulpverleners moeten volgens Broek kiezen voor een probleemoplossende benadering, waarbij drie doelen centraal staan, namelijk:

- Het vinden van geborgenheid (sense of belonging)

Potensia. Denkgereedschappen voor het werk met marginale groepen.

- Het creëren van een duurzaam toekomstperspectief
- Het stroomlijnen van de door schaamte beïnvloede emoties

Zowel bij Baart als bij Broek is het essentieel dat de hulpverlener zich opstelt als een betrouwbare partner voor de cliënt. De manier waarop dit beoogd wordt, verschilt echter sterk. Waar de cliënt bij de presentiebenadering de agenda bepaalt, ligt er bij Broek al een diagnose van de problematiek en pleit hij voor een directieve benadering, waarbij de cliënt vooral goed weet waar hij aan toe is.

5.2 De grenzen van het normale

In paragraaf 5.1.1 hebben we gezien hoe de 'Top 50' is gecreëerd door de overheid en een aantal professionals en hoe zij daarmee een doelgroep van professionals en beleidsmakers is geworden.

Er wordt zo een grens getrokken tussen de 'normale' burgers en degenen die afwijken van de norm, omdat zij van Antilliaanse afkomst zijn, geen vast werk hebben, vaak wel geld verdienen door illegaal drugs te verhandelen en omdat ze elkaar regelmatig op straat ontmoeten. Het netwerk rond deze mensen zet strategieën in om hen te vormen tot 'normale' burgers. We kunnen de kracht die uitgeoefend wordt op de 'Top 50' zien als een vorm van macht.

5.2.1 Insluiting en uitsluiting

De scheiding tussen de 'Top 50' en andere burgers impliceert dat de 'Top 50' wordt buitengesloten. De meest vergaande scheiding is erop gericht om te verhinderen dat de mannen van de 'Top 50' naar Nederland komen. Dit is de kern van het eerder beschreven Initiatiefvoorstel, de Bosmanwet. Met een dergelijke wet zou er wellicht geen 'Top 50' zijn, omdat degenen die aan de 'Top 50' criteria voldoen, dan niet toegelaten zouden worden in Nederland. Een minder extreme scheiding bestaat erin dat er plekken gecreëerd worden waar de 'Top 50' kan verblijven, zonder overlast voor andere buurtbewoners te veroorzaken. Dergelijke plekken, zoals het ontmoetingscentrum Ambiente en de sleutelwerkplaats scheiden de Antilliaanse bezoekers van andere buurtbewoners. Het beleid in de Gemeente en de praktijken van de professionals zijn echter vooral gericht op beïnvloeding van de 'Top 50', zodat zij binnen de 'normale' orde komen te vallen. Door zich aan te passen kan de 'Top 50' integreren. In 'De gedroomde samenleving' merkt Schinkel (2008) op dat de doelstelling om groepen als criminelen, allochtonen en werklozen te integreren veronderstelt dat zij (nog) geen deel uitmaken van de samenleving. Volgens Schinkel construeren we hiermee een gedroomde werkelijkheid, een 'zuivere' samenleving waarin criminaliteit, werkloosheid, culturele verschillen en andere nare of lastige elementen weg gedefinieerd zijn. Schinkel vraagt zich af of het niet erg gewelddadig is om op deze manier grote groepen mensen discursief buiten te sluiten.

Machtspraktijken waarmee het normale wordt onderscheiden van het abnormale zijn, zoals ook in paragraaf 3.1 beschreven is, bij uitstek het thema in het vroege werk van Foucault (1984, 1989). In de volgende paragraaf zal worden onderzocht in hoeverre zijn

analyse van normaliserende en disciplinerende macht bruikbaar is als gereedschap om de 'Top 50' casus te analyseren.

5.2.2 Foucault over het andere

In de *Geschiedenis van de waanzin* (1984) schrijft Foucault 'vormt de betrekking tussen rede en redeloosheid (*Raison-Déraison*) voor de westerse cultuur een van de dimensies van de oorspronkelijkheid ervan...' (Foucault, 1984. P.9). Om dit te onderzoeken wil hij op zoek naar de grenzen van de cultuur: "Er zou een geschiedenis van de grenzen kunnen worden geschreven, van die duistere daden die zodra ze zijn voltoerd noodzakelijkerwijs weer vergeten zijn, en door middel waarvan een cultuur iets dat voor haar het Generzijds zal zijn, uitwerpt; en heel haar geschiedenis door verwijst die gegraven leegte, die open ruimte waardoor een cultuur zichzelf afzondert, evenzeer ernaar als haar waarden zulks doen." (Foucault, 1984. P.9). Daarbij richt hij zich niet op een abstract machtsconcept, maar analyseert hij concrete machtspraktijken. Volgens Veyne (2010) wil Foucault

'...een gespecialiseerde intellectueel zijn die verontwaardigd is over bepaalde bijzonderheden waarmee hij door de toevalligheden van zijn bestaan of in de uitoefening van zijn vak bekend is geraakt.' (Veyne, 2010, p.102)

Het vernieuwende in Foucaults analyses is dat hij geen rigoureuze scheiding maakt tussen het normale en het andere. Beide blijven aanwezig in het denken als een blijvend verschil. Het andere blijft immanent aanwezig (Karskens, 2012). In de *Geschiedenis van de waanzin* lijkt Foucault aanvankelijk te verwijzen naar iets dat buiten de grenzen ligt, naar 'uitgestoten wezens en dingen die op de deur kloppen' (Veyne, 2010), maar dat zou betekenen dat er een oorspronkelijke wereld buiten het vertoog over de rede zou zijn. Iets wat Foucault juist ontkent. De rede kan bij hem niet los gedacht worden van de waanzin en verzet is een onlosmakelijk aspect van macht. In 'genealogieën', zijn wordingsgeschiedenissen van machtspraktijken, laat Foucault zien hoe er op een nieuwe en meer effectieve manier over 'macht' gedacht kan worden. De relatie tussen kennis en macht staat daarbij centraal. Foucault wil laten zien hoe wetenschappelijke kennis het product is van strijd, waarbij andere vormen van weten het onderspit hebben gedolven.

'Genealogie noemen wij de verbinding van de erudiete kennis en de lokale herinneringen, waardoor een historisch weten van de gevechten tot stand kan komen en dit weten in de huidige tactieken kan worden aangewend.' (Foucault, 1976)

Het gaat Foucault niet om kritiek op wetenschappelijke begrippen, maar om de centraliserende machts effecten die verbonden zijn met het wetenschappelijk vertoog. In een bepaalde periode is er steeds een samenhangend geheel van kennis en praktijken, die als zo vanzelfsprekend worden gezien, dat ze nauwelijks ter discussie gesteld kunnen worden. In aanvulling op de genealogie, de wordingsgeschiedenis van deze dominante praktijken, ontwikkelt Foucault ook een 'archeologie', een kritische wetenschapsgeschiedenis. Dit begrip verwijst naar de archieven waarin hij zoekt wat er in een bepaalde periode gezegd kan worden en wat juist onzegbaar is. Met archief bedoelt

hij wat er in een cultuur wordt gezegd, bewaard, gevaloriseerd, hergebruikt en getransformeerd. Of in het kort: de verbale producten die door mensen geproduceerd worden, die geïnvesteerd worden in hun technieken en hun instituties en die verweven zijn met hun bestaan en hun geschiedenis. Daarbij gaat het Foucault om de praktijken van waaruit de taal geboren wordt²⁸ (Foucault, 1994). Bij Foucault bepaalt het discours wat in een specifieke periode de kaders zijn van waaruit wij kennen en hoe bepaald wordt wat waarheid is. Zonder dat mensen het weten is hun denken begrensd. De mens zit volgens Foucault opgesloten in het discours als in een vissenkom, zonder te weten wat de kom is en zelfs zonder te weten dat er een kom is (Veyne, 2010). Rose (1998) laat zien hoe ook in de psychologie het denken van wetenschappers begrensd wordt. Hier fungeren de verschillende theorieën als logica's, die bepalen wat waargenomen kan worden, welke vragen gesteld kunnen worden en wat men kan doen. Ook in het professionele netwerk rond de 'Top 50' moet een gemeenschappelijke taal gevonden worden, een constructie waarmee men binnen het netwerk problemen kan definiëren en kan denken over interventies. Ik wil onderzoeken welke vanzelfsprekendheden hier te vinden zijn en in hoeverre de strategieën om de 'Top 50' aan te passen kunnen worden omschreven als machtspraktijken.

5.2.3 Microfysica van de macht: biopolitiek, gouvernementele macht en normaliserende macht

Foucault gebruikt verschillende begrippen om macht te omschrijven. In de *Geschiedenis van de waanzin* (1975) en *Discipline, toezicht en straf* (1989) schrijft hij over normaliserende en disciplinerende machtsstrategieën. Daarbij richt hij zich op de uitsluiting en normalisering van respectievelijk de waanzin en de disciplinerende van gevangenen. Hij beschrijft hoe diverse technieken ertoe leiden dat de waanzin getemd wordt en de moderne, redelijke, mens wordt gevormd. Disciplinerende leidt tot de vorming van gezagsgetrouwe burgers. In zijn analyse wordt macht een integraal onderdeel van de maatschappij, in zeer diverse praktijken.

²⁸ "-Archéologie- je l'ai employé par jeu de mots pour désigner quelque chose qui serait la description de l'archive et non du tout la découverte d'un commencement ou la remise au jour des ossements du passé. Par archive, j'entends d'abord la masse des choses dites dans une culture, conservées, valorisées, réutilisées, répétées et transformées. Bref, toute cette masse verbale qui a été fabriquée par les hommes, investie dans leurs techniques et leurs institutions, et qui est tissée avec leur existence et leur histoire. Cette masse de choses dites, je l'envisage non pas du côté de la langue, du système linguistique qu'elles mettent en œuvre, mais du côté des opérations qui lui donnent naissance. Mon problème pourrait s'énoncer ainsi : comment se fait-il qu'à une époque donnée on puisse dire ceci et que jamais cela n'ait été dit?" (Foucault, 1994, pp..786-787)

a. Biopolitiek

In zijn latere werk beschrijft Foucault (1983, 1984) biopolitiek. Hiermee duidt hij technieken en procedures aan die gericht zijn op het besturen of leiden van het gedrag van mensen. De oorsprong van deze technieken en procedures legt hij in de 17^e eeuw. Voor die tijd had de soeverein de macht om over leven en dood van zijn onderdanen te beslissen. Biopolitiek, daarentegen is gericht op het leven, op het vormen van subjecten. De basale biologische eigenschappen van de menselijke soort worden object van een politieke strategie. Foucault onderscheidt twee polen in biopolitiek. De eerste is gericht op het lichaam. Het gaat niet alleen om controle van de geest, maar ook van de lichamen van individuen. Een technologie van het lichaam produceert 'volgzame lichamen'. Het gaat hier om disciplinaire macht, die hij in zijn eerdere werk al beschreven had. Deze is gericht op het lichaam als een machine, die zo efficiënt mogelijk moet functioneren. De tweede pool, die in de 18^e eeuw ontstaat, is gericht op de menselijke soort. Het lichaam is hier de drager van biologische processen: reproductie, geboorte en dood, levensverwachting en gezondheid. Door hier zo veel mogelijk gegevens over te verzamelen en vast te leggen, wordt de bevolking beheersbaar.

b. Gouvernementeel macht

In *Governmentality* beschrijft Foucault (2002) zijn project om een geschiedenis te schrijven van de gouvernementele macht (*gouvernementalité*). Daarmee bedoelt hij een specifieke maar complexe machtsvorm die wordt gevormd door:

1. Het geheel van de instituties, procedures, analyses en reflecties, de berekeningen en tactieken die zich richten op de bevolking, met als kennisvorm politieke economie en als belangrijkste technieken het veiligheidsapparaat.
2. De tendens die heeft geleid tot de dominantie van dit type macht in het westen
3. Het proces waardoor de administratieve staat is ontstaan.

Gouvernementeel macht omvat strategieën - zoals het (neo)liberalisme-, politieke programma's die problemen definiëren en doelen stellen en concrete interventies - zoals het Panopticum-, die op individuen en populaties gericht zijn (Donzelot, 1979). Het complexe geheel, dat wordt aangeduid als gouvernementele macht, doordringt de moderne westerse maatschappij. Het controleert en vormt de moderne mens.

In *Het gebruik van de lust* (1984) en *De zorg voor zichzelf* (1985) en in de colleges die hij in de laatste jaren van zijn leven geeft, verschuift Foucaults onderzoek van macht naar de levenskunst, die hij beschrijft als zelfmacht en zelfbeheersing.

c. Normaliserende macht

Foucaults (1975, 1989) analyse van disciplinaire macht kan gebruikt worden om te begrijpen hoe professionals een 'deviante' groep migranten, zoals de 'Top 50', proberen te normaliseren. Foucault stelt dat machtsstrategieën in de moderne tijd veranderd zijn. Het klassieke, door Machiavelli (1976) in 'De heerser' beschreven, model om macht te analyseren als soevereine macht, is niet meer voldoende. Dit dient vervangen te worden

door een nieuw model, waarmee de nieuwe vormen die macht aanneemt herkend kunnen worden. Het soevereine machtsmodel beschrijft macht als onderdrukkend. Macht is in dit model het bezit van een persoon of groep, die de macht gebruikt om ongewenst gedrag te onderdrukken. Foucault beschrijft in *Discipline, toezicht en straf* aan de hand van een gedetailleerde beschrijving van de executie van een koningsmoordenaar, hoe een onderdaan die zich verzet tegen de macht, publiekelijk terechtgesteld wordt. In het soevereine model van de macht wordt de straf voor de ultieme aanval op die macht, de koningsmoord, beantwoord met de ultieme straf: de dood en dat op de meest gruwelijke manier. Deze macht komt vanuit één centraal punt en is zichtbaar aanwezig. In de moderne tijd ontstaan er volgens Foucault nieuwe machtsstrategieën, die immanent zijn, verspreid en anoniem. Deze macht is niet onderdrukkend, maar productief, zij construeert het moderne subject (Devos, 2004). Zij zorgt ervoor dat mensen, zonder dat er enige vorm van geweld tegen hen gebruikt wordt, zich aanpassen aan regels en gewoonten volgen die voor hen vanzelfsprekend lijken. Ze internaliseren de disciplinerende. Macht is bij Foucault:

‘...het vermogen om op niet-fysieke manier de gedragingen van anderen te sturen, om mensen te laten lopen zonder met de hand hun voeten en benen in de juiste stand te zetten.’ (Veyne, 2010, p.125)

Weerstand tegen disciplinerende blijft volgens Foucault aanwezig. Alleen als mensen weten wat waanzin en criminaliteit zijn, kunnen zij het zowel in zichzelf als in de samenleving onder controle houden. De alomtegenwoordigheid van macht en de zelfdiscipline waarmee die het subject ook van binnenuit vormt, zorgen er echter voor dat deze weerstand geen uitweg biedt om aan de macht te ontsnappen (Huijjer, 2013). Foucault wil duidelijk maken dat het in de moderne tijd niet gaat om één centrale macht, maar om een verzameling verspreide machtspraktijken: *“de Leviathan zou machteloos zijn zonder die massa van lilliputmachtjes.”* (Veyne, 2010, p.126). Er zijn normen die vastleggen hoe het subject eruit dient te zien. Dit proces werkt individualiserend. Individuen worden afgemeten aan de norm, vergeleken met elkaar, gesorteerd en bijgestuurd. Foucault beschrijft hoe in diverse domeinen, zoals de psychiatrische instelling (Foucault, 1975) en de gevangenis (Foucault, 1989a) mensen worden gevormd totdat zij in de mal van ‘het normale’ passen. De macht is gericht op de controle, tot in de kleinste details, over afzonderlijke lichamen. De kleine, onopvallende technieken die hiervoor gebruikt worden noemt Foucault (1989) de ‘disciplines’. Zij vormen samen de ‘microfysica van de macht’. De disciplines ontwikkelen zich in Europa in de 17^e en 18^e eeuw, parallel aan de opkomst van het kapitalisme. Foucault beschrijft met name hoe dit type macht wordt uitgeoefend in een afgesloten omgeving, zoals de gevangenis of de psychiatrische instelling. Daar is de volledige controle optimaal te realiseren. Deze macht is niet, zoals de soevereine macht het bezit van een persoon of een groep. Zij is alomtegenwoordig. Artsen en cipiers disciplineren respectievelijk ‘waanzinnigen’ en gedetineerden, maar zij worden ook gedisciplineerd en bovendien internaliseren individuen de normen, zodat zij ook zichzelf disciplineren. Niet alleen ‘waanzinnigen’ worden omgevormd tot normale subjecten, maar ook het onredelijke in ieder individu, wordt onderdrukt.

In *Geschiedenis van de waanzin* beschrijft Foucault de historische verschuivingen in de maatschappelijke functie van waanzin. De tweedeling tussen gezondheid en ziekte, tussen het normale en de waanzin, is volgens Foucault een constructie van de Moderne tijd. In de premoderne tijd werden waanzin en normaliteit niet beschouwd als elkaars tegendeel, maar als verschillende manieren om zich te verhouden tot de absurditeit van de wereld. Langzamerhand veranderde de conceptualisering van de dwaas, de nar, die in zijn gekte een alternatieve wijsheid kon presenteren, in die van een patiënt, iemand waar alleen over gepraat werd. Samen met andere 'onaangepasten' werden waanzinnigen in de zeventiende en achttiende eeuw uit de 'normale' samenleving geïsoleerd en gehospitaliseerd in asielen. In 1793 markeerde de psychiater Pinel een keerpunt in deze positionering van de waanzin, door de 'bevrijding' van de waanzinnigen uit hun ketenen. Foucault draait de betekenis hiervan om. Volgens hem ging het hier niet om een bevrijding maar om een meer geraffineerde vorm van beheersing. De gekte wordt ingepast in het vertoog over de psychopathologie en op die manier getemd. Zo worden kennis en macht aan elkaar verbonden. In *Discipline, toezicht en straf* werkt Foucault verder uit hoe de normalisering van het afwijkende verloopt. De onderwerping van het subject beschrijft Foucault in dit boek als een vorm van oorlog: '*...en in dit humanisme weerklinkt het gebulder van het slagveld.*' (Foucault, 1989, p.429). Deze strijd is niet, zoals in het marxisme-leninisme, gericht tegen een externe vijand –het kapitalisme- maar woedt binnen de macht zelf.

De strategieën die gebruikt worden door de professionals die bij de 'Top 50' betrokken zijn, kunnen deels worden beschouwd als normaliserende macht, zoals beschreven door Foucault (Foucault, 1975, 1976, 1984, 1989, 2002). Foucault legt uit hoe machtsstrategieën gebruikt worden om deviante individuen te veranderen in 'normale' subjecten, die zich gedragen in overeenstemming met de dominante normen in de samenleving. Ik wil onderzoeken hoe de filosofische gereedschappen die Foucault ontwikkeld heeft, kunnen helpen om de professionele praktijken rond de 'Top 50' te analyseren.

5.3 Foucaults analyse van normaliserende macht als denkgereedschap om de interventies in het 'Top 50' netwerk te begrijpen

Foucault onderscheidt verschillende strategieën, die hij samen aanduidt als normaliserende macht: zichtbaarheid, beheersen van de ruimte, beheersen van de tijd, hiërarchisch toezicht, normaliserende sanctie en de combinatie van deze strategieën in de

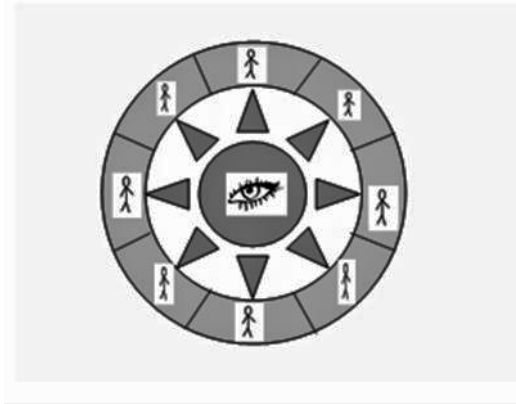
tactiek. In deze paragraaf wordt onderzocht in hoeverre deze strategieën herkenbaar zijn in de 'Top 50' casus.

5.3.1 Zichtbaarheid

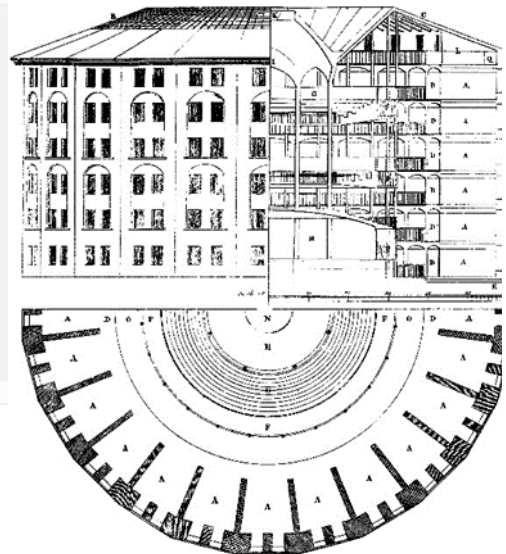
*'There's not one big brother, but a million little sisters'*²⁹

Een belangrijke voorwaarde voor disciplinaire macht is zichtbaarheid. Dit wordt direct duidelijk gemaakt door het begrip 'surveiller' in de oorspronkelijke titel van het boek *Surveiller et punir* en in het woord 'toezicht' in de Nederlandse vertaling daarvan. Foucault (1989) illustreert dit aan de hand van het Panopticum, een ontwerp voor de ideale gevangenis, dat in 1791 door Bentham gemaakt is. Het Panopticum biedt de bewaker de mogelijkheid om alle (pan) gevangenen te zien (opticon). De panoptische blik is asymmetrisch: de gevangenen kunnen de bewaker niet zien. Daarin zit volgens Foucault de kracht van dit ontwerp. Omdat de gevangene niet weet wanneer hij geobserveerd wordt, zal hij zich altijd gedragen alsof de bewaker hem kan zien. Hij internaliseert de normaliserende, panoptische blik en op die manier wordt het 'normale' subject gevormd. Deze constructie maakt het mogelijk om macht uit te oefenen zonder geweld. Geweld van de overheid leidt vaak tot tegengeweld. Dat wordt hier voorkomen, omdat de architectuur het geweld vervangt (Devos, 2004). Het gebouw dwingt de gevangenen in een *'machtssituatie waarvan ze zelf de dragers zijn.'* (Foucault, 1975, p.203). In het Panopticum kunnen de gevangenen elkaar niet zien en geen contact met elkaar maken. Het effect hiervan is individualiserend. In oudere gevangenismodellen werden de gevangenen samen in een duistere kerker opgesloten, waar zij met elkaar konden praten en soms ook uitbraakpogingen beramen. In het Panopticum is dit niet meer mogelijk. Ook de rol van de bewaker verandert. Hij wordt onzichtbaar, anoniem en vervangbaar. In navolging van Bentham, die zijn ontwerp beschouwde als een blauwdruk voor het hele maatschappelijke netwerk, laat Foucault zien hoe dit principe ook gebruikt wordt in onder meer ziekenhuizen en scholen. Het Panopticum staat model voor een groot aantal moderne surveillance-technieken, zoals de videocamera's en soms ook microfoons in winkels, langs wegen en bij uitgaansgebieden. Door nieuwe technieken komen er steeds meer mogelijkheden om mensen te lokaliseren, met behulp van de signalen van hun mobiele telefoons en om, voor allerlei doeleinden, te achterhalen welke contacten mensen leggen, door hun computerdata uit te lezen. Bovendien staat het Panopticum model voor andere normaliserende technieken, zoals de dossiers, die hulpverleners en politie bijhouden over hun cliënten, respectievelijk verdachten. Daarin verzamelen en delen zij informatie, terwijl cliënten en verdachten nauwelijks informatie hebben over hun hulpverleners en agenten (zie ook Achterhuis, 1980).

²⁹ Uitspraak van Thuur Caris op 13/6/2012.

Asymmetrische zichtbaarheid in het Panopticum

Ontwerp van het Panopticum door Bentham³⁰

De asymmetrische blik speelt een grote rol bij de 'Top 50'. Die bevindt zich niet in een afgesloten ruimte, zoals een gevangenis of een psychiatrische instelling, maar de gemeentelijke overheid en de professionals die met de 'Top 50' werken doen er alles aan om de Caribische Nederlanders van de 'Top 50' in beeld te krijgen. Dit is niet eenvoudig omdat deze mannen zich vaak verplaatsen en lang niet altijd een vaste woonplaats hebben. In de interviews wordt duidelijk verteld hoe belangrijk diverse professionals het vinden om de mannen van de 'Top 50' te herkennen en te weten wie ze zijn.

Beleidsambtenaar: *'...dan kun je je wel voorstellen hoe de discussie gaat van moeten we nu (slaat met vuist op tafel) ingrijpen. We moeten laten zien wie hier de baas is in de stad. Dat is een wat andere toonzetting dan: gaan we eens kijken of we die mensen kunnen helpen (wijkcoördinator lacht). Gaan we eens kijken wat er aan de hand is (wijkcoördinator: ja en dat, dat is het denk ik...).* Ga! Ga! Probeer ze nou eerst maar eens te leren kennen. Kom er maar eens achter wie het zijn.' (Pr19)

³⁰ Tekening door Willey Reveley (1791), gezien op 6 december 2016 op <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Panopticon.jpg>. Tevens in Foucault (1977).

Buurtagent: *'Beetje weten van hoe of wat en kijk, bepaalde jongens die doen overvallen en er zijn bepaalde dames die ook weer bepaalde dingen doen, dus ja, dan weet je in welke groep je moet zoeken als er wat gebeurd is en, nou ja voor de rest zorgen dat je ze kent en herkent, als er bijvoorbeeld iets gebeurd is, dat je het signalement herkent of dat je van een beveiligingscamera het beeld herkent. Nou ja en je denkt van oh, dat zou die weleens kunnen zijn. Weet je, dus zo probeer je zo veel mogelijk vast te leggen.'* (Pr7)

Buurtagent: *'Wij letten natuurlijk wel op als wij een onbekende Antilliaan zien en hij rijdt in een auto dan noteer je het kenteken, trekken we het kenteken na. Desnoods zetten we hem even aan de kant, dat doen we ook vaak samen met de contactfunctionaris, als we op straat zijn. Dan zetten we hem aan de kant. En voor die contactfunctionaris is dat dan weer mooi, dan kan die zeggen van: "Hé, hallo, ik zag jou. Ik ken je niet. Ben je nieuw in de wijk? Dan kunnen we even kennis maken, want ik ben contactfunctionaris." En dan kun je heel makkelijk een praatje met ze maken. En dat werkt volgens mij heel goed."..."Als je maar even vertelt wie je bent en met welk doel je ze even aan de kant zet. En natuurlijk krijg je weleens iemand die zegt: "Rot op, ik heb met jou niks te maken." en dan, weet je wel, dat gebeurt. Maar dat maakt niet uit. Je hebt toch het contact gelegd en je hebt zijn gezicht goed gezien en dat kan de volgende keer wel weer belangrijk zijn.'* (Pr9)

Een verschil met het Panopticum is dat de professionals in de 'Top 50' casus meestal juist wel zichtbaar zijn. Alleen al het feit dat zij zichtbaar aanwezig zijn, beïnvloedt het gedrag van de mannen op straat. Diegenen die bezig zijn met drugshandel zorgen dat ze verdwijnen. 'Gekend worden' is in deze casus ook een strategie. De asymmetrie is hier dus niet volledig, al weet de buurtagent natuurlijk nog steeds veel meer over de 'Top 50' mannen, dan zij omgekeerd over hem weten. De professionals maken de mannen duidelijk dat ze niet anoniem zijn. Anonimiteit kan volgens de professionals negatieve gevolgen hebben.

Buurtagent: *'...wij gaan ook zo nu en dan eens naar die Ambiente toe, hè. Dan gaan we even een praatje maken, we drinken even een glaasje en ze zien onze gezichten steeds weer. Dus dat is meer ons kent ons. Dus ze kunnen ook minder anoniem iets doen. Als iemand daar staat en ik ken hem niet en hij kent mij niet dan kan 'ie denken, hm, wie ben je. Desnoods wil die dan nog wel een grote mond tegen mij opzetten. Maar op het moment dat 'ie weet dat ik hem ken dan is het niet meer anoniem en dan wordt het een ander verhaal.'* (Pr9)

Buurtagent: *'We gaan er gewoon bij staan, ja. Doen we ook de ramen open en de muziek een beetje aan en zo, dan heb je contact met ze en de goeie die zoeken ook wel contact en degenen die het niet leuk vinden, die daar met een bepaalde reden staan die gaan weg.'..."Het is een spelletje, maar iemand die drugs bij zich heeft die is allergisch voor de politie. Dus op het moment dat je daar zichtbaar aanwezig bent, dan zie je al gauw dat er wat mensen weg eh, weg snuisteren. Hè, we hebben geen drugs gepakt maar we hebben het probleem op dat moment wel opgelost.'* (Pr8)

Straathoekwerker: *'En ze moeten een contactpersoon hebben, ze moeten ergens in beeld zijn. Want anders komen ze in de anonimiteit en dan ben je ze kwijt. Dus je moet ze wel in beeld houden zodat je er wat mee kan, ja.'...* Wij zoeken ook gewoon, waar zijn de hangplekken van deze jongeren? Waar hangen ze? Nou hier op straat, Ambiente, centrum nou dan zoeken we die, gewoon die jongens op een praatje maken, blablaba...''...'' in het begin heel voorzichtig want stel er is een hele groep bijvoorbeeld bij de Happy³¹, nou zie je zo'n hele groep Antillianen staan in de zomer en dan kom ik eraan en dan gaan ze, die is op straat, en dan kijken ze. Hé, dan ken ik één van die jongens en dan praat ik met hem en dan is het ja, je moet een, een soort vertrouwensgevoel overbrengen naar die jongens toe, je moet hun taal spreken. Als jij je heel afstandelijk opstelt, van ik ben een hulpverlener, dat hebben ze snel door, van jou moeten we niet en dan praten ze ook niet met je maar als je laat merken van goh, ja ik kan net zo goed een van jullie zijn (ja, dat ben ik dus niet, jullie keken zo van is dat wel zo), nee maar goed ik kan net zo goed een van jullie zijn dan is het ijs snel gebroken. (Pr6)

Zowel bij de politie als bij de straathoekwerkers wordt er belang gehecht aan herkenbaarheid. Het wordt als een voordeel gezien als de agent of straathoekwerker zelf Antilliaans is of een andere allochtone achtergrond heeft, op Curaçao gewoond heeft of als hij of zij Papiaments spreekt. De professional is hiermee dus niet zo inwisselbaar als in het ideaalmodel van disciplinaire macht.

Klantmanager dienst Sociale Zaken en Werk: *'En ik heb met [maatschappelijk werker] gemaild, zo van kunnen we daar iets anders mee want diegene moet niet naar het Groninger netwerk gezien zijn status nu. In de zin van niet weer terug op de 'Top 50'. Hij moet even extra geholpen worden zodat hij vertrouwen in de maatschappij blijft houden en niet terug gaat vallen. Die meneer die heeft hier een uitkering kunnen vragen bij ons aan de balie, dat heb ik dan geregeld, gaat niet naar Groningen@Work, omdat ie dan weer mogelijk bij de verkeerde vrienden in de buurt komt, dus die krijgt toch een andere benadering om te voorkomen dat ie weer terugvalt.'* (Pr17)

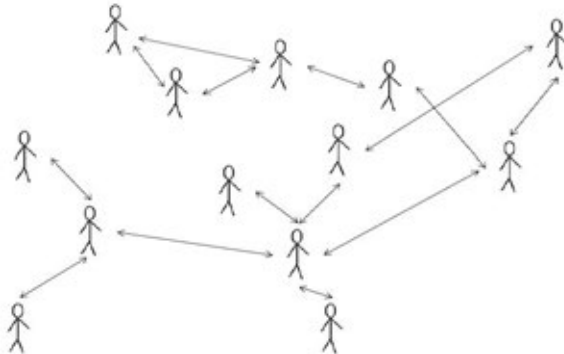
Bij de 'Top 50' zien we ook individualisering als strategie om de groep uit elkaar te trekken en op die manier gedrag te veranderen. Als een van de 'Top 50' mensen een nieuwe start maakt, wordt geprobeerd om hem uit de buurt van zijn oude vrienden te houden en daarmee terugval te voorkomen. Daarbij wordt soms wat soepeler omgegaan met de regels. Soms betekent dit dat iemand een huis krijgt aangeboden, buiten het gebied waar de 'Top 50' doorgaans verblijft, of dat iemand een plek krijgt in een 'time-out voorziening' ver van de stad, waar geen drugs te krijgen zijn, of dat iemand die even zonder werk zit,

³¹ Koffieshop in Groningen

Potensia. Denkgereedschappen voor het werk met marginale groepen.

niet verplicht wordt om deel te nemen aan de werkzaamheden voor uitkeringsgerechtigden in "Groningen@Work"³².

5.3.2 Internalisering

Schematische weergave van een netwerk waarin normalisering wordt afgebeeld als een wederzijds proces.

In de casus gaat, net als in de beschrijving van het Panopticum, ook de doelgroep zelf een rol spelen in de disciplinerende. Niet alleen door internalisering van disciplineringsprocessen, maar ook door sociale druk binnen de groep. Op deze manier wordt de normalisering een meer symmetrisch proces. Iedereen disciplineert iedereen en iedereen disciplineert tevens zichzelf. Het model dat bij deze normaliseringsstrategieën past, kan, zoals in deze schematische weergave, worden uitgebeeld als een netwerk.

De maatschappelijk werker legt uit hoe hij de 'Top 50' ertoe brengt dat ze elkaar aanspreken op deviant gedrag. Op die manier wordt een deel van zijn rol overgenomen door de Top 5' zelf.

Maatschappelijk werker: *'Van de zomer heb ik ook een aantal keer op het plein wat overlast van wat jongens, maar voor de kroeg zaten wat oudere jongens en die hadden er op zich niks mee te maken en dat waren jonge jongens van begin 20 die overlast*

³² Programma van de gemeente om werkzoekenden te activeren.

veroorzaakten en die oudere garde van vroeger, die wat zwaardere jongens, die zaten voor de kroeg en die deden niks. Maar toen op een gegeven moment hebben we hen ook aangesproken, van hè, die jongens zitten hier overlast te veroorzaken. Je weet wat dat betekent, dan komen er klachten, komt straks weer meer politie en jullie zijn ook de dupe, want andere mensen zien een Antilliaan is een Antilliaan, dat jij nu net niks doet... Je bent nog bekend met je gezicht. Nou die jongens zeiden ook "ja daar heb je gelijk in, wij spreken ze wel aan." Nou, klaar overlast.' (Pr3)

De mannen van de 'Top 50' stonden vaak aan hun auto's te sleutelen op het plein bij winkelcentrum Beijum-Oost, onder begeleiding van muziek uit de autoradio. Omwonenden klaagden hierover omdat ze de muziek te hard vonden en omdat ze zich niet veilig voelden in de aanwezigheid van de rondhangende mannen. De maatschappelijk werkers proberen dit probleem aan te pakken door met beide partijen te praten en de 'Top 50' ervan te doordringen dat er problemen komen als hun vrienden te luidruchtig zijn. Zo proberen ze hen zover te krijgen dat ze zich aanpassen aan de normen van de buurtbewoners en dat ze ook anderen aanspreken op gedrag dat als overlast ervaren wordt.

Maatschappelijk werker: 'Wat ons doel is, is dat men met mekaar samenleeft op dat stuk. En dat is je insteek. En dat verschilt dus ook per stuk, kijk als hier jongens op een bepaalde plek staan te sleutelen en een paar buurtbewoners hebben er last van, dan gaan we aan die buurtbewoners vragen, waar heb je dan precies last van? En dan ga je met die jongens in gesprek van: Hé, dit zijn de klachten. Hè, van kan dit? Kijk dat jullie daar af en toe een middag aan die auto sleutelen daar heeft je buurman op zich geen probleem mee, maar dat er tien vrienden van jou bij staan te schreeuwen, die de auto schots en scheef parkeren daar hebben ze last van. En dan, kijk en zo kom je vaak al tot een compromis en dan kom je er vaak ook wel uit.' (Pr3)

Eén van de projecten om de overlast door de 'Top 50' te beperken was de sleutelwerkplaats. De gemeente stelde een ruimte beschikbaar op een bedrijventerrein, waar mannen van de 'Top 50' terecht konden om aan hun auto's te sleutelen. De gemeente stelde een coördinator aan, die zelf ook uit Curaçao komt. Hij vertelt dat de sleutelwerkplaats een succes was. Deze mannen hebben geen geld voor een garage en daarom knappen ze zelf hun auto's op. Auto's zijn voor hen belangrijk om indruk te maken. In de sleutelwerkplaats corrigeerden zij elkaar.

Voormalig coördinator sleutelwerkplaats: '...maar nooit hebben we probleem uitgekomen daar, nooit. Nooit. Want kijk, ik ben daar op de werkvloer weet je, dus als de begeleider van die hele gedoe, snap je, want kijk, ik kan niet overal zijn. Weet je? Maar toch die jongens die houden van z'n plek, hun zorgt dat die rest zich ook aan de regels houden. Ik hoef het niet te doen want als iemand anders komt van buiten voor de eerste keer hij doet laten we zeggen rare dingen: eet, gooit papier op de grond, een van de jongens had gezegd tegen hem luister, hier niet! Raap op, pak die dingen en dit en dat en dat. Hé, je

Potensia. Denkgereedschappen voor het werk met marginale groepen.

kan zo niet parkeren! Parkeer die auto netjes en doe die muziek zacht. Snap je? Dus hun zelf...' (Pr15)

Naast de asymmetrische zichtbaarheid, die essentieel is voor disciplinaire macht beschrijft Foucault ook meer specifieke machtsstrategieën.

5.3.3 Beheersen van de ruimte

In Foucaults model van disciplinaire macht, worden machtsstrategieën ingezet binnen een afgebakende plaats waar de individuen worden samengebracht: een ziekenhuis, een gevangenis of een school bijvoorbeeld. Zoals ook te zien is bij het ontwerp van het Panopticum, wordt deze ruimte opgedeeld in individuele ruimtes: de cellen in de gevangenis of de bureaus in een klaslokaal. Deze verdeling vindt niet alleen plaats in de fysieke ruimte, maar ook op papier, in overzichten van de beoordelingen van de leerlingen of in tabellen waarin individuele gegevens geclassificeerd worden. Op die manier is de zichtbaarheid van individuen optimaal en kunnen zij goed vergeleken worden met elkaar en afgemeten worden aan de norm.

De 'Top 50' bevindt zich niet in een afgesloten ruimte. Ze bevindt zich wel vaak op specifieke plaatsen, zoals het winkelplein Beijum-Oost, maar dit gebeurt op eigen initiatief. Door de registratie die onder meer de politie, de sociale dienst en de maatschappelijk werkers bijhouden worden de personen op deze lijst intensief geobserveerd en vergeleken met de normen. De beheersing van de ruimte speelt hier echter ook een grote rol. In het ontwerp van de wijk Beijum is een kleinschalig, landelijk effect nagestreefd. Er is veel groen, vrijwel uitsluitend laagbouw en de opzet is in een bloemkoolstructuur, met weinig doorgaand verkeer en veel pleintjes. Deze opzet nodigt uit tot ontmoetingen tussen bewoners en dat is precies wat de 'Top 50' daar doet. Als antwoord op de klachten over overlast is ook, zoals reeds beschreven in paragraaf 5.1.2 het plein aangepakt. Op deze manier probeert de gemeente het gedrag van de mensen op het plein te beïnvloeden.

Beleidsambtenaar: *'De bus reed erdoor, de auto's reden erdoor, er werd geparkeerd, 't is gewoon opnieuw ingericht zeg maar en 't is een verblijfsgebied geworden ... alleen 't resultaat is nu dat de bewoners niet tevreden zijn omdat 't een dood plein is geworden. Hè, d'r gebeurt niks d'r staan nooit speeltoestellen op of zo, nou er wordt best wel gespeeld en de winkels die om het plein zitten die gaan wel of die gaan net niet en d'r staat een winkel al wel drie jaar leeg. We hebben een van die winkels als kunstpand ingericht hè, zwaar gesubsidieerd, Beijum heeft heel veel kunstenaars, dat die daar gebruik maken van die ruimte 't atelier, maar ook voor de wijk weer tegenprestaties leveren in de zin van dat mensen daar kunnen schilderen blabla. Hè, dat dat plein maar weer een beetje tot leven komt. Nou, nu wordt er een nieuw onderzoek gedaan om 't plein te herinrichten. En de grootste kans die zich nu voordoet bij 't plein is dat 't verpleeghuis dat er aan zit, Innersdijk, die moeten vernieuwen, de wet staat niet meer toe dat er drie mensen op een kamer zijn. Dat moet helemaal opnieuw worden en dan gaan ze slopen en opnieuw bouwen en wij zijn nu aan het proberen samen met de stadsdeelcoördinatie om Innersdijk, zeg maar, over dat plein ook uit te spreiden zodat 't winkelplein min of meer kan*

transformeren naar een dienstenplein. Dat pand daar bij Innersdijk, daar zit de bibliotheek, die moest verkleinen vanwege de bezuinigingen en de stedelijke visie daarop en we hebben toen dat pand, wat van de Huismeesters is, voor de helft door de Huismeesters toen gekocht, hebben een aantal instellingen onder hetzelfde dak gekregen en dat is de MJD, de bibliotheek, de vensterwijk Stiel en de bewonersorganisatie en die zitten dan in één ruimte.’ (Pr19)

Ook het creëren van ontmoetingsruimtes, zoals Ambiente of de sleutelwerkplaats, waar de ‘Top50’ kan verblijven, zonder dat burens zich er aan storen, is een manier om de ruimte te beheersen.

5.3.4 Beheersen van de tijd

Binnen Foucaults model van disciplineren wordt de tijd gefragmenteerd. Er worden roosters gemaakt waarmee precies wordt vastgelegd wat wanneer moet gebeuren. Dit is terug te zien in de manier waarop de professionals proberen om de ‘Top 50’ zo te beïnvloeden dat zij zich aan regels houden. Eén van de problemen bij het vinden en behouden van werk is voor de ‘Top 50’ dat zij zich moeten houden aan strak gereguleerde werktijden. In Nederland houdt men zich in het algemeen aan strenge normen met betrekking tot tijd en agenda’s. Caribische Nederlanders zijn hier veel losser in. ‘s Morgens vroeg beginnen is voor de mannen van de ‘Top 50’ een probleem. Ook bij afspraken met de professionals zijn zij vaak niet op de afgesproken tijd aanwezig, zelfs niet als de afspraak bij hen thuis is. Door hen bijvoorbeeld deel te laten nemen aan werkprojecten, worden ze getraind in het op tijd beginnen.

5.3.5 Hiërarchisch toezicht

In een disciplinair model van macht wordt niet alleen het ‘normale’ subject, het resultaat van de normalisering, gecontroleerd, maar ook het hele productieproces, de normalisering. Daarbij wordt iedere controleur weer gecontroleerd door iemand die hoger in de hiërarchie staat. Er is, ook in de ‘Top 50’ casus, zo’n Droste-effect: de Antilliaanse multiprobleem-mannen worden gecontroleerd door straathoekwerkers, agenten, maatschappelijk werkers, etcetera. Deze worden op hun beurt weer gecontroleerd door leidinggevendens, die weer worden gecontroleerd door leidinggevendens hoger in de hiërarchie en uiteindelijk door de overheid.

5.3.6 Normaliserende sanctie

Bij normaliserende machtsstrategieën is er een systeem waarin continu wordt beoordeeld, bestraft en beloond. Dit is ook herkenbaar in de ‘Top 50’ casus. Als deze mannen zich inzetten om een ander leven te beginnen, krijgen ze een woning of wordt hen een baan aangeboden. Bij criminele activiteiten kan een boete of gevangenisstraf volgen. Er kunnen ook nieuwe verordeningen komen, zoals een samscholingsverbod, waarmee het strafbaar wordt om in een groepje op het plein te staan. Vaak is het niet eens nodig om te straffen, maar is het voldoende dat de betrokkenen weten dat er een straf kan volgen als zij niet doen wat er gevraagd wordt.

Buurtagent: *'Ik liep dus naar de beheerder toe. Want die stond er ook tussen. Ik zeg: "eh, volgens mij is hier iets niet in orde." "Ja, ik weet het, ik wilde net gaan zeggen dat ze naar binnen moeten". Ik zeg: "Dat heb je heel goed door, ze moeten allemaal naar binnen, dat weet je hè? En de hele groep die loopt zo zonder wat te zeggen naar binnen toe."...'Ik denk dat wij wat meer een stok achter de deur hebben voor afspraken, van je moet je afspraak wel nakomen en kom je niet, dan zorgen wij wel dat je op een andere manier aangehouden wordt of komt, dus we hebben wat meer ruimte om te onderhandelen of wat druk eruit te zetten.'... 'Ze staan of bier te drinken, maar ze houden ook heel erg van whisky. Of ze hebben een glas whisky of wat dan ook, maar daar hebben we nu dus wel weer een handvat want we hebben echt een alcoholverbod nu in Beijum hè, dus als ze nu op straat gaan staan om wat te drinken, dan kunnen we daar ook tegen op treden. En dat gaan we ook doen en alleen op die manier kunnen we zorgen dat ze dus niet gezellig op straat gaan feesten. En dat ze dan maar naar binnen moeten gaan.'* (Pr9)

Als waarschuwingen niet helpen, wordt uiteindelijk de mogelijkheid om een sanctie uit te delen gebruikt. Er zijn uiteenlopende sancties, zoals: het zorgen voor woonruimte of juist uithuiszetting, bekeuringen, arresteren, een uitkering toekennen of daarop korten, helpen bij problemen of hulp weigeren als iemand niet meewerkt.

Buurtagent: *'Nou op een gegeven moment hebben we hem een paar keer aan de kant gezet, gecontroleerd. Gezegd dat we geen gedonder wilden in de wijk en dat we zeker geen last van hem hebben wilden. Nou op een gegeven moment werd 'ie op heterdaad aangehouden. Nou en toen hebben we eigenlijk afgesproken, een afspraak is meestal tweezijdig hè, maar dit was een eenzijdige afspraak dat we hem niet weer terug wilden zien in Groningen. En hij is toen aangehouden. En toen hebben we hem overgedragen aan Rotterdam want daar had 'ie een verplicht reclasseringscontract en we hebben hem nog niet weer gezien.'* (Pr9)

Consulent woningbouwvereniging: *'Wij stellen ze voor een optie van kijk, of we beginnen een procedure een juridische procedure daar moet je wel een goed dossier voor hebben, je kunt niet zomaar van "nou, ik ga nou naar de rechter..." Je moet een heel degelijk dossier daarvan hebben, politie moet je daarbij hebben en van alles, en je moet wel zo'n dik dossier hebben voordat de rechter zegt van nou, die mag d'r uit. Hè, dat is de huurbescherming en dat is ook, nou ja gewoon je goed recht. En dan, dan praat je gewoon en in samenwerking met [straathoekwerker], die een beetje op ze inpraat, van goh, je kunt beter gewoon verhuizen. Op een andere plek en dan kunnen we op die plek nog eens goed kijken wat we daarmee kunnen doen.'* (Pr21)

5.3.7 Tactiek

De laatste strategie noemt Foucault 'tactiek'. Hieronder verstaat hij de combinatie van alle beschikbare krachten tot een samenhangende machine. In de 'Top 50' casus is sprake van intensief overleg tussen de betrokken professionals. Er zijn regelmatige ontmoetingen, zoals het 'Top 50' overleg, maar ook tussendoor wordt er regelmatig overleg gepleegd. De

professionals vinden het belangrijk om 'korte lijntjes' te hebben met elkaar. De interventies worden op elkaar afgestemd.

Buurtagent: '...dat is ook iets wat ik weleens hardop zeg in vergaderingen, ik kan met een heleboel mensen heel goed worden, maar op het moment dat er één besluit een andere functie te nemen dan valt dat gat. En als je daar dan iemand op terug krijgt om maar wat te noemen die bijvoorbeeld een hork is, die eigenlijk niet met mensen om kan gaan, ja dan heb je een probleem. Dus dat is hetzelfde met een maatschappelijk werker, ieder mens is gelukkig verschillend, maar ja de ene kan daar beter mee om gaan dan de ander en als je één hebt die enthousiast is, die in een netwerk past en ook doet wat 'ie belooft uiteindelijk, dan loopt dat geweldig. Maar ook dat heeft heel veel met de persoon te maken. Luister, ik ben zo'n buurtagent maar er zijn ook buurtagenten die zijn toch heel anders die zijn veel strakker, veel meer politiegericht en ik zit toch meer richting de hulpverlening kant.' (Pr8)

5.4 Pastorale macht

In zijn latere werk beschrijft Foucault ook andere machtsstrategieën, die andere aspecten van het werk met de 'Top 50' kunnen verhelderen. Daar verbreedt Foucault zijn machtsanalyse van het vormen van de individuele lichamen binnen instituties naar een analyse van de rol van de moderne staat (Schuilenburg en van Tuinen, 2009). Een specifieke machtsvorm binnen de biopolitiek is volgens Foucault (2007) de pastorale macht. De basis van pastorale macht zoekt hij in het vroege christendom, waarin het beeld van de herder, die zijn schapen hoedt, model staat voor de rol van Jahwe, Jezus, koning David en later ook voor geestelijken die als herders over hun kudde waken. Ze hebben dus niet de macht over een grondgebied, maar over mensen. Die kudde kan alleen bij elkaar blijven door de zorg van de herder. Die hoedt niet alleen de gehele kudde, maar ook ieder afzonderlijk schaap. Hij zoekt de afgedwaalde schapen, leidt hen terug naar de kudde en zorgt voor gewonde dieren. Een belangrijk element in de pastorale macht is, volgens Foucault, de biecht. Die vindt hij niet alleen in de katholieke kerk, maar later ook in de psychoanalyse, als techniek waarmee mensen zich weer als subject van hun handelen gaan zien. Door hun zonden, respectievelijk hun geheime fantasieën, op te biechten, worden zij niet langer geleid door hun zonden of onbewuste conflicten, maar ze worden weer meester over zichzelf. In de woorden van Freud: 'Wo Es war, soll Ich werden.' Het Ich of het Ego is in de psychoanalyse het deel van de persoonlijkheid dat redelijk en realistisch is en het Es of het Id zijn de driften. In de analyse wordt het redelijke deel van de persoonlijkheid, het Ich/Ego versterkt. Het is dan beter in staat om te bemiddelen tussen de driften en de buitenwereld. De persoonlijkheid kan zich zo beter aanpassen aan de maatschappelijke eisen. Zo heeft de techniek van de biecht zich uitgebreid van de katholieke biechtstoel naar de psychoanalytische divan en vervolgens ook naar het publieke domein. Na Foucaults dood is dit proces in een ongekende stroomversnelling gekomen, door sociale media en tv-programma's, waarin mensen hun meest persoonlijke verhalen in de openbaarheid presenteren. De pastorale macht houdt zich dus bezig met wat zich afspeelt in de hoofden van de onderdanen en zij vormt hun geweten (Devos, 2004). De levensverhalen van anderen worden een norm waaraan anderen zich afmeten.

Dit is nog sterker het geval bij de pastoor en de psychotherapeut, die mensen actief uitnodigen om hun diepste zielenroerselen op te biechten en die daar ook feedback op geven. Deze machtsvorm heeft zich, volgens Foucault verspreid door de gehele moderne westerse samenleving. Zij loopt over in de gouvernementaliteit: de pastorale besturing is doorgedrongen in de politieke cultuur en haar functie is gesecculariseerd. Het gaat hier niet meer, zoals in de kerk, om individuele verlossing, maar om collectieve doelen: het bevorderen van gezondheid, veiligheid en welzijn van de bevolking. Een heel arsenaal van instituties werkt hier actief aan: onder meer het gezin, de school, de maatschappelijk werkers en de politie.

In de professionele benadering van de Top 50 vinden we duidelijk strategieën die aan de pastorale macht ontleend zijn. In de christelijke hulpverlening van Terwille zien we dat de hulpverleners de 'verdwaalde schapen' van de Top 50 opzoeken in de snackbar of in de gevangenis, om ze de helpende hand te reiken. Ook het deel uitmaken van een kerkgemeenschap helpt sommige geïnterviewden om weg te blijven van drugs en criminaliteit.

Straathoekwerkers en agenten proberen op straat contact te leggen met deze groep. Ze proberen erachter te komen wat hen beweegt. Daarmee proberen ze hen tot het bewustzijn te brengen dat deze manier van leven hen niet gelukkig zal maken en dat ze hun leven moeten veranderen om er iets van te maken.

Interviewer: *"Hmmm. Dus, je motiveert ze ook eigenlijk wel?"*

Straathoekwerker: *"Ja ja, zeker, met de jongens praat ik altijd over allerlei onderwerpen, dus altijd even motiveren van joh, als je kwaliteit hebt, ga dat doen en probeer zus, probeer zo. Ja."* (Pr6)

Antilliaanse sleutelfiguur: *"Dus die kopstukken moet je op tijd proberen eruit te plukken, ik zeg je, je moet al die geiten in de hoek stoppen en proberen die grote eruit te halen en met die grote kan je aan het werk. Die is de spreekbuis van de groep (maakt kwek-geluid) en iedereen volgt. Dus als je die ene eruit haalt eventjes en probeert hem te begrijpen en hij jou ook, zo moet je een compromis..."* (Pr16)

Ook in de gesprekken die maatschappelijk werkers in hun spreekkamer voeren, wordt besproken hoe het met de cliënt gaat: of hij met zijn budget kan rondkomen, of hij drugs gebruikt, hoe hij zijn agressieve impulsen kan beheersen, hoe het contact met instanties en met zijn vrouw en kinderen verloopt. Deze gesprekken zijn gericht op bewustwording en het ontwikkelen van zelfcontrole, zodat de hulpverlener zichzelf op den duur overbodig maakt.

5.5 De markt van welzijn en geluk

In Nederland is kritiek op de normaliserende functie van het welzijnswerk vooral op gang gekomen door het werk van Achterhuis (1980). Achterhuis bouwt in *De markt van welzijn en geluk* (1980) enerzijds voort op het werk van Illich en Marx en anderzijds op het vroege werk van Foucault, in het bijzonder *Discipline, toezicht en straf*. Hij richt vooral de

aandacht op de omkering die Foucault toepast op het denken over de functie van gevangenis: het strafrecht is er niet op gericht om “criminaliteit te verminderen of misdadigers te verbeteren”, maar “de gevangenis dient ‘positief’ om delinquenten te scheppen.” (Achterhuis, 1980, p.194-195). Achterhuis geeft aan dat hij hiermee de paradoxale tegenstelling kan laten verdwijnen tussen de humanistische toon van de andragogische wetenschap en de in zijn ogen onderdrukkende praktijk die de concrete mens verplettert: het ontstaan van de moderne gevangenis is onlosmakelijk verbonden aan de menswetenschappen. Die levert een kader van waaruit mensen geassocieerd kunnen worden. De humanistische retoriek van de andragogie dient volgens Achterhuis om een objectiverende sociaal-technologische aanpak te verhullen. De welzijnswerkers werken niet aan zelfontplooiing van hun cliënten, maar ze dwingen hen in een keurslijf, volgens Achterhuis. Ze produceren de ‘beheerste, verzorgde en gekende mens’ (Achterhuis, 1980, p.205). Achterhuis ontkent het dubbelkarakter van het welzijnswerk, zoals dat door onder meer Michielse (1977) beschreven wordt. Michielse schrijft dat het welzijnswerk zich beweegt in een spagaat tussen de emancipatie van cliënten en het bestendigen van de maatschappelijke orde. Het welzijnswerk is in de ogen van Achterhuis echter niet gericht op het welzijn van de cliënten, maar altijd schadelijk voor de gebruikers. Hij stelt dat welzijnswerkers niet reageren op een maatschappelijke behoefte, maar hun eigen vraag creëren, door gedrag als ‘ziekte’ of als ‘probleem’ te labelen. Door de activiteit van het labelen, creëren ze zelf de problemen. Daarbij geeft hij voorbeelden van welzijnswerk in de zeventiger en tachtiger jaren van de vorige eeuw –tehuizen voor meisjes met gedragsproblemen en opbouwwerk voor ‘buitenlanders’- waar de cliënten vooral slechter van werden. Volgens Achterhuis zijn dit geen uitzonderlijke situaties, waarin iets is misgegaan, in weerwil van goede bedoelingen, maar zien we hier vooral ‘de panoptische keerzijde van de welzijnsmaatschappij’ (Achterhuis, 1980, p.211). *De markt van welzijn en geluk* geeft niet alleen een analyse maar ook een aanzet voor oplossingen, namelijk deprofessionalisering. De voorbeelden hierbij zijn ontleend aan feministische benaderingen waarin vooral de eigen deskundigheid van vrouwen en hun onderlinge solidariteit de werkzame bestanddelen zijn.

Achterhuis geeft in dit boek een zeer negatieve lading aan normalisering. De markt die hij beschrijft is niet een ideale markt, zoals die in het neoliberalisme wordt voorgesteld: een markt waarop een ideale match wordt gevonden tussen klanten met reële behoeften en aanbieders die daar optimaal bij aansluiten. Op de markt van welzijn en geluk worden behoeften van cliënten geproduceerd door welzijnswerkers. Vervolgens claimen deze welzijnswerkers dat zij de enigen zijn die deze behoeften kunnen vervullen. Achterhuis verwijst hierbij naar Marx’ onderscheid tussen enerzijds de autonome productiewijze, waarin de mens zelf gebruikswaarden schept en zelf bepaalt hoe hij zijn behoeften bevredigt en anderzijds de heteronome productiewijze, waarin ruilwaarden worden geproduceerd en consumenten passief worden gemaakt. Het welzijnswerk en de wetenschappelijke basis daarvan, de andragogie, worden afgeschilderd als, in het gunstigste geval, overbodig, maar soms ook schadelijk. Hierbij gebruikt Achterhuis het begrip ‘iatrogenese’, dat staat voor de ziekmakende effecten van de gezondheidszorg. Dit begrip neemt hij over van Illich, die het weer overgenomen heeft uit de geneeskunde. In de geneeskunde worden deze ziekmakende effecten beschouwd als een relatief beperkt

bijeffect van de heilzame effecten van geneeskunde. Illich stelt echter dat deze ziekmakende effecten veel ernstiger en omvangrijker zijn dan de positieve. Volgens Achterhuis is ook het welzijnswerk ziekmakend.

Daarmee neemt hij afstand van Foucault. Bij Foucault is normalisering de manier waarop 'normale' subjecten worden gevormd. Hij koppelt hier geen waardeoordeel aan. Foucault wil macht analyseren, los van vragen naar geweld en repressie, en richt zijn werk op de krachtenstrijd die geleid heeft tot geïnstitutionaliseerde machtsuitoefening (Schuilenburg en van Tuinen, 2009).

Ook Achterhuis' streven om het welzijnswerk beter aan te laten sluiten bij authentieke behoeften van mensen staat haaks op het werk van Foucault, die juist afstand neemt van het idee van het autonome subject en die aantoont hoe het individu wordt gevormd door machtspraktijken.

Duyvendak (1996) signaleert bij Achterhuis een inconsistentie. Achterhuis zet het, in zijn ogen, onechte, onware en schadelijke karakter van de andragogiek en het welzijnswerk tegenover de zelfinterpretatie van het individu, dat beschreven wordt als echt en gezond. In Achterhuis' betoog beschikt het individu over authentieke ervaringen, gevoelens en kennis. Welzijnswerkers daarentegen construeren problemen, om zichzelf vervolgens op te werpen als de enige redders in de nood. Mensen worden hierdoor cliënt gemaakt. Ze worden geïnclassificeerd en op die manier vervreemden ze van hun authentieke ervaring. Ze worden afhankelijk gemaakt van de welzijnswerkers. Volgens Duyvendak is dit onderscheid tussen oorspronkelijke ware 'zelf'-kennis van het individu en onware, geconstrueerde kennis van de welzijnswerkers problematisch. Achterhuis maakt niet duidelijk waarom de verhalen van cliënten niet evenzeer geconstrueerd zijn. Hij wijst welzijnswerkers aan als de 'bad guys', die mensen vervreemden van hun authentieke ervaring en hen een onware geconstrueerde werkelijkheid opdringen. Het onaangepaste individu wordt daarentegen geïdealiseerd. De oplossing lijkt dan ook simpel: cliënten moeten terug naar hun eigen authentieke ervaringen, zich verenigen in zelfhulpgroepen en zich losmaken van hun welzijnswerkers. Volgens Duyvendak creëert Achterhuis met deze radicale interpretatie van de individuele autonomie de conceptuele ruimte voor het terugdringen van de verzorgingsstaat: *'Blijkbaar kunnen filosofen de wereld veranderen door haar anders te interpreteren'* (Duyvendak, 1996, p. 46).

De kritiek van Achterhuis sluit aan bij opmerkingen vanuit de 'Top 50'. Ook zij vinden de hulpverleners vaak overbodig en in een documentaire over Antilliaanse multiprobleem jongeren in Rotterdam is te zien dat de hulpverleners niet alleen vrijwel onbereikbaar zijn maar soms ook belemmerend voor de ontwikkeling van deze jongeren.

Antilliaan in Time-Out centrum: *'Kijk, ik heb altijd gehoord van die mensen houden contact met de cliënten om hun werk te behouden. Laat ik het zo noemen...Dus ze hadden weinig echt inzet voor die cliënten zelf.'* (Top50.4)

Ook in de documentaire “Lost boys”³³, waarin de Bloods, een groep Antilliaanse multiprobleem jongeren in Rotterdam, gevolgd wordt, is te zien hoe de hulpverlening aan multiprobleem Caribische Nederlanders faalt. De instellingen zijn nauwelijks bereikbaar. De documentairemaakster laat diverse antwoordapparaten van deze instellingen horen. Niemand lijkt zich echt om deze jongens te bekommeren, behalve zichzelf. Eén van de jongens probeert een hbo-opleiding te volgen, om een ander leven te beginnen en zijn vrienden te helpen. Hij heeft echter nog verplicht contact met de reclassering. Daar moet hij zich regelmatig op afspraken melden, maar dit botst met de verplichtingen vanuit zijn studie. Volgens de jongen heeft hij niets aan de contacten met de reclassering, maar omdat hij een voorwaardelijke straf heeft kan het missen van afspraken ertoe leiden dat hij de gevangenis in moet. Er wordt een beeld geschetst waarin de reclasseringscontacten het bijna onmogelijk maken om een succesvolle studieloopbaan te volgen.

Achterhuis' kritiek kreeg een vruchtbare voedingsbodem in de tachtiger jaren. Welzijnswerkers probeerden zich te ontdoen van hun 'softe' en 'betuttelende' imago, door te kiezen voor een meer zakelijke en afstandelijke benadering. Ze schakelden over op een aan de economie ontleend jargon, waarbij ze 'vraaggericht' gingen werken met 'cliënten', die met een duidelijk omschreven hulpvraag naar hun bureau moesten komen om daar een 'product' aangeboden te krijgen. Het welzijnswerk nam afstand van het aan haar toegeschreven paternalisme door te stoppen met ongevraagde bemoeienis (van der Lans, 2008).

Het werk van Achterhuis werd ook gebruikt om bezuinigingen te legitimeren, hoewel Achterhuis zelf schreef dat zonder meer bezuinigen geen goede oplossing was. Om weerstand te bieden tegen diverse bezuinigingsrondes en de kwaliteit van het werk te bevorderen, gingen welzijnswerkers proberen om de effecten van hun werk meetbaar te maken, 'evidence-based'. Dat bleek echter een probleem, omdat het moeilijk is om in dit werk meetbare doelen te stellen. Daarnaast ontstonden er sinds de tachtiger jaren steeds meer gespecialiseerde vormen van welzijnswerk en daaraan gekoppeld groeide de diversiteit in beroepen en instellingen.

Een gevolg hiervan was dat er een grote afstand ontstond tot groepen als de 'Top 50', die niet zelf naar het bureau van de maatschappelijk werker gaan om daar een afspraak te maken en dan een expliciete hulpvraag te stellen. Dit gat werd opgevuld door de straathoekwerkers, die wel aansluiting vinden bij deze doelgroep: ze werken op straat, waar de 'Top 50' ook te vinden is, spreken dezelfde taal en stemmen hun werktijden af op de aanwezigheid van de doelgroep. Ook de hulpverleners van de christelijke instelling

³³ <http://www.hollanddoc.nl/kijk-luister/documentaire/l/lost-boys-.html>, door Margit Balogh, uitgezonden door de EO op 14-7-2011 op Nederland 2

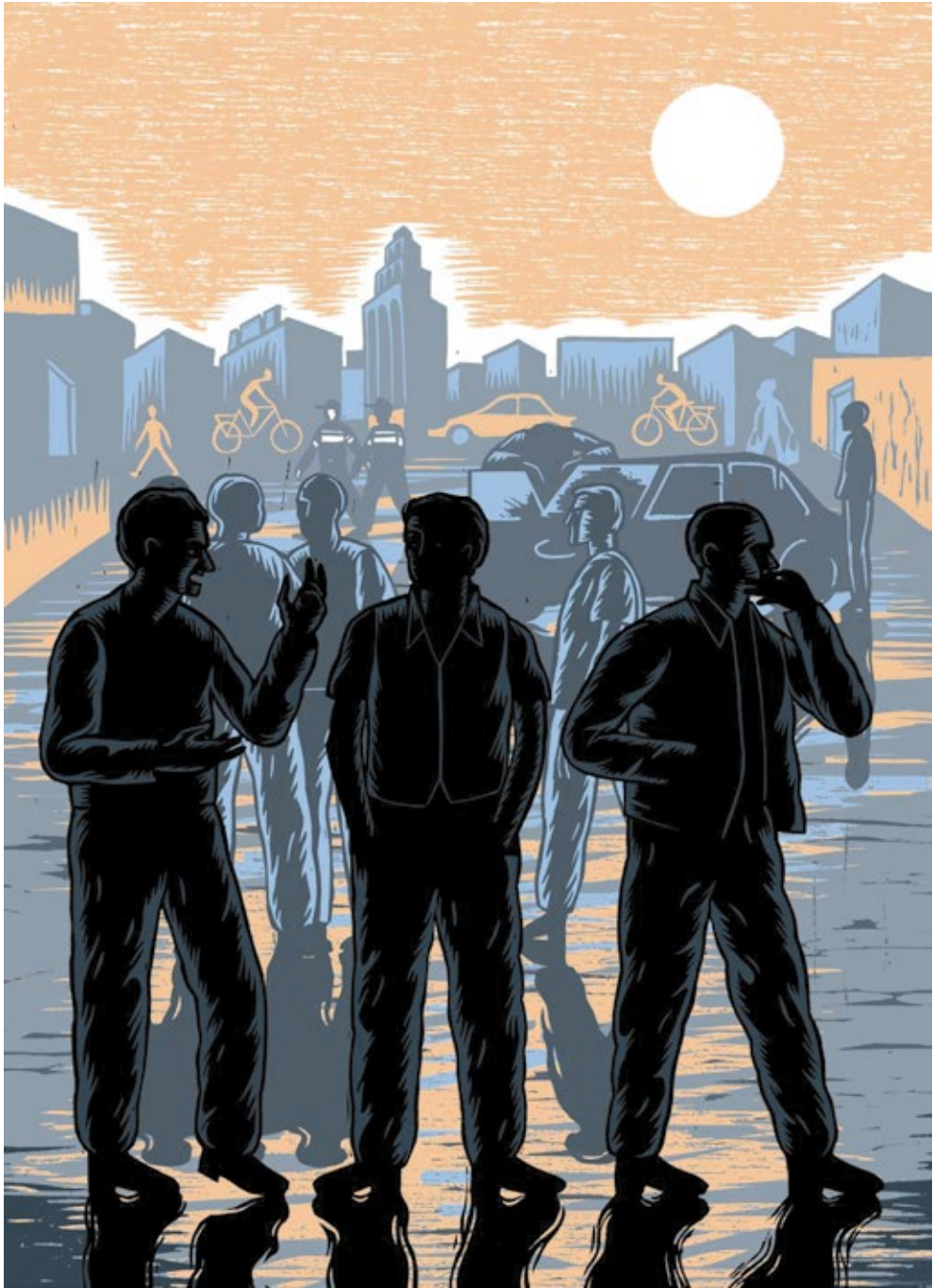
Terwille gaan naar de cliënten toe. Ze bellen hen op, als ze niet op een afspraak komen en halen ze op als ze de gevangenis mogen verlaten. Hiermee worden ook mensen bereikt waarvoor de drempels van het algemene maatschappelijk werk te hoog zijn. Specialisatie leidde ertoe dat steeds meer verschillende hulpverleners en instellingen betrokken raakten bij multiprobleem situaties. Ook dit zien we terug bij de 'Top 50', waar de verschillende betrokkenen wel proberen om hun interventies op elkaar af te stemmen. In de 21^e eeuw groeit de kritiek op de zakelijke en gespecialiseerde benadering. Die wordt nu aangeduid als 'afstandelijk', 'bureaucratisch' en 'versplinterd' en het idee groeit dat veel mensen, die wel hulp nodig zouden hebben, niet bereikt worden. Door alleen die mensen als 'cliënt' te beschouwen, die zich zelf met een hulpvraag op het bureau komen melden, worden bepaalde categorieën buitengesloten. Daarbij gaat het zowel om mensen die wel hulp willen, maar niet in staat zijn een vraag te formuleren die past in het hulpverlenersdiscours, als om mensen die geen hulp willen, terwijl anderen van mening zijn dat zij daar wel baat bij zouden hebben. Deze twee categorieën lopen in elkaar over. Voor deze groepen wordt het label 'zorgwekkende zorgmijders' bedacht, waar de zorgverlener 'bemoeizorg' biedt (Henselmans, 1993). In een participatie-samenleving, waarin de norm gesteld wordt dat alle burgers meedoen, vormen mensen in de marge een probleem. Hulpverleners zouden, om een titel van van der Lans (2010) te citeren, 'Eropaf!' moeten gaan, oftewel outreachend moeten werken en op die manier weer dichterbij de mensen zelf moeten komen. In een strijdbaar jargon heeft van der Lans het zelfs over de 'frontlinie', waarin de hulpverlener zich zou moeten bevinden. Ze moeten, om een andere titel te citeren 'ontregelen', en dus achter hun bureau vandaan komen en weer direct met hun cliënten communiceren, of, zoals de ondertitel van dit boek luidt 'de werkvloer heroveren' (van der Lans, 2008). Bovendien stellen van der Lans en Schout (2007) dat versnippering leidt tot ineffektieve hulpverlening, door Schout 'zorgverlamming' genoemd. De werker in de frontlinie zou meer bevoegdheden moeten krijgen, waarmee hij direct de noodzakelijke hulp kan organiseren. Het begrip 'zorgmijder' is problematisch. Het gaat om mensen die geen zorg vragen, terwijl ze dat kennelijk wel nodig hebben. Daarbij gaat het uitsluitend om mensen aan de onderkant van de samenleving. Het gaat bijvoorbeeld niet om maatschappelijk succesvolle burgers, die zorg kunnen mijden bij psychiatrische problematiek, ook als zij zelf of mensen in hun omgeving daar ernstig onder lijden. De vraag is wie bepaalt dat 'zorgmijders' zorg nodig hebben. Als dit niet de betrokkene zelf is, wie dan wel? De burens die klagen? De hulpverlener die beter dan de betrokkene zelf weet wat goed voor hem is? De vraag is hoe deze kan voorkomen dat hij weer in het oude paternalisme vervalt. Is 'the right to rot' taboe, zoals voormalig wethouder Paas stelt (in Schout, 2007)? We kunnen ons dus afvragen wat er overblijft van de autonomie van mensen die aangeduid worden als 'zorgmijders'.

Zowel bij Foucault als bij Achterhuis zien we dat het individu in hoge mate gevormd wordt door machtspraktijken van de hulpverlening. Daarbij gaat het niet alleen om de persoon van de professional, maar ook om instituties en sociaalwetenschappelijke kennis die mensen categoriseert en laat zien hoe hun gedrag beïnvloed kan worden. Zowel Achterhuis als van der Lans gebruiken strijdbare taal om hun lezers ervan te overtuigen dat er iets moet veranderen. Daarbij richt Achterhuis, in de jaren 80 van de vorige eeuw, zijn pijlen vooral op de overheersende en stigmatiserende effecten van het welzijnswerk,

dat mensen afhankelijk maakt. Hij bepleit een terugtrekkende beweging van het welzijnswerk. Van der Lans en Schout vinden juist dat het welzijnswerk hierin doorgeschooten is. Van der Lans richt zijn kritiek begin 21^e eeuw vooral op de bureaucratisering. Hij pleit, net als Achterhuis, voor veranderingen waarbij mensen elkaar helpen, maar daarnaast ook voor autonome, strijdbare welzijnswerkers, die eropaf gaan om problemen aan te pakken.

5.6 Conclusie

De 'Top 50' is een creatie van beleidsmakers en hulpverleners, die wordt gekenmerkt door een aantal criteria, waarmee zij een marginale positie in de samenleving innemen. De kring van beleidsmakers en hulpverleners om hen heen zet diverse strategieën in om deze groep te integreren, om ze aan te passen aan de heersende normen. Foucaults analyses van normaliserende en pastorale macht leveren veel hulpmiddelen om de strategieën te begrijpen, die ingezet worden door de professionals die bij de 'Top 50' betrokken zijn. Wat hiermee echter nog niet duidelijk wordt is de rol van de 'Top 50' zelf. De professionals stemmen hun interventies op elkaar af, de omgeving wordt heringericht, op allerlei manieren wordt hard gewerkt aan de normalisering van de 'Top 50'. Ondanks de inzet van al deze strategieën verandert er niet veel bij deze groep. Een enkeling begint met een meer aangepaste leefstijl en houdt dat min of meer vol. Het plein wordt rustiger, maar ondertussen verplaatst de groep zich en beginnen de problemen op een andere plaats opnieuw. Om te begrijpen waarom de normaliserende macht niet effectief is, moeten we ook de weerstand onderzoeken. In het werk van Foucault moet macht relationeel begrepen worden. Er zijn niet alleen normaliserende krachten, maar er zijn ook altijd mogelijkheden om hierop te reageren. Deze kunnen we verzet, weerstand of tegenmacht noemen. In hoofdstuk 6 wordt beschreven welke tegenmacht in het 'Top 50' netwerk te zien is. De dynamiek tussen macht en tegenmacht wordt verder uitgewerkt door De Certeau (1988). De Certeau refereert aan Foucault, die in 'Discipline, toezicht en straf' niet de instituties die macht uitoefenen analyseert, maar de machtspraktijken die gebruikt worden om de bevolking te disciplineren. Zijn onderscheid tussen strategieën, machtspraktijken die vanuit een institutie worden uitgeoefend en die gericht zijn op de omgeving, en tactieken, praktijken zonder machtsbasis maakt het mogelijk om de wisselwerking tussen macht en tegenmacht in kaart te brengen. Strategieën bepalen de kaders die de samenleving bij elkaar houden. Zij opereren binnen een eigen speelveld, waar zij de spelregels vormen. De Certeau noemt de politieke, economische en wetenschappelijke domeinen. Maar ook vanuit het welzijnswerk en de politie wordt strategisch opgetreden. We kunnen de strategieën beschouwen als een ander begrip voor normaliserende macht. Vaak worden deze strategieën vanzelfsprekend geaccepteerd. Dan is de disciplinerende geslaagd. In de 'Top 50' casus worden de strategieën echter niet vanzelfsprekend geaccepteerd. De 'Top 50' maakt op zijn eigen manier gebruik van het speelveld dat de beleidsmakers en de hulpverleners uitzetten. Ook de hulpverleners creëren hun eigen speelveld. De normalisering is geen eenrichtingsverkeer. In het volgende hoofdstuk zal onderzocht worden in hoeverre De Certeaus begrip tactieken kan helpen om de tegenmacht van de 'Top 50' te benoemen.

Hoofdstuk 6

Tegenmacht

“Waar macht is, bestaat verzet en toch, of juist daardoor, bevindt dit verzet zich nooit buiten de macht.” (Foucault, 1984, p. 96)

In het voorgaande hoofdstuk is beargumenteerd dat de strategieën die door de overheid en professionals worden ingezet om de ‘Top 50’ te normaliseren kunnen worden gezien als een vorm van normaliserende macht, zoals beschreven door Foucault. De normaliseringspraktijken werden beschreven vanuit het perspectief van de overheid en de professionals. In de terminologie van De Certeau (1988) ging het hier over strategieën: machtsrelaties die mogelijk zijn als de actoren handelen vanuit een eigen basis. In de ‘Top 50’ casus gaat het dan om strategieën als de Gemeente, de sociale dienst, de hulpverleners en de politie, relaties leggen met een omgeving die buiten hun eigen basis ligt. Die omgeving bestaat uit de burgers en de cliënten. In deze casus wordt daarbij vooral naar de ‘Top 50’ gekeken. De Gemeente en de professionals creëren op die manier een speelveld, waarin zij de regels bepalen. Dit is echter niet het hele verhaal. Zoals in hoofdstuk 1 al benoemd is, vraagt De Certeau zich af hoe het mogelijk is dat de bevolking zich, ondanks de alomtegenwoordige normaliseringsmacht, niet laat reduceren tot een radertje in de disciplineringsmachine. Bij de ‘Top 50’ is het duidelijk dat zij zich niet zo makkelijk laat aanpassen. Tegenover de macht van de strategieën zet ze haar eigen tegenmacht. In dit hoofdstuk wil ik laten zien hoe de ‘Top 50’ de spelregels naar haar hand zet of voor haar eigen doelen gebruikt. Daarnaast creëren ook professionals hun eigen vrije ruimte. Ze handelen niet altijd volgens het boekje, maar wijken daarvan af als dit beter lijkt om hun doelen te bereiken.

Het eerste deel van dit hoofdstuk zal gaan over de verschillende manieren waarop de ‘Top 50’ en andere mensen van Antilliaanse afkomst, naar eigen zeggen, omgaan met de strategieën van de professionals, zoals die in het vorige hoofdstuk beschreven zijn. Aansluitend wordt dieper ingegaan op de begrippen tegenmacht en tactieken, zoals die door respectievelijk Foucault en De Certeau uitgewerkt zijn. Het gebruik van tactieken hoeft niet voorbehouden te zijn aan de ‘cliënten’, de ‘Top 50’. Ook de professionals kunnen de ruimte die strategieën hen bieden gebruiken als tactieken, als kansen om andere doelen te realiseren. Op deze manier kunnen schijnbare tegenstrijdigheden in hun werk begrepen worden. Foucault heeft primair gebruik gemaakt van schriftelijke bronnen om normaliseringsprocessen te beschrijven: studieboeken, beleidsstukken en blauwdrukken, bijvoorbeeld voor de ideale gevangenis. Hij heeft zich veel minder beziggehouden met de rommelige werkelijkheid, met de manier waarop deze officiële richtlijnen werden gebruikt. In de ‘Top 50’ casus zien we dat professionals wel verwijzen naar een methodiek of naar formeel beleid, maar dat ze deze in de praktijk gebruiken op

een manier die heel anders kan zijn. De ‘officiële’ strategieën ten aanzien van de ‘Top 50’, zoals beschreven in beleidsstukken en methodiekboeken, komen niet altijd overeen met de praktijk, zoals die uit interviews en observaties naar voren komt. De officiële stukken bepalen het speelveld van de professionals, maar leggen het niet vast. In het tweede deel van dit hoofdstuk wordt besproken hoe de professionals, in interactie met de tactieken van de ‘Top 50’, hun eigen speelruimte creëren. In het netwerk rond de ‘Top 50’ nemen zij een tussenpositie in tussen de ‘Top 50’ en het beleid van instellingen en overheden. Zij voeren niet altijd klakkeloos het beleid uit en werken niet altijd precies volgens de officiële methodes. Ik wil onderzoeken welke dilemma’s hierdoor ontstaan en hoe de beleidsmatige en methodische input wordt omgezet in praktijken in het contact met cliënten.

6.1 De speelruimte van de ‘Top 50’

In deze paragraaf wil ik het verhaal van de ‘Top 50’ laten horen. Zij vertellen over de diverse manieren waarop ze met professionals omgaan. Hun beeld van de professionals hangt samen met de manier waarop zij denken, praten en handelen. De ‘Top 50’ ondergaat niet lijdzaam de normalisering door professionals. Ze zijn niet alleen het object van professionele strategieën, maar ze zijn ook actor: ze bieden weerstand tegen de normaliseringspraktijken. Dat wil niet zeggen dat er een duidelijk plan is, op basis waarvan zij zich individueel of collectief verzetten tegen de normaliserende macht. Het begrip ‘tactiek’ wordt vaak zo gedefinieerd dat er sprake is van een *“doordachte manier om ervoor te zorgen dat je je doel bereikt”* (www.woorden.org), maar er zijn ook omschrijvingen die minder planmatigheid veronderstellen, zoals: *“bij de omstandigheden aangepaste wijze van doen om een bepaald doel te bereiken.”* (Geerts, Heestermans en Kruyskamp, 1989, p. 2843). De definitie in Van Dale sluit het meest aan bij de manier waarop we bij de ‘Top 50’ van tactieken kunnen spreken. Bij hen kan doorgaans niet gesproken worden van een doordacht plan. Zij ontwikkelen daarentegen wel diverse manieren om zich te verhouden tot de strategieën van de professionals en beleidsmakers, om daarmee, zo goed en zo kwaad als dat lukt, hun eigen manier van leven te leiden. Zoals we in hoofdstuk 3 gezien hebben, gebruikt De Certeau (1988) het begrip ‘tactieken’ om te beschrijven hoe consumenten hun eigen tegenbewegingen maken.

Tactiek noemt hij:

‘... a calculus which cannot count on a ‘propre’ (a spatial or institutional localization), nor thus on a borderline distinguishing the other as a visible totality. The place of a tactic belongs to the other. A tactic insinuates itself into the other’s place, fragmentarily, without being able to keep it at a distance. (De Certeau, 1988, p.xix)

Veel alledaagse praktijken zijn tactisch. Een belangrijk verschil tussen strategieën en tactieken is dus dat de eerste een eigen gebied hebben van waaruit zij kunnen opereren. De tactieken moeten opereren in het speelveld dat door de andere partij is vastgesteld. Hun speelruimte is daarmee beperkt. Binnen die beperkte speelruimte maken actoren gebruik van de omstandigheden, als kans om die te gebruiken voor hun eigen doeleinden. Binnen de ruimte die door de strategieën bepaald wordt, zoekt de consument naar

mogelijkheden om die ruimte zodanig te gebruiken dat hij zijn eigen doelen bereikt. Dit kunnen we zien in de fysieke ruimte in Beijum-Oost. De vormgeving van de wijk is in grote mate op de tekentafel ontstaan. De Gemeente wilde een groene wijk, die geborgenheid uitstraalde en sociale contacten bevorderde. De planologen ontwierpen vervolgens een wijk met woonerven, kronkelige wegen en veel groen. Deze ruimte wordt door mensen van de 'Top 50' echter ook gebruikt op een manier die niet gepland is. De onoverzichtelijke straten en het plein waar auto's snel weg kunnen komen, bieden de mogelijkheid om ongezien drugs te verhandelen. Het plein wordt gebruikt voor ontmoetingen, wat de ontwerpers gepland hadden. De manier waarop mensen van de 'Top 50' elkaar hier ontmoeten is echter anders dan gepland: langduriger, luidruchtiger en beperkt tot één groepje bewoners. Dit gebruik van de ruimte kunnen we tactisch noemen. De 'Top 50' mannen gebruiken haar om elkaar te ontmoeten, aan hun auto's te sleutelen en soms wat bij te verdienen met illegale handel. Als andere wijkbewoners dit als overlast ervaren, wordt de oorspronkelijke doelstelling om geborgenheid en sociale contacten voor alle bewoners te bereiken echter niet behaald.

In de interviews met de 'Top 50' ben ik op zoek gegaan naar samenhangende patronen. Ik heb een analyse gemaakt van interviews met mannen die op de 'Top 50' lijst staan of stonden, mannen uit Hoogezand die aan dezelfde criteria voldoen of voldeden, een documentaire over een vergelijkbare groep in Rotterdam en enkele interviews met mensen die persoonlijke banden hebben met 'Top 50' mannen. In deze interviews zijn uitspraken over de manier waarop deze mensen omgaan met de strategieën van de hulpverleners gelabeld en vanuit deze labels zijn verschillende patronen geconstrueerd.

6.1.1 Samenwerken: de tevreden klant

'Als je zit in de prullenbak, P. geeft je een handje om jou boven die water te komen'

Een deel van de 'Top 50' laat zich positief uit over de hulpverlening. Ze worden geholpen met ingewikkelde formulieren, met het regelen van hun financiën en met sociale contacten, met onder meer hun partner. Vaak is er sprake van een persoonlijke relatie met een specifieke hulpverlener, die men vertrouwt. Een zakelijke benadering met strikte regels werkt averechts. Het contact lijkt vooral goed te werken als een hulpverlener niet met strikte afspraken werkt, maar er op het juiste moment is. Deze mensen proberen een ander leven te leiden. Zij zoeken een baan, accepteren schuldhulpverlening en proberen rond te komen van een bescheiden leefgeld. Het familiegevoel wordt ook duidelijk in het taalgebruik. Een vertrouwde hulpverlener wordt soms 'mamma' of 'pappa' genoemd. Vertrouwen en een persoonlijke band met de hulpverlener zijn hier belangrijk. Het vertrouwen wordt, volgens diverse professionals, bevorderd als de hulpverlener ook van de Antillen komt en Papiaments spreekt. Als de hulpverlener beschikbaar is, ook buiten de reguliere kantooruren, en als het contact meer persoonlijk getint is, maakt dat de band sterker. Bepaalde hulpverleners worden via mond-op-mond reclame aanbevolen aan anderen.

Geïnterviewde uit de 'Top 50' gaat op advies van een kennis naar de MJD om hulp te vragen bij het oplossen van problemen:

'Hij zegt me ja, je moet bij MJD, daar is een jongen A. en vraag voor A.'... 'maar tot die dag van vandaag: hij heeft mij gehoord, hij helpt me, loopt met mij mee naar de sociale dienst, regelt dingen voor mij, die man is top, echt wel, ik zweer het, tot die dag van vandaag, ik zweer je, juffrouw. Nooit als ik ruzie heb met mijn vrouw zelf, A. zegt me: je moet zo doen en als ik doe die manier dat deze man legt me uit, ik krijg die goeie kanten, weet je. Soms, ik zeg sommige mensen die heeft probleem, jullie moet bij A. gaan, A. kan jullie probleem oplossen.'... 'Tot die dag van vandaag heb ik geen ruzie, alles voor mij is geregeld, zit niet in de schuldsanering alles loopt precies puntje op de i. Door A. Echt wel, toffe man, ik zweer je toffe man. Echt wel. '... 'Als je zit in de prullenbak, A. geeft je een handje om jou boven die water te komen. Daarom vind ik hem toffe man.' (Top50.9)

Samen met deze maatschappelijk werker, probeert hij zijn zaken op orde te krijgen en te werken aan een betere toekomst. Ook een andere geïnterviewde, die zich aanvankelijk gediscrimineerd voelde, geeft aan dat er een jongerenwerker is die hij wel vertrouwt.

'Met B. kan ik wel praten, dat is een jongerenwerker. Dan probeer ik mijn dingen uit te leggen en dan geeft hij mij feedback. Maar hij is meer een persoon die jou dan weer laat denken van waarom zo, en ik denk dat dat wel belangrijker is dan iemand die alles voor je voorkauwt.' (Top50.6)

Deze geïnterviewde benoemt als belangrijke kwaliteit van B. dat die hem de ruimte geeft. Hij vertelt hem niet wat hij moet doen, maar door feedback te geven op zijn gedrag en door vragen te stellen, helpt hij de geïnterviewde om na te denken over zijn situatie en zijn toekomst. Ook de maatschappelijk werker en de advocaat, die hem vergezellen naar de sociale dienst, vertrouwt deze geïnterviewde.

Er zijn ook geïnterviewden die een verschil maken tussen de werkwijze van diverse instanties. Aan de ene kant willen ze niets te maken hebben met de bureaucratische professionals, maar een meer persoonlijke aanpak, waar bijvoorbeeld Terwille voor kiest, werkt wel. De stichting Terwille werkt vanuit het christelijk geloof. Er werken professionele hulpverleners, maar in een Time Out huis komen ook 'gewone' gelovigen, die daar een tijdje verblijven samen met daklozen. Eén van de geïnterviewden vertelt hoe hij alle andere hulpverleners meed, maar wel inging op de toenaderingspogingen vanuit Terwille. Een medewerkster bezocht de snackbar waar hij regelmatig kwam en legde daar contact. Toen deze geïnterviewde enige tijd gedetineerd was, informeerde men vanuit Terwille wanneer hij vrijkwam. Hij werd bij zijn vrijlating opgewacht door mensen van Terwille en direct uitgenodigd om mee te gaan naar een opvangplek, zodat hij niet terug zou komen in zijn oude milieu. Voor deze geïnterviewde was de opvang binnen de kerkgemeenschap een belangrijke factor om zijn leven te veranderen. Hij had het gevoel dat hij erbij hoorde, ging muziek maken in de kerk en kreeg een eigen djembé. Van de medewerker van Terwille kreeg hij regelmatig telefoontjes en ansichtkaarten, die hij in een album verzamelde. Ook andere geïnterviewden geven aan dat de kerk hen helpt om hun leven te veranderen. Een persoonlijke benadering, hulpverleners die het juiste moment weten om iemand te benaderen en de kans om ergens bij te horen zijn factoren die bijdragen aan de bereidheid om zich aan te passen.

Kennelijk voorziet het hulpaanbod deels in de behoefte van de ‘Top 50’. Een deel van de ‘Top 50’ wil graag hulp bij bepaalde problemen. Als blijkt dat de hulpverlener iets voor hen kan oplossen, groeit het vertrouwen. Ook de politie en de straathoekwerkers geven in interviews aan dat ze het vertrouwen proberen te winnen door ‘dingen te regelen’. We zouden kunnen stellen dat deze cliënten de disciplinerende geïnternaliseerd hebben. Ze passen zich aan aan de regels van de sociale dienst, ze leren zuinig te leven en geen schulden meer te maken, ze zoeken een baan. Toch is dit niet het hele verhaal. Essentieel in hun verhalen is de persoonlijke relatie met specifieke hulpverleners. Deze geïnterviewden gaan niet in de eerste plaats naar een instelling, zoals de MJD, maar naar een specifieke hulpverlener in wie zij veel vertrouwen hebben.

6.1.2 Tactieken waarbij de ‘Top 50’ vooral zijn eigen gang gaat

De ‘Top 50’ maakt relatief weinig gebruik van allerlei voorzieningen. In de daklozenopvang zijn ze niet vaak te vinden en ze gaan niet snel naar het maatschappelijk werk. Ze proberen vaak buiten beeld te blijven van instanties en buiten de reguliere kaders om te overleven. Aan de ene kant heeft dit te maken met de Antilliaanse cultuur, waarin familiebanden belangrijk zijn. Bovendien kan er sprake zijn van een manier van leven die niet binnen de Nederlandse regels past en waarbij het verstandig is om dit buiten het zicht van politie en hulpverleners te houden. Aan de andere kant is het mijden van contact met officiële instanties, soms ook het gevolg van frustraties en een gebrek aan vertrouwen in de hulpverlening.

Voormalig ‘Top 50 Antilliaan’: *‘...toen ik bij de GKB³⁴ is ingesteld had ik veel moeten doen. Je wordt van muur naar de kast gestuurd, van de kast naar de muur. Veel draaien terwijl je ziet die ding is makkelijk. ‘... ‘Als Antillianen merken dat ze van de kast naar de muur, uit die kast naar de muur gestuurd dan trekken ze terug dan zeggen ze, ja dat is de moeite niet, want het is tijd verspillen, tijd weggoien en die energie.’ (Top50.3)*

A. Criminele loopbaan

Een deel van de ‘Top 50’ mannen mijdt de professionals omdat ze op illegale manieren aan geld komen, door dealen, smokkelen of overvallen. Soms lijkt er voor de geïnterviewde geen andere uitweg te zijn, als iemand geen werk heeft en ook geen uitkering. Drugs smokkelen kan een manier zijn om de vliegpreis naar Nederland te financieren. Soms is het ook geen pure noodzaak, maar wel een makkelijke manier om aan geld te komen. Diefstal of de handel in drugs wordt ook wel verdedigd met het argument dat in Nederland nu eenmaal alles geld kost. Curaçao wordt soms afgeschilderd als een paradijselijk eiland, waar het eten in de vrije natuur voor iedereen beschikbaar is.

³⁴ GKB: Groninger Krediet Bank

Geïnterviewde ex 'Top 50': *'...maar hier, ik merkte, het draaide gewoon om...alles is geld. Alles is geld. Als je zelfs als je naar de wc moet dan moet je betalen. Alles is geld. Je wil een keer, als het mooi weer is, op een terrasje zitten of zo? Kost geld. Je wil een keertje gaan zwemmen? Kost geld. Alles is geld.'* (Top50.8)

Interviewer: *Ja, en dat is anders op Curaçao dan?*

Geïnterviewde ex 'Top 50': *'Op Curaçao, je hoeft geen geld te hebben, je kunt in het bos gaan wandelen en dan vind je al eten, ga je jagen of zo, jaag je op vogeltjes of leguaan, kan je een soep maken of kan je gewoon vissen...de straat is gewoon vrij. Je kan gewoon gaan zwemmen hoe vaak je wil en barbecueën wanneer je wil...hier niet. Als je wil BBQ-en, politie bellen, buurman, hij belt de politie voor jou van 'Hey, dat kan niet. Overlast.' '... 'Ja, die rust voor mijn moeder dat was wel belangrijk voor me. Ook als het slecht zou gaan met mij hier, als ik haar bel zou ik niet zeggen: 'Hey mama, nee, ik heb geen geld, ik heb niks, ik heb niet gegeten.'. Je gaat gewoon heel lief van: 'Ja, ik heb gegeten, ik heb wel geld, ja ik heb wel een paar dingen gedaan, dit en dat....' Om haar gerust te stellen, want zij woont 9 uur verder...je gaat ze niet druk laten maken...ja, je gaat het zelf uitzoeken. En ja, het verleidt je om te gaan stelen, want als je geen geld hebt, hoe moet je dat doen? Je hebt niet veel familie of wie dan ook waar je ook kan vragen van: 'hey, leen me een tientje, leen me dit...'. Ook als je het leent...hoe ga je het dan terug betalen? Als je ook zelf problemen of schulden hebt...dus ja, al die dingen worden steeds moeilijker, moeilijker, moeilijker...ja, en het blijft je drijven naar meer illegale dingen...ja, meer problemen om alleen maar te kunnen bestaan. Want ja, van dat geld, al die dingen wordt je niet rijk, je probeert te overleven.'... "Ja, je wordt er niet rijk van, het is gewoon een beetje overleven, ja...de meeste dingen waarvoor mensen werken om die te kopen, en ja, daar ga je illegaal dingen voor doen om dezelfde dingen te kopen die mensen die werken kopen.'* (Top50.8)

'Top 50 Antilliaan': *"Toen ik in de begin kwam ook, ik kwam voor werk maar, hoe kan ik uitleggen omdat het gaat ja eh, toen ik hier kwam, eerst, ik kwam om te studeren, maar ik kwam ook met andere spullen om geld te kunnen verdienen, ik ga zo zeggen, ik wat moet ik zeggen, drugs. Ik had drugs meegesmokkeld en ik ben in Nederland gekomen en zo ik had een beetje geld om mezelf met m'n kop op de water, boven water te houden. Omdat in die vier jaren dat ik heb gewoond in Assen, ik had nooit uitkering. Of was werk, of moest ik van mijn reserve, mijn spaargeld gewoon leven. Zo heb ik het kunnen volhouden. Ik heb het drie keer gedaan, maar de laatste keer was ik opgepakt in België. ... Einde 2000, dus bijna 13 jaar geleden was dat. Nu niet meer, ik was al gepakt dus ben ik al bekend en ik durf het niet meer te doen."* (Top50.5)

'Top 50 Antilliaan': *"De thuissituatie was niet zo fijn, mijn vader gebruikte vroeger, dus gebruikte drugs en zo, en er was veel geweld thuis en zo, en ik probeerde een beetje daarvan te vluchten weet je? Want ik zag op een dag als ik daar bleef, ik zou hem iets aandoen, of hij mij."... Ik ben een manier gaan verzinnen om daar weg te gaan, dat ik niet meer onder 't dak samen met hem hoef. En ik ben toen op het slechte pad terecht gekomen om zo vanuit Curaçao weg te trekken...en ja, toen heb ik Nederland leren kennen, ja door drugs te smokkelen, anders had ik Nederland nooit leren kennen. "* (Top50.8)

Sommige geïnterviewden geven ook aan dat er het handelen in drugs een aantrekkelijk alternatief is voor legaal werk, omdat het veel meer oplevert.

‘Top 50 Antilliaan’: ‘Dat deed je toen omdat er verder geen werk was en zo om dan op die manier toch geld te verdienen. Ja, ja dat hoe kan ik uitleggen. Ja, het was makkelijk. Kijk toen ik hier kwam, ik was 18 jaar, dus veel van mijn vrienden die wisten... voor mij al van die omgang van Nederland als je daar heen gaat ...en je koopt in Curaçao voor zeg maar 8000 gulden, Nederlandse gulden, kwam hier 50.000 gulden. Dat is gewoon niets, dus iedereen die gaat proberen een keer, kijken dat het lukt.’ (Top50.5)

Bij deze manier van leven speelt de omgeving een belangrijke rol. Soms profiteert de familie van de inkomsten uit de drugshandel en houdt op die manier een criminele leefwijze in stand.

Geïnterviewde partner voormalig ‘Top 50’: “...zijn moeder woonde hier ook wel maar, ja dat is gewoon voor jezelf zorgen, dus hij kwam op straat terecht en dan moet je overleven en dat is dan de makkelijkste weg, hè, je komt op straat mensen tegen van hè ik kan je wel helpen dit en dat en zo is hij begonnen. Ja. Gewoon, zijn moeder had niet genoeg geld en ze waren een groot gezin dus, nou dan wordt er eigenlijk ook wel verwacht dat je geld in huis brengt, dat is ook, ja, in die cultuur is dat gewoon best wel zo, hè, je moet je ouders helpen, vooral je moeder en helemaal als zoons zijnde, hè, als jongens, jongens moeten gewoon hun moeder helpen.” (Par1)

Voor sommige geïnterviewden is het dealen ook gewoon een goed betaalde baan. Ze zijn soms al van jongs af aan opgegroeid in een gezin waar gedeald werd en waren er veel voorbeelden in de omgeving van mannen die goed verdienden aan de drugs en daarmee veel luxeartikelen konden kopen. Sommige geïnterviewden zijn opgegroeid in een familie of tussen vrienden waarin dit werd gezien als een normale en lucratieve manier om aan geld te komen. In het gezin van herkomst werden door de vader soms ook drugs gebruikt en soms dealde hij ook. Bij een van de geïnterviewden leidde dat er ook toe dat de vader regelmatig in de gevangenis kwam.

Geïnterviewde partner voormalig ‘Top 50’: “Hij had gewoon zoiets, hij gaat de deur uit en hij zei ook altijd papa gaat even werken, dus hij dacht gewoon van de kinderen komen daar niet achter en weet je dat soort dingen, maar ze kunnen wel alles krijgen wat ze willen.” (Par1)

Daarbij maakt Nederland het, volgens sommige geïnterviewden ook wel erg makkelijk om het criminele pad op te gaan.

Geïnterviewde ex ‘Top 50’: “...want in Nederland staat als je niks te eten hebt, dat je mag stelen. Je mag gewoon, als je geen geld hebt en zo, ja je mag gewoon naar Albert Heijn zo bij broodrek staan, pak je brood, ga je staan eten. Ze gaan jou niks zeggen. Want de overheid heeft het zo gemaakt dat er rust blijft onder die mensen. Vet stom. Waarom kan dat allemaal in Nederland? En, je mag blowen hier in Nederland, en dat is ook helemaal slecht want het blowen elke keer...ja...het blowen is elke keer...hoe kan ik het zeggen...afleiding. Bijvoorbeeld, je bent aan het lopen, je wilt rechtdoor lopen, deze weg wil je lopen. Elke keer dat je blowt, verander je van richting, want je verliest je focus, en

dan ga je weer proberen recht te lopen, en ga je weer blowen, ga je weer...dus iedere keer...je kan nooit straight gaan...en dat mag allemaal. Terwijl, het is niet goed voor de mensen.” (Top50.8)

Het is ook lastig om te stoppen. In de eerste plaats kan dit betekenen dat iemand flink achteruit gaat in inkomsten en veel luxe moet opgeven. Een reguliere baan levert doorgaans veel minder op dan dealen. Dat betekent ook statusverlies. Gouden sieraden en een mooie auto of scooter zijn belangrijk om iemand status te verlenen.

Daarnaast kan de omgeving op allerlei manieren druk uitoefenen om door te gaan. Oude vrienden verleiden een ex-gebruiker al snel om weer naar de drugs te grijpen. Ook als iemand stopt met dealen kunnen allerlei mensen in zijn omgeving hem blijven behandelen alsof er niets veranderd is.

Hulpverlener: *‘En je raakte je status toen kwijt ook: je status als Groningse Antilliaanse jongen die wel wat macht had hier in de stad, in die wereld.’ (Pr14)*

Ex-‘Top 50’: *‘Maar als je met niemand praat, ze weten het niet. Ze zien jou netjes, mooi aangekleed, maar ze weten niet hoe je het hebt. Ze denken alleen maar met dat beeld van: ‘Ooh, hij is nog steeds die mens, en dit en dat.’...’ wanneer je eruit wil komen, dan komen...dan lijkt het...het is van...bijvoorbeeld...laten we zeggen, je bent een jongen die in de wereld was, en je bent daarmee gestopt, je wilt Jezus gaan volgen, ok, je gaat naar de kerk, wat denk je? De duivel wordt boos! Die zegt: ‘Hoezo ga jij me nou verlaten jongen? Al die tijd heb je met mij samengewerkt!’...’in maart 2011, was er een inval bij mij thuis geweest van de politie, die begreep het ook niet waarom het zo stil bij mij was geworden en zo, ja ze hebben toen bij mij naar binnen geweest, deur gebroken en zo, maar ze hebben niks gevonden, na 3 dagen was ik vrijgekomen.’(Top50.8)*

B. Elkaar helpen

Een andere reden waarom veel ‘Top 50’ mensen geen hulp zoeken bij officiële instanties, is dat er vaak hulp geboden wordt vanuit de eigen gemeenschap. Ze vinden onderdak bij vrienden en familie en krijgen eten in ruil voor klusjes. Dit sluit ook aan bij de manier waarop het op Curaçao gaat. Als iemand daar geen inkomsten heeft valt hij terug op zijn familie:

Voormalig ‘Top 50’: *“Maar ja, ik heb geprobeerd in Curaçao, ik heb gezien is zwaar. Moet je toch op einde van de maand toch bij mama komen eten en zo.” (Top50.5)*

Het heeft voordelen om hulp te zoeken bij vrienden of familie, omdat dit geruststellend is voor de familie die op Curaçao is achter gebleven, in het bijzonder voor de moeder.

Voormalig ‘Top 50’: *“...in Groningen had ik alleen maar 1 nicht en zij heeft me overgehaald van ‘kom maar hier wonen’, en mijn moeder vond het dan ook fijn, die heeft dan ook veel contact met mijn moeder, dan kan mijn moeder van haar vertrouwen om te horen hoe het met mij zou gaan en zo. En zo heb ik besloten voor de rust van mijn moeder van: ‘okay, dan naar Groningen trekken, dan blijft mijn moeder ook rustig op Curaçao wanneer ze wat van haar hoort.” (Top50.8)*

Als iemand erin slaagt om een nieuw leven op te bouwen, door een opleiding te volgen en werk te zoeken, gaat hij ook vaak iets zoeken waarin hij 'Top 50' jongeren kan helpen en waarin hij zichzelf ziet als voorbeeld voor anderen. Eén van de geïnterviewden geeft ook aan dat hij iets wil goed maken, nadat hij als dealer een slechte invloed heeft gehad op zijn klanten.

Voormalig 'Top 50': 'Laatste maanden vanaf vorig jaar al, ik kom heel veel van mijn klanten terug. Dus heel veel van die gebruikers, die ik toen als klant had, die potentiële klanten waren ook, elke dag hebben ze 50 gevonden, of ze komen met verschillende kanten naar jou...ze zijn allemaal gestopt. En ik kom ze allemaal tegen, komen ze groeten...en ja, dat doet ook wat met mij, want achteraf ga ik dan denken van: 'Kijk hoe jij je...je probeerde te overleven, maar deed dat op een verkeerde manier. Je maakt iemands leven kapot. Je verkoopt hem iets, die troep is, of ja, slecht voor zijn gezondheid is, om daarvan te kunnen overleven, terwijl...je bent die persoon aan het kapot maken.' Geestelijk en financieel, alles, want ja, die persoon pakt zijn huurgeld of ander geld die rekeningen moeten betalen, van die geld pakt ie en komt ie alles bij jou kopen. Je maakt die persoon verslaafd en dat was vreselijk man...en nu ik die mensen terugzie, ik word heel erg blij dat ze zijn gestopt. En ik praat met heel veel van hun.' (Top50.8)

Daarnaast zijn er ook vanuit de Antilliaanse gemeenschap mensen die het vertrouwen genieten van de 'Top 50' en die zich inzetten om hun situatie te verbeteren. Dit gebeurt deels binnen door de Gemeente gecreëerde plekken, zoals de sleutelwerkplaats en het ontmoetingscentrum Ambiente, maar deze contacten lopen ook door in de privésfeer. Ook hier is er een persoonlijke relatie die zorgvuldig opgebouwd moet worden. De gemeenschappelijke 'roots' maken het makkelijker om een vertrouwensrelatie op te bouwen. De gemeenschappelijke taal (Papiaments) is daarbij ook bevorderlijk. Sommige hulpverleners hebben een verleden als 'straatjongere' en begrijpen daardoor de situatie van de 'Top 50' mannen beter.

Een aantal geïnterviewden sluit zich aan bij een kerkgemeenschap, die aanvoelt als een familie. Bij verschillende geïnterviewden geeft het geloof de kracht om een rustig leven te leiden.

Voormalig 'Top 50', werkt met behoud van uitkering: 'Eén ding alleen, ik heb geen salaris maar van God heb ik salaris wel.'... 'Ik ben iemand die zegt laat de wind maar waaien kijk hoe ver het komt want ik geloof in God, heel diep in mijn God en ik geef alles in zijn hand.'... 'Daarom, daarom dank ik God ook van een kant, want ik maak me niet zo veel zorgen over die dingen. Ik bid ervoor alleen en ik doe mijn best. Want ik weet: dood ga ik niet zo en ik ga geen honger lijden en ik word geen dakloos. Want hoe dan ook: ik houd mijn God en mijn geloof en zodoende gaat het goed. Dat is mijn hoop dat ik heb in mij. En ik weet nog een keer: ik ben altijd klaar om te helpen, is het Antillianen of wat het ook voor nationaliteit is, ik doe dat voor God, dus ik ben altijd open en klaar ervoor.' (Top50.3)

C. De ontevreden straatjongens: je eigen gang gaan

‘Die mensen houden contact met de cliënten om hun werk te behouden’

Een derde reden om geen hulp te zoeken is onvrede over de hulpverlening. Diverse ‘Top 50’ Caribische Nederlanders vinden dat de hulpverleners vooral bezig zijn om hun eigen werk te creëren en dat zij de ‘Top 50’ gebruiken om er zelf beter van te worden. Ze vinden de geboden hulp niet zinvol. De hulpverleners zorgen in hun ogen dat ze geld krijgen om de ‘Top 50’ te helpen, maar gebruiken dat alleen maar om hun eigen baan te houden. Bovendien wordt er, volgens een aantal, veel geld gestoken in bijvoorbeeld nieuwbouw voor de sociale dienst, dat beter besteed had kunnen worden aan woningen voor daklozen. De manier waarop de dienstverlening georganiseerd is, maakt deze weinig toegankelijk: er wordt gewerkt op afspraak en je moet allerlei papieren meenemen voordat je geholpen kan worden. In Hoogezand, waar het “Horizon” project is opgezet om de problemen met een aantal Caribische Nederlanders op te lossen, wordt door deze Caribische Nederlanders geklaagd dat de hulpverleners het beschikbare projectgeld opgemaakt hebben. Vanuit dit project is een zelforganisatie gestart, de Divi-divi’s, maar die kan volgens de geïnterviewde Caribische Nederlanders nauwelijks iets doen, omdat er geen geld meer is. De middelen die waren vrijgemaakt om hun situatie te verbeteren, zijn volgens een aantal Caribische Nederlanders vooral gebruikt om hulpverleners werk te verschaffen.

Voormalig ‘Top 50’: *‘Kijk ik heb altijd gehoord van die mensen houden contact met de cliënten om hun werk te behouden. Laat ik het zo noemen. Hun eigen werk te behouden. Ja. Dus ze hadden weinig echt inzet voor de cliënten zelf. ...’Ik had het idee gewoon van wat ik gehoord van de straatjongens, die ook in hetzelfde hoekje zitten als ik, van hoe ze te werk gaan en wat ze mee zit en dat weinig geholpen worden. Die verhalen hoor ik. Dus omdat ik die verhalen dagelijks hoor...toen dacht ik waarom moet ik ook ermee gaan beginnen, ik blijf toch met mijn zelfde probleem zitten, dus ik kan beter met mijn probleem zitten dan die tijd verloren gaan doen. Want ik vond er niets aan.’ (Top50.4)*

‘Top 50’: *‘Als je daar heen komt dan is het van: je moet een afspraak maken! Je moet naar het ...huis of je moet daar heen, maar het is wel MJD. Nou, is waardeloos! Omdat ze niets voor je doen.’ (Top50.1)*

Voormalig ‘Top 50’: *‘...ik ben erachter gekomen dat, kijk, bijvoorbeeld, alle hulp aan stichtingen bijvoorbeeld, stichting MEE, MJD, woonkans...al die mensen, je denkt: die mensen zijn daar om jou te helpen. Maar, de keiharde waarheid is: eenmaal je aangemeld bent, wordt de MJD wordt de MJD door de staat betaald, alleen voor jouw naam, omdat je klant daar bent bij hun. Dus ze zien jou meer als een product. Een nummer ben je bij hun. Want bijvoorbeeld...bij de uitkering is het precies zo, voor elke klant die de sociale dienst heeft, die een uitkering moet krijgen, daar wordt die zwarte doos voor betaald. En dan kom je erachter van, die mensen, ze doen het gewoon omdat ze iets moeten doen om jou als klant te kunnen houden. En ja, als het écht klikt, persoonlijk, menselijk, tussen jou en die persoon, dan kan het zijn dat die persoon wel een beetje met gevoelens van...zijn uiterste best gaat doen om jou toch wel uit de problemen te komen. Maar het kan zijn, dat als het niet tussen die persoon en jou klikt, ja, die persoon heeft gewoon schijt aan jou, die*

komt alleen om zijn uren te vullen, om te werken, en dan klaar. Want wanneer die bij een afspraak komt, bijvoorbeeld 9 uur tot half 10, ook al is je probleem zo lang, wanneer half 10 komt, zegt ie dan: 'Bedankt voor de thee, maar het is half 10, we maken een afspraak voor volgende week...'. En dan weg is ie. Maar je blijft nog steeds met die probleem zitten, want die tijd was te kort.' (Top50.8)

Sommige geïnterviewden stellen dat de politie hen toch lastigvalt, ook als ze niets illegaals doen, en als de professionele hulpverlening dan ook niets doet kun je beter *'het criminele pad op gaan'* en *'heel veel doekoe maken'* (Top50.1).

Bloods forever

Een negatieve visie op de hulpverlening wordt gebruikt als argument om zich terug te trekken en niets te doen om de manier van leven te veranderen. Dit is ook te zien in de documentaire 'Lost boys; Bloods forever' (Balogh, 2011³⁵). Balogh volgde een groep Antilliaans-Rotterdamse jongeren, die zich 'The Bloods' noemen. Deze jongens in de leeftijd van 16 tot 22 jaar hebben geen contact meer met familie. Ze hebben alleen elkaar en beschouwen elkaar als een 'family', als 'brothers'. Vrijwel allemaal hebben ze een crimineel verleden. In de documentaire is te zien hoe de jongens, ook als ze nog minderjarig zijn en leerplichtig, vaak buiten beeld zijn bij hulpverleningsinstanties waar ze contact mee hebben gehad. Mislukte pogingen om contact te leggen met deze instanties worden in beeld gebracht, waarbij de beller eindeloos wordt doorverwezen of in de wacht gezet. In een voice over signaleert Balogh dat de jongens zich snel in de slachtofferrol plaatsen. Ze vraagt zich echter af of de onbereikbaarheid van de hulpverlening alleen een excuus is voor de jongens, om niets te veranderen, of dat deze ook deel uitmaakt van het probleem. Eén van de jongens, Demo, heeft wel (verplicht) contact met de reclassering. Deze jongen lijkt de meest kansrijke van de Bloods wat betreft de mogelijkheden om een 'normaal' leven te leiden. Hij volgt een opleiding aan Hogeschool Inholland. De jongens van de Bloods wonen bij hem in huis en in de groep neemt hij de informele zorg op zich voor Lil T, een minderjarige, verstandelijk beperkte jongen, die geen professionele hulpverlener meer te zien krijgt. Ook voor andere leden van de Bloods regelt hij van alles en hij vergezelt ze naar het UWV. Na een gevangenisstraf voor roofovervallen moet hij zich tweewekelijks melden bij de reclassering. Demo ziet het nut hier niet van in:

Demo: 'Ik heb van dag één van mijn detentie tot nu niks aan de reclassering gehad, om het maar even zwart-wit te zeggen. Alles wat ik heb, heb ik zelf bereikt.'

Demo laat dan ook regelmatig verstek gaan bij de afspraken, omdat hij vindt dat hij belangrijker bezigheden heeft: geld verdienen om de huur te betalen of afspraken voor

³⁵ <http://www.documentaire.net/nl/review/holland-doc-lost-boys/> Documentaire Lost boys; Bloods forever, door Margit Balogh. Uitzonden op 14 juli 2011.

zijn studie. Na zeven gemiste afspraken meldt de reclassering dat het contact mislukt is en moet hij voor de rechter verschijnen. Daar hangt hem een voorwaardelijke gevangenisstraf boven het hoofd. Hij is kwaad en vindt het niet terecht dat hij gestraft kan worden terwijl hij zich al een jaar lang keurig gedraagt.

Demo: *'Ik hou me al een fokking jaar rustig, hè! Ik doe niks. Ik ga naar school, ik doe mijn werk, ik doe gewoon mijn shit wat ik moet doen. '...'Zolang ik niet naar hun fokking pijpen dans is het voor hun niet goed. Ik ben een van de weinige personen die daar komt en hun laat zien van luister nou, jullie hebben geen kanker voor mij gedaan en dat weten ze. Ze zouden me helpen met het zoeken naar werk. Ze zouden me helpen met het zoeken naar een huis. Wat hebben ze gedaan? Geen kanker, maar ik moet me wel aan mijn afspraken houden. Maar wie houdt zich dan aan hun afspraken dan? Wie gaat dat doen?'*

Toch heeft hij een sterke drang om te slagen en een voorbeeldfunctie te vervullen voor de anderen.

Demo: *'Er is een manier om dwars door het systeem heen te gaan en toch nog ergens te komen. Snap je? Ik wil die persoon zijn die laat zien: het kan. Ik kan niet falen, man. Ik kan echt niet falen.'*

De rechter is onder de indruk van Demo's studieloopbaan en zijn activiteiten in het jongerenwerk. Zij besluit om hem nog een kans te geven.

We zien in deze documentaire vooral de afwezigheid van hulpverlening en, in het geval van Demo, reclassering die wel afspraken maakt, maar verder weinig bijdraagt. De jongens reageren hierop door zich terug te trekken in hun eigen wereld, in de flat van Demo. Ze maken stoere filmpjes die ze op YouTube zetten en zijn soms betrokken bij vechtpartijen en drugshandel. Verder lijken ze vooral rond te hangen zonder duidelijk perspectief. Demo kiest voor een andere strategie. Hij verwacht weinig van de hulpverlening. Naar de andere leden van de 'Bloods' toe neemt hij taken op zich die eigenlijk bij de hulpverleners horen. Daarnaast probeert hij 'dwars door het systeem heen te gaan en toch nog ergens te komen.' Door zijn studie - jongerenwerk- en een eigen programma op een lokale zender, probeert hij andere jongeren zoals de Bloods te bereiken en een alternatief te laten zien.

Discriminatie

Een specifiek probleem is discriminatie door blanke hulp- en dienstverleners. Eén van de geïnterviewden is een periode thuisloos geweest, maar leidt inmiddels een meer geregeld leven. Hij heeft een dak boven zijn hoofd, doet vrijwilligerswerk en zoekt naar een opleiding. Hij is destijds op straat gekomen omdat hij, door problemen met de sociale dienst zijn uitkering kwijtraakte en daarom de huur niet meer kon betalen.

Voormalig 'Top 50': *'Ik heb het alleen één keer gemerkt of meerdere keren eigenlijk bij mijn uitkering krijgen, bij de sociale dienst, daar heb ik wel echt gemerkt dat buitenlanders, alles wat een andere kleur heeft, dat ze dat echt niet moet hebben.'...' Want op het moment dat we die kamer binnen kwamen lopen was er al echt zo'n scheiding van, want dat voel je dan echt hè, van ja, deze meneer, deze jongen die ken ik wel, dat wordt gewoon kort afhandelen, snel naar huis, ik moet verder met m'n werk, zo was geen prettige sfeer nee, nee.'* (Top50.6)

Hij voelt zich gediscrimineerd en wordt erg boos.

Voormalig 'Top 50': *'...ik weet ook van eerdere keren dat ik samen met een vriend ook daarheen ging, dat ik me niet onder controle kon houden en dat ik, toen moest hij me echt pakken om me weg te halen, want wat die vrouw deed dat was niet terecht.'*

Interviewer: *'Hoe reageerde jij daarop dan?'*

'Schelden, als het aan mij lag had ik haar met de grond gelijk gemaakt. Maar ja, een vrouw slaan dat kan ook niet'...'maar, je wordt echt verblind.' (Top50.6)

Een andere geïnterviewde heeft in de bouw gewerkt, maar kreeg daar het gevoel dat hij niet werd geaccepteerd door collega's, die vooroordelen over Antillianen hadden. Zij konden het niet accepteren dat hij wel gewaardeerd werd, omdat hij goed werk afleverde en daarmee niet in het plaatje paste. Bij zijn oude werkgever hield hij het daarom niet vol. Hij schat zijn kansen op betaald werk in als minimaal, vanwege zijn leeftijd en zijn Antilliaanse afkomst. Hij werkt nu met behoud van uitkering. Volgens deze geïnterviewde leidt discriminatie ertoe dat veel Antillianen zich terugtrekken:

Voormalig 'Top 50': *'Maar de manier hoe ze hun aanpak - dat is mijn gevoel - en wat ik zie is, ze pakken sommige een manier dat ze nemen niet makkelijk terwijl die persoon is gekomen om wat te bereiken, snap je, en wil ook echt van hart, maar de manier hoe ze worden aangepakt, dat is een probleempje soms dat vele van Antilliaanse trekken zich terug. Ze gaan hun eigen weg. En soms komt het goed, ook soms kom het verkeerd uit.'* (Top50.3)

Onbetrouwbare hulpverleners en beleidsmakers

De kritiek die de geïnterviewde Caribische Nederlanders en de jongens van de 'Bloods' geven op de reguliere hulpverlening sluit aan bij de opvattingen van Achterhuis (1984) in "De markt van welzijn en geluk". Die stelt eveneens dat welzijnswerkers hun eigen markt creëren en weinig effectief zijn. Ze sluit ook aan bij de kritiek van onder meer van der Lans (2004), dat de hulpverlening te bureaucratisch is geworden. Hulpverleners die op afspraak werken, die cliënten doorverwijzen naar andere instanties en erop rekenen dat de cliënt zelf zijn papieren geordend meeneemt, zijn niet aantrekkelijk voor een deel van de 'Top 50' Antillianen. Die hebben het gevoel dat er niets voor hen gedaan wordt en dat ze beter zelf hun problemen op kunnen lossen. De drempel is te hoog. Bovendien lijkt een deel van de doelgroep buiten beeld te raken doordat instellingen bijvoorbeeld langs elkaar heen werken of wachtlijsten hebben.

Verschillende geïnterviewde Caribische Nederlanders geven aan dat zij zich er vooral aan storen dat de Gemeente zich niet houdt aan beloftes. De Gemeente zette bijvoorbeeld een project op om jonge mannen van de 'Top 50' op te leiden en vervolgens aan werk te helpen. Een probleem voor de gemeente was dat ze de doelgroep niet konden bereiken en motiveren. Daarom werd de hulp ingeroepen van Caribische Nederlanders die zelf niet bij de 'Top 50' hoorden, maar daar wel goede contacten hadden. Zij zetten zich in om de jongens ervan te overtuigen dat het een goed idee zou zijn om aan een dergelijk traject te beginnen. Het lukte om voldoende deelnemers te vinden. Na de scholingsperiode bleken de beloofde banen er echter niet te zijn. De geïnterviewden ergerden zich eraan dat zij

gevraagd werden om hun vertrouwensrelatie met de Antilliaanse jongeren in te zetten, terwijl de voorgespiegelde beloning- de banen- uitbleef. Na deze negatieve ervaring was het vertrouwen van deze jongens in de contactpersonen geschaad en zou het een volgende keer vrijwel onmogelijk worden om ze nog eens over te halen. Eén van de geïnterviewden vond het vervelend dat de Gemeente veel geld uitgaf voor dergelijke projecten, maar dat er voor de Antilliaanse contactpersonen, die op het laatste moment ingeschakeld werden, zelfs geen onkostenvergoeding overbleef. Een ander project was de sleutelwerkplaats. Hier konden Antilliaanse mannen aan auto's sleutelen in een ruimte op een bedrijventerrein, waar geen burens waren. Dit was een groot succes. De mannen kwamen er graag, ze waren van de straat, waardoor de gerapporteerde overlast afnam. Onder elkaar organiseerden ze de zaken uitstekend. De sleutelwerkplaats moest echter na enige tijd de deuren weer sluiten, omdat er geen geld meer voor werd vrijgemaakt. De coördinator vond dit jammer. Hij stoorde zich er voornamelijk aan dat het project al afgebroken werd voor de afgesproken projecttermijn was afgelopen. Een ander verhaal over de onbetrouwbaarheid van instanties wordt verteld door de partner van een 'Top 50' man. Toen haar man uit de gevangenis kwam werden ze bezocht door een reclasseringsmedewerker. Die complimenteerde haar met haar nette woning. In de rechtszaal waar deze medewerker over het bezoek gehoord werd, vertelde hij echter een heel ander verhaal. Hun huis zou slecht verzorgd en rommelig zijn. De vrouw, die juist erg gesteld is op netheid en, ondanks moeilijke omstandigheden, zorgt dat haar huis op orde is, verloor hiermee haar vertrouwen in de reclassering.

Eén van de geïnterviewden vond dat hij ten onrechte geen contact met zijn dochter mocht hebben, omdat zijn ex dwarsligt en omdat de burgemeester hard wilde optreden vanwege negatieve beelden van Antillianen die in de krant werden gepresenteerd. Hij is hier erg boos over en gaat daarom, naar eigen zeggen schelden op de burgemeester. De politie blaast volgens hem zijn zaak op en vertelt dat hij de burgemeester heeft bedreigd.

'Top 50': 'Ik ga naar politiebureau, ik vraag voor een agent. Die zegt als je problemen hebt, gebruik geen geweld, eerst praten en zo gezegd, zo gedaan. Hij kwam hier. Ik zeg: ik heb mijn dochter twee weken niet gezien. Ik wil haar zien. ...die zegt niet elke keer kan ik mijn zin krijgen. Dus ik wil haar nu zien...en ja, toen in die tijd was allemaal dingen in de krant van Antilianen, agressief, geweld, drugs, schietpartijen en toen heeft de burgemeester gewoon gezegd: wij gaan die leven zuur maken van die Antilianen, stond in de krant. ...En toen, ja, ik heb een beetje uitgescholden, ik was boos... Nou ja op die einde ze wouden, ze konden mij niet helpen, ik zeg nou is goed, dan ga ik zelf naar Assen, jullie kunnen me weg. Agent is weg, mensen zijn weg ik ben hier gebleven. Ik ben anderhalf uur zo, ik ging huilen omdat ik was zo opgefokt weet je, ik ging huilen en zo. Ik ging even afkoelen, een beetje in de keuken heb ik schoongemaakt. Anderhalf uur later denk ik, ik ga naar die koffieshop om een jointje te roken en om helemaal af te koelen. Daar waren ze: met 30 agenten hebben ze me aangehouden. Ik heb drie dagen in de cel gezeten. Ik heb de burgemeester bedreigd, hebben ze het gemeentehuis dichtgedaan, ik was onderweg. En ik heb op geen moment gezegd ik was onderweg. Ik heb gezegd ik ga naar Assen om mijn dochter te zien. Ik weet niet wat heeft hij gedaan maar hij mocht naar die burgemeester naar die gemeentehuis, maar die gemeentehuis was dicht. Na drie dagen hebben zij gezegd jij kan naar huis gaan...ik wil naar huis, ik zit hier voor niks...mensen van de Horizon project, van politie en

zo die gaan mensen in de gaten houden. Mijn naam staat bovenop die lijst. Ze hebben me helemaal beroemd gemaakt om niks.’ (Top50.5)

Deze verhalen bevestigen het beeld van onbetrouwbare makamba’s, blanke Nederlanders, en onbetrouwbare instanties, dat toch al bij veel Caribische Nederlanders leeft. De ‘Top 50’ vertelt nog meer negatieve verhalen over instanties. Wat deels ook voor de hand ligt, omdat de belangen van de ‘Top 50’ en van de politie vaak tegengesteld zijn. Men heeft echter het idee dat de politie hen bij voorbaat al als zondebok aanwijst en er alleen op uit is om hen te pakken.

‘Top 50’: ‘Als ze mij met rust lieten dan was het prima! Dan kan ik mijn leven voortzetten, dus, maar op zo’n manier kan ik mijn leven niet voortzetten. Mijn levensstijl en mijn relaties worden verstoord door politie en justitie.’ (Top50.1)

Ook de coördinator van de voormalige sleutelwerkplaats vertelt dat de politie daar langs kwam op zoek naar gestolen fietsen. Dit bevestigt in zijn ogen dat de politie bevooroordeeld is over Antillianen. Door dergelijk acties wordt in zijn ogen het vertrouwen geschaad.

Coördinator: ‘Plotseling op een zaterdag zijn de jongens allemaal op de werkvloer zo zijn werk te doen en dan politie binnengekomen, ja, ik was achter, in de kamer, weet je want ik was bezig... Ik was bij daarachter weet je, dingen in de kast te zetten en zo, ze komen mij roepen. M. Kom! Ik zeg wat? Zeg politie! Zeg politie, wat is er? Ja, gingen naar de agenten weet je, ik vraag ze: wat is er aan de hand, wat is het probleem? Wat zijn de redenen dat jullie hier zijn? Ja, krijg ik te horen: in Oosterpark iemand heeft een fiets kwijt, we komen langs om te kijken of de fiets hier binnen zit. Snap je, ja dan zeg ik ja, dat is een goeie voorstel, dat je komen kijken, als de fiets binnen is. Maar hier zitten we niet met fiets. Hier zitten we met brommers, als je over brommer praat oké of over auto praat oké, maar over fiets, ik denk het niet dat je komt hier binnen lopen en komen kijken of de fiets hier binnen staat. Ja, er gebeuren zo veel dingen, daarom komen we kijken, dat is een minpunt ook daar. Weet je, dat heb ik ook tegen die agent gezegd, weet je, ik vind een minpunt van jouw kant. Want eh, iemand als jou als politie moet meer ervaring hebben hoe breng je een boodschap binnen. Dat wordt als vertrouwen, snap je maar als je die soort vragen naar binnen brengen dan scout je iedereen hiervoor eh, ja, die spul moet hier liggen.’ (Pr15)

Doordat de instanties hun beloftes niet nakomen en uitgaan van een stereotiep beeld van Caribische Nederlanders wordt het vertrouwen tussen blanke en Caribische Nederlanders geschaad. We zagen al eerder dat dit er soms toe leidt dat iemand zonder inkomsten komt te zitten en maar moet zien hoe hij aan eten en een dak boven zijn hoofd komt. Ook in de documentaire Bloods wordt een beeld geschetst van hulpverleners die onbereikbaar zijn als je ze nodig hebt. De Bloods lossen dit op door elkaar te helpen en door hun eigen oplossingen te zoeken. Zoals eerder beschreven biedt een van hen, Demo, hulp die de professionele hulpverleners laten liggen. Zo nodig redden ze zich illegaal. Als ze geen uitkering krijgen zorgen ze zelf voor inkomsten, door te dealen of door overvallen te plegen. Soms werkt de hulpverlening averechts. Bijvoorbeeld bij Demo, die zich inzet om een ‘normaal’ leven te leiden. Hij heeft verplichte contacten met de reclassering, maar

volgens hem heeft hij daar niets aan. Als het missen van afspraken ertoe lijkt te leiden dat hij zijn voorwaardelijke gevangenisstraf uit moet zitten, is hij zeer verontwaardigd dat hij na een jaar waarin hij zich keurig gedragen heeft, toch weer de gevangenis in kan gaan. Hij heeft de neiging om dan maar weer iets strafbaars te gaan doen, zodat hij tenminste 'niet voor niets' zit. Het beeld van onbetrouwbare hulpverleners wordt hier gebruikt als argument om binnen de eigen groep oplossingen te zoeken.

6.1.3 Professionals en instituties inzetten om eigen doelen te bereiken

Verschillende geïnterviewden geven aan dat ze hulpverleners en instellingen gebruiken om hun eigen doelen te bereiken. Als ze bang zijn dat ze zo kwaad worden dat dit nadelige effecten kan hebben voor hun eigen toekomst, vragen ze een hulpverlener die ze vertrouwen om mee te gaan. Soms gebruiken ze ook de gevangenis als een welkome plek om tot rust te komen

De geïnterviewde die vertelde dat hij gediscrimineerd werd door de klantmanager van de sociale dienst, vroeg zijn maatschappelijk werker, een vriend of zijn advocaat om mee te gaan naar de gesprekken. Op die manier voorkwam hij dat hij zo boos werd dat hij zichzelf niet meer in de hand kon houden.

Interviewer: *'En hoe reageerde die vrouw toen?'*

Voormalig 'Top 50': *'Ja, die zei als je nu niet weggaat dan moet ik de politie bellen. Ik zei, ja je belt maar! Het boeit me niet. Dus ja, ik heb toen verder daarna ook geen uitkering meer aangevraagd, toen heb ik ongeveer nog wel een half jaartje zeker zo wel op straat geleefd. Slapen bij die, slapen bij die, daar dit doen, daar wat doen om maar rond te komen, ja, eten te krijgen, dat soort dingen, is wel hard leven.'* (Top50.6)

In zijn thuisloze periode logeert hij bij vrienden. Hij slaapt lang uit, doet wat klusjes voor deze vrienden en verder probeert hij zijn zorgen weg te drinken en te roken. Af en toe denkt hij er ook over om voor de trein te springen. Hij ziet niets in hulpverlening. De situatie verandert doordat zijn moeder meegaat naar de sociale dienst en de klantmanager vertelt dat de manier waarop ze met haar zoon omgaat absoluut niet kan. De klantmanager begint te stotteren en opeens wordt er van alles geregeld: er komt een andere klantmanager, hij krijgt een uitkering en er wordt een traject naar vrijwilligerswerk opgezet. Nu probeert hij andere jongeren aan te sporen iets goeds te doen.

Door sommige mannen uit de 'Top 50' wordt de gevangenis gebruikt als een rustpunt in hun turbulente bestaan.

Voormalig 'Top 50': *'Hebben we eten, en kerst...naja, en een paar mensen daar, praten, lol hebben daar...'* (Top50.8)

Hulpverlener: *'Je mag koken voor elkaar. 'Hé? Zal ik voor je koken vanavond?'* (Pr14)

Voormalig 'Top 50': *'Als kamperen, een beetje kamperen, gaan ze dan.'* (Top50.8)

Hulpverlener: *'Dus: het is helemaal geen straf om vast te zitten. Het is juist een rustmoment. Er is rust in je leven, je wordt niet meer achtervolgd, er is geen stress...'* (Pr14)

Interviewer: *'Je hoeft niet de hele tijd te denken: 'hoe krijg ik vanavond weer brood?'. '*

Hulpverlener: *'Je hebt geen ruzie met die vrouwen om je heen. Vrouwen achtervolgen jou niet en zitten je...'* (Geïnterviewde voorheen 'Top 50': *'Op te fokken'*) *'op te fokken, als het ware te mishandelen...goh, daar hebben we ook nog wel een heel verhaal over hè? Over mishandelen.'* (Geïnterviewde voorheen 'Top 50': *'Ja'*) *'Mannen die vrouwen klappen geven.'* (Pr14)

Voormalig 'Top 50': *'Ja, de meeste jongens die vast gaan zitten, je ziet wanneer ze vrij gaan komen ze vol bol, dik ding, beetje gespierd, en een paar maanden zie je ze weer, skinny skin, veel geblowd, al die spier is vet, al die dingen zijn weg.'* (Top50.8)

Hulpverlener: *'Ik zei, X, jongen, leuk dat je weer terug bent man! Dat je er weer bij bent! 'Aah jongen, ik ben 5 kilo aangekomen, ahyah...''* (Pr14)

Voormalig 'Top 50': *'En dan wanneer ze vrijkomen, die 5 kilo gaat gauw eraf hoor. Slecht eten, blowen, drinken, veel feesten, slecht slapen, tot midden in de nacht feesten, dan zien ze er na een paar dagen helemaal dun zo....'* (Top50.8)

Een gevangenisverblijf roept volgens een van de geïnterviewden ook op dat de gevangenen passief worden en zich laten verzorgen.

Voormalig 'Top 50': *'Ik heb ook kameraden die, bijvoorbeeld wanneer ze vast gaan zitten, geestelijk, ze raken in een...ze worden weer net als een kind. Een kind die bijvoorbeeld zijn moeder en zijn vader altijd nodig heeft, want kijk: wanneer die in die gevangenis vast zit, hoeft ie zich niet druk te maken over huur betalen, water betalen, niks. Alleen maar moet ie misschien een paar boodschapjes kopen, kleren en alles worden gewassen, en eten wordt gebracht. (Hulpverlener (Pr14): *'Bed wordt schoongemaakt'*). Bed wordt schoongemaakt of ja, meestal moet je het zelf een klein beetje doen...dus dat is kinderopvang. En ze blijven als een kind in hun hoofd...en wanneer ze vrijkomen, ja, in hun hoofd zijn ze nog steeds dat kleine kind. Dan wordt het voor hen steeds moeilijker, want: 'ja, nu ben ik buiten, ik moet rekening houden, ik moet huur gaan betalen, hoe ga ik eten? Ik kan niet koken, ik kan niet dit...' Ze gaan misschien wat doen, dan zitten ze weer vast.'* (Top50.8)

Daarnaast kan de gevangenis een nuttig netwerk opleveren om criminele activiteiten voort te zetten.

Partner voormalig 'Top 50': *'Want daar komen ze juist mensen tegen waar ze nog meer zaken mee kunnen doen. Dat is altijd zo. En dat is ook, daarom heb ik ook zoiets van, weet je, je zet eh allemaal criminelen bij elkaar en het is allemaal nummers uitwisselen met elkaar hè, ik doe dit, dit als business, ik doe dat als business, als je wat nodig hebt, bel me, kan ik je ergens mee helpen, bel me. Zo gaat dat.'* (Par1)

Voormalig 'Top 50': *'...je weet dat je thuissituatie achteruit zal gaan, dus je raakt meer in schulden, meer in de problemen, dus dan ga je automatisch denken van, als je vrijkomt: Hoe ga ik die problemen nou oplossen? En dan kom je misschien in de gevangenis mensen tegen die daarbuiten misschien wel geld hebben, en of je ook wel een klusje wilt doen en*

dergelijke, en dan ga je op hopen, zo van: 'als ik vrij kom dan kan ik dat gaan doen om geld te hebben en alles op te ruimen'. En meestal gaat het mis.' (Top50.8)

6.1.4 Het tactische gebruik van de ruimte

Ook de fysieke ruimte wordt tactisch gebruikt. Het plein en de straten in Beijum-Oost zijn ontworpen als ontmoetingsplekken voor bewoners. De 'Top 50' gebruikt deze ruimte inderdaad om elkaar te ontmoeten, maar op een andere manier dan de planners voor ogen stond. Aan de Bedumerweg gebruiken ze de stoep als ontmoetingsplek, omdat –naar hun zeggen - de woningen zo klein zijn dat ze wel naar buiten moeten *'om frisse lucht te krijgen en om gezellig met z'n allen te zijn.'* (Top50.2). Diverse geïnterviewden geven aan dat ze het vanzelfsprekend en gezellig vinden om samen buiten te zijn. Omdat ze daar echter in groepjes langdurig aanwezig zijn, hard praten in het Papiaments en aan hun auto's sleutelen, met harde muziek, wordt de ruimte door andere omwonenden vaak niet meer ervaren als een plezierige ontmoetingsplek. Het plein en de smalle onoverzichtelijke straten en paden, die bedoeld zijn om een rustige landelijke uitstraling te bewerkstelligen, maken het ook mogelijk om ongezien in drugs te handelen. Er komen klachten over overlast. Politie en straathoekwerkers zetten vervolgens interventies in om de 'Top 50' weg te krijgen. Soms worden daarom ook andere plekken gezocht, waar minder omwonenden zijn en waar dus minder kans op meningsverschillen bestaat. Zo vertelt een geïnterviewde dat een schoolplein in gebruik wordt genomen als ontmoetingsplek, waar ze hun eigen gang kunnen gaan:

'Nee geen burens, was wel burens maar op de school is hele grote'... 'daarachter daar was pleintje gingen daar hangen. Als regel wordt niks dus we blijven daar. Is wel ver van huis, een beetje ver van huis. Daar kunnen we lawaai maken met scooter daarop komen. Muziek daar komen dus eh, wij hebben, burens hadden geen last van ons.' (Top50.7)

Dit schoolplein is door instanties (strategisch) ontworpen als een speelruimte voor schoolkinderen. Maar het is, buiten de schooltijden, ook heel geschikt om (tactisch) hergebruikt te worden door een 'Top 50' groepje. Een andere geïnterviewde vertelt hoe hij tijdens zijn eerste jaar in Nederland op school in aanraking komt met drugs. In de kelder van het gebouw, dat bedoeld is voor lessen in machinebankwerken, worden die volop gebruikt:

'...maar beneden wanneer we lessen beneden hadden voor de machinebankwerk en zo, daar had je leerlingen die na een week ze gingen al gebruiken. Dus ik leer ze kennen op school, waren Surinaamse jongens en die zaten al toen die tijd al met hun heroïne gebruik, zo die manier was ik heel snel was het wel heel snel bekend voor mij.' (Top50.4)

Daarnaast zijn er ook ruimtes die door instanties specifiek worden aangewezen als ontmoetingsplek voor onder meer de 'Top 50': de sleutelwerkplaats en Ambiente. Deze ruimtes zijn eveneens zo gekozen dat er geen directe omwonenden zijn. Nadat er veel commotie in de wijk was geweest over de plek van een Antilliaanse soos (Fehrmann, 2011), kwam die in het Trefcentrum, waar ook veel andere activiteiten zijn. Ambiente heeft een eigen ingang, zodat de bezoekers gescheiden zijn van de bezoekers van overige activiteiten. In deze ruimtes kunnen de gebruikers in grote mate zelf bepalen wat ze doen.

Er is echter altijd nog wel een vorm van controle door politie, die af en toe langs komt, en door straathoekwerkers en coördinatoren die door de Gemeente aangesteld zijn.

Opening van Ambiente, 21-11-2005. Bron: <http://beijumnieuws.blogspot.nl/search?q=mjd>

De verbouwing van Ambiente is deels gefinancierd uit een subsidie, die door het Ministerie van Economische Zaken in 2005 (Russchen, 2005) beschikbaar is gesteld voor 'urgente winkelgebieden' waar sprake is van diefstal, geweldsmisdrijven en vernielingen door hangjongeren. Het is ook steeds weer onzeker hoe lang een dergelijke plek kan blijven bestaan. De sleutelwerkplaats werd plotseling gesloten en ook de subsidie voor Ambiente is onzeker.

Coördinator: *'In de stad hadden ze een project ook. Weet je, Bringamosa, zoiets, was heel vroeger, weet je dat is net als een soos, zo en eh in het weekend kan ze allemaal daar, ze gaan toneel spelen, ze gaan daar en ze gaan alles doen daar weet je, eten wordt verkocht, was een gezellig clubje. Maar ineens weg'...' Ja dat eh, ik denk er was geen geld meer of eh, want zo gaat het, weet je dat begint maar later gaat die weg. Want eh geen geld meer, net als sleutelproject ook, was eentje moeilijk project en de Antilliaanse houden van sleutelen, maar één keer weg weet je.'* (Pr14)

6.1.5 Hoe de 'Top 50' zich verhoudt tot de normaliserende machtspraktijken

Samenvattend kan gesteld worden dat de 'Top 50' en de mensen die daar nauw bij betrokken zijn verschillende perspectieven hebben op de professionals die met hen werken. Dit leidt ook tot verschillende praktijken:

- Een deel van de 'Top 50' vindt een hulpverlener die betrouwbaar wordt gevonden en gaat met hulpvragen naar deze persoon toe. Met de hulp van deze professional

gaan mensen dan (vrijwilligers)werk zoeken, schulden aflossen en soms bespreken ze ook relationele problemen. Vaak heeft men weinig vertrouwen in de instelling, maar wel veel vertrouwen in een specifieke persoon.

- Soms vindt een geïnterviewde een hulpverleningsinstelling die zich inspant om hem op te zoeken buiten de spreekkamer van de professional. Terwille zoekt hen op in een snackbar of haalt iemand op uit de gevangenis. De straathoekwerkers gaan naar de plaatsen waar ze elkaar op straat ontmoeten of naar de Ambiente. Zowel bij Terwille als bij de straathoekwerkers zijn er geen scherpe grenzen tussen werk en privé. Een geïnterviewde, die in een Time-Out centrum van Terwille verbleef, kreeg een djembé van de kerkgemeenschap en werd uitgenodigd om hierop te spelen tijdens de diensten. Ook de persoonlijke kaartjes van mensen uit de kerk waren voor hem van grote betekenis. Dit stimuleerde hem om zijn leven van zwerven en drugsgebruik achter zich te laten. Ook anderen geven aan dat de gemeenschap die ze in de kerk vinden en de kerkelijke regels hen op 'het rechte pad' brengen.
- Veel geïnterviewden van de 'Top 50' vertellen dat ze hulp krijgen van familie en vrienden. Meestal maken ze geen gebruik van de opvangplekken voor daklozen, maar ze zoeken vrienden en familie die onderdak willen bieden, soms in ruil voor klusjes. Ze voelen zich ook vaak verantwoordelijk voor andere Caribische Nederlanders die dakloos zijn, drugs gebruiken en/of zich crimineel gedragen en proberen hen te helpen.
- Veel geïnterviewden vertellen dat ze slechte ervaringen hebben met hulpverleners. Ze zorgen dat ze onvindbaar zijn. Bij de 'Bloods' in Rotterdam zien we ook dat hun marginale positie gebruikt wordt als legitimatie om op een illegale manier aan geld te komen.
- Hulpverleners worden gebruikt om te voorkomen dat een persoon zo boos wordt dat hij geweld gaat gebruiken.
- De gevangenis wordt gebruikt om tot rust te komen, maar ook om contacten op te doen om na de detentie weer op illegale wijze geld te verdienen
- Veel mensen van de 'Top 50' gaan hun eigen gang. Ze vermijden de professionals en zorgen dat ze zo veel mogelijk onzichtbaar blijven. Ze helpen elkaar als dat nodig is en verdienen soms goed met het smokkelen van en handelen in drugs.

6.2 Foucault over tegenmacht

Foucault (1975) beschrijft hoe het bepalen van een grens tussen normaal en abnormaal ertoe leidt dat er zones ontstaan die worden bevolkt door uitgestotenen, door wie of wat als een bedreiging van de gemeenschap wordt gezien. Door – bij Foucault- de waanzin of de criminaliteit of in dit geval door de migranten van de 'Top 50'. Deze zones blijven echter deel uitmaken van het sociale netwerk. Ze maken duidelijk wat verboden is binnen de heersende orde. Het onderscheiden van 'gewone' mensen van de 'Top 50' heeft zowel een in- als een uitsluitende werking. Groepen die buiten het normale patroon vallen blijven 'spoken aan de grenzen' (Butler, 1993) en die grenzen, wie en wat er buiten de heersende orde gesloten wordt, worden constitutief voor de gemeenschap. Foucault

(1975 en 1989a) laat ook zien hoe het afwijkende genormaliseerd wordt. In hoofdstuk 5 is duidelijk gemaakt welke normaliserende praktijken er op gericht zijn om de 'Top 50' in te lijven. Deels gaat de 'Top 50' hierin mee. Ze streven sociaal bestaansrecht na. Ze 'willen erbij horen'. Maar voor een ander deel zoeken ze diverse manieren om buiten de greep van de heersende orde te blijven. Zij zoeken naar een manier om een zekere mate van 'agency'- de ruimte voor een individu om vorm te geven aan zijn eigen leven- te combineren met de veronderstelling dat identiteiten gevormd worden door het dominante discours. Ook Foucault schrijft enerzijds over de manier waarop subjecten gevormd worden door 'het systeem', door instituties, wetenschap en het discours (Foucault, 1989a) en anderzijds over de manier waarop de mens zijn eigen leven vorm kan geven (1994).

In het vorige hoofdstuk is beschreven hoe het werk van Foucault aanknopingspunten biedt om het handelen van de professionals ten opzichte van de 'Top 50' te beschrijven als normaliserende macht. In dit hoofdstuk hebben we echter gezien dat er weliswaar een deel van de 'Top 50' is, dat zich laat normaliseren, maar dat er ook vaak sprake is van tegenmacht. De vraag is nu in hoeverre Foucault ook handvatten biedt om tegenmacht te begrijpen.

Als Foucault schrijft over macht, maakt verzet of tegenmacht hier altijd inherent deel van uit. Macht disciplineert gekte, verlangens en irrationaliteit, maar het verbod en het verlangen blijven in een circulaire relatie op elkaar betrokken (Žižek, 1999). Ze veronderstellen en genereren elkaar. In normaliserende machtsprocessen wordt nauwgezet beschreven wat verboden is, maar hiermee blijft het juist ook aanwezig. Een goed voorbeeld hiervan is te vinden in een oud Roemeens houten kerkje in het dorpje Almas Saliste (Sicoe and Jianu, 2008)³⁶ dat ik in 2010 als toerist bezocht. Achter een gordijn bevindt zich een schildering van de grote zonden. Volgens de beheerder van dat kerkje zijn deze schilderingen hoogstwaarschijnlijk gemaakt om de gelovigen aan te zetten tot een vroom leven. De afbeeldingen van mensen die de liefde bedreven of die op zondagochtend uitsliepen, in plaats van de kerk te bezoeken, wekten echter zoveel lust op, dat men besloot om ze achter een gordijn te verbergen. In Foucaults archeologie is het weten steeds gekoppeld aan de uitsluiting van 'het andere': de waanzin, de dood of de misdaad. Dat betekent echter ook dat dit andere steeds aan de grenzen van het weten aanwezig blijft. Deze spanning is een uitgangspunt van Foucaults denken. Het blijft echter de vraag hoe verzet tegen het dominante systeem eruit kan zien. Dat is bij Foucault niet gekoppeld aan individuele verzetshandelingen van bijvoorbeeld misdadigers of waanzinnigen. In *Geschiedenis van de waanzin* en *Discipline, toezicht en straf* ontkent

³⁶ De kerk "Sfintii Arhangheli Mihail si Gavril" (De heilige aartsengels Michaël en Gabriël) van het dorp Almas Saliste, gemeente Zam. Zie: Sicoe, I. en N.Jianu (2008)

Foucault de vrijheid van het subject. De mens is onderdeel van een alomtegenwoordig en onontkoombaar systeem (Karskens, 2012). Hij wordt niet alleen onderdrukt, maar is zelf ook het product van disciplinaire macht.

'De mens die ons beschreven wordt en die men zo graag wil bevrijden is zelf al het resultaat van een onderwerping die veel dieper reikt dan hijzelf. De 'ziel' die in hem huist en hem het leven schenkt, is zelf een deel van de greep die de macht op het lichaam heeft.' (Foucault, 2010. P. 46)

In *Geschiedenis van de waanzin* is Foucault hierin nog ambivalent. Waanzin is hier enerzijds een product van de discoursen over waanzin, maar anderzijds pleit hij ervoor dat de waanzin 'bevrijd' wordt en dat zij voor zichzelf mag spreken, bijvoorbeeld in het werk van Nietzsche en van Gogh. In *Discipline, toezicht en straf* verdwijnt deze dubbelzinnigheid. Verzet lijkt hier zinloos en onmogelijk. Als er al een mogelijkheid tot verzet zou zijn, ontbreekt hiervoor de legitimatie (Habermas, 1985).

'...the standard Habermasian argument against Foucault and 'post-structuralists' in general is that since they deny any normative standard exempt from the contingent historical context, they are unable to ground resistance to the existing power edifice. The Foucauldian counter-argument is that the 'repressive' disciplinary mechanisms themselves open up the space for resistance, in so far as they generate a surplus in their object.' (Žižek, 1999, p.254)

Foucault brengt tegen deze Habermassiaanse kritiek in, dat hij geen allesomvattend systeem van de macht heeft beschreven, maar een grote diversiteit aan lokale machtsmechanismen laat zien. Daarbij geeft hij geen theorie van de macht, maar instrumenten om macht te analyseren (Karskens, 2012). Bovendien stelt Foucault niet dat iedereen volkomen gedisciplineerd is. Machtsverhoudingen zijn volgens hem strikt relationeel. In de periode waarin hij *Discipline, toezicht en straf* schrijft, vergelijkt hij macht met oorlog: "Politiek is de voortzetting van de oorlog met andere middelen." (Foucault, 1976). Later komt hij hierop terug, maar hij blijft macht zien als een krachtmeting (Karskens, 2012). In zijn latere werk (Foucault, 1994, p.693) verzet Foucault zich tegen critici die stellen dat hij in zijn historische studies een determinisme beschrijft waaraan niet valt te ontsnappen. Hij wilde juist laten zien dat de gevangenis, als belangrijkste methode van straffen, slechts in een bepaalde historische situatie dominant is geworden en dat men zich dus andere strafsystemen kan voorstellen. Foucault heeft geprobeerd praktijken te analyseren en de immanente logica van die praktijken. De praktijken van waaruit individuen zich in vrijheid vormen als subjecten, of juist weigeren zich op de voorgestelde wijze te vormen.

Ook in de 'Top 50' casus zien we een bepaalde aanpak van 'onaangepast' gedrag, vanuit de overheid en diverse instellingen. Daarbij lijkt het alsof er een hermetische structuur is, van waaruit een relatief kleine groep onaangepaste burgers door een geraffineerd samenspel van machtsmechanismen, gedwongen wordt om zich te voegen. In de voorgaande paragrafen is echter duidelijk geworden dat er veel verschillende vormen van tegenmacht zijn, die zichtbaar worden in de relaties binnen het 'Top 50' netwerk.

Macht is bij Foucault altijd dynamisch. Er zijn altijd alternatieven voor het dominante discours in een gegeven periode, die kunnen leiden tot veranderingen. Aan Nietzsche ontleent hij de genealogische methode, waarmee hij laat zien hoe het moderne denken binnen een specifieke historische context tot stand is gekomen. Daarmee verliest dit denken haar vanzelfsprekendheid. De ordeningen die hiermee worden aangebracht zijn toevallig. Ze hadden ook anders kunnen zijn. Er is niet één werkelijkheid achter de verschijnselen, maar alleen een krachterspel tussen verschillende discourses. Dit inzicht leidt op zichzelf al tot een kritische houding ten opzichte van kennis en de machtsstrategieën die daarop gebaseerd zijn. Bovendien verhoudt het individu zich op een bepaalde manier tot de machtsstrategieën. Hij kan daarin meegaan maar hij kan dat ook weigeren. Zo ontstaan op een strategisch speelveld machtsverhoudingen tussen verschillende polen. Tegenover de machtsstrategieën staan de alomtegenwoordige verzetspunten, die functioneren als een doelwit, tegenstander of steunpunt. Er is dus geen sprake van een 'Grote Weigering', maar van een veelheid van verzetsvormen, die onder meer het karakter kunnen hebben van ideologische manipulatie, rationele argumentatie, economische exploitatie of moreel advies (Lemke, 2002). Verzet kan niet alleen maar het tegendeel zijn van macht. Om weerstand te bieden moet verzet net zo flexibel, veelvormig en inventief zijn als de macht waar het zich tegen verzet. Foucault kiest hiervoor de begrippen 'conduite' en 'contre-conduite'. 'Conduite' betekent ten eerste de activiteit om anderen, met meer of minder dwang, te (bege)leiden, ten tweede de manier waarop men zijn eigen gedrag stuurt en ten derde de manier waarop iemand zich gedraagt onder invloed van de druk die anderen uitoefenen. 'Conduite' of macht, structureert het veld van mogelijke acties voor een actor. 'Contre-conduite' verandert dit veld.

'Power should not be understood as an oppressive system bearing down on individuals from above, smiting them with prohibitions of this or that. Power is a set of relations. What does it mean to exercise power? It does not mean picking up this tape recorder and throwing it on the ground... I would not be exercising power if I did that. However, if I take this tape recorder and throw it on the ground in order to make you mad, or so that you can't repeat what I've said, or to put pressure on you so that you'll behave in such and such a way, or to intimidate you. Well, what I've done is shaping your behaviour through certain means, that is power... I'm not forcing you at all and I'm leaving you completely free... [Power] takes place when there is a relation between two free subjects, and this relation is unbalanced, so that one can act upon the other, and the other is acted upon, or allows himself to be acted upon. Therefore, power is not always repressive. It can take a certain number of forms. And it is possible to have relations of power that are open.' (Foucault; in Bess, 1980).

Foucault biedt dus verschillende opties om uit het normaliseringsproces te stappen en een buitenpositie in te nemen. In de eerste plaats de individuele weg van de mens die reflecteert, zichzelf scheidt en van zijn leven een kunstwerk maakt. De eerste aanzet hiertoe geeft hij aan het eind van *Geschiedenis van de waanzin*, waar kunst een uitweg biedt uit disciplineren. In *Geschiedenis van de seksualiteit* gaat hij verder in deze richting. Het thema van Foucault verschuift hier van machtsstrategieën en de daaraan verbonden kennis, naar de relatie van het individu met zichzelf. In de tweede plaats is de genealogische methode op zichzelf al een manier om te laten zien hoe toevallig

maatschappelijke ordeningen zijn. In de derde plaats verwijst Foucault naar meer maatschappelijke vormen van verzet tegen de dominante orde. In *The subject and power* (in Foucault, 2002) schrijft Foucault ook over meer maatschappelijke vormen van verzet. Hij wil de macht onderzoeken door het antagonisme van strategieën te analyseren en daarbij verschillende vormen van verzet beschrijven. Hier maakt hij een begin mee door de gemeenschappelijke kenmerken van een aantal oppositionele bewegingen te beschrijven. Daarbij verwijst hij onder meer naar het verzet tegen de macht van de overheid over de manier waarop mensen leven, de macht van de psychiatrie over psychiatrische patiënten, de macht van de geneeskunde over de bevolking, de macht van mannen over vrouwen en de macht van ouders over kinderen. Als overeenkomsten tussen deze vormen van verzet ziet hij:

- Ze zijn niet beperkt tot één land. Ze zijn 'transversaal'.
- Ze richten zich op machtseffecten als zodanig.
- De strijd is direct: ze is gericht op de macht die het dichtst bij de mensen staat en ze verwacht geen directe oplossing. Foucault noemt dit 'anarchistische vormen van strijd'.
- Ze zetten vraagtekens bij de status van het individu. Ze verzetten zich tegen de 'dominantie van de individualisering'.
- Ze bestrijden de verborgen machtseffecten, die verbonden zijn met kennis en kunde.
- Ze draaien om de vraag 'Wie zijn wij?'

(Foucault, 2002, p.329-330)

Als we dit betrekken op een groep als de 'Top 50', zien we dat er bij hen geen sprake is van een bewuste reflectie op de machtsverhoudingen en dat er evenmin een helder programma ligt om hiertegen in verzet te komen. Toch weigert een deel van deze groep, ondanks de krachten die op hen uitgeoefend worden om zich aan te passen aan de dominante waarden en normen, om hierin mee te gaan. Het is de vraag of we dit verzet kunnen noemen, omdat dit begrip toch een meer bewust geplande tegenbeweging suggereert. We kunnen hier beter spreken over weerstand tegen aanpassing. Ook bij verschillende, door Foucault genoemde, oppositionele bewegingen zien we dat er allerlei vormen worden gevonden om zich te onttrekken aan normalisering, zonder een uitgewerkt plan. Dit geldt bijvoorbeeld voor psychiatrische patiënten en voor kinderen. Soms zijn er woordvoerders die namens dergelijke groepen een kritisch geluid laten horen. Zo is over de situatie van de 'Top 50' door de OCaN (2007), een denktank van Caraïbische Nederlanders, een visie ontwikkeld, die een aanzet geeft voor een alternatieve benadering van problemen. Daarnaast zien we weerstand tegen aanpassing vooral terug in het gedrag van de 'Top 50'. Om de interactie tussen machtsstrategieën en deze diffuse vormen van weerstand in kaart te brengen hebben we niet genoeg aan het werk van Foucault.

6.3 De Certeau: Het woord nemen

De verhalen van de 'Top 50' verschillen van de beleidsstukken en methodiekboeken. Ze verhouden zich op verschillende manieren tot de kaders die strategisch zijn neergezet. De Certeau geeft een uitwerking van de spanning tussen de strategieën, de gouvernementele macht, zoals door Foucault (2002) beschreven, en de tactieken, de diverse praktijken die mensen in hun dagelijks leven creëren om hier mee om te gaan. Door de 'sterken', die machtsstrategieën inzetten, te plaatsen tegenover de 'machtelozen', die daar op ingenieuze wijze hun eigen draai aan geven, geeft hij ook een politieke dimensie aan zijn betoog. Hij geeft echter direct aan dat er geen strakke scheidslijn te trekken is tussen twee groepen, die tegenover elkaar staan. In plaats van een dichotomie wil hij een diversiteit van specifieke praktijken beschrijven. Door de 'Top 50' het woord te geven, kunnen we iets leren over deze praktijken. Met De Certeaus onderscheid tussen strategieën en tactieken kan een verschil gemaakt worden tussen enerzijds het speelveld zoals dat door de normaliserende machtspraktijken vanuit instituties bepaald wordt en anderzijds de manier waarop de gebruikers zich in dit speelveld bewegen. Zoals in het vorige hoofdstuk besproken is, bepalen strategieën de kaders die de samenleving bij elkaar houden. Zij opereren binnen een eigen speelveld, waar zij de spelregels vormen. De Certeau benoemt de politieke, economische en wetenschappelijke domeinen. Maar ook vanuit het welzijnswerk en de politie wordt strategisch opgetreden. Vaak worden deze strategieën vanzelfsprekend geaccepteerd. Dan is de disciplinerend geslaagd.

Het werk van De Certeau is sterk beïnvloed door een andere situatie waarin mensen het woord namen, namelijk de gebeurtenissen in Parijs in mei '68. Hij interpreteert deze gebeurtenissen als een "prise de parole", als een symbolische revolutie, waarin studenten en andere jongeren "het woord nemen". Daarbij ging het niet alleen om democratisering, een politiek doel, maar ook om de wens om op een andere manier te leven, om ruimte voor culturele diversiteit (Boomkens, 2011).

'Dominante maatschappelijke groepen en de dragende politieke instituties in een samenleving zullen er steeds naar streven samenleving en cultuur zo veel mogelijk te homogeniseren in een streven naar sociale cohesie en culturele identiteit. 'Momenten' als mei '68 maken echter duidelijk dat die cohesie en homogeniteit nooit totaal zijn. Ook onder 'normale' omstandigheden zouden we dan in staat moeten zijn tekenen aan te wijzen van die incomplete homogenisering van de cultuur, tekenen van heterogeniteit, afwijking en soms zelfs van verzet.' (Boomkens, 2011. P. 174)

Ook al zijn er grote verschillen tussen het 'Prise de parole' van de studenten in Parijs in mei '68 of die in Amsterdam in mei '69 enerzijds en de verhalen van de 'Top 50' anderzijds, toch laten ze allebei zien dat de cultuur niet homogeen is. Zowel de studenten als de 'Top 50' laten zich niet reduceren tot pionnen op het speelveld waarop zij zich bevinden. Ze worden niet volledig bepaald door de normaliserende strategieën. Soms gaan ze hierin mee, soms onttrekken ze zich eraan en soms zetten ze die naar hun hand. De weigering van de 'Top 50' om zich in het keurslijf van het 'normale' te laten persen, wordt doorgaans niet gelabeld als een vorm van politiek verzet. De 'Top 50' wordt in de media en in beleidsstukken vooral beschreven als bedreiging of als slachtoffer. In haar

onderzoek naar stedelijk geweld door allochtone jongeren in de probleemwijken van Utrecht en Parijs, betoogt Kaulingfreks (2009 en 2013) echter dat hun weigering om zich aan te passen aan de maatschappelijke orde, ook gezien kan worden als een vorm van sociaal engagement. Als een manier om te laten merken dat ze de maatschappij ervaren als onrechtvaardig.

De Certeau (1988) verlegt in *The practice of everyday life* zijn aandacht van het politiek getinte verzet, naar de vraag hoe heterogeniteit terug te vinden is in de alledaagse cultuur. Daarbij gebruikt hij de taal als theoretisch model. In een taal zijn vocabulaire en syntaxis gegeven. In een spraakhandeling maakt de spreker zich, binnen dit linguïstische systeem, de taal eigen en gebruikt die om in het hier en nu een relatie te leggen met een gesprekspartner, binnen een netwerk van plaatsen en relaties. De invloed van de gebruikers kan hierbij ook nog verder gaan. Naast en binnen de officiële taal ontstaan verschillende jargons en talen van subculturen, zoals straattaal. Bovendien worden nieuwe woorden in de officiële taal opgenomen en raken andere woorden in de vergetelheid. De Certeau vergelijkt de gebruiker van taal met de huurder van een appartement: het appartement is het eigendom van iemand anders, maar de huurder maakt er gebruik van en maakt het bewoonbaar door er zijn eigen meubels in te zetten en er zijn eigen herinneringen aan te verbinden. In de praktijk van het dagelijks leven is er bij De Certeau steeds sprake van een relatie tussen een regelsysteem, dat vanuit instituties wordt gecreëerd, en improvisatieruimte, waar gebruikers hun eigen speelruimte creëren. Die speelruimte staat niet los van een context, van een gemeenschappelijke structuur. Dit kan verduidelijkt worden aan de hand van Searle (1969). Hij beschrijft hoe bepaalde handelingen alleen beschreven kunnen worden onder impliciete verwijzing naar een constituerend regelsysteem. Dit doet hij aan de hand van de uitspraak 'Ze spelen voetbal.' Deze uitspraak kan men alleen doen als er een voetbalspel bestaat, met bepaalde spelregels. Als die regels er niet zijn kunnen twee groepen van elf mensen precies dezelfde handelingen uitvoeren, maar dan kunnen we dat geen voetbalwedstrijd noemen. Als een politieagent tegen een groepje 'Top 50' mannen zegt: "Gaan jullie even ergens anders staan" heeft dit alleen effect omdat alle betrokkenen weten dat er een samenscholingsverbod is en dat de agent de macht heeft om burgers te bekeuren of aan te houden. De opdracht past binnen de spelregels die er voor de relatie tussen agenten en 'Top 50' gelden, binnen deze context. Als een andere professional, zoals de maatschappelijk werker, dezelfde zin zou uitspreken, was het nog maar de vraag of de mannen direct zouden vertrekken. Als een van de omwonenden dit zou zeggen, werd het nog twijfelachtiger wat het effect zou zijn. De spelregels zijn hier dat een agent de bevoegdheid heeft om mensen aan te houden of te bekeuren. Ook als hij dit niet doet, als hij bij wijze van spreken zijn kaarten achter de hand houdt, weten alle betrokkenen wat er kan gebeuren als de opdracht van de agent niet uitgevoerd wordt. De andere professionals en de omwonenden hebben een andere rol, waarin zij niet over dezelfde middelen beschikken. Daarom wordt er minder goed naar hen geluisterd. De agent geeft zijn opdracht dus binnen een regelsysteem, waarin zijn opdracht een specifieke betekenis krijgt. Zijn rol is vastgelegd, maar de agent heeft verschillende opties om hier een invulling aan te geven: hij kan ervoor kiezen om het groepje te negeren, hij kan op verschillende manieren verwijzen naar de regel of hij kan direct optreden door bekeuringen uit te

schrijven. Evenals in een toneelstuk zijn hierbij de interactie met de andere betrokkenen en de inrichting van de omgeving van belang. Zijn reactie wordt medebepaald door de perceptie en het gedrag van de 'Top 50'. In deze - in een interview besproken- situatie had de uitspraak van de agent het beoogde effect: de mannen gingen naar binnen. Als ze al eerder waren weggelopen of als ze hadden geweigerd om te vertrekken, was de situatie anders verlopen. Ook de fysieke omgeving speelt hier een rol. Deze interactie vindt plaats op een winkelplein, waar de 'Top 50' vaak aanwezig is. Het plein is ooit ontworpen als een ontmoetingsplek. Het winkelende publiek heeft echter aangegeven dat men het plein als onveilig ervaart, als daar een groepje Antilliaanse mannen staat. De betekenis van het plein voor gebruikers vanuit de 'Top 50' botst met de betekenis voor de gebruikers die daar boodschappen komen doen. De politieagent probeert hierin te bemiddelen. Binnen de omgeving en de regels die daar gelden, kunnen zich dus een aantal verschillende ketens van gebeurtenissen ontrollen, afhankelijk van de manier waarop betrokkenen hun rol invullen.

Bij de 'Top 50' hebben we gezien dat zij op diverse manieren het strategische speelveld gebruiken om hun eigen doelen te bereiken. Niet alleen de 'Top 50', maar ook de professionals in het 'Top 50' netwerk, werken niet zonder meer binnen de vastgestelde strategische kaders. De professionals vormen in het 'Top 50' netwerk de verbindende schakel tussen de 'Top 50' mannen enerzijds en beleid en methodiek anderzijds. Binnen dit netwerk kunnen ze, in termen van Latour, fungeren als mediator: ze geven niet zonder meer boodschappen door maar transformeren die. Hun praktijken zijn daardoor niet voorspelbaar. We zouden ook kunnen zeggen dat zij improviseren. Ze baseren hun professionele handelen op het vastgestelde beleid en de afgesproken methodiek, maar nemen de vrijheid om hierop te variëren. Hun manier van werken is min of meer vergelijkbaar met die van een jazzmusicus, die standaardakkoorden gebruikt om van hieruit zijn eigen muziekstuk te ontwerpen of met improvisatietheater, waar binnen het kader van de spelregels een nieuwe performance gemaakt wordt (Butler, 2007).

6.4 De speelruimte van de professionals

De basis van het werk van de professionals bestaat uit strategieën: wetgeving, het overheidsbeleid ten aanzien van de 'Top 50' en bepaalde methodieken worden allen geïnitieerd vanuit de overheid en de instituties die macht uitoefenen over anderen, zoals de 'Top 50'. Dit is echter een papieren werkelijkheid, die pas gerealiseerd wordt in hun professionele handelingen. Het speelveld is dus wel een gegeven, maar dat wil niet zeggen dat de professionele vrijheid verdwijnt. Hun handelingen, in interacties met de 'Top 50', kunnen we zien als een act die ingestudeerd is op basis van een script, dat bestaat uit de wetgeving, het beleid en de methodieken die bij hun beroepsrol horen. Het script verandert in de loop van de tijd. Beleid wordt bijgesteld en nieuwe werkwijzen worden geïntroduceerd. Op basis van dit script spelen de acteurs hun rol en pas in die voorstelling, in de ontmoeting met de cliënt, creëren zij, in hun handelingen, een werkelijkheid. Een professional kan zijn werk concreet vormgeven binnen de speelruimte die hij kan nemen. Die ruimte wordt bepaald in wisselwerking met de netwerken van officiële strategieën, personen en niet-menselijke actoren waar hij mee te maken heeft en wordt medebepaald

door zijn geschiedenis binnen dit netwerk. Handelingen hebben altijd een geschiedenis. Een handeling is een herhaling, een citaat van en een reactie op eerdere handelingen. De sociale werkelijkheid wordt op die manier continu gevormd. De professionals spelen, als individuele acteurs met de regels. Ze kunnen besluiten om een bepaalde cliënt even niet naar 'Groningen@Work' te sturen, ook al zou dit volgens de vastgestelde regels wel moeten. Als de klantmanager denkt dat het voor deze cliënt op dit moment beter is om even af te wachten tot er weer werk voor hem is, kan ze van deze regels afwijken. Een andere klantmanager kan een cliënt die haar niet aanstaat, bijvoorbeeld omdat hij Antilliaans is, even kort afhandelen. Hij is dan snel weer de deur uit, ook als dat betekent dat hij de uitkering, waar hij recht op heeft, misloopt. De speelruimte is beperkt. Als een klantmanager te weinig klanten doorstuurt naar 'Groningen@Work' krijgt ze wellicht een probleem. Als duidelijk wordt dat een klantmanager discrimineert op huidskleur, krijgt zij zeker een probleem. Een professional wordt gevormd in zijn rol door zijn opleiding en door de context waarin hij werkt. Bij de klantmanagers kan bijvoorbeeld meespelen of collega's ook vertellen dat ze weleens afwijken van de regels omdat ze denken dat de kans op werk voor de cliënt daarmee verhoogd wordt. Dit is niet alleen een proces dat van buitenaf wordt aangestuurd. Foucault laat zien dat personen hun rol ook internaliseren. Daarmee onderwerpen ze zich niet alleen aan een rol die hen van buitenaf opgelegd wordt, maar werken ze zelf mee aan het in stand houden van de mal waarin hun beroepsrol moet passen. Dit is een doorlopend proces.

6.5 Professionele dilemma's

Lipsky (2010) beschrijft in *Street-level bureaucracy* de dilemma's waar de individuele werker in openbare dienst mee geconfronteerd wordt. Onder 'street-level bureaucracies' verstaat hij instituties zoals scholen, politie en welzijnsinstellingen, waarvan de medewerkers direct in contact staan met cliënten en daarbij een ruime bevoegdheid hebben om te beslissen over het toekennen van uitkeringen en het toedienen van publieke sancties. In de interactie met deze instituties ervaren burgers, volgens Lipsky, direct de overheid die zij zelf gekozen hebben. Als grootste paradox voor de professionals die in deze sector werken, ziet Lipsky de tegenstelling tussen de opdracht om alle burgers gelijk te behandelen in het beroep dat zij op de overheid doen en anderzijds de taak om, waar nodig, te reageren op de individuele vraag. Het is onvermijdelijk dat deze professionals een eigen keuzeruimte houden en niet uitsluitend algemene regels toepassen, omdat hun taken complex zijn. Zo complex dat ze niet in formats ingepast kunnen worden. Een kenmerkend element van hun werk is sensitiviteit voor de persoonlijke situatie van cliënten en voor unieke omstandigheden. Die nemen de professionals mee in hun beoordeling van individuele situaties en hun keuze voor de manier waarop ze daarmee omgaan. Daarbij zijn ze dus continu op zoek naar een evenwicht tussen compassie en flexibiliteit aan de ene kant en onpartijdigheid en een strakke toepassing van de regels aan de andere kant. Lipsky baseert zich op observaties van het gedrag in organisaties in de publieke sector en stelt dat hun beslissingen, routines en voorzieningen om met onzekerheden en werkdruk om te gaan, uiteindelijk het publieke beleid *worden*. Het beleid krijgt dus pas vorm in de concrete handelingen van

professionals, in interactie met de cliënten. Beleid en methodiek worden niet alleen gemaakt in kantoren van ambtenaren en op het bureau van wetenschappers, maar uiteindelijk ook op straat en in de spreekkamer. Dat betekent ook dat er een intrinsieke spanning ontstaat tussen de beleidsmakers bij de overheid, de managers van de instellingen en de professionals: de beleidsambtenaar vertaalt de opdrachten van zijn wethouder in beleid, de managers krijgen de opdracht dit uit te voeren met het bijbehorende budget en de professionals vertalen die opdrachten naar een aanpak van alle uiteenlopende cliënten waar zij mee werken. Daarbij hebben ze altijd een hoge mate van onzekerheid, door de complexiteit van hun taken, de doorgaans grote caseloads en het hoge tempo waarin ze beslissingen moeten nemen. Volgens Lipsky ontwikkelen de 'street-level bureaucrats' strategieën om hun werk hanteerbaar te maken, ondanks de grote caseload en de beperkte middelen. Zo werd er eind zestiger jaren, door levensverzekeringsmaatschappijen in de VS, beleid ontwikkeld om de zwarte getto's financieel te ondersteunen. De uitvoerders van dit beleid maakten het zichzelf makkelijker door terug te vallen op eerder ontwikkelde routines om de aanvragen te verwerken. Het effect hiervan was dat vooral de aanvragen van relatief goeude aanvragers werden gehonoreerd en die van de arbeidersgezinnen, waar de ondersteuning in principe voor bedoeld was, niet. Hiermee werd de doelstelling van maatregelen dus gewijzigd ten opzichte van de oorspronkelijke bedoelingen. Lipsky wijst erop dat routines en vereenvoudigingen van de taken, die 'street-level bureaucrats' uitvoeren, beïnvloed worden door hun beroepsmatige en persoonlijke bias, die kan aansluiten bij algemene maatschappelijke vooroordelen. Ze zijn niet moreel neutraal. Bij een groep als de 'Top 50', waarover veel vooroordelen bestaan, kan dit nadelige gevolgen hebben op hun kansen op voorzieningen. Door diverse Caribische Nederlanders wordt in interviews bevestigd dat zij ook daadwerkelijk discriminatie ervaren in contacten met sommige professionals.

Lipsky beschrijft verschillende conflicterende doelen van 'street-level' bureaucratieën. Enerzijds stellen ze doelen die op de cliënt gericht zijn, zoals het bevorderen van hun welzijn. Die kunnen op gespannen voet staan met doelen die gericht zijn op 'social engineering', zoals het beperken van het aantal mensen in de bijstand en het bevorderen van de rust op straat. Daarbij heeft de organisatie belang bij efficiency en kostenbesparing. Een doelstelling die niet goed strookt met persoonlijke, op de cliënt gerichte doelen.

In zekere zin zijn professionals ook afhankelijk van cliënten, maar ontegenzeggelijk heeft de professional, volgens Lipsky, bijna exclusief de macht om prioriteiten te stellen, beslissingen te nemen en uit te voeren binnen de professionele relatie. De personen die, al dan niet vrijwillig, bij de professional komen, worden om te beginnen getransformeerd in cliënten. Ze worden ingedeeld in categorieën en op basis daarvan gekoppeld aan bepaalde professionals. Bij de 'Top 50' zien we dit duidelijk terugkomen: er is beleid en een budget om een gerapporteerd probleem met Caribische Nederlanders aan te pakken. De instellingen die hierbij betrokken zijn, wijzen professionals aan. Die stellen de criteria vast, waarmee ze mensen aan deze 'Top 50' toewijzen. Zo ontstaat er een "groep" met een specifieke identiteit, waardoor de mensen die binnen deze groep vallen op een bepaalde manier benaderd worden. We zullen nu onder de loep nemen welke verschuivingen er plaats vinden in de overgang van beleid en methodieken naar

interventies op straat bij twee groepen professionals: de straathoekwerkers en de klantmanagers van de sociale dienst.

6.5.1 Presentiebenadering en de straathoekwerkers

De straathoekwerkers geven in een interview aan dat ze werken vanuit de presentiebenadering van Baart (2001). Zoals de naam al aangeeft, staat in deze methodiek het 'aanwezig zijn' centraal, de 'aandachtige nabijheid' van de pastor of hulpverlener, waarmee deze zich richt op de behoeften van de ander. De aanpak is ontwikkeld vanuit de praktijk van het pastoraat in achterstandsbuurten. De aanpak van deze pastores is beschreven en geanalyseerd en van hieruit is een algemene methodiekbeschrijving ontwikkeld. Baart wilde hierin onderzoeken hoe het pastoraat een bijdrage kan leveren aan de belangen van wijkbewoners. Daarbij is hij geïnspireerd door het werk van Levinas. De pastor of hulpverlener probeert er te zijn voor de ander. Hij probeert aan te sluiten bij 'deze mens in deze situatie' (Goossensen, van Dijke, Heidinga en Baart, 2012). De vertrouwensrelatie tussen de professional en de unieke persoon is hierbij essentieel. Daarbij werkt de professional niet planmatig, maar komt met een lege agenda en laat door de behoeften van de ander bepalen wat er gebeurt. Hij werkt niet probleemgericht en deelt mensen niet in met behulp van diagnoses of labels. Hij is betrokken op de ander, neemt zorgvuldig waar en gaat op zoek naar wat er voor hem op het spel staat, naar zijn perspectief. In de beschrijving van deze benadering wordt voor een groot deel aan de hand van cases verhelderd hoe de professional hier werkt. De presentiebenadering richt zich in de eerste plaats op het heden: zij wil de mensen helpen om een uitzicht te vinden uit de huidige situatie en het kwaad te verdringen. Dit noemt Baart de lichtpuntstrategie. In de tweede plaats wil Baart een verbinding leggen met het verleden door mensen te helpen zich weer bewust te worden van hun waarden. In de derde plaats wil hij zich richten op de toekomst door deze waarden in het geheugen vast te leggen. Dit noemt hij de inprentingsstrategie. Deze focus op waarden, zingeving en het vinden van licht in de duisternis, heeft een sterk religieuze connotatie. Toch is de presentiebenadering ook populair geworden buiten het pastoraat, onder professionals bij vele zorg- en welzijnsorganisaties (Goossensen, van Dijke, Heidinga en Baart, 2012), onder meer in de openbare geestelijke gezondheidszorg. Ook wordt zij gebruikt door andere hulpverleners, die niet vanuit een kantoor werken waar de cliënten naar hen toe komen, maar die - zoals de straathoekwerkers - zelf contact zoeken met mensen in problematische situaties. Deze benadering wijkt af van de gebruikelijke maatschappelijk werk methodiek, waar in een beperkt aantal gesprekken gericht wordt gewerkt aan een specifiek probleem. Daarmee biedt Baart een alternatief voor de 'verzakelijkte' benadering in het welzijnswerk, waar onder meer van der Lans (2008) kritiek op heeft. Deze manier van werken biedt welzijnswerkers de mogelijkheid om ook andere doelgroepen te bereiken.

Ook de straathoekwerkers die met de 'Top 50' werken, gaan de straat op om hun doelgroep te bereiken. In eerste instantie proberen ze alleen contact te krijgen:

"Nou kijk, als wij op straat gaan, dan staat de groep daar en dan ga ik gewoon met de groep een praatje maken. Er hoeft toch niet per se een oorzaak te zijn om naar die groep te gaan. Anders moet die groep zeggen van, goh, ben jij die politieagent eh wat is de

bedoeling? Nee, je moet die groep benaderen op het moment dat ze daar gewoon staan, nou dan loop je voorbij dan maak je gewoon heel relaxt een praatje, zo van: "Hè, nou hoe is het nou?"... "Als ik in die groep sta dan ja, dan is het heel gezellig: praten over financiële problemen, praten over schuld praten over werk." (Pr6)

Als dit lukt, proberen ze de betrokkene te helpen met problemen, waardoor het vertrouwen versterkt wordt. De volgende stap is om de betrokkene ervan te overtuigen dat hij zijn leven moet veranderen om een betere toekomst te krijgen. Als hij gemotiveerd is om een andere wending aan zijn leven te geven, probeert de straathoekwerker hem door te verwijzen naar de maatschappelijk werker, die meer specifieke mogelijkheden heeft om hulp te bieden. Dit lijkt overeen te komen met de door Baart beschreven benadering, maar er is een belangrijk verschil: de straathoekwerkers komen niet met een lege agenda³⁷.

'Onze taken dat is dus het uitvoeren van vier doelstellingen. Ik zal ze alle vier even noemen. Het leveren van een bijdrage aan het vergroten van de veiligheid en het terugdringen van de overlast veroorzaakt door volwassen Antilliaanse hanggroep rond het winkelcentrum, dat is één. Voorkomen van groepsvorming met de geïnstitutionaliseerde drugshandel. Drie is leveren van een bijdrage aan de positieverbetering van deze groep en taak vier is informatie uitwisselen en samenwerken in de kaart met de sociale wijkvernieuwing.' (Pr5)

Ze zien het als hun primaire taak om de overlast te bestrijden. Dat is ook het doel waarvoor zij zijn aangenomen. Terwijl ze zich presenteren als professionals die zich geheel richten naar de behoeftes van hun cliënten, worden ze vanuit projectgelden betaald om ervoor te zorgen dat de 'Top 50' zich niet meer ophoudt op het plein. Dit doel is inderdaad bereikt. Als ik, bij mijn eerste ontmoeting met een straathoekwerker, vertel dat ik zelf in Beijum gewoond heb en toen mijn dagelijkse boodschappen in het winkelcentrum Beijum-Oost deed, wijst hij mij trots op het plein, dat er, vergeleken met een aantal jaren geleden, bijzonder rustig bij ligt. De straathoekwerkers bevinden zich in een spagaat tussen

³⁷ De stichting MJD is door het projectbureau Ganashi gevraagd een offerte uit te brengen met betrekking tot de inzet van twee Antillianenwerkers in Beijum-Oost, in het kader van de sociale wijkvernieuwing, zoals beschreven in het projectplan "Er staat wat op het spel in Beijum-Oost, de aftrap". In eerste instantie is bepaald dat de periode, waarvoor deze offerte geldt, twee jaar zal zijn, met een eventuele verlenging van één jaar.

Doelstellingen.

1. Het leveren van een bijdrage aan het vergroten van de veiligheid en het terugdringen van de overlast, veroorzaakt door (jong)volwassen Antilliaanse hanggroepen rond het winkelcentrum.
 2. Voorkomen van groepsvorming met geïnstitutionaliseerde drugshandel.
 3. Leveren van een bijdrage aan de positieverbetering van deze groep.
 4. Informatie-uitwisseling en samenwerking in het kader van de sociale wijkvernieuwing.
- De Antillianenwerkers worden gehuisvest in het MJD-pand aan de Emingaheerd, op de grens van Beijum West en Beijum-Oost. Bron: <http://beijumnieuws.blogspot.nl/search?q=mjd>

enerzijds de opdracht van de Gemeente, namelijk overlast bestrijden, en anderzijds de manier waarop ze dit kunnen bereiken, door met een ogenschijnlijk lege agenda present te zijn en aansluiting te zoeken bij de 'Top 50'. We zouden ook kunnen zeggen dat de straathoekwerkers tweetalig zijn. Ze spreken de taal van de presentie, waarin het gaat over aandachtige nabijheid, de behoeften van de ander, vertrouwen, zingeving, licht in de duisternis en het verdringen van het kwaad. Daarnaast spreken ze de taal van de overlastbestrijding, waarin het gaat over veiligheid, overlast en de doelstelling om rondhangende 'Top 50' groepjes weg te krijgen uit de openbare ruimte. Door het Gemeentelijk beleid uit te voeren en de rust in de wijk te herstellen, voegen zij zich in de normaliseringsstrategie. Deze dubbele agenda problematiseren zij zelf niet.

6.5.2 Sociale regelgeving en de klantmanagers

De 'Top 50' bestaat voor een groot deel uit uitkeringsgerechtigden. De Sociale Dienst heeft duidelijke regels met betrekking tot het verstrekken van uitkeringen en de verplichtingen die daartegenover staan. In deze paragraaf wordt beschreven hoe het formele beleid afwijkt van de praktijk van de klantmanagers.

De papieren werkelijkheid van de klantmanager

Sinds de jaren '90 van de vorige eeuw hebben er grote verschuivingen plaats gevonden in de beleidskaders, -instrumenten, verantwoordelijkheden en organisatie van de uitvoering bij de sociale diensten (Spies en Vanschoren, 2005). De wet SUWI (Structuur Uitvoering Werk en Inkomen, 2002), de WWB (Wet Werk en Bijstand, 2004) en de Wmo (Wet maatschappelijke ondersteuning, 2006) regelden dat de financiële verantwoordelijkheid voor bijstandsccliënten, arbeidsintegratie en maatschappelijke ondersteuning verschoof van de landelijke overheid naar de gemeenten. Onder het motto "werk boven inkomen", verschoof ook het accent in de taken van de sociale dienst van het bieden van een uitkering aan burgers die niet in hun levensonderhoud kunnen voorzien naar een actief arbeidsmarktbeleid. De sociale dienst was daarmee niet alleen belast met de controle van de rechtmatigheid en doelmatigheid van de uitkering, maar kreeg ook de regie over re-integratie via casemanagement. Daarmee willen de gemeentes stimuleren dat mensen weer aan het werk komen of dat zij, indien dit onmogelijk is, op een andere manier participeren. De controle op fraude nam toe (Rijksoverheid, 2013b en Gemeente Groningen, 2013 en Wet aanscherping handhaving en sanctiebeleid SZW-wetgeving, 2013) en er kwamen meer verplichtingen voor bijstandsgerechtigden. Die hadden volgens de WWB (Wet Werk en Bijstand) al een inlichtingenverplichting, de plicht om alle relevante feiten te melden bij de sociale dienst, en de verplichting om mee te werken aan re-integratie en aan het aanvaarden van werk. Ze moeten nu ook plannen maken om aan het werk te komen en, zo lang ze er nog niet in geslaagd zijn betaald werk te vinden, werkzaamheden verrichten voor de gemeente in het 'Work First' programma. Alternatieve werkplekken, zoals 'Work First', zijn bedoeld om burgers vaardigheden bij te brengen die nuttig zijn op de arbeidsmarkt - zoals op tijd komen- maar ook om te voorkomen dat uitkeringsgerechtigden zwart werken en om het aanvragen van een uitkering minder aantrekkelijk te maken. De bijstandsgerechtigde wordt hier dus gezien als iemand die bepaalde noodzakelijke vaardigheden mist, maar ook als iemand die calculerend is en een

potentiële fraudeur. Daarmee komt de klantmanager in een dubbelrol van coach en controleur.

Klantmanagers vertegenwoordigen de overheid in de contacten met klanten. Hun functie wordt in het Handboek inkomensdienstverlening omschreven als: *'... de spil in de dienstverlening en voert de regie over alle dienstverlening die SOZAWE biedt (werk, inkomen, inburgering en zorg).*' (Gemeente Groningen, 2010, p.4). Zij werken binnen de door de overheid vastgestelde kaders vooral individueel en vraaggericht (Spies en Vanschoren, 2005). Ook de gemeente Groningen stelt:

'De klant staat centraal in de dienstverlening die SOZAWE biedt. Deze visie is uitgangspunt geweest voor de herinrichting van alle werkprocessen, ook die van de inkomensdienstverlening.' (Gemeente Groningen, 2010, p. 4)

Spies en Vanschoren beschrijven in hun methodiekboek de bijstandsgerechtigde als een 'samenwerkingspartner' en benadrukken het belang van goed contact tussen de klantmanager en de klant. Volgens Spies en Vanschoren zijn veel beleidsmaatregelen verplichtend en paternalistisch. Zij schrijven dat het beleid, dat erop gericht is mensen zo snel mogelijk naar betaald werk te begeleiden, niet altijd de beste weg is naar duurzame integratie. Soms is het goed als werkzoekenden eerst bepaalde vaardigheden versterken in bijvoorbeeld vrijwilligerswerk. Ze pleiten voor maatwerk, waarin de klantmanager en de klant, als een team, samen uitzoeken wat past bij deze klant. Daarbij blijft de klantmanager, naast partner, ook altijd controleur: *'De vriendelijke bejegening wil overigens niet zeggen dat daar waar nodig geen grenzen worden getrokken.'* (Gemeente Groningen, 2010, p. 7). In de Functiebeschrijving Klantmanager Multiprobleem klanten staat:

'...de klantmanager beoordeelt, controleert en neemt een besluit inzake vraagstukken op het gebied van inkomensondersteuning, met inachtneming van de wet- en regelgeving en de daarin geboden interpretatieruimte.' (Gemeente Groningen, 2011)

De klantmanager moet zich dus aan de wet houden, maar krijgt daarbij wel de ruimte om vernieuwingen voor te stellen: *'Het werk omvat mede het aandragen van nieuwe (eenmalige) oplossingen in de sfeer van de uitvoering.'*

De praktijk van de klantmanager

De kaders van waaruit de sociale dienst moet werken zijn dus duidelijk. Er zijn wettelijke regels en de gemeente stelt daarnaast vaak doelen, zoals beperking van het uitkeringsvolume of van het aantal trajecten (Spies en Vanschoren, 2005). Maar als een klantmanager zich strikt aan de regels houdt, kan dat soms zo uitpakken dat het strijdig is met de bedoeling van deze regels, om mensen weer aan werk te helpen en uit de uitkering. In het handboek van Spies en Vanschoren wordt al afstand genomen van het, in hun ogen, te absolute beleid. Ook individuele klantmanagers nemen de ruimte om te 'laveren' tussen de regels en het maatwerk dat aansluit bij de situatie van de klant. In een interview legt een klantmanager van de sociale dienst uit hoe hiermee gewerkt wordt:

Klantmanager: *'Een voorbeeld van iemand die niet in de 'Top 50' staat, die heeft in het verleden wel op de 'Top 50' gestaan, maar gaat 't hartstikke goed mee, die is al driekwart*

jaar aan 't werk, maar door de lange winter is ie toch werkloos geworden. WW-uitkering gehad. Die liep in februari af. Nou die moet niet weer op de 'Top 50' terecht komen, want dan krijgt ie weer contact met de verkeerde mensen en ik heb met W (zijn maatschappelijk werker), die heeft mij gemaild, zo van kunnen we daar iets anders mee, want diegene moet niet naar het Groninger netwerk, gezien zijn status nu. In de zin van niet weer terug op de 'Top 50'. Hij moet even extra geholpen worden, zodat hij vertrouwen in de maatschappij blijft houden en niet terug gaat vallen. Die meneer die heeft hier een uitkering kunnen vragen bij ons aan de balie dat heb ik dan geregeld. Gaat niet naar Groningen@Work omdat ie dan weer mogelijk bij de verkeerde vrienden in de buurt komt, dus die krijgt toch een andere benadering om te voorkomen dat ie weer terugvalt. En dat is dan die mooie samenwerking tussen MJD en SoZaWe om iemand toch op de rails te houden in dit geval. Want deze meneer is een echt een voorbeeldfunctie voor de groep na hem zeg maar. En dan proberen we toch maatwerk te leveren in dit geval.' (Pr17)

Interviewer: *'Want wat is dan een alternatief voor hem bijvoorbeeld voor Groningen@Work, doet hij andere programma's?'*

Klantmanager: *'Nou deze meneer is waarschijnlijk binnen twee, drie maanden weer aan het werk, omdat de winter nu weer klaar is en hij zit in de bouw, dus binnen een paar maanden is hij weer aan het werk, dus die moet niet naar Groningen@Work, is ook helemaal niet nodig, heeft geen verre afstand naar de arbeidsmarkt, gaat zelf direct solliciteren en misschien is die volgende week al wel aan het werk.'* (Pr17)

...

Interviewer: *'Ja, en die speelruimte is er dus ook wel, om van de standaardregels af te wijken.'*

Klantmanager: *'Ja, ja'* (Pr17)

In dit citaat zien we dat de primaire doelstelling van de klantmanager is, dat de klant uit de buurt van zijn oude 'Top 50' vrienden blijft en daardoor niet terugvalt in zijn oude manier van leven. Ze schat in dat deze klant zelf zal zorgen dat hij op korte termijn weer aan het werk kan en dat er slechts kortdurend een uitkering nodig is om in zijn onderhoud te voorzien. Daarbij overlegt ze met de maatschappelijk werker, die deze klant helpt met solliciteren. Het programma 'Groningen@Work' is erop gericht om uitkeringsgerechtigden te activeren, in de hoop dat dit ertoe leidt dat ze werk gaan zoeken. Als de klantmanager naar de letter van de regels zou handelen, zou deze klant ook naar 'Groningen@Work' moeten, maar de klantmanager kiest voor 'maatwerk', omdat dit op langere termijn beter aansluit bij de doelstelling om deze klant aan het werk te krijgen. Ze neemt haar eigen professionele verantwoordelijkheid om te bepalen wanneer ze maatwerk kan leveren en wanneer ze zich aan de algemene regels houdt. Hiermee gaat ze buiten de wet- en regelgeving en de daarin geboden interpretatieruimte om. De maatwerkbenadering is specifiek voor deze klantmanager en deze klant. Er is een wisselwerking tussen de strategieën van de klantmanager en de tactieken van de klant. De klant heeft laten zien dat hij wil werken en daarom wijkt de klantmanager af van de standaardprocedure. De verwachting is dat dit ertoe leidt dat de klant actief op zoek gaat naar een nieuwe baan.

Ook sommige hulpverleners pleiten ervoor dat klantmanagers de ruimte krijgen om speelruimte tussen de regels te zoeken, omdat zij denken dat hiermee veel ellende voorkomen kan worden. In de contacten met de 'Top 50' blijken bepaalde procedures van de Sociale Dienst niet goed te werken. Een van de straathoekwerkers pleit dan voor een alternatieve benadering, die hij betitelt als 'onorthodox' werken. Daar bedoelt hij mee dat bijvoorbeeld procedures versneld moeten worden, om te voorkomen dat de klant afhaakt en weer teruggaat naar het criminele circuit.

Straathoekwerker: '...en een van de methodieken van ons is van goh, ja, kunnen wij daar niet om die regels van de sociale dienst, kunnen wij daar niet min of meer een eigen methodiek ontwikkelen? Outreachend en zeer onorthodox... als iemand bijvoorbeeld een sociale dienst uitkering, iemand in de doelgroep, dan moet het zes of zeven weken duren. Kom op zeg, kan het niet anders?'

'Kijk als iemand van deze doelgroep een uitkering aanvraagt en dat duurt dan te lang dan weten wij zeker, zijn uitkering kan hem gestolen worden, hij gaat terug naar de criminaliteit, dat weten we. Kijk en wanneer hij terug gaat naar de criminaliteit, dat betekent dus, nou, veel werk voor de politie en justitie en dat kost de samenleving handen vol geld. En met dat verhaal gaan we bijvoorbeeld naar de sociale dienst: hij vraagt nu een uitkering aan, duurt het te lang, hij heeft meteen een grijs circuit, zijn we hem kwijt.'

'Nou misschien een simpel voorbeeld, iemand vraagt bijvoorbeeld een sociale dienst uitkering. Nou, geef hem eerst het geld en daarna vullen we het administratieve gedeelte. Hij heeft dat geld nodig dus, hij moet eten kopen, maar dat afhandelen van de uitkering, dat kan dus morgen. Geef hem nu geld. Nou, bij wijze van. En het administratieve gedeelte behandelen we morgen.' (Pr6)

Zowel de sociale dienst als de straathoekwerker past de regels niet strikt toe. Als ze denken dat een alternatieve aanpak beter werkt, gebruiken ze die. De regels, die voor iedereen gelden, worden omgebogen om aan te sluiten bij de individuele cliënt. De ruimte die ze creëren noemen ze 'maatwerk' of 'onorthodox' werken.

6.6 Tactieken van buurtbewoners

Ook de buurtbewoners hebben hun eigen tactieken om met de 'Top 50' om te gaan. Daarbij maken ze soms gebruik van de professionals, vooral via het meldpunt overlast. In het verhaal van de gemeente spelen zij een rol als degenen die in een survey aangeven dat ze last hebben van de hanggroepen. Het beleid van de gemeente is er dan ook op gericht om de buurtbewoners weer het gevoel te geven dat ze rustig in hun wijk kunnen wonen. In hoofdstuk 1 hebben we gezien dat de manier waarop de buurtbewoners de aanwezigheid van de Antilliaanse groep ervaren heel divers is. Deze verschillen komen ook tot uiting in hun gedrag.

In Beijum-Oost geven alle 18 respondenten aan dat ze deze mannen zien staan. Acht respondenten besteden weinig aandacht aan de groep, maar de helft groet ze wel:

'Hoi is eigenlijk, soort van mag ik er eigenlijk even langs.' (Buurtbewoner 3).

Potensia. Denkgereedschappen voor het werk met marginale groepen.

'...ik ga er rustig langs. Kijk als hunnie hallo zeggen, dan zeg ik ook hallo. ... Dan fiets ik gewoon langs groepje daar staat, dan ga ik niet zeggen van je moet eens opsodemieteren.' (Buurtbewoner 12)

Eén van de respondenten is enigszins gepikeerd dat ze haar niet teruggroeten en haar zwarte vriend wel. Drie geïnterviewden geven aan dat ze contact vermijden. Eén van hen doet dit omdat hij zelf van Curaçao komt en wil laten zien dat hij niet bij de hanggroep hoort. Er worden door verschillende geïnterviewden onaangename ervaringen gerapporteerd met deze groep, variërend van nagefloten worden tot een Antilliaan die helemaal flipte toen de respondent per ongeluk tegen zijn brommer botste en het getuige zijn van een overval op de videotheek. Er zijn daarnaast ook respondenten die nooit negatieve ervaringen hebben. Eén respondent geeft aan dat hij het straatleven juist wel gezellig vindt en er is een respondent die af en toe coke koopt bij een van de mensen op straat.

In de Bedumerwegwijk is er meer onvrede onder de tien geïnterviewde omwonenden, voornamelijk bij de bewoners die een eigen huis hebben.

'...we gaan er heel paranoia mee om. Het liefst zou je er heen gaan en ze er weg slaan, maar dat doe je niet, want je bent er te bang voor, want het zijn groepen.' (Buurtbewoner 19B)

Maar ook daar is een aantal omwonenden dat nergens last van heeft. Hier geven vier geïnterviewden aan dat ze geen aandacht besteden aan de hanggroep en gewoon wegfietsen. Eén respondent groet ze wel. Ook zijn er twee respondenten die de groep soms aanspreken op ongewenst gedrag en ook burens zien die dit doen. De reactie is vaak dat ze worden weggelachen. Herhaaldelijk aanspreken heeft echter wel het effect dat mensen een stukje verderop gaan staan. Een andere respondent geeft aan dat er zo geërgerd gereageerd werd toen ze iemand uit de groep aansprak dat ze het voortaan niet meer aandurft. Eén respondent geeft aan dat hij soms reageert met een humoristische opmerking:

Buurtbewoner(man): *'Nou als ze zeiden van 'psst, psst' dan zei ik waar is de kat? Weet je zo ik ga er een beetje humoristisch mee om, omdat je zo ook geen vijanden maakt, maar ik negeer het ook wel eens.'*

Buurtbewoner (vrouw): *'Ik negeer het altijd, ik vind dat niet prettig.'* (Buurtbewoners 23B: dubbelinterview)

Verschillende bewoners wenden zich tot het meldpunt overlast als er een probleem is. Daarnaast vinden ze het belangrijk om met elkaar te bespreken wat er aan de hand is en om alert te zijn.

Concluderend kunnen we de volgende tactieken signaleren bij de buurtbewoners: begroeten, negeren, aanspreken 'Top 50' of beheerder van de Chinees, humor gebruiken, samen met de buurtbewoners overleggen, meldpunt overlast benaderen en coke kopen.

Gewenste interventies

Wat betreft de gewenste interventies zitten respondenten in de twee wijken meer op één lijn. Daarom worden hun antwoorden hier samengenomen. Op de vraag wat er volgens de buurtbewoners gedaan zou moeten worden om de situatie te verbeteren, wordt door twaalf geïnterviewde buurtbewoners geantwoord dat er meer actief zou moeten worden ingegrepen door instanties: vooral de politie, maar ook buurtwachten en straathoekwerkers of een buurtcoach worden hierbij genoemd.

Buurtbewoner: *'Dan zou het misschien iemand van de buurt zelf moeten zijn die aansluit bij de doelgroep'. ...'Ja, dan is er al gelijk, dan komen ze van dezelfde achtergrond, vorm van respect dus een ouder iemand of misschien een jong iemand die het licht heeft gezien. Die dan misschien zegt jongens dit is niet de manier het kan anders, net zo leuk maar wel anders.'* (Buurtbewoner 24B)

Zes mensen vinden dat er vooral meer gedaan moet worden om de 'Top 50' een beter perspectief te bieden, door scholing, werk of een andere dagbesteding.

Buurtbewoner: *'Er is hier vlakbij ook een activiteitencentrum. Geef ze daar een vrijwilligersbaantje... Maar ja vaak willen deze mensen dat niet.'* (23B1) *'Het zou inderdaad een oplossing kunnen zijn en er is ook een kerk hier vlakbij, laat ze daar ook gewoon iets mee doen... Of dingen schoffelen of zo, ja.'* (23B2, dubbelinterview)

Vijf respondenten willen graag een eigen ontmoetingsplek voor de 'Top 50':

Buurtbewoner: *'Om deze overlast te bestrijden, zorgen dat je, zorgen dat die drugshandel, als ze toch overluidend willen toestaan, dat het ergens buitenaf gedaan wordt. Leg ergens een parkeerplaats neer, en laat ze daar dealen. Daarmee ben je ze uit de wijk kwijt en je hebt er geen last meer van. Ja, leg er een stukje asfalt neer, leg er een pleintje neer. En als ze dan toch willen dealen, dat dealen gebeurt toch. Ik bedoel dan daar gaan. Zet daar een kraampje neer met iemand die daar wilt staan met eterij, of wat dan ook. Als ze iets willen eten of wat te drinken, voor de rest laat ze daar lekker staan.'* (Buurtbewoner 17)

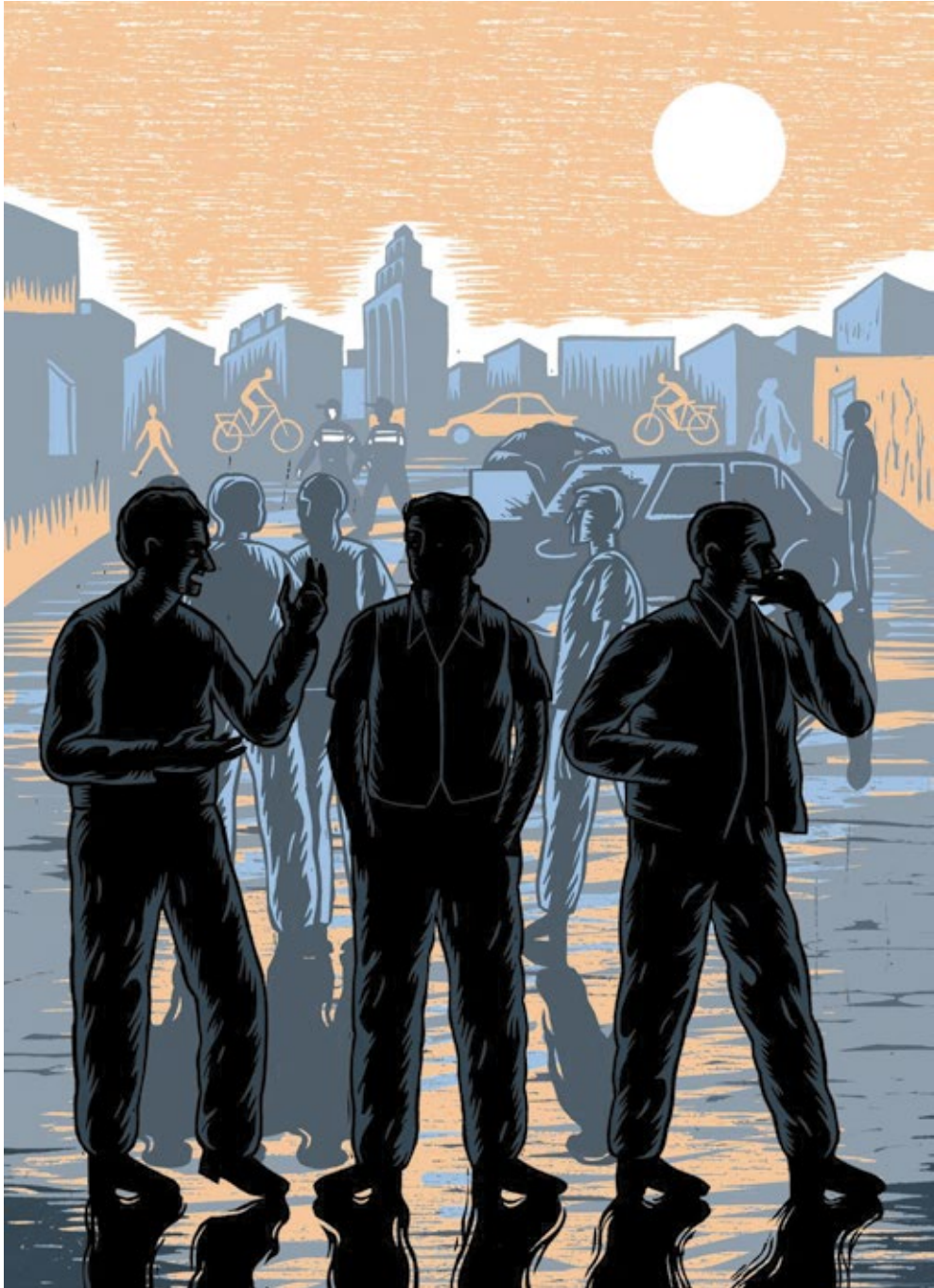
Een spreidingsbeleid waarbij mensen uit probleemgroepen worden verspreid over verschillende woonplekken, wordt door twee respondenten als oplossing gezien. Twee mensen vinden dat het plein aantrekkelijker ingericht moet worden, drie vinden dat problemen moeten worden opgelost door meer interactie tussen buurtbewoners en twee vinden dat er vooral iets gedaan moet worden aan stereotypen en vooroordelen. Twee omwonenden van de Bedumerweg zoeken de oplossing in het sluiten van de Chinees. Tenslotte wordt nog eenmaal genoemd dat problemen vooral ontstaan door een verkeerde opvoeding en één keer dat de oplossing vooral gezocht moet worden in goede sloten op de deuren.

6.7 Conclusie

Uit de gesprekken met professionals en 'Top 50' wordt duidelijk dat officiële bronnen niet voldoende zijn om te begrijpen hoe de disciplinerende van de 'Top 50' in werkelijkheid verloopt. Zoals Foucault duidelijk maakt, is disciplinerende geen eenrichtingsverkeer. Er is

altijd een spanning tussen machtsstrategieën en tegenmacht. Ook is er een verschil tussen enerzijds de papieren werkelijkheid van wetten en methodiekboeken en anderzijds de werkelijkheid zoals die zich op straat voordoet. De Certeau geeft, met zijn onderscheid tussen strategieën en tactieken goede aanknopingspunten om deze verschillen te beschrijven. Het begrip tactiek is vooral bruikbaar om de reacties van de 'Top 50', die hier de rol van consumenten van de professionele disciplineren spelen, te beschrijven. Maar ook de professionals zelf creëren hun eigen speelruimte. Ze werken vanuit instellingen, vanuit wat De Certeau een 'propre' noemt, te weten een specifieke plek met eigen regels die de relaties met de omgeving vastleggen. Maar tegelijkertijd creëren ze ruimte om te laveren tussen de officiële richtlijnen en hun eigen opvattingen over 'goed werk'. Daarmee valt hun werkwijze tussen de begrippen 'strategie' en 'tactiek', zoals De Certeau die definieert. Een mogelijke oplossing van dit probleem is het opsplitsen van het begrip 'tactiek' in enerzijds 'consumententactieken' en anderzijds 'professionele tactieken'. Tenslotte ontmoeten de 'Top 50' en de professionals elkaar in een bepaalde context. Ook de buurtbewoners ontwikkelen tactieken om de situatie in hun woonomgeving naar hun hand te zetten. We zouden dus kunnen stellen dat de rollen van de 'Top 50', de buurtbewoners en van de diverse professionals, worden gevormd door het maatschappelijk discours, dat onder meer gevormd wordt door wetten en methodieken, maar dat ze binnen deze context ook zelf kunnen improviseren, met de regels kunnen spelen, en zo vorm kunnen geven aan hun eigen 'voorstelling'.

In hoofdstuk 5 is beschreven hoe normaliserende machtspraktijken erop gericht zijn om de 'Top 50' te beïnvloeden. Hier gaat het in de terminologie van De Certeau om strategieën. In dit hoofdstuk werd beschreven hoe zowel de 'Top 50' als de bij hen betrokken professionals niet volledig bepaald worden door deze strategieën, maar binnen het speelveld dat door die strategieën gedefinieerd wordt diverse eigen tactieken gebruiken. Dit doen zij niet los van elkaar, maar juist in de lokale situatie, waarin ze elkaar ontmoeten. In het volgende hoofdstuk zal onderzocht worden welke diverse patronen er te vinden zijn in de manier waarop zij elkaar ontmoeten of waarop verschillende manieren van denken, voelen en handelen hier juist botsen.

Hoofdstuk 7

Logica's

Dit onderzoek is gestart met een momentopname van het winkelcentrum Beijum-Oost. Daar stond een groepje mannen, afkomstig van Curaçao, voor een supermarkt te praten en een paar anderen stonden een eindje verderop bij een auto. In eerste instantie is in dit onderzoek gefocust op deze mannen. Van hieruit heb ik uitgezoomd langs de verschillende draden van het netwerk waar zij deel van uitmaken: van het plein waar ze staan, de buurtbewoners die ze tegenkomen, de politieagenten en hulpverleners die ze tegenkomen, hun partners, andere mensen met een Antilliaanse achtergrond die zich bij hen betrokken voelen, maar ook naar beleidsmakers en hun beleid en naar methodiekbeschrijvingen die gebruikt worden in de benadering van deze mannen. Er zijn ook uitstapjes gemaakt naar andere plaatsen, waar mannen vanuit de Antillen elkaar op straat ontmoeten. Daarbij probeer ik concepten te vinden die kunnen helpen om processen binnen dit netwerk duidelijk te krijgen. In dit hoofdstuk wil ik kijken of het begrip logica's daar een zinvolle aanvulling op kan bieden.

7.1 Interventieteams

Aan de hand van de - reeds in paragraaf 5.1.2 genoemde- interventieteams, die de Gemeente Groningen in september 2004 heeft ingezet, kan duidelijk gemaakt worden hoe praktijken tegelijkertijd binnen verschillende patronen van denken en handelen kunnen passen. Deze teams waren niet alleen gericht op de aanpak van de 'Top 50', maar op een bredere doelgroep in Beijum-Oost. De interventieteams, die in het Dagblad van het Noorden ook wel 'Big Brother teams' werden genoemd, bestonden uit medewerkers van de sociale dienst, de woningbouwvereniging en het maatschappelijk werk. In de toelichting voor de Raad werd de opzet van de bezoeken gepresenteerd:

'De interventieteams richten zich eerst op het corrigeren van onrechtmatige zaken en vervolgens op het bieden van hulp. Bij onrechtmatige zaken moet gedacht worden aan illegale bewoning en onderverhuur, uitkeringsfraude, drugscriminaliteit en dergelijke. Hulp kan bestaan uit schuldsanering, het wegwijs maken in de regels en de administratieve verplichtingen, het verkrijgen van een woning of noodzakelijke psychische en andere hulp.' (Gemeente Groningen, 2004a)

Binnen bepaalde postcodegebieden, waar veel uitkeringsgerechtigden woonden, belden ze huis-aan-huis aan. Als ze werden binnengelaten, gingen ze in gesprek met de bewoners. Ze wezen hen op rechten, bijvoorbeeld op aanvullende bijstand, en signaleerden problemen aan de woning, zoals een kapotte douche. Bij deze problemen werd direct hulp geboden. Daarnaast was het team echter ook alert op uitkeringsfraude, bijvoorbeeld als er

meer mensen bij elkaar woonden, die dit niet bij de sociale dienst gemeld hadden. De interventieteams werden aan de Gemeenteraad gepresenteerd als een interventie om primair onrechtmatige zaken te corrigeren. Eén van de leden van een interventieteam benadrukt echter vooral de dienstverlening door het team:

'...als iemand een uitkering ontving informatie geven, bijzondere bijstand, zorgtoeslag, huurtoeslag, als er vragen zijn terugleggen. Dat was met name de rol.' ...'en, heel enkel geval klopte de woonsituatie niet en dan werd dat direct besproken. Of dan waren er inkomsten die nog niet opgegeven werden, dan werd daar informatie over gegeven hoe je dat moet doen. Maar dat, voor SoZaWe was dat niet de opzet om de fraude allemaal op te sporen.' (Pr17)

Omdat wijkbewoners de mogelijkheid geboden werd om het team de toegang te ontzeggen, werd echter weinig fraude signaleerd. De echte fraudeurs hielden waarschijnlijk de deur dicht. Van de 1100 woningen waar de teams aanbelden, zijn ze bij slecht 360 woningen binnengelaten (Russchen, 2006). De verantwoordelijke wethouder, Frank de Vries, gaf wel aan dat het bezoek van een interventieteam een overdonderende ervaring kan zijn:

'Opeens staan zes mensen bij je op de stoep. Dat is nogal massief. Het vergt veel inzet, die kost veel geld en je komt niet overal binnen.' (In: Russchen, 2006)

De interventieteams hadden weliswaar een dubbele agenda, maar het accent lag volgens het geïnterviewde lid van dit team vooral op de zorg voor bewoners. In een andere (politieke) context kan een vergelijkbare interventie een andere lading krijgen. Zo werden er in Rotterdam ook interventieteams ingezet, maar die werden aangeduid als 'stadsmariniers' en er was geen sprake van vrijwilligheid. Als hen de toegang geweigerd werd, gebruikte het team zo nodig geweld om binnen te komen. Hier stonden vooral fraudebestrijding en veiligheid voorop.

'Ze willen alles weten en kijken of je geen wietplantage hebt'

Foto: Johan Fehrmann

"Gisterochtend gingen de Big Brother-teams voor het eerst op pad. Teams met mensen van woningbouwcorporatie, politie en gemeente die problemen willen inventariseren. Op de galerij aan de Ypemaheerd werden ze met gemengde gevoelens ontvangen.

Aan de volwassen Chinezen die op de galerij aan de Ypemaheerd wonen, is het matineuze bezoek van de Big Brother-teams volledig voorbijgegaan. Een dochter uit een van de Chinese gezinnen heeft de vertegenwoordigers van politie, gemeente en woningbouwcorporatie te woord gestaan. "Ze wilden dingen weten over het huis. Ze zijn een half uurtje binnen geweest. Het was eigenlijk niet nodig dat ze langskwamen." De zogenoemde 'interventieteams' willen de problemen in kaart brengen door huis aan huis aan te bellen bij de 1100 bewoners van Beijum-Oost. In dit deel van de wijk is veel overlast, maar veel bewoners blijken te vinden dat het erg meevalt. De Antilliaanse dame op de galerij aan de Ypemaheerd zegt dat ze niks van overlast merkt. "Wij zijn eraan gewend. Op de Antillen staat de radio ook altijd hard." Ze was best blij met de komst van het team. "Ze gaan me helpen met de ramen en deuren in huis. Die zijn niet zo goed meer." Layla Schriemer, een van de weinige Nederlandse bewoners op de galerij, vindt het bezoek van de interventieteams 'eigenlijk belachelijk'. "Ze willen van alles weten over je privé-situatie en intussen kijken ze nog even of je niet ergens een wietplantage hebt." De overlast van Antillianen valt erg mee, zegt ze, ook al woont ze pal aan het winkelcentrum waar de overlast vorige zomer de spuigaten uitliep. Schriemer: "Tja, Antillianen praten luid en ze bewegen er veel bij. Dan lijkt het al snel alsof ze ruzie hebben en dan worden de mensen bang." Het plan om interventieteams de wijk in te sturen deed voor de zomer erg veel stof opwaaien. Veel bewoners van de vijf heerden in Beijum vinden dat ze een negatief etiket opgeplakt krijgen. Alsof iedereen die in die heerden woont daarom 'zwak-sociaal' is. Josee Beerling: "Ik hoor alleen maar negatieve reacties om me heen op die teams." Op grond van de brief die de gemeente stuurde, kan ze zich dat ook wel voorstellen: "Het is zó fout gebracht. Je wordt aangesproken als een klein kind." Ontzettend jammer, vindt Beeren. "Want het is op zich een prima initiatief! Je ziet hier heel veel stille armoede. Of nou ja, je ziet het dus niet. Daarom zijn die teams juist zo goed." (Hulzebos, 2004, p.11)

Het optreden van de interventieteams kan, in de woorden van Foucault, worden beschreven als een vorm van *normaliserende macht*. Zoals de door het Dagblad van het Noorden gegeven bijnaam 'Big Brother team' benadrukt, vergroot het bezoek van het team de zichtbaarheid van het leven van de burgers in dit postcodegebied. Het dringt door in hun persoonlijke ruimte. Het team signaleert vervolgens afwijkingen van de norm, stuurt bewoners bij en door de bezoeken van het team internaliseren de bewoners van de wijk de normen. Het optreden van de interventieteams wordt dan beschouwd als een machtspraktijk. Met De Certeaus onderscheid tussen normaliserende *strategieën en tactieken* die subjecten kunnen gebruiken in en tegenover de ruimte die door deze strategieën geboden wordt kunnen we ook beschrijven hoe de bewoners die een interventieteam aan de deur krijgen hierop kunnen reageren. Het bezoek van een interventieteam kan beschreven worden als een strategie. Vanuit de verschillende betrokken instituties: de gemeente, het maatschappelijk werk, de sociale dienst en de politie wordt geïntervenieerd op het terrein van de bewoners, in hun huis. De bewoners kunnen diverse tactieken inzetten om hiermee om te gaan. Ze kunnen meewerken en het team ontvangen. Misschien worden dan de ramen en deuren gerepareerd of ontdekt het team een paar hennepplanten of een inwonende partner, die niet gemeld is bij de Sociale Dienst. Ze kunnen er ook voor kiezen om het team te weigeren, om de deur dicht te houden of om bepaalde informatie achter te houden. Ook leden van het interventieteam hebben speelruimte binnen hun opdracht. Ze kunnen hard optreden, zoals de stadsmariniers in Rotterdam, en desnoods met geweld binnendringen. Ze kunnen ook kiezen voor de meer bescheiden Groningse aanpak, waarbij ze afwachten of ze welkom zijn. Als ze binnen zijn, kunnen ze kiezen voor een grondige inspectie of een oogje dichtknijpen als ze vermoeden dat de regels niet helemaal gevolgd worden. Zo wordt het met behulp van De Certeau mogelijk om de tegenmacht van zowel bewoners als professionals te beschrijven. We kunnen dan zien dat de bewoners niet alleen het object van normalisering zijn, maar ook een eigen handelingsruimte claimen door hun houding te bepalen ten opzichte van de strategieën die op hen gericht worden en dat ook de professionals hun eigen speelruimte kunnen creëren binnen de strategieën van de instelling waar zij voor werken. In de ontmoeting met de cliënt realiseren zij hun eigen aanpak, die af kan wijken van beleid en methodieken, zoals die zwart op wit zijn vastgelegd. We hebben dan echter nog geen bruikbare concepten om de dubbele agenda van de interventieteams, het spanningsveld tussen dienstverlening en het opsporen van fraude, te beschrijven. Bij de interventieteams en, meer algemeen, de manier waarop professionals en beleidsmakers omgaan met de 'Top 50' is er geen eenduidige dominante manier van denken en doen. Foucault laat in *Geschiedenis van de Waanzin* zien hoe verschuivingen plaats vinden in het denken over waanzin en de actoren en praktijken die hiermee samenhangen. Daarbij is er weliswaar sprake van verschillende vertogen over de waanzin, maar in een bepaalde periode is een bepaald vertoog dominant. In het netwerk rond de 'Top 50' zien we echter verschillende vertogen die naast elkaar bestaan. Soms staat het ene vertoog meer op de voorgrond en soms het andere. Om dit duidelijk te kunnen beschrijven hebben we een nieuw begrip nodig. Ook als we de interacties tussen de 'Top 50' en de professionals analyseren zien we dat er nog een aanvulling nodig is op de denkgereedschappen van Foucault en De Certeau. Wat er gebeurt in het contact tussen een professional en een man van de 'Top 50' wordt, zoals we gezien hebben in hoofdstuk

4, in hoge mate bepaald door strategieën. Beleid en methodieken vormen het speelveld waarop ze elkaar ontmoeten. Dat betekent niet dat de strategieën volledig bepalen hoe hun contact verloopt, want binnen dat speelveld hebben de professionals en de 'Top 50' mannen tactische ruimte. Net als bij improvisatietheater, krijgt de voorstelling vorm in de ontmoeting tussen een professional en een persoon van de 'Top 50'. Daar gaat het er om in hoeverre ze op elkaar aansluiten en als het ware dezelfde taal spreken: vinden ze elkaar in een gemeenschappelijke manier van denken, gebruiken ze elkaar met een eigen verborgen agenda of botsen ze. We hebben gezien dat er tevreden klanten van de hulpverleners zijn, die blij zijn met de geboden hulp waardoor zij onder meer hun schulden kunnen regelen. Andere 'Top 50' mannen stellen dat de hulpverleners alleen maar uit zijn op het veilig stellen van hun eigen baan en dat zij daarvoor de subsidies gebruiken die bedoeld zijn om de 'Top 50' een beter leven te bieden. Deze 'Top 50' mannen zien dit als een goede reden om de hulpverlening te mijden. We zien ook situaties waarin de hulpverlener voor een persoon van de 'Top 50' een uitzondering regelt, omdat hij in haar ogen serieus bezig is om werk te vinden, maar dat voor anderen niet doet, omdat ze zich aan de uitkeringsregels van de Gemeente moet houden. Het verschil in deze praktijken hangt samen met verschillende manieren van denken. Bij de professionals zijn deze praktijken en denkwijzen voor een deel verbonden met methodieken en beleid. In dit hoofdstuk wil ik patronen zoeken die praktijken en taalgebruik aan elkaar koppelen, die laten zien wat mensen doen en waarom het voor hen logisch is om dit te doen. Deze patronen kunnen ook gezien worden als verschillende spelen, met verschillende spelregels en verschillende mogelijke zetten. Binnen een bepaalde set van regels lijken bepaalde denkwijzen en praktijken logisch en soms onvermijdelijk. Maar als we zien dat we op hetzelfde speelveld ook een ander spel kunnen spelen, blijken er ook andere denkwijzen en praktijken mogelijk te zijn. De spelers van eenzelfde spel hoeven het niet met elkaar eens te zijn, maar ze begrijpen elkaar wel omdat ze vanuit eenzelfde referentiekader reageren. Professionals die ervan uitgaan dat hun doel is om een cliënt zo effectief mogelijk aan werk en een inkomen te helpen, begrijpen elkaar en kunnen goed samenwerken. Een agent die een 'Top 50' groepje op het Plein Beijum-Oost aanspreekt en het groepje dat vervolgens het plein verlaat begrijpen elkaar, ook als de 'Top 50' het niet eens is met het samenscholingsverbod. In deze situaties spelen betrokkenen hetzelfde spel, of we zouden kunnen zeggen dat ze dezelfde taal spreken. Een straathoekwerker kan een praatje maken met een man van de 'Top 50' en hem de weg wijzen naar maatschappelijk werkers, waar hij hulp kan krijgen bij zijn psychosociale problemen, terwijl die straathoekwerker tegelijkertijd bewerkstelligt dat deze man niet meer op het plein rondhangt. Hier heeft de straathoekwerker een dubbele opdracht, of we kunnen zeggen dat hij twee verschillende spelen tegelijk speelt: het ene spel gaat over hulp- en dienstverlening, over zorg voor kwetsbare mensen, en het andere spel gaat over burgers die klagen en overlastbestrijding. Beide spelen hebben verschillende actoren, ander taalgebruik en andere praktijken. Foucault en De Certeau hebben laten zien dat machtsrelaties niet eenvormig zijn, maar we kunnen nog beter recht doen aan de diversiteit van deze relaties met een aanvullend concept. Daartoe kunnen we gebruik maken van het begrip *'Logica's'*, zoals dat door Mol omschreven is in *De logica van het zorgen* (Mol, 2006).

In dit hoofdstuk wordt (in paragraaf 7.2.3) het begrip 'Logica's', zoals gebruikt door Mol, beschreven en wordt onderzocht in hoeverre dit bruikbaar is als gereedschap om een overzicht te geven over de diverse trajecten binnen een normaliseringsdiscours. Daarbij wordt (in paragraaf 7.3), op basis van beschrijvingen van de openbare ruimte, schriftelijke bronnen van en interviews met betrokkenen -professionals en beleidsmakers, mannen uit de 'Top 50', omwonenden en de fysieke omgeving waarin ze elkaar tegenkomen- gekeken welke logica's onderscheiden kunnen worden. Daarbij komt (in paragraaf 7.4) de vraag aan de orde hoe deze logica's zich tot elkaar verhouden: waar ondersteunen ze elkaar, waar botsen ze en hoe kan de beschrijving hiervan meer inzicht geven in de dilemma's van de betrokkenen. In de slotparagraaf (paragraaf 7.5) wordt een conclusie getrokken over de bruikbaarheid van het begrip logica's om complexe normaliseringsprocessen te beschrijven.

7.2 Netwerken en logica's

Het werk van Mol (1999, 2003, 2006) sluit aan op Latour (1986, 1999, 2007) en Law (1999), auteurs die de Actor Network Theory (ANT) ontwikkeld hebben. In hoofdstuk vier is reeds beschreven dat deze auteurs het subject zien als onderdeel van een netwerk, maar dat dit subject in hun ogen niet volledig bepaald wordt door de structuur waar het deel van uitmaakt. Daarin sluiten zij aan bij het denken van Foucault en De Certeau. Als Law en Latour beschrijven hoe 'het sociale' geanalyseerd kan worden, houden ze zich bezig met epistemologie, met de vraag hoe wij kennis over de werkelijkheid kunnen verwerven. Mol gaat een stap verder. Zij stelt dat er niet alleen verschillende manieren zijn om kennis over de werkelijkheid te verwerven, maar dat er ook verschillende werkelijkheden zijn. Daarmee stelt ze vragen over de ontologie, over de vraag wat werkelijk bestaat en wat de mogelijkheidsvoorwaarden van ons bestaan zijn.

7.2.1 Netwerken: Reassembling the social

De werkwijze van de ANT blijft dicht bij Foucault, die in zijn genealogie ook beschrijft hoe praktijken verbonden zijn met praktijken uit andere historische periodes. De ANT gaat er, net zoals we dat bij Foucaults geschiedschrijvingen zien, vanuit dat werkelijkheid en kennis over de werkelijkheid constructies zijn die op een specifieke tijd en plaats, binnen een bepaalde cultuur gevormd worden. Waanzin is bij Foucault (1984) niet een natuurlijk verschijnsel, dat door wetenschappers ontdekt wordt en bij Mol (1999) kan bloedarmoede evenmin bestaan, los van de medische praktijken. Waanzin ontstaat pas als de wereld zo georganiseerd wordt dat waanzin en rede worden gescheiden.

'Ook moeten we straks spreken over die separerende handeling, [...] dan, en dan alleen, zal het gebied zichtbaar kunnen worden waarbinnen de mens-van-de-waanzin en de mens-van-de-rede bij hun scheiding nog niet gescheiden zijn en waar zij in een zeer oorspronkelijke, zeer onbehouwen taal, heel wat aanvankelijker dan die van de wetenschap, de dialoog over hun breuk beginnen...' (Foucault, 1984, p.8)

Wat waanzin is, wordt bepaald door praktijken, zoals de internering van waanzinnigen en handboeken, zoals de DSM-V, die criteria geven. Mol (1999) beschrijft hoe verschillende

soorten bloedarmoede kunnen bestaan. Door te luisteren naar klachten of door het hemoglobinegehalte van een patiënt te vergelijken met het gemiddelde van een populatie, kan een arts tot deze diagnose komen. Het gaat dan echter om diagnoses die elkaar niet precies overlappen. Een patiënt kan klachten hebben, terwijl zijn hemoglobinegehalte volgens de statistiek niet buiten de normale waarden valt en omgekeerd (zie kader). In de beschrijving van het sociale besteedt de ANT, evenals Foucault, aandacht aan de invloed van niet-menselijke factoren. Bij Foucault is bijvoorbeeld de architectuur van gebouwen een belangrijke factor in disciplineren. Het model van een netwerk, waarin beschreven wordt hoe verschillende elementen met elkaar verbonden zijn, is echter nieuw.

Voor het onderzoek naar de 'Top 50' is dit goed bruikbaar om te analyseren welke verbindingen er zijn tussen interacties op straat, de inrichting van een plein, methodiekboeken, overheidsbeleid en (koloniale)geschiedenis. Deze verbindingen kunnen in kaart gebracht worden als netwerken.

7.2.2 De reconstructie van het sociale

In *Re-assembling the Social* beschrijft Latour (2007) de netwerkstructuur van het sociale. Als we de maatschappij willen bestuderen, moeten we, volgens Latour, op zoek naar verbindingen tussen allerlei elementen die op zichzelf niet sociaal zijn:

'...it is possible to remain faithful to the original intuitions of the social sciences by redefining sociology not as 'the science of the social', but as the tracing of associations. In this meaning of the adjective, social does not designate a thing among other things ...but a type of connection between things that are not themselves social.' (Latour, 2007, p.5)

Het gaat in de ANT dus om het opsporen van verbindingen die samen een netwerk vormen. Wetenschappelijke feiten worden dan niet ontdekt, maar geconstrueerd. Latour (1986) beschrijft bijvoorbeeld hoe, in de sociale en materiële context van het laboratorium, materiële substanties met behulp van meetinstrumenten door onderzoekers worden omgezet in diagrammen en figuren. Hoe processen worden omgezet in tekst voor een artikel, die de wetenschappers afstemmen op andere artikelen en op de kritiek die ze verwachten van andere wetenschappers. Hij beschrijft het laboratorium als een fabriek waar feiten worden geproduceerd, die worden gepresenteerd, los van de omstandigheden waarin ze ontstaan zijn. Mol(2002) beschrijft hoe in de context van een ziekenhuis verschillende versies van arteriosclerose gerealiseerd worden: in de verhalen van een patiënt die geen trappen meer op kan lopen, in de observaties door een vaatchirurg die in een gesprek met de patiënt de symptomen van etalagebenen (claudication intermittens) herkent, daarnaast een zwakke polsslag voelt en constateert dat de patiënt koude voeten heeft en in de observaties van de patholoog, die onder een microscoop verstopte bloedvaten zichtbaar maakt. Het gaat hier volgens Mol niet alleen over verschillende perspectieven, verschillende manieren om eenzelfde, reëel bestaande ziekte -arteriosclerose- te kijken, maar over verschillende werkelijkheden. In die verschillende werkelijkheden is arteriosclerose ook net iets anders en elke versie van arteriosclerose is weer verbonden met andere kennis en praktijken:

Potensia. Denkgereedschappen voor het werk met marginale groepen.

'In this book I have argued that different practicalities of research, diagnosis and/or treatment each address a slightly different "arteriosclerosis." (Mol, 2002, p.162)

Als we ervan uitgaan dat verschillende werkelijkheden naast elkaar bestaan, kunnen we volgens Mol ook nooit zeker weten wat ware kennis is en moeten we leren leven met de onzekerheid dat altijd ook andere kennis, andere verbindingen in het sociale netwerk en andere interventies mogelijk zijn:

'In stressing ontological multiplicity this book lays bare the permanent possibility of alternative configurations. The doubt that might lead there isn't always practiced, but it may be.' (Mol, 2002, p.164)

Het gaat bij haar dus niet over pluralisme in de epistemologie, over verschillende manieren om de werkelijkheid waar te nemen, maar over een pluralistische ontologie, over het naast elkaar bestaan van verschillende werkelijkheden (Mol,1999). In *Ontological Politics* (1999) beschrijft ze dit onderscheid als verschillende versies van pluralisme:

Pluralisme 1: perspectivisme

Perspectief is een begrip dat verwijst naar de waarneming. Mol gebruikt het begrip perspectivisme (perspectivalism) om aan te duiden dat er verschillende deskundigen zijn die met andere ogen naar de werkelijkheid kijken. Er is niet één ware representatie van de werkelijkheid, maar er kan nog wel sprake zijn van één werkelijkheid, die op verschillende manieren geïnterpreteerd wordt. Nietzsche schreef al dat mensen de wereld altijd waarnemen vanuit een bepaald perspectief: "Wij geloven dat we iets van de dingen zelf weten, als we over bomen, kleuren, sneeuw en bloemen spreken, maar bezitten toch niets dan metaforen der dingen, die volstrekt niet overeenstemmen met de oorspronkelijke entiteiten." (Nietzsche, 1873 | vertaling: De Goeij, 2015)³⁸. Wát mensen zien en welke woorden ze daaraan geven wordt bepaald door hun eigen standpunt, belangen en waarden. Kennis kan dus niet los van een waarnemer bestaan.

'As against the singularity of the single truth voiced by the anonymous, objective 'expert', it has been argued that there are many experts with different professional and social backgrounds, or indeed with no specific professional background at all: the word 'lay expert' was invented. And since each of these experts is a different person and comes on the scene from somewhere different, none of them is objective. They are instead specific social subjects, each. They bring with them their own particular skills, habits, histories,

³⁸ Wir glauben etwas von den Dingen selbst zu wissen, wenn wir von Bäumen, Farben, Schnee und Blumen reden, und besitzen doch nichts als Metaphern der Dinge, die den ursprünglichen Wesenheiten ganz und gar nicht entsprechen. Nietzsche, F. (1873). *Über Wahrheit und Lüge im außermoralischen Sinne*. Gezien op: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/uber-wahrheit-und-luge-im-aussermoralischen-sinne-3243/1>

preoccupations which means that their eyes are different. They look at the world from different standpoints. This means that they see things differently and represent what they have seen in a diversity of ways.' (Mol, 1999, pp.75-76)

In pluralisme 1 gaat het dus over kennis, over epistemologie.

Pluralisme 2: constructivisme

Constructivisme gaat verder dan pluralisme. In het constructivisme gaat het niet alleen om verschillende manieren van kijken naar de werkelijkheid, maar wordt ook het idee losgelaten dat er één werkelijkheid zou bestaan. Wetenschappers construeren een werkelijkheid door hun manier van onderzoeken. Verhalen over de constructie van wetenschap laten zien hoe dit proces verloopt:

'A second kind of pluralism took the form of construction stories. These show how a specific version of the truth got crafted, what supported it, what was against it, and how its likely alternatives got discredited. Many stories about the support facts-to-be and artefacts-being-shaped require in order to survive, tell about relevant groups of researchers and/or others who are involved (and here constructivism links up with perspectivalism). But in other constructivist stories material rather than social support is foregrounded: the lenses in which the wave theory of light is made durable, or the dissection room with its knives and skills that anchor the fact that diseases carve structural changes in the body.' (Mol, 1999, p.76)

Zoals we onder meer bij Latour zien, zijn er verschillende manieren waarop 'ware feiten' geconstrueerd kunnen worden. De werkelijkheid zoals wij die nu kennen is het resultaat van een productieproces. Hij had dus ook anders kunnen zijn. Verschillende theorieën over de werkelijkheid ontstaan en raken met elkaar verward in een strijd om de dominantie. Daarin hebben sommige theorieën meer succes en andere verliezen de strijd. Dit vinden we ook terug in het werk van Foucault (1975). In *Geschiedenis van de Waanzin* laat hij zien hoe de medische wetenschap het terrein van de waanzin veroverd. Vanuit een diversiteit van opvattingen over waanzin, wordt de medisch wetenschappelijke dominant. Die bepaalt daarmee niet alleen de kennis over waanzin en de inlijving van waanzin binnen het medische domein, maar bepaalt ook de scheidslijn tussen gezond en ziek. In deze versie van pluralisme waren er in het verleden weliswaar meerdere vertogen over de werkelijkheid, maar heeft er inmiddels één daarvan de strijd om de dominantie gewonnen.

Voorbeeld: drie versies van bloedarmoede

De exemplarische situaties waar Mol haar denken op baseert vindt ze grotendeels in de geneeskunde. Ze laat zien hoe er verschillende versies zijn van diabetes (Mol, 2006), arteriosclerose (Mol, 2003) of bloedarmoede (Mol, 1999). Dit zijn bij Mol niet verschillende perspectieven, verschillende manieren van kijken naar een object, maar verschillende versies, waarin niet alleen anders over de ziekte gedacht wordt, maar waarin de ziekte ook iets anders is en waarin deze gekoppeld is aan ander gedrag. Bloedarmoede kan bestaan in verschillende versies, die elkaar niet altijd overlappen. Iemand kan bijvoorbeeld statistisch gezien bloedarmoede hebben, maar klachtenvrij zijn. De verschillende versies van bloedarmoede, die Mol (1999) ook wel performances noemt, passen in verschillende netwerken van verbindingen met plaatsen, voorwerpen en personen.

Klinisch: Een persoon gaat naar de dokter en vertelt dat hij moe en duizelig is. Hij neemt hiermee de rol van patiënt aan. De dokter kijkt onder het ooglid en kijkt naar de huid om vast te stellen of hij de diagnose 'bloedarmoede' kan stellen. Bloedarmoede bestaat hier uit zichtbare symptomen en klachten die door de patiënt geuit worden.

Statistisch: In het laboratorium wordt het hemoglobinegehalte van het bloed gemeten. Op basis van de gegevens van een populatie worden normen vastgesteld, meestal twee standaarddeviaties van het gemiddelde. Onder deze norm wordt bloedarmoede gediagnosticeerd. Bloedarmoede is hier een waarde die op een bepaalde afstand onder de gemiddelde waarde binnen een bepaalde populatie valt.

Pathofysiologisch: Per individu wordt bepaald hoeveel hemoglobine genoeg is om voldoende zuurstof te transporteren. Hier gaat het alleen om één individu en niet om een populatie. Bloedarmoede is hier een hemoglobinegehalte dat onvoldoende is om voor een specifieke persoon voldoende zuurstof te transporteren.

Pluralisme 3: Multipel werkelijkheden

De derde versie van pluralisme gaat nog een stap verder. De werkelijkheid wordt hier niet geobserveerd of geconstrueerd, maar in scène gezet: onderzoeksobjecten worden in stukjes gesneden of op een weegschaal gelegd en daarmee veranderen zij in verschillende objecten. Daarbij is er niet per se één dominante manier van construeren, maar kunnen er verschillende naast elkaar functioneren. Zoals Mol (2002) in *The body multiple* laat zien kunnen de werkelijkheid van de patiënt, de vaatchirurg en de patholoog naast elkaar bestaan. De verschillende werkelijkheden van arteriosclerose, die ze beschrijft, ontstaan door praktijken. De patiënt die moeilijk loopt, de vaatchirurg die zijn polsslagen voelt en de patholoog die onder de microscoop kalkafzettingen in een bloedvat van een overleden patiënt bekijkt, realiseren alle drie verschillende versies van arteriosclerose.

Ook als het over waanzin gaat, kunnen we verschillende versies onderscheiden, die tegelijkertijd aanwezig zijn: depressie als een stoornis in de hersenen is iets anders dan depressie als een chronisch gevoel van diepongelukkig zijn (zie ook Dehue, 2008). Beide

versies maken deel uit van een ander netwerk van mensen, dingen en praktijken. Depressie als stoornis in de hersenen is verbonden met metingen op basis van fMRI-scans, artsen en psychofarmaca. Een chronisch gevoel van diepongelukkig zijn hangt daarentegen eerder samen met sociale relaties, sociaal-economische omstandigheden en gesprekken over problemen. Door deze verbindingen in kaart te brengen, kunnen we beschrijven wat depressie in een bepaalde context is. Mol gaat in haar werk uit van multipеле werkelijkheden, van verschillende manieren van denken, spreken en handelen. Ze gebruikt het begrip 'logica's' (Mol, 2006) om die verschillende werkelijkheden van elkaar te onderscheiden. In dit hoofdstuk wordt onderzocht in hoeverre dit begrip bruikbaar is om te verhelderen hoe verschillende manieren van denken en doen rond de 'Top 50' in kaart kunnen worden gebracht.

7.2.3 Logica's

Mol bouwt in haar werk verder op het denken van Foucault. Foucault (1966) beschrijft in *De woorden en de dingen* hoe het denken in een bepaalde periode gebaseerd is op een epistemologisch veld, dat hij de epistèmè noemt. De epistèmè bepaalt de historische 'voorwaarden waaronder [...] kennis mogelijk is' (Foucault, 1966. P. 21). Het bepaalt wat in een bepaalde periode gedacht kan worden. Kennis is, volgens Foucault dus uiteindelijk niet gebaseerd op 'de rationale waarde of op de objectieve vorm ervan' (Foucault, 1966, p.21), maar altijd geworteld in een bepaald tijdvak en een bepaalde cultuur. Binnen dit raster ontstaan in de verschillende wetenschapsgebieden discoursen, samenhangende verzamelingen van uitspraken die volgens historisch bepaalde regels binnen dat wetenschapsgebied geaccepteerd worden:

'...in every society the production of discourse is at once controlled, selected, organised and redistributed by a certain number of procedures whose role is to ward off its powers and dangers, to gain mastery over its chance events, to evade its ponderous, formidable materiality.' (Foucault in Young, 1981, p.52)

Nieuwe kennis ontstaat als de sociale omstandigheden veranderen. Medische en sociaalwetenschappelijke kennis zijn bij Foucault een effect van sociale veranderingen en daarnaast brengen ze sociale veranderingen teweeg. Het discours bestaat niet alleen uit teksten, maar het geeft ook vorm aan gebouwen, zoals het panopticum, aan praktijken, het creëert bepaalde subjectposities, zoals de rol van de arts en het maakt een onderscheid tussen normaal en abnormaal, gezond en ziek, crimineel en niet-crimineel. Bij Foucault is er sprake van een coherent discours dat in het denken over de waanzin (Foucault, 1984) of over criminaliteit (Foucault, 2010) in een bepaalde periode dominant is. In zijn genealogie geeft hij aan dat hier ook altijd restanten van andere historische lagen van de werkelijkheid te vinden zijn, maar uit de strijd tussen verschillende discoursen komt één winnaar. Vanaf *De archeologie van het weten* (Foucault, 1989b) daarentegen, benadrukt Foucault vooral de pluraliteit van wetenschapspraktijken. Hij heeft het hier over discursieve praktijken, die geen in zichzelf gesloten systemen zijn, maar steeds veranderen. Door een wisselwerking tussen verspreide en heterogene teksten - wetenschappelijke kennis, wetten, literatuur, filosofie, politieke besluiten en uitspraken en opinies in het dagelijks leven – en praktijken, vormen zich wetenschappelijke

disciplines. Die geven structuur aan het denken over en het handelen in relatie tot het object van die discipline. De psychiatrische kennis geeft vorm aan het denken over en handelen in relatie tot de waanzin. Tegelijkertijd verschuift echter ook de maatschappelijke opvatting over wat waanzin is en dit beïnvloedt op haar beurt de wetenschap. In de loop van de tijd veranderen bijvoorbeeld de opvattingen over de vraag of homoseksualiteit een psychiatrische aandoening is of over wat we precies verstaan onder een depressie (Dehue, 2008). Ook Mol (2002) benadrukt in haar werk de pluraliteit. Zij beschrijft hoe, bijvoorbeeld in de geneeskunde, maar ook in de praktijken van farmaceutische bedrijven, patiënten en verpleegkundigen verschillende manieren van denken en doen zich tot elkaar verhouden (Mol, 2006). De pluraliteit is bij Mol dus permanent aanwezig. Daarbij zet ze zich af tegen de archeologie van Foucault (1966), maar bouwt ze voort op zijn latere opvattingen over wetenschapspraktijken:

'[Foucault] has been abandoned in his insistence that medicine has a unificatory power. He has been abandoned in his suggestion that society mimics organisms and thus hangs together in a single epistème. We, these days, no longer believe in coherent sets of norms imposed in a single order. So how did we lose this faith?' (Mol, 2002, p.62)

Mol stelt dat wetenschap niet de macht heeft om zich op te leggen aan anderen. Latour (1988) laat zien hoe het succes van een verandering in de medische praktijk, namelijk de pasteurisatie, afhangt van de mate waarin alle betrokkenen zich hieraan verbinden. Als andere actoren geen voordelen zien bij de verandering, stagneert deze. Mol en Latour beschrijven maatschappelijke gebeurtenissen als ketens van verbindingen, die samen een netwerk vormen. Deze netwerken zijn open. Ze kunnen verbindingen aangaan met elementen buiten het netwerk. Daarbij onderscheidt Mol (1999) multiële werkelijkheden. Dat geeft meer ruimte om een speelveld te beschrijven waarin diverse versies van de werkelijkheid naast elkaar bestaan. *'The second way of abandoning Foucault'* houdt bij Mol in dat: *'Instead of describing a single coherent discourse, or tracing a single large network of contingent associations, it distinguishes many...'* (Mol, 2002.P.66)

'Het Westen' (waar dat ook begint en ophoudt) is nooit homogeen geweest"..."Dat miskennen, is een vorm van interne kolonialisering. Het versimpelt 'het Westen' en reduceert het tot een van haar tradities, die daarmee niet alleen tot dominant wordt verklaard maar ook steeds dominanter wordt gemaakt.' (Mol, 2006, p.13)

Net als Foucault, richt Mol zich op de processen waarin een onderscheid wordt gemaakt tussen het normale en het abnormale. Daarbij kijkt zij vooral naar de constructie van (lichamelijke) ziektes, maar zij wil met haar analyse ook iets zeggen over het denken buiten de geneeskunde: "Het heeft dan ook niet alleen iets te bieden aan patiënten. Het interfereert bovendien met (al te mooie) dromen over de Rede en (eendimensionale) clichés over 'het Westen'. (Mol, 2006. P. 13).

Er zijn volgens Mol dus verschillende praktijken om ziekte vast te stellen, die in verschillende netwerken van kennis, praktijken en actoren passen. De manier waarop een ziekte vastgesteld wordt heeft effecten in de werkelijkheid. Bijvoorbeeld als het gaat om de opsporing van patiënten. In de klinische versie van bloedarmoede wacht de arts tot een patiënt zich meldt met klachten. In de statistische versie van bloedarmoede kan er een

bevolkingsonderzoek georganiseerd worden waar de gehele bevolking of een door medici bepaalde risicogroep zich regelmatig laat controleren, zonder dat er sprake is van klachten. Een ander verschil ontstaat doordat de onderzoeker die een statistische methode gebruikt, populaties onderscheidt. Wetenschappers creëren allerlei groepen, waarbij verondersteld wordt dat de groep onderling meer gemeenschappelijke kenmerken heeft dan overeenkomsten met een andere groep. In statistieken wordt bijvoorbeeld een onderscheid gemaakt tussen autochtonen en allochtonen, mannen en vrouwen, jongeren en ouderen. Een meer specifieke constructie is die van een groep als de 'Top 50 Antillianen'. Op basis van een aantal criteria worden hier mensen op een lijst gezet en dit heeft gevolgen voor de manier waarop zij behandeld worden. Ook in medisch epidemiologisch onderzoek worden populaties onderscheiden, waar de individuele waarden aan afgemeten worden. De pathofysiologische methode daarentegen vergelijkt alleen het individu met zichzelf en verdeelt mensen niet in verschillende populaties. Daarmee wordt ook het onderscheid tussen populaties minder belangrijk.

Als er verschillende mogelijkheden zijn om een werkelijkheid te construeren, zou er ook een keuzemoment kunnen zijn, een moment waarop betrokkenen kiezen voor een bepaalde constructie. In de geneeskunde zou men dan een keuze kunnen maken tussen de verschillende benaderingen van bloedarmoede of diabetes (Mol, 2006). De vraag is dan ook wie deze keuzes maakt. In de medische ethiek wordt ervan uitgegaan dat de patiënt *informed consent* moet geven voor medische ingrepen: hij bepaalt wat er gebeurt op basis van informatie die de behandelaar hem aanreikt. Maar als deze informatie geconstrueerd is, verschuift het keuzemoment en wordt de vraag wat de feiten zijn die de patiënt krijgt voorgelegd. Ook als burger binnen een democratische staat, zouden mensen moeten kunnen kiezen wat er gebeurt, bijvoorbeeld op het gebied van bevolkingsonderzoeken en gezondheidszorg in het algemeen. Maar ook hier is het de vraag welke werkelijkheid gepresenteerd wordt. Vaak is, volgens Mol, een helder keuzemoment afwezig en wordt de keuze voor een bepaalde praktijk impliciet gemaakt (Mol, 1999). Er zijn verschillende typen argumenten die een rol kunnen spelen bij de keuze voor een bepaalde praktijk om bloedarmoede te benaderen. Het kan gaan over kosten en opbrengsten of over de zin van het identificeren van mensen met (de statistische versie van) bloedarmoede, als zij geen klachten hebben. In *Ontological politics* vraagt Mol (1999) zich af of keuzes meer expliciet moeten worden. Misschien hoeft er niet altijd gekozen te worden voor één specifieke versie van de werkelijkheid. We kunnen ook verschillende versies naast elkaar laten functioneren. Die kunnen dan botsen, maar ze kunnen elkaar ook aanvullen of opvolgen. Bij het vaststellen van de statistische norm voor bloedarmoede bijvoorbeeld, worden data verzameld bij gezonde mensen. Er is echter nog geen norm om vast te stellen welke hemoglobinewaarden gezond zijn. Die wordt bepaald door deze mensen te vragen of ze gezond zijn: een klinische methode om de grens tussen gezond en ziek te bepalen. Op die manier ligt de klinische norm aan de basis van de statistische: hij wordt als het ware ingesloten.

In haar latere werk beschrijft Mol (2006 en 2010) de verschillende versies van de werkelijkheid als logica's. Ze definieert een logica als:

'...een zinvol samenhangend cluster aan manieren van denken en doen. Wat er precies zinvol aan is, valt slechts in de termen van de logica in kwestie uit te drukken. Een logica gehoorzaamt dan ook niet aan de rede: iedere logica heeft een eigen rationaliteit' (Mol, 2006, p. 17)

Een logica kan geconstrueerd worden door te analyseren hoe mensen over hun situatie spreken, door de teksten te analyseren die zij schrijven, door gedrag te observeren en door te bestuderen hoe zij zich verhouden tot hun omgeving. Het begrip 'logica' is gerelateerd aan het begrip 'discours' bij Foucault (1975), dat hij gebruikt om te laten zien hoe 'normaal' en 'abnormaal' van elkaar worden gescheiden in de moderne tijd. Het dominante discours bepaalt wat in een specifieke historische context normaal is en wat niet. Logica's verschillen van een discours, omdat verschillende logica's tegelijkertijd actief kunnen zijn. Het beschrijven van deze logica's kan de gebruikers helpen om te reflecteren op hun situatie. Het begrip 'logica's' is ook deels vergelijkbaar met de vertogen die vanuit de *discourse theory* onderzocht worden. Hier gaat het ook over verschillende vertogen die naast elkaar bestaan en die met elkaar in competitie zijn om te bepalen welke dominant wordt. In de *discourse theory* wordt daarbij ook gekeken hoe enerzijds de sociale context, de instituties en de politiek een vertoog vormen en beïnvloeden en hoe anderzijds dit vertoog weer invloed heeft op politieke keuzes, sociale praktijken en instituties (Schrover en Schinkel, 2013). Wat logica's van deze vertogen onderscheidt, is dat taal en praktijken in logica's aan elkaar gekoppeld zijn.

In *De logica van het zorgen* onderscheidt Mol, in de gezondheidszorg, en meer specifiek in de omgang met diabetes, de 'logica van het zorgen' van de 'logica van het kiezen'. De logica van het kiezen is hier de dominante, liberale manier van denken over gezondheidszorg, waarin autonomie, het zelf kiezen, als ideaal wordt gezien. Het is de logica van de markt, waarin de patiënt wordt gezien als een 'klant' die kan kiezen uit een zorgaanbod. Deze logica vormt het denken en handelen, onder meer binnen de gezondheidszorg. Mol contrasteert deze logica met een andere manier van denken over en omgaan met ziekte: de zorglogica. Hier is het ideaal 'goed zorgen'. Het gaat niet, zoals in 'de logica van het kiezen' om een te verhandelen product, een afgegrensd object of dienst, die tegen een bepaalde prijs van eigenaar verwisselt, maar om een proces, *'een interactie waarbij de actie heen en weer gaat en (zolang dat maar nodig is) heen en weer blijft gaan.'* (Mol, 2006, p.29). Hiermee maakt zij de steeds dominanter wordende 'logica van het kiezen' minder vanzelfsprekend en probeert ze meer plaats in te ruimen voor een 'logica van het zorgen'. Daarmee krijgt haar werk ook een politieke dimensie. Ook in het voorbeeld van de interventieteams hebben we gezien dat de manier waarop een interventie wordt uitgevoerd gekoppeld is aan verschillende prioriteiten binnen de gemeentepolitiek. Politiek gaat over het maken van keuzes, het veranderen van de werkelijkheid. Het lijkt er dus op dat er gekozen kan worden tussen een 'logica van het kiezen' en een 'logica van het zorgen', of tussen een 'zorglogica' en een 'veiligheidslogica'. Mol wil echter geen exclusieve keuze maken voor één logica, maar bepleit dat diverse logica's naast elkaar blijven bestaan.

Een verschil tussen Foucault en Mol is niet alleen dat Mol het mogelijk maakt om de verschillen en de interacties tussen diverse vertogen, die tegelijkertijd actief zijn, te

beschrijven. Een ander verschil is dat het, bij Foucault centrale, begrip macht bij Mol buiten beeld raakt. In het ziekenhuis onderscheidt zij verschillende manieren waarop over arteriosclerose gepraat wordt en, in samenhang daarmee, gehandeld. Daarbij is niet één manier dominant. Het is de vraag wat we hiermee overboord zetten, een vraag die in het volgende hoofdstuk terugkomt. Een derde verschilpunt is dat de logica's van Mol, meer dan het discours of de discursieve praktijken bij Foucault, ook gaan over teksten, uitspraken en praktijken buiten de wetenschap. Dat maakt de logica's beter bruikbaar om te analyseren wat er in het netwerk van de 'Top 50' gebeurt.

In de volgende paragrafen worden verschillende logica's rond de 'Top 50' geanalyseerd en aan de hand van deze analyse wordt gekeken waarin deze manier van beschrijven zich onderscheidt van de beschrijvingen in voorgaande hoofdstukken.

7.3 Logica's in het netwerk rond de 'Top 50'³⁹

In deze paragraaf wordt beschreven hoe verschillende werkelijkheden rond de 'Top 50' in kaart kunnen worden gebracht. In paragraaf 4.4 is beschreven hoe vanuit de trefwoorden die uit de interviews gehaald zijn, patronen geconstrueerd zijn, die ik, in navolging van Mol (2006), logica's genoemd heb. De verschillende logica's bestaan uit een specifiek taalgebruik, dat een bepaalde manier van doen begrijpelijk maakt. Een logica is niet per definitie gebonden aan een specifieke groep. Soms wordt een logica gebruikt door meerdere partijen. Soms worden ook meerdere logica's gebruikt door één partij. Logica's kunnen elkaar aanvullen of met elkaar botsen. Dilemma's in de interventies van de professionals zijn vaak te verklaren vanuit botsende logica's. Logica's hangen samen met de structuur van een netwerk. In de ene logica kan het vanzelfsprekend zijn dat de burens en familie een grote rol spelen, terwijl in een andere logica vooral het individu en de relatie met een professional centraal staan. In de ene logica kan de geboorteplaats van belang zijn, terwijl die in een andere logica niet relevant is. In het netwerk kunnen verbanden gelegd worden tussen de lokale gebeurtenissen, bijvoorbeeld in Beijum-Oost, en gebeurtenissen verder weg, zoals bijvoorbeeld nieuwe wetsvoorstellen die voor heel Nederland gelden.

In eerste instantie zijn de volgende logica's geconstrueerd op basis van de interviews met professionals en de documenten die door hen gebruikt worden: individuele zorglogica, gemeenschapszorglogica en veiligheidslogica. Vanuit het werk van het Overlegorgaan Caraïbische Nederlanders (Taskforce Antilliaanse Nederlanders, 2008) is de 'Change the Mindset' logica hieraan toegevoegd. Deze logica's zijn besproken in een focusgroep met een deel van de professionals die eerder geïnterviewd zijn. De focusgroep gaf aan het zinvol te vinden om in termen van 'logica's' over het werk met de 'Top 50' te praten en

³⁹ Zie ook *Hanging around in suburbia. Understanding normalizing power in professional relationships with Dutch Caribbean migrants* (Rothfus, 2012a)

deze vier waren voor de focusgroep herkenbaar. Men wilde er echter nog een vijfde logica aan toevoegen: de politieke logica. In tweede instantie zijn interviews met andere betrokkenen, documenten en een documentaire geanalyseerd. Er is onderzocht in hoeverre deze aansloten bij de bestaande logica's en welke nieuwe logica's geconstrueerd konden worden. Hierbij ging het om interviews met mensen die bij de 'Top 50' gerekend worden, buurtbewoners en andere betrokkenen.⁴⁰

Bij het op de 'Top 50' gerichte beleid wordt, zoals reeds in hoofdstuk drie vermeld, door onder meer de Groningse burgemeester Wallage (NRC,2003) een onderscheid gemaakt tussen twee lijnen: de strenge lijn die bedoeld is om criminaliteit tegen te gaan en de sociale lijn, die gericht is op het oplossen van de diverse problemen waar de 'Top 50' mee kampt. Ook in de aanpak van de interventieteams zagen we deze twee terugkomen: de strenge controle op fraude en de zorg voor bewoners die niet weten waar ze terecht kunnen met hun problemen. Ook in de interviews met professionals waren deze twee werkelijkheden te vinden. In de verhalen over zorg kon onderscheid gemaakt worden tussen twee verschillende typen zorg. De zorg door professionals voor individuen met problemen en de gemeenschapszorg, waar in het verband van de familie, de Caribische gemeenschap of de wijk voor elkaar gezorgd wordt.

7.3.1 Individuele zorglogica

Een deel van de praktijken en de daarmee samenhangende manier van denken, kan gerubriceerd worden als individuele zorglogica. Binnen deze logica draait het om individuen die problemen hebben en daarom zorg moeten krijgen. De doelstelling van de individuele zorglogica is dat mensen voor zichzelf kunnen zorgen en participeren in de maatschappij. Ze moeten iets van hun leven maken. Als dat niet lukt, moeten ze gemotiveerd en geactiveerd worden. De Gemeente ziet achterstanden als een van de problemen van een aantal Caribische Nederlanders in Beijum-Oost:

'...jonge mannen met een combinatie van sociale, economische en culturele achterstanden. Vaak hadden ze deze problemen al op Curaçao. Anderen zijn pas in Nederland in een achterstandsituatie terechtgekomen.' (Gemeente Groningen, 2003, p.6)

De 'Top 50' lijst is door professionals samengesteld op basis van criteria die aangeven dat deze mensen zichzelf niet kunnen redden of dat zij overlast veroorzaken voor anderen. Daarmee worden zij gedefinieerd als (potentiële) cliënten, ook als zij zichzelf niet als zodanig beschouwen. De Gemeente Groningen (2003) interpreteert het gegeven dat er vanuit de 'Top 50' groep weinig vragen aan de MJD worden gesteld als het gevolg van een te hoge drempel. Zij veronderstelt dus dat dit niet het gevolg is van een lage behoefte aan (professionele) zorg. De hulpverlening zou daarom, volgens de Gemeente meer toegankelijk moeten worden. Dat zien professionals als hun verantwoordelijkheid. Men

⁴⁰ Zie paragraaf 4.3.1 en 4.3.3 voor een overzicht.

gaat ervan uit dat bij veel mensen uit de 'Top 50' problemen ontstaan doordat ze geen werk en geen inkomen hebben. Ze hebben ook weinig sociale steun, omdat ze zich vaak al op jonge leeftijd alleen of met een oudere broer of zus moesten redden in Nederland. Hier kan dus een spanning ontstaan tussen de gemeente en de professionals enerzijds, die vanuit hun logica een grote zorgbehoefte zien en een deel van de 'Top 50', die zichzelf niet als potentiële zorgconsument beschouwt. De straathoekwerkers zien het als hun taak om de mannen van de 'Top 50', die zij op straat ontmoeten, zover te krijgen dat zij zich aanmelden als cliënt bij het maatschappelijk werk. Als de cliënt niet naar hen toe komt, gaan zij wel naar de cliënt. Ze zijn present (Baart, 2001) en proberen een relatie met de cliënt aan te gaan. Die relatie wordt in deze logica een belangrijk instrument om de cliënt te helpen op weg naar een zelfstandig leven, waarin hij voor zichzelf kan zorgen. Als hij afhankelijk blijft van uitkeringen, wordt hem een zwarte toekomst voorspeld. Vanuit de 'Top 50' wordt verschillend gedacht over hulpverleners. Soms wordt iemand gedwongen tot hulpverleningscontacten, bijvoorbeeld met de reclassering, ook al ziet de cliënt daar vaak het nut niet van in. Een geïnterviewde, die verplicht werd om contact met de reclassering te houden in een periode waarin hij dakloos was, vertelt:

'En ik heb die man zelf heb ik hem duidelijk ook, want ik spreek mensen gewoon direct, ik heb die man zelf gezegd van luister, wat heb ik aan, wil je mij vertellen wat de nuttig van is om naar jou toe te komen elke week en dit koetjes en kalfjes horen en dan blijf ik wat mijn eigen leven leiden. Wil je mij vertellen wat voor voordeel het levert als je kan vertellen dat je een kamer voor mij kan regelen. Waar het als eerste noodzakelijk is, waar ik ook kan werken aan mijn verslaving weer, dan ben ik bereid niet elke dag naar jou te komen, snap je, want ik leef op straat.' (Top50.4)

Veel mensen in de 'Top 50' laten zich negatief uit over de hulpverleners, omdat die naar hun mening hun werk niet goed doen. Ze helpen bijvoorbeeld niet om in de meest basale behoefte, een eigen kamer, te voorzien. Ze vinden dat hulpverleners er vooral op uit zijn om zichzelf werk te verschaffen en dat ze zich daarom liever zelf willen redden. Bij de 'Top 50' groep aan de Bedumerweg was ook duidelijk sprake van wantrouwen naar de professionals, met name naar de politie.

'Ze wonen in erg dure veel te kleine kamers en daarom zitten ze ook lekker buiten met zijn allen als het mooi weer is. Ze vinden het erg vervelend dat de politie ze constant in de gaten houdt. Ze kunnen geen reguliere baan vinden en hebben zelf van alles geprobeerd om geld te verdienen. Ze hebben zelf het idee dat ze niet net zo goed geholpen worden als dat Nederlanders dat worden met betrekking tot het vinden van werk.' (Uit een verslag van een gesprek met 'Top 50' mensen, die absoluut geen audio-opname wilden laten maken van het gesprek: Top50.2)

Deze geïnterviewden hebben wel de verwachting dat ze individuele zorg van professionals zouden moeten krijgen, maar worden hierin teleurgesteld. Er zijn echter ook mannen bij de 'Top 50' die wel heel tevreden zijn, graag hulp accepteren en anderen adviseren om dat ook te doen. Dan gaat het meestal om een specifieke maatschappelijk werker of andere hulpverlener, die zij wel vertrouwen. Eén van de geïnterviewden vertelt hoe belangrijk het voor hem is om geholpen te worden met het vinden van een basis:

Potensia. Denkgereedschappen voor het werk met marginale groepen.

'...omdat ik zoveel jaren op straat, straatleven heb geleefd en ik wist dat het ook in mijn achterhoofd het belangrijkste was, als eerste stap naar een onderdak, dat is voor ieder mens. Want als je geen onderdak, of een vaste stekkie hebt dan kan je aan niks beginnen. Er is geen mens die mij kan vertellen dat ze het prettig hebben en goed hebben en gelukkig zijn als ze geen vaste stekkie hebben. Als je een vaste stekkie hebt kan je intrekken kan je tot rust weer komen, kan je denken, snap je, ondanks dat je verslaafd bent, maar je kan toch nuttiger denken.' (Top50.4)

Ook een deel van de buurtbewoners ziet het als een taak van de hulpverlening om de problemen van de 'Top 50', maar ook de problemen van buurtbewoners, die overlast ervaren, op te lossen. Daarom is het voor hen logisch om met klachten naar het meldpunt Overlast te gaan.

Woorden in de individuele zorglogica

Elke logica heeft zijn eigen woordenschat. In de individuele zorglogica spreekt men over: participatie, activeren, presentie, straatteam, welzijn en schuldenregeling. Participatie is een begrip dat op diverse manieren ingezet wordt. Er wordt mee bedoeld dat de burger actief meedoet in de samenleving. Achter de geraniums zitten, de hele dag met je vrienden rondhangen op straat of langdurig afhankelijk blijven van hulpverlening hoort daar niet bij. In de Troonrede van 2013 verwoordde de koning wat het Kabinet verwacht van burgers: *'Van iedereen die dat kan, wordt gevraagd verantwoordelijkheid te nemen voor zijn of haar eigen leven en omgeving.'*⁴¹ Deze invulling van het begrip participatie past binnen de individuele zorglogica. Omdat er toch altijd mensen zijn die zorg nodig hebben, is de andere kant van participatie dat burgers voor elkaar moeten zorgen, als de overheid zich terugtrekt. Deze invulling sluit aan bij de gemeenschapszorglogica, die in paragraaf 7.3.2 aan de orde komt.

Ook in de Nederlandse politiek is de individuele zorglogica te vinden. In de eerste plaats sluit deze logica aan bij de verzorgingsstaat. Nu er steeds meer afstand wordt genomen van het idee dat burgers bij de overheid kunnen aankloppen voor hulp en zij steeds meer worden aangesproken op het mobiliseren van hun 'eigen kracht', blijven er toch voorzieningen voor mensen die deze echt nodig hebben. De participatie van burgers wordt onder meer geregeld in de Participatiewet en de Wmo, die beide sinds 1 januari 2015 van kracht zijn. Burgers zouden zich teveel hebben opgesteld als consumenten van zorg en op verschillende vlakken wordt steeds meer verwacht dat ze hiervoor een tegenprestatie leveren. Zo moeten bijstandsgerechtigden, in ruil voor hun uitkering, iets nuttigs terug doen voor de samenleving. Ze zijn verplicht om: "naar vermogen door het college opgedragen onbeloonde maatschappelijk nuttige werkzaamheden te verrichten die worden verricht naast of in aanvulling op reguliere arbeid en die niet leiden tot

⁴¹ Troonrede 2013

verdringing op de arbeidsmarkt.” (Participatiewet, 2015, §2.1, artikel 9c)⁴². De gemeente bepaalt wat als een passende tegenprestatie geldt, bijvoorbeeld papier prikken voor de stadsreiniging. Als dit type activiteiten wordt gepresenteerd als iets dat goed is voor het welzijn van de bijstandsgerechtigde zelf, als een activiteit waarmee zijn kans op werk en een goed leven vergroot wordt, past dit binnen de zorglogica. Het woord ‘tegenprestatie’ geeft echter al aan dat de bijstand niet meer wordt gezien als een uitkering die mensen ‘gratis’ krijgen, omdat ze die nodig hebben. Het principe wordt ‘voor wat hoort wat’: als een burger van de gemeente een uitkering krijgt, moet hij iets terug doen. Dit principe sluit meer aan bij de gemeenschapszorglogica. De Wmo regelt dat mensen die zorg nodig hebben, zo lang mogelijk thuis blijven wonen waarbij de gemeente zorg biedt om dit mogelijk te maken. Ook deze wet sluit enerzijds aan bij de individuele zorglogica, als mensen die dat nodig hebben zorg krijgen. Anderzijds sluit hij aan bij de gemeenschapszorglogica, omdat er meer hulp uit het sociale netwerk van de hulpbehoevende burger moet komen. Het is dan de vraag in hoeverre dit netwerk er is en wat de mogelijkheden van het netwerk zijn. Juist bevolkingsgroepen die weinig geld en scholing hebben, zoals de ‘Top 50’, zullen niet altijd terug kunnen vallen op een sterk netwerk. De geïnterviewden van de ‘Top 50’ geven aan dat zij veel problemen ondervinden bij het participeren in een baan, doordat ze gediscrimineerd worden en doordat ze vaak opgegroeid zijn in moeilijke omstandigheden, waarin ze vaak weinig scholing hebben genoten. In een samenleving waarin de kansen niet rechtvaardig verdeeld zijn, kan het verantwoordelijk stellen van individuele burgers voor hun eigen participatie, juist leiden tot uitsluiting. In zijn oratie wijst Hindriks (2015) op dit probleem en benoemt het als de participatieparadox. De participatiemaatschappij benadrukt de individuele verantwoordelijkheid van burgers om te participeren. Dit kan ertoe leiden dat iemand die niet voldoende participeert in de samenleving wordt weggezet als een burger die zijn verantwoordelijkheid niet neemt. De mate waarin mensen kunnen participeren hangt echter niet alleen af van hun individuele inzet, maar ook van de kansen die zij krijgen binnen de samenleving waarvan ze deel uitmaken. Het is, volgens Hindriks, niet eerlijk om in een samenleving waar de kansen van mensen om te participeren niet gelijk verdeeld zijn, burgers die aan de zijlijn staan te verwijten dat ze niet meedoen. Iemand van de ‘Top 50’ heeft bijvoorbeeld minder mogelijkheden om te participeren dan blanke, hoogopgeleide medeburgers. Bij kansarme werklozen is het de vraag of zij aan de kant staan omdat zij niet mee *willen* doen of omdat zij niet mee *kunnen* doen. Hindriks wil laten zien dat participatie verbonden is aan de manier waarop sociale praktijken, instituties en organisaties worden georganiseerd binnen een samenleving. Het bevorderen van participatie is daarmee ook een collectieve verantwoordelijkheid. Hindriks benadrukt het belang van gelijke kansen, tegengaan van discriminatie en solidariteit om een meer inclusieve samenleving te creëren. Daarmee wordt participatie niet alleen een begrip

⁴² Participatiewet. (2015, 4 januari). Geraadpleegd op 8 november 2015, van http://wetten.overheid.nl/BWBR0015703/Hoofdstuk2/21/Artikel9/geldigheidsdatum_04-01-2015

binnen de individuele zorglogica maar ook in de gemeenschapszorglogica, die in paragraaf 7.3.2. wordt besproken. De oproep van Hindriks om op een andere manier naar de problemen van niet-participerende burgers te kijken sluit daarnaast ook aan bij de “Change the Mindset” logica die in paragraaf 7.3.4 aan de orde komt.

Praktijken in de individuele zorglogica:

Iedere logica heeft ook specifieke praktijken. Aan de individuele zorglogica wordt veel gerefereerd door professionals en verschillende interventies kunnen in termen van deze logica begrijpelijk gemaakt worden. Hij wordt gebruikt als zij contact leggen met mensen die niet participeren in de ‘normale’ maatschappij. Bijvoorbeeld door de straathoekwerkers als ze outreachend op straat werken en contact proberen te leggen met de mensen waarvan ze denken dat die hulp nodig hebben. Hij wordt ook gebruikt door de politie, als die met een politieauto naast een groepje rondhangende mensen gaat staan. Medewerkers van de Sociale Dienst, het maatschappelijk werk en de woningbouwvereniging zorgen, vanuit de individuele zorglogica, dat mensen hulp krijgen bij het invullen van formulieren, het oplossen van schuldenproblematiek, het vinden van woonruimte, de reparatie van een douche, etcetera.

Ook sommige ‘Top 50’ mannen gaan mee in deze logica: ze laten zich door een maatschappelijk werker helpen met het regelen van allerlei ingewikkelde procedures rond werk en inkomen, ze vragen een maatschappelijk werker om mee te gaan naar gesprekken met andere professionals om te voorkomen dat ze bij een gesprek hun zelfbeheersing verliezen of ze vragen de maatschappelijk werker om te bemiddelen als ze ruzie hebben met hun vrouw.

7.3.2 Gemeenschapszorglogica

In de individuele zorglogica werd het individu los gezien van zijn sociale omgeving. In de gemeenschapszorglogica wordt hij daarentegen gezien als deel van een gemeenschap. Er wordt vanuit gegaan dat mensen verantwoordelijk zijn voor elkaar en dat ze voor elkaar zorgen. Als er een probleem is, is dat niet alleen een zaak van een individu en een hulpverlener. Het gaat de hele gemeenschap aan. Mensen zijn samen verantwoordelijk. Als er in de politiek en de hulpverlening wordt gesproken over een participatiesamenleving, waarin burgers in de eerste plaats voor elkaar moeten zorgen en waarin ze pas als dit niet lukt een beroep doen op de overheid en de professionele hulpverleners, maakt dit deel uit van een gemeenschapszorglogica. Beleidsmakers en professionals zeggen dan dat zij, de burgers, voor elkaar moeten zorgen en zij faciliteren dit. Daarnaast is er ook een gemeenschapszorglogica die vanuit de gemeenschap zelf komt, waarin burgers zelf vanuit hun persoonlijke verbondenheid voor elkaar willen zorgen.

In het netwerk rond de Top50 kan die gemeenschap op verschillende manieren opgevat worden. Het kan de (directe) familie zijn, de vrienden, de Caribische gemeenschap of de wijk Beijum.

A. Familie

De familieband speelt een belangrijke rol in veel interviews met Caribische Nederlanders. Soms gaat het daarbij om het ondersteunen van crimineel gedrag en soms om hulp bij het omschakelen naar een andere manier van leven. In dit onderzoek zijn de ouders en kinderen van de 'Top 50' niet geïnterviewd, maar in de interviews met de 'Top 50' zelf en met enkele partners worden zij vaak genoemd.

Moeders

"Yu sin mama ta kuminda di warawara" (een kind zonder moeder is voedsel voor de warawara, een roofvogel)⁴³

Vooral de moeder speelt een belangrijke rol in de Antilliaanse familie. Van San (1998) benadrukt in haar onderzoek naar criminaliteit bij Caraïbische jongeren hoe de moeders, die er vaak alleen voor staan als ouder, zich vaak ambivalent opstellen ten opzichte van crimineel gedrag door hun zoons. De meeste moeders in haar onderzoek keuren diefstal af, maar sommige staan het oogluikend toe. Veel moeders bagatelliseren crimineel gedrag door hun zoons en zien het als kattenkwaad. Bij vechtpartijen zijn ze er vaak van overtuigd dat de andere partij ruzie zocht en dat zelfverdediging dan acceptabel is. Ook in de interviews blijkt soms dat de moeder voordeel heeft bij het lucratieve criminele gedrag van een (in dit geval volwassen) zoon, die dealt.

'Gewoon, zijn moeder had niet genoeg geld en ze waren een groot gezin, dus nou, dan wordt er eigenlijk ook wel verwacht dat je geld in huis brengt, dat is ook, ja, in die cultuur is dat gewoon best wel zo, hè, je moet je ouders helpen, vooral je moeder en helemaal als zoons zijnde, als jongens, jongens moeten gewoon hun moeder helpen en zo is hij daar een beetje terecht in gekomen.'... 'Ik weet nog dat in het begin toen ik hem leerde kennen toen belde zijn moeder van ik heb een nieuwe vloer nodig en ik heb een nieuwe dit nodig en ik heb een nieuwe auto nodig, dat ik echt zoiets had van wat doe je?' (Par1)

In een ander interview wordt juist aangegeven hoe de moeder haar zoon helpt om een keurig leven te leiden. Deze moeder is samen met haar zoon naar de sociale dienst gegaan, waar hij naar eigen zeggen te maken kreeg met een klantmanager die niet alleen Antillianen, maar ook andere minderheidsgroepen zoals Italianen, Turken en Marokkanen discrimineerde. Deze geïnterviewde kreeg daardoor niet de uitkering waar hij recht op had, kon zijn huur dus niet meer betalen en raakte zijn huis kwijt. In ruil voor huishoudelijke klusjes kreeg hij onderdak bij wisselende vrienden, waarmee hij een groot deel van de dag blowde. Zijn moeder heeft er uiteindelijk voor gezorgd dat dit probleem voor haar zoon opgelost werd, zodat er een eind kon komen aan een periode waarin hij dakloos was.

⁴³ Papiaments spreekwoord, geciteerd in Van San (1998)

Potensia. Denkgereedschappen voor het werk met marginale groepen.

'Ja, ik denk dat mijn moeder echt belangrijk was. Ja, mijn moeder is de belangrijkste persoon denk ik dat ik daardoor vooruit ben gekomen... ze laat je helemaal vrij. Ze zegt als er iets is, je kan altijd praten, je kan altijd je ding kwijt.' (Top50.6)

Soms zijn er ook praktische redenen om dicht bij moeder te blijven. Vooral op Curaçao, waar de bijstandsuitkeringen en de salarissen vaak erg laag zijn.

'Maar ik heb geprobeerd op mezelf, omdat ik werkte toen, maar ja ik moest die huur enzo betalen van die appartement en bij mijn moeder ik hoefde niks te betalen, geen eten kopen hahaha.' (Top50.5)

Ook al speelt de moeder vaak een belangrijke rol in het leven van Caraïbische mannen, toch wil dat niet zeggen dat alles met haar gedeeld kan worden. Juist de sterke binding met haar kan tot schaamte leiden.

'...maar om alles te zeggen tegen mijn moeder daar schaam ik me gewoon soms voor. Is gewoon zeg maar kroon van het familie iets, je moeder is de hoogste dus dan kan je niet met lelijke dingen aankomen, je moet altijd met positieve dingen komen.' (Top50.6)

Door de migratie naar Nederland, waarbij hun moeder vaak achterblijft op Curaçao, staan Antilliaanse jongens soms ook al heel jong op eigen benen. Er kan dan wel sprake zijn van oudere broers en zussen die de moederrol deels overnemen, maar vaak wordt aangegeven dat die niet zo veel overwicht hebben en daarom niet kunnen voorkomen dat een jongen 'verkeerde' vrienden krijgt. Het blijft echter voor de 'Top 50' mannen belangrijk om een 'goede zoon' te zijn.

'Ik kwam ook bij mijn zus die een beetje, die was ook nog toen jong. Snap je? En die had wel een soort moeder- eh hoe noem je dat woord? Moederverantwoordelijkheid overgenomen, dat deed ze ook vrij goed voor haar leeftijd vond ik. Maar alleen dat was niet goed genoeg. Ik was een beetje... (Interviewer: Ze had niet genoeg overwicht?) Nee, dus het was niet zo van ze zei nee joh, je moet niet naar de Vera, want het is niet goed, weet je, dus dat had ik niet meegekregen.' (Top50.4)

De sterke band met de moeder en vaak ook met oma bevordert dus soms de aanpassing aan een 'normaal' leven, maar soms vergoelijkt of bevordert de moeder ook juist een criminele levensstijl.

Vaders

Vaak is bij de 'Top 50' de vader op afstand. Er zijn veel eenoudergezinnen. Ook als er een duurzame relatie is tussen de vader en de moeder, wonen zij vaak apart van elkaar. Ook zijn er soms nieuw samengestelde gezinnen, waar een stiefvader is. Antilliaanse mannen hebben vaak relaties met meerdere vrouwen (Girigori, 2015). De matriarchale gezinsstructuur als aspect van de cultuur op de Caribische eilanden wordt uitgebreider besproken in paragraaf 7.3.4 De afwezigheid van vaders draagt volgens onder meer van

San (1998) en de voorzitter van het OCaN⁴⁴, Helberg (2013)⁴⁵ bij aan de problemen die hun zoons ondervinden. Ze missen hierdoor een rolmodel en moeten soms al op jonge leeftijd de vaderrol deels overnemen in het gezin. Helberg veronderstelt ook dat het gegeven dat veel moeders relaties onderhouden met verschillende mannen, tot schaamte leidt bij de zoons. Soms is de biologische vader buiten beeld geraakt en dan kan het voorkomen dat de zoon naar hem op zoek gaat, om het contact te herstellen.

'Ja hij, er is altijd heel slecht over zijn echte vader gepraat, dus hij had altijd een hele erge hekel aan zijn vader en ik heb hem uitgelegd van waar twee vechten hebben twee schuld. Jij weet niet hoe het verhaal is...toen werd hij toch wel nieuwsgierig. Heeft hij eerst een paar jaar telefonisch contact gehad en twee jaar geleden is hij er voor het eerst heen geweest. Nou, het was hartstikke leuk. Ja, ook zijn kant van het verhaal gehoord, hij heeft hem ook echt lopen zoeken overal, die moeder was met hem naar Nederland gegaan. Die vader kwam op een dag thuis en ze waren weg. Die moeder en hij en nog andere kinderen dus.' (Par1)

Sommige geïnterviewden vertellen ook dat de vader een rolmodel was en dat zij gewelddadig en crimineel gedrag van hem hebben overgenomen:

'...elke oud en nieuw moesten we gewoon weg uit huis gaan want mijn moeder kreeg klappen en 't was gewoon meneertje drank was 't gewoon probleem en m'n moeder kreeg klappen en ik als een kleintje, je weet, je wil gewoon voor je moeder opkomen, krijg je ook klappen.' (Top50.10)

'... ik heb op een gegeven moment ook gezegd ik ben ook een kind, mijn vader was ook altijd een dealer, mijn stiefvader was ook een dealer, weet je dus, op een gegeven moment kom je daar als kind toch achter. Want kinderen groeien, weet je, dus je kan zeggen: ja papa is aan het werk, papa doet dit of dat, maar uiteindelijk komt je kind er toch achter wat je werkelijk doet.' (Par1)

De verhalen over vaders zijn in de interviews meestal negatief: ze zijn afwezig of ze brengen hun zoons op het 'slechte pad'.

Kinderen

Ook al worden er vaak negatieve verhalen over de eigen vader verteld, toch willen de geïnterviewde mannen van de 'Top 50' vaak zelf wel een goede vader zijn.

'Weet je dus en hij is iemand, alles wat hij nooit heeft kunnen krijgen vroeger wou die zijn kinderen geven. Dus daarom bleef hij doorgaan zo, want mijn kinderen hadden alles, hè, wat ze wouden hebben kregen ze, op een gegeven moment heb ik hem ook uitgelegd,

⁴⁴ Overlegorgaan Caribische Nederlanders

⁴⁵ Interview september 2013

maar dat werkt ook niet want mijn kinderen waren heel erg verwend. Ik zal hun moeten leren dat niet alles ze maar komt aanwaaien en als wij, ik zit in een uitkering en jij doet je dingen, dan, wat voor voorbeeld hebben onze kinderen? En toen is hij wel gewoon echt gaan nadenken, zo van ja, je hebt wel gelijk. Ik zo van, wat als onze kinderen net zo worden als ons, wil jij dat? Nee, dat wou hij absoluut niet. Maar hij zag, hij zag het gewoon, hij zag het niet zo, hij zag alleen ik doe alles voor mijn kinderen dus ik ben goed bezig. Mijn kinderen kunnen alles, willen we op vakantie, kunnen we op vakantie, willen we hier? Dat kan allemaal. Hij zag niet van dat, waar hij mee bezig was, dat dat niet oké was. Dat zag hij niet... Hij wil gewoon niet het risico lopen, het, hij zou zo iets kunnen beginnen, maar hij wil niet meer het risico lopen dat hij toch in de gevangenis terecht komt en dat hij toch zijn kinderen niet ziet opgroeien. Dat wil hij gewoon niet.’ (Par1)

In bovenstaand interviewfragment zien we hoe de vrouw van een ‘Top 50’ Antilliaan vertelt dat haar man een luxe levensstijl, die mogelijk werd gemaakt door dealen, onder meer zag als een manier om zijn kinderen een goed leven te bieden, waarbij ze alles kregen wat hun hartje begeerde. Aan de andere kant heeft zij juist zijn band met de kinderen ingezet om hem ertoe te brengen zijn luxe-ventje vaarwel te zeggen en zo - in haar ogen - een “goede vader” te worden. Ook de geïnterviewde mannen zelf geven aan dat zij een rustiger leven willen leiden, met minder drugs en criminaliteit, vanwege hun kinderen.

‘Ik was jong. Ik wou meer... met ervaring niet eh, meer dingen beleven, spannende dingen doen je bent jong, maar nu ik ben oud, ik heb een dochter die wordt 8 jaar, nu moet ik maar rustig gaan doen.’ (Top50.5)

Een geïnterviewde was erg boos omdat zijn ex het contact met zijn dochter tegenhoudt. Een andere geïnterviewde gaf aan dat hij zich schaamde over zijn drugsverslaving en daarom zijn dochter, die inmiddels met zijn ex op de Antillen woonde, niet meer onder ogen durfde te komen. Toen zijn dochter weer contact met hem op wilde nemen, was dit een sterke motivatie om het drugsgebruik en het straatleven vaarwel te zeggen.

We zien dus dat de band met hun kinderen voor veel respondenten van de ‘Top 50’ een reden is om een meer geregeld leven te gaan leiden. Aan de andere kant wordt die band ook bemoeilijkt door de vaak problematische relatie met de moeder van de kinderen en wordt ook uit verschillende interviews duidelijk dat de mannen de zorg voor de kinderen toch vooral aan hun partner overlaten. Ook als de relatie met de partner en de kinderen goed is, geeft een deel van de mannen er toch de voorkeur aan om apart te wonen. Ze willen op die manier hun vrijheid behouden, soms ook om te scharrelen met andere vrouwen, en het biedt ook de mogelijkheid om weg te gaan als emoties te hoog oplopen.

‘Soms ik kreeg meisjes, zegt me X, weet je wat, leveren je huis in, we gaan samenwonen. Ik zeg nee, ik doe dat niet. Ik begin met dat ook niet, nee. Ik kan wel bij jou komen maar leveren mijn huis nooit in. Want wanneer die ruzie komt, juffrouw, je bent misschien in de sneeuw daarbuiten, in de kou, met je kleren in en zakje plastic, nee. Liever niet. Ik kom bij jou, gezellig schat maar ik blijf daar. Nee, nee. Ik doe mijn huis voor niemand inleveren, nee’... ‘ik hou niet van problemen juffrouw, echt niet. Soms is mijn vrouw soms zelf heeft ruzie, ik loop weg, ik loop weg. Af en toe ik geef hem een tikje wat zo, maar ik heb geleerd

van die politie wat en zo, geen tik geven. Weglopen X... weglopen. Is beter voor jou zelf, is beter voor mijzelf ook.' (Top50.9)

Op deze manier wordt ook bij de volgende generatie de band met de moeder weer sterker dan de band met de vader. De relaties met familie zijn bij een aantal geïnterviewden sterk. Soms sluit de invloed van de familie aan bij de normaliseringsstrategieën van de professionals, maar soms stimuleert de familie juist ook criminaliteit.

B. De Antilliaanse gemeenschap

Buiten de directe familie neemt ook de bredere kring van mensen die afkomstig zijn van de Antillen (of soms uit Suriname) een belangrijke plaats in binnen het netwerk rond de 'Top 50'. Daarbij gaat het zowel om de -vooral uit mannen bestaande- vriendenkring, als om hulpverleners en sleutelfiguren met dezelfde roots.

Vriendenkring

Groepjes Antilliaanse mannen ontmoeten elkaar op straat, waar ze veel tijd doorbrengen. Ze zijn dit vanuit Curaçao gewend, maar omdat het klimaat in Nederland minder aangenaam is, zoeken ze elkaar ook thuis op, of op ontmoetingsplekken zoals de Ambiente.

'...en we hebben het makkelijk zijn allebei flink sociaal ingesteld dus we kregen vaak veel visite maar op den duur liep het uit de hand dan stonden er groepjes voor de deur en auto's en brommers en daar kregen de burens last van, nou dat snapten we, toen probeerden we het een beetje in toom te krijgen, maar dat lukte niet omdat eh nou er wordt gewoon niks van aangetrokken, dat was gewoon een hangplek die we hadden gecreëerd.' (Par2)

Vaak wordt door geïnterviewden uit de 'Top 50' ook aangegeven dat ze door een groepje vrienden in aanraking zijn gekomen met drugs en met criminaliteit. De vriendenkring functioneert ook als vangnet als iemand geen dak boven zijn hoofd heeft. Eén van de geïnterviewden vertelt over een periode waarin hij dakloos was:

'Je wordt wakker twee uur in de middag, ja helpt je vrienden of je vriendin, ja je woont daar ook een beetje met hun, dus je gaat dan ook een beetje daar samenwonen. Je gaat dingen schoonmaken, dus je zorgt gewoon goed, of je komt met geld of je komt met eten, of je komt met drugs of je komt met drank, eh je gaat aan de drugs en drank. Je gaat al je zorgen wegdrinken, wegroken. Nou bij mij is het dan nog niet zo erg dat ik aan de harddrugs zit, maar wel andere dingen, en ik zit dan alleen, ja, blowen en, eh, whisky dus tot daar.' (Top50.6)

Hij kan dan vaak terecht bij een vriend of kennis, waar hij ook hulp zoekt voor andere problemen. Caribische Nederlanders maken nauwelijks gebruik van de officiële daklozenopvang. Ook de straathoekwerker geeft aan dat de 'Top 50' elkaar steunt:

'Het is inderdaad een hechte groep, daarmee wil ik dus eigenlijk zeggen van ze helpen elkaar bij, nou mochten er problemen zijn dan staan ze er. Nou voor, ook voor zichzelf, maar ook voor anderen en dat is speciaal voor die jongens in die groep zelf. Ja. Het is inderdaad een hele hechte groep.' (Pr6)

In de documentaire 'Lost Boys' over de Bloods in Rotterdam (Balogh, 2011⁴⁶) is ook te zien hoe een groep jonge Caraïbische Nederlanders, een minimaal vertrouwen in de hulpverleners heeft, waarbij de documentaire een beeld presenteert waarin deze jongens volledig aan hun lot worden overgelaten. Dit gebeurt bijvoorbeeld door te laten horen hoe een instantie gebeld wordt en niet bereikbaar is, of hoe een hulpverlener uitlegt dat een van de jongeren nu te oud is geworden voor de jeugdinstelling en dat ze daarom niets meer voor hem doen, terwijl er ook niemand is die de zorg overneemt. De jongens van de Bloods hebben onderling een hechte band, waarbij ze elkaar op allerlei manieren helpen.

Sleutelfiguren en Antilliaanse hulpverleners

Het wordt vanzelfsprekend gevonden dat mensen die zelf Antilliaans zijn zich betrokken voelen bij de 'Top 50', dus dat ook een maatschappelijk geslaagde Antilliaanse Nederlander betrokken is bij de 'Top 50' problematiek. De gemeenschap wordt soms beleefd als een grote familie, waarin sommige mensen 'pappa' of 'opa' worden genoemd, omdat ze vertrouwen krijgen. Andersom kan het ook voorkomen dat iemand die oorspronkelijk niet bij de eigen groep hoort, maar toch betrouwbaar blijkt te zijn, door haar cliënten "moeder" genoemd wordt. Op talig niveau is ze daarmee een lid van de familie geworden.

Antilliaanse hulpverlener: *'Er gaat een mevrouw, ja, A., dat was een Nederlandse dame. Ja en ze werkte deze tijd, toen voor de reclassering. Ja, en die jongens moeten komen voor taakstraffen, weet je die meisje ook, voor taakstraffen moeten ze komen, ja en ik zeg tegen A. een keertje weet je, je gaat goed met die mensen om. Ze zegt, ja, maar ik heb probleem met Antillianen. Gaat niet goed met Antillianen, want ik weet niet hoe moet ik met hun omgaan. Ik zeg dit, maar het gaat altijd verkeerd. Ik zeg A., kijk, ik laat je zien hoe ga je met Antillianen werken. Weet je, die dames komen voor de taakstraf, al die Antilliaanse dames stuur ik naar haar. Allemaal stuur ik naar haar. Voordat hun naar haar gaan zeg ik: luister, die persoon is een goeie mens en die persoon is klaar om jullie te helpen. Maar jullie moeten een kans geven. Als jullie mij niet geloven, ga proberen, geef ze eens een kans. Ga met hun, met haar en dan gaan jullie zien. Weet je hoe ze later die vrouw noemen? Moeder. Moeder, overal moeder. Ze zeggen ga naar moeder, vraag voor moeder.'*(Pr15)

Ook mensen die een duidelijke binding met de eilanden hebben, zoals een blanke agent die jaren op Curaçao gewoond heeft en die Papiaments spreekt, worden eerder geaccepteerd door de 'Top 50' dan anderen. Zij horen meer bij de groep. De gemeenschapszorglogica wordt op diverse manieren gebruikt door Caraïbische

⁴⁶ <http://www.documentaire.net/nl/review/holland-doc-lost-boys/> Documentaire Lost boys; Bloods forever, door Margit Balogh. Uitzonden op 14 juli 2011.

Nederlanders. Het OCaN (Overlegorgaan Caraïbische Nederlanders) bestaat uit mensen die zelf hoog opgeleid zijn en een goede maatschappelijke positie hebben. Toch voelen zij zich betrokken bij groepen als de 'Top 50', vanwege hun gemeenschappelijke achtergrond op de Caraïbische eilanden. Ook lokaal zijn er verschillende Caraïbische Nederlanders die zich bekommeren om de 'Top 50'. Zij praten met hen en proberen hen te motiveren om scholing, werk of hulp te zoeken. Deze sleutelfiguren maken makkelijker contact met de 'Top 50' dan veel (andere) professionals. Soms wordt hen ook gevraagd om hun contacten met de 'Top 50' te gebruiken om deze mensen te motiveren.

'Ja, was een paar jaar geleden was het zo, dat problemen ontstaan in Lewenborg en in Beijum, qua Antilliaanse overlast, dat ging over hang-, over winkelcentrum, over blijven staan voor de café hiervoor of scheuren met motors of sleutelen met brommers en dergelijke aan de kant van het weg, dus bij hun thuis of voor de deur, noem maar op wat. En toen heeft de gemeente besloten dat, de politie of zo, dat het niet meer zo kan dat we iets eraan gedaan moet worden, dus ze hebben gezocht naar de sleutelfiguren binnen de Antilliaanse gemeenschap, en ik ben één daarvan, we hebben nog meer jongens hier rondlopen die ook een sleutelfiguur zijn voor de Antillianen, die goed gezien worden door alle Antillianen.' (Pr16)

Ook Caribische Nederlanders die zelf een verleden als straatjongere hebben, proberen soms – als ervaringsdeskundige- mensen uit de 'Top 50' te helpen. Dit is bijvoorbeeld het geval bij Demo, een van de jongeren uit de documentaire 'Lost boys'. Hij helpt andere leden van zijn Rotterdamse gang - de 'Bloods'- die het contact met de professionele hulpverlening zijn kwijtgeraakt, met het regelen van allerlei zaken en volgt een hbo-opleiding waarmee hij jongeren in een vergelijkbare positie wil gaan helpen. Ook in Groningen zijn er geïnterviewden die na een leven op straat, hun ervaring inzetten om anderen zo ver te krijgen dat ze hun leven veranderen.

'...ik had wel vrienden in die tijd opgebouwd ook waar ik mee kon praten. Ik zat ook een beetje in een soortgelijke situatie enne, je zoekt elkaar op dan hè? Ja, je gaat dan echt naar elkaar toe, je bouwt iets sterks op en als ook iets met een ander gebeurt, iedereen eh, iedereen, drama.'... 'Dus ja, vandaar dat ik ook die jongerenwerk doe en wil gaan doen, dat ik, zeg maar, dat ik die jongeren toch wel een beetje kan aansporen van proberen iets goed te doen.'... 'Ik kom zelf uit zo'n situatie dus waarom zouden hun niet kunnen veranderen.' (Top50.6)

We zien dus dat in het netwerk van Caribische Nederlanders de eigen Caribische gemeenschap een centrale plaats inneemt. Deels wordt hier in de hulpverlening ook op ingespeeld. Het vertrouwen in allerlei instanties is niet erg groot.

C. De wijk

Als de wijkbewoners worden gezien als een gemeenschap, wordt er van alles gedaan om te zorgen dat mensen zich bij elkaar betrokken voelen en dat er contact is tussen Beijumers met diverse achtergronden. In beleidsstukken wordt deze logica ook deels gebruikt. In *Er staat wat op het spel in Beijum-Oost. Sociale wijkvernieuwing in Groningen*. (Gemeente Groningen, 2003) geeft de titel al aan dat er in de eerste plaats wijkgericht

gedacht wordt. In de interviews blijkt er vaak weinig contact te zijn tussen de 'Top 50' en andere wijkbewoners.

Woorden in de gemeenschapszorglogica:

De gemeenschapszorglogica is te herkennen aan haar woordgebruik. De gemeente gebruikt begrippen als: "Plaats voor iedereen" (een project gericht op het bevorderen van cohesie binnen de wijk), participatie (hier bedoeld als zorgen voor de naasten), Sociale cohesie, Activeren, Vitaliseren en woonzorgzone (Gemeente Groningen, 2003). Hiermee sluit de gemeente aan bij het woordgebruik van de landelijke overheid. Daar wordt gesproken over de participatiemaatschappij. Dit concept is in 2005 geïntroduceerd door de toenmalige premier Balkenende (2005), die het belang van gedeelde waarden en normen benadrukte. Hierbij liet hij zich inspireren door het communitarisme van Etzioni. Balkenende bouwde hier voort op zijn voorganger Kok, die in de jaren '90 al sprak van een 'participatiesamenleving' en zijn partijgenoot Brinkman, die rond 1985 het begrip 'zorgzame samenleving' introduceerde. Balkenende wilde "naar een netwerksamenleving waarin het erom gaat 'mensen in hun kracht te brengen en te houden'." (Balkenende, 2005). In zijn verhaal werd participatie gekoppeld aan emancipatie van burgers, die zich niet langer laten betuttelen door de overheid. Het lijkt hierin paradoxaal dat burgers zich emanciperen doordat de overheid ze in hun kracht brengt. Balkenende presenteerde het idee van solidariteit in kleine collectieve verbanden, waarin mensen voor elkaar zorgen, niet als iets nieuws, maar als een terugkeer naar de praktijk van voor 1970. Brinkman werd in 1985 nog door de linkse partijen weggehoond vanwege zijn, volgens Vrij Nederland (Van Weezel en Derkzen, 2013), 'misplaatste nostalgie' naar de vijftiger jaren. Maar ten tijde van Balkenende sloeg dit concept aan in de politiek en werd het gebruikt om grote veranderingen in de organisatie van zorg en welzijn in Nederland te legitimeren. Het christendemocratische ideaal van een revitalisering van verbondenheid in gemeenschappen werd gekoppeld aan liberale ideeën over een kleinere rol van de overheid en bezuinigingen op de overheidsuitgaven en linkse idealen over emancipatie en zelfbestuur (Buijs, 2014). Het linkse idealisme zien we onder meer bij Hilhorst en van der Lans (2013). Zij zien burgerinitiatieven, zoals buurtcollectieven als 'hét antwoord op een te bureaucratische verzorgingsstaat' en geven een groot arsenaal aan voorbeelden waarin zowel bekenden als onbekenden iets samen of voor elkaar doen. Het gaat daarbij om zowel directe wederkerigheid, waarbij de ander direct iets terug kan doen, als gegeneraliseerde wederkerigheid, waar mensen iets doen zonder direct iets terug te vragen (Putnam, 2000). Daarmee is wederkerigheid niet meer alleen iets voor burgers die iets weg te geven hebben, maar kunnen ook kwetsbaren, mensen die weinig te bieden hebben, hiervan profiteren. Aan de andere kant is er, vanuit onder meer PvdA en SP-politici, ook kritiek op de bezuinigingen door een terugtrekkende overheid (Van Weezel en Derkzen, 2013). Ook veel onderzoekers houden zich bezig met participatie. De Universiteit van Tilburg publiceert over de 'civil society'. Het Sociaal en Cultureel Planbureau doet periodiek onderzoek naar 'burgerparticipatie', de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling kwam in 2013 met het rapport 'Swingen met lokale kracht'. Evelien Tonkens bekleedde de bijzondere leerstoel Actief Burgerschap aan de Universiteit van Amsterdam en is sinds 2014 hoogleraar Burgerschap en humanisering van de publieke sector aan de Universiteit voor Humanistiek. Zij vindt dat de overheid haar wetenschappelijk werk kaapt

en denkt dat politici met het begrip 'participatie' met opzet voor een vaag begrip hebben gekozen: voor veel partijen klinkt dit acceptabel en daarmee kunnen ze hun eigen bezuinigingsagenda te camoufleren. Volgens Tonkens en Duyvendak (2013) worden door deze bezuinigingen juist de voorzieningen afgebroken die participatie mogelijk maken. De professionele zorg wordt zodanig verschaald dat informele zorg de enige mogelijkheid wordt om aandacht en warmte te krijgen. Door de overheid wordt een steeds dwingender beroep gedaan op de affectieve banden tussen mensen, het affectief burgerschap, zonder voldoende rekening te houden met de grenzen van wat vrijwilligers kunnen en willen doen. In hun slotbeschouwing verwijzen Hilhorst en van der Lans ook naar deze kritiek op het participatiebeleid en kritiseren ze de koppeling van het bevorderen van eigen kracht aan bezuinigen op de overheidsuitgaven. Ze delen de kritiek van Tonkens en Duyvendak, maar stellen dat zij teveel meegaan in een of/of denken: of de overheid/de professionals of de eigen kracht/het netwerk/de markt. Volgens Hilhorst en van der Lans zou het moeten gaan over een herverdeling van zeggenschap, waarbij burgers samen met professionals bepalen wat de beste zorg is en de overheid dit faciliteert.

Participatie is dus een containerbegrip geworden, dat door wetenschappers en politici op vele manieren ingevuld wordt. In de praktijk van zorg en welzijn leidt het, door onder meer de invoering van de WMO, tot ingrijpende veranderingen. Daarbij is een constante dat burgers in mindere mate een beroep kunnen doen op de overheid en professionals en dat de eigen verantwoordelijkheid van de burger benadrukt wordt. Participatie kunnen we zien als het strategisch gebruik van de gemeenschap, waarbij overheid en 'welzijnswerkers nieuwe stijl' burgers de opdracht geven om zichzelf te redden.

De politieke verhalen over participatie, waarin politici het hebben over anderen (burgers) die moeten participeren en voor elkaar zorgen, kunnen we onderscheiden van de verhalen die de 'Top 50' vertelt, waarin het gaat over familie- en vriendschapsbanden die traditioneel al aanwezig zijn. Die kunnen we zien als een tactisch gebruik van de gemeenschap. Zoals we al zagen gebruiken Caraïbische Nederlanders soms woorden als "mamma" en andere begrippen die verwijzen naar een familie- of vriendschapsband.

Praktijken binnen de gemeenschapszorglogica:

Interventies binnen de gemeenschapszorglogica zijn niet gericht op het individu, maar op groepen. In de eerste plaats gaat het om wijkgerichte activiteiten. Opbouwwerkers organiseren activiteiten om de cohesie te versterken, zoals een jaarlijks muziekfestival, 'New Attraction', waar veel hiphop is. Ook wordt er een Caraïbisch carnaval georganiseerd. Deze activiteiten zijn niet exclusief voor Caraïbische Nederlanders. Ze staan open voor alle wijkbewoners en het muziekfestival is op een nog veel breder publiek gericht, maar de invulling komt vanuit de Caraïbische cultuur. Door deze activiteiten wordt een positief beeld van de Caraïbische cultuur gepresenteerd. De maatschappelijk werkers en de politie proberen soms ook om de onderlinge relaties tussen 'Top 50' en andere wijkbewoners te verbeteren, door te bemiddelen. Zoals in hoofdstuk 1 beschreven is, is ook het stratenplan van Beijum ontworpen om onderlinge ontmoetingen tussen wijkbewoners te bevorderen. Met het ontwerp van de huizen en het omliggende groen streefde de gemeente een landelijke, dorpse uitstraling na. Dit heeft echter niet het beoogde effect. Er is meestal weinig binding tussen de bewoners van een woonerf. Een

ongewenst effect is wel dat de donkere, onoverzichtelijke fiets- en wandelpaden het makkelijk maken om uit het zicht van de politie te blijven en snel weg te komen. Aan de Stoepemaheerd, het plein waar de meeste overlast van de 'Top 50' gerapporteerd werd, zijn - boven de winkels- relatief kleine appartementen, die gehuurd worden door mensen met lage inkomens, waaronder een deel van de 'Top 50'. Voor de winkel is een afdakje, dat beschutting biedt tegen regen. Het was mogelijk om hier auto's te parkeren. Bovendien zijn er diverse uitgangen van het plein. Daarmee was het een ideale plaats om rond te hangen en ook om snel drugs te verhandelen. Deze plek functioneerde dus wel als ontmoetingsplek, alleen niet op de door de Gemeente gewenste manier.

In de tweede plaats gaat het in de gemeenschapszorglogica over het bevorderen en gebruik maken van de binding tussen Caraïbische Nederlanders onderling. Met financiële steun van de gemeente Groningen wordt bijvoorbeeld enkele avonden per week een soos in Ambiente georganiseerd, waar van tijd tot tijd een speciale feestelijke avond plaatsvindt. Het Caraïbisch carnaval wordt bijvoorbeeld gevolgd in een directe videoverbinding met Curaçao. Vanwege het tijdsverschil duurt dit feest van 10 uur 's avonds tot 11 uur de volgende ochtend, Nederlandse tijd. Op de soosavonden wordt er fanatiek domino gespeeld. Daarbij worden de stenen met veel lawaai op de tafel gelegd. De meeste spelers zijn man, al doet er ook af en toe een vrouw mee. Er wordt om geld gespeeld. De meeste vrouwen zitten met elkaar te praten in een hoek van de ruimte. In het halletje, dat door glas afgescheiden is, staat altijd een groepje mannen te roken. Vaak is er een dj en staat de tv aan (zonder geluid). De voertaal is hoofdzakelijk Papiaments. Ambiente is open voor alle wijkbewoners, maar wordt in de praktijk alleen gebruikt door Caraïbische Nederlanders, die ook uit andere wijken komen. Soms is er iemand uit de 'Top 50' groep, maar voor een groot deel zijn de bezoekers mensen die een huis, een opleiding en een baan hebben. Ambiente is gevestigd in een wijkpand, waar ook andere activiteiten plaats vinden. Op verzoek van de andere gebruikers van het wijkpand, hebben ze een eigen ingang. Een andere, door de gemeente gefaciliteerde, ontmoetingsplek voor Antillianen was de sleutelwerkplaats, die wel specifiek gericht was op de 'Top 50'. Hier kon men, zonder hoge garagekosten, aan auto's en brommers sleutelen op een plek waar anderen daar geen last van hadden. De coördinator, die ook afkomstig was van Curaçao, genoot veel vertrouwen van de bezoekers. Deze ontmoetingsplekken scheppen voorwaarden voor het in stand houden van de gemeenschap.

De gemeenschapszorglogica kan aansluiten op de individuele zorglogica. Er wordt samengewerkt om problemen aan te pakken, waarbij de professionals vanuit de individuele zorglogica handelen en daarbij ondersteund worden door een sleutelfiguur uit de Caraïbische gemeenschap, die het vertrouwen van de 'Top 50' heeft. Door zijn aanwezigheid kunnen de professionals beter werken. Respect en vertrouwen staan hierbij centraal.

'Dus ze hebben mij toen er bij betrokken om even te bemiddelen tussen de Antillianen en de andere instanties die meewerken, politie, MJD, noem maar op, omdat die Antillianen zijn zo eenmaal dat ze hebben respect voor iedereen, maar voor een of andere hebben ze iets meer respect, laat ik het zo zeggen. En ik was een van die. Dus zodoende zat ik bij al die gesprekken die politie had met die jeugd of met die jongeren van waarom en hoe wat

gaan we doen en dergelijke, maar meestal loopt het een beetje uit de hand want ze gaan schreeuwen en schelden en dergelijke en ik moest dan zeggen: 'Jongen, hou je mond even. Laat die mensen uitpraten.' En je praat in hun taal, snap je? Zulke kleine dingetjes waar ik om eerlijk te zeggen, sorry, deze aanpak kan je niet alleen doen. We moeten in samenwerking met de andere instantie. Dus ik moet vertrouwen hebben in de politie, politie in mij, ik in MJD, MJD in mij, om ... en dus gaat het ook zelf bij de sociale dienst of bij de woningbouw. Dus we moeten iets hebben met elkaar anders help ik jou niet of je helpt me niet zo simpel is dat...Met mij heeft het gewerkt, werkt nog steeds dus als ze mij nodig hebben bellen ze me op, ik werk niet meer zo nauw met die jongens, maar als er wat is bellen ze me altijd, ja we hebben een probleempje zou je even langs kunnen komen, dan ga ik even. En als ik mensen ken, dan kan ik even ertussen gaan staan om even een spreekbuis te zijn tussen die organisaties en de mensen, mensen die de overlast veroorzaken...' (Pr16)

Een aspect van het benadrukken van het belang van een Caraïbische gemeenschap kan ook zijn dat er meer in termen van 'wij-zij' gedacht wordt. Aan de ene kant vinden we dit bij blanke Nederlanders die op een stereotype manier praten over Antillianen en soms ook discrimineren. De Caraïbische Nederlanders vertellen vaak verhalen over de manier waarop blanke Nederlanders, die ze ook wel aanduiden als 'Hollanders'⁴⁷, hun beloften niet nakomen en discrimineren. Hierdoor wordt de onderlinge band weer versterkt. Dit leidt er soms toe dat mensen zich terugtrekken.

'Daar baal ik ook van en dat is, dat zijn de punten weet je dat Antilliaanse trekt zich terug. Snap je want als je hun kan zien, wat ze hebben... op den duur is het niks meer dan gaan ze anders weer denken, ja, ze houden ons voor de gek. Snap je? En van die manier krijg je dat Antilliaanse trekt zich allemaal terug en dan geven ze die vertrouwen niet meer in iemand. Snap je? Dan gaan ze onderling, weet je, dan gaan ze alles onderling doen. Snap je, eigen werk ... en eigen dingen doen.' (Pr15)

'Deze man was bij Alfa college. Hij kwam naar mij toe hij zegt weet je wat ik ga niet meer naar die mensen. Ik zeg wat is gebeurd? Hij zegt die mensen discrimineren Antillianen op alle manieren, dus ik heb geen zin meer om daar heen te gaan. Snap je wat ik bedoel? Heeft zich helemaal teruggetrokken. Weet je, thuis gezeten.'(Pr15)

Het lijkt erop dat de 'Top 50', deels door wantrouwen naar hulpverleners en deels door slecht functionerende hulpverlening ook sterk op elkaar aangewezen is. Dat versterkt de onderlinge band die bij Caraïbische Nederlanders toch al relatief sterk aanwezig is.

De politieke werkelijkheid van de participatiesamenleving sluit ook aan bij de gemeenschapszorglogica. De boodschap is hier dat burgers niet meer zo snel naar de

⁴⁷ Zowel inwoners van Curaçao als van het Europese deel van Nederland zijn onderdaan van het Koninkrijk der Nederlanden, en dus Nederlanders. Hollanders zijn dan Nederlanders die niet uit de overzeese gebiedsdelen afkomstig zijn.

overheid moeten om zorg te vragen, maar dat ze eerst binnen hun eigen netwerk ondersteuning moeten zoeken. Baart (in: Ham, 2013) signaleerde dat het in beleidsstukken alleen nog gaat over 'eigen kracht' en nooit meer over kwetsbaarheid. Baart wijst op de risico's van deze eenzijdigheid, vooral als die gepaard gaat met grote bezuinigingen op het zorgbudget. Als het gaat om kwetsbare mensen, waar we de 'Top 50' toe kunnen rekenen, zullen die op deze manier al snel overschat worden en meer verantwoordelijkheden en taken krijgen dan ze aankunnen.

7.3.3 Veiligheidslogica

Een derde logica, die in de interviews herkend kan worden, is de veiligheidslogica. Hier gaat het niet over het insluiten van mensen die 'buiten de boot vallen', maar over het buitensluiten van bedreigingen, ter bescherming van de meerderheid. Het probleem zijn hier de 'anderen', die moeten worden getemd of anders moeten vertrekken. Eigenlijk kan de veiligheidslogica gezien worden als de keerzijde van de gemeenschapszorglogica, want het beschermen tegen bedreigingen van buiten is ook een aspect van de zorg voor de eigen gemeenschap. Ook de partner van een 'Top 50' man geeft in een interview aan, dat de gezelligheid bij haar voor de deur uit de hand liep en ze begrijpt dat de burens niet graag een luidruchtige hangplek voor hun huis willen. Sommige burens voelen zich erg onveilig als er een groepje Caribische Nederlanders staat:

'Die durfde niet meer naar het winkelcentrum. Ze kwamen hier dan vandaan en dan stonden ze daar en durfde ze er niet meer erlangs.' (Buurtbewoner 2)

'En als je dan bij het huis staat om te praten, dan gaat dat vrij hard en dan wordt er geschreeuwd en dan duurt het maar even en dan komt die, die en die. Dat is toch wel intimiderend als je daar staat in je eentje, met je goede bedoelingen.' (Buurtbewoner 3)

Anderen maken zich er niet druk om of vinden het juist wel bijdragen aan de levendigheid van de wijk.

'Ik vind een stel jongens bij elkaar die keihard hardop praten en daar wat pilsjes bij drinken. Je hebt het overal (...) Ik kan me er niet druk om maken.' (Buurtbewoner 5)

Ook de Gemeente Groningen ziet de situatie in Beijum-oost voor een groot deel als een veiligheidsprobleem.

'Overlast

Het plein voor het winkelcentrum fungeert als ontmoetingsplaats voor voornamelijk volwassen Antillianen, niet alleen in Beijum. De drugshandel op het plein heeft aantrekkingskracht op gebruikers uit de wijde omgeving, ook op niet-Antillianen en verslaafden. Dit brengt criminalisering met zich mee, zoals straatroof, kassagrepen en inbraken. De groep Antillianen is verbaal agressief, intimiderend naar de middenstanders en verder gewoon luidruchtig. Andere bezoekers en gebruikers van het plein ervaren dit als onveilig en onplezierig. Vaak scholen de Antillianen samen op de stoep voor de bibliotheek, waardoor sommige wijkbewoners een bezoek aan de bibliotheek mijden.' (Gemeente Groningen, 2003, p.5)

Het idee dat mensen zich moeten verdedigen tegen bedreigingen komt voort uit angst. Volgens de Pools-Engelse socioloog Zygmunt Bauman (2006) ontstaat in de postmoderne samenleving een angstcultuur. In de moderne samenleving leefde de verwachting dat mensen door de ontwikkeling van kennis en rationaliteit steeds meer controle zouden krijgen over hun omgeving en zich daardoor steeds veiliger zouden voelen. In de postmoderne samenleving voelen mensen zich echter bedreigd door onder meer natuurrampen, financiële crises, terrorisme en migratie. Dit zijn allemaal diffuse, moeilijk lokaliseerbare bedreigingen die leiden tot vloeibare angst. Ondertussen staat de -lokale- politiek in toenemende mate machteloos tegenover de -globaliserende- economische krachten. Veel bedrijven groeien steeds verder over nationale grenzen heen en dat beperkt de mogelijkheden van nationale overheden om met wetgeving regulerend op te treden, bijvoorbeeld ten aanzien van schade aan het milieu, arbeidsomstandigheden of belastingbetaling. Het wanbeheer van Amerikaanse banken kan leiden tot een wereldwijde financiële crisis en als iemand een wijntje drinkt op een terras in Parijs, kan hij geheel onverwacht worden neergeschoten door een IS-terrorist. Volgens Bauman hebben mensen het gevoel dat hun leven steeds meer wordt beïnvloed door beslissingen die elders genomen worden. Daardoor verliezen ze het idee dat ze grip hebben op hun omgeving. Het verminderen van de vanzelfsprekende banden met familie en bureaus, door toenemende individualisering en mobiliteit, en de toename van culturele diversiteit in hun woonomgeving, leiden tot het vervagen van oude, vertrouwde normen. Veel burgers voelen zich hierdoor onveilig en proberen een nieuw gevoel van veiligheid te creëren door alles wat anders is buiten te sluiten. Er wordt een tweedeling gecreëerd tussen 'wij', de 'normale' mensen en 'zij'. De 'anderen' moeten zich aanpassen of uit hun omgeving verdwijnen. Het gaat hier om mensen die uit een ander gebied komen, een andere taal spreken, een ander geloof aanhangen of zich anders gedragen. In deze logica worden de verschillen tussen mensen benadrukt. Daarmee sluit zij aan op de geschiedenis van de waanzin en de geboorte van de gevangenis, zoals beschreven door Foucault. Alleen verschuift hierbij het perspectief weer van het normaliseren en vormen van mensen, naar het uitsluiten van het andere. Binnen de veiligheidslogica is het logisch om geld in te zetten om de veiligheid te herstellen. De 'Top 50' wordt hier vooral gezien als een groep die overlast veroorzaakt voor de overige buurtbewoners en de 'Top 50' wordt vooral in verband gebracht met criminaliteit. De veiligheidslogica is duidelijk te herkennen in het beleidsstuk *'-Antillianen/Arubanen- Antillianen en Arubanen in de stad Groningen.'* (Kloosterman, 2004), een inventarisatie door het Bureau Onderzoek van de Gemeente Groningen. Informatie wordt in dit document feitelijk gepresenteerd, met statistische onderbouwing, en aangevuld met wetenschappelijke bronnen. De doelstelling is hierbij om de overlast terug te dringen en het aantal uitkeringen te verminderen. Het gaat in dit rapport over: uitkeringen, opleidingsniveau, overlast, criminaliteit, eenoudergezinnen, gebrekkige samenwerking tussen de instellingen die met de 'Top 50' werken, Antilliaans-/Arubaanse cultuur bij de hulpverlening. De wetenschappelijke literatuur waaraan gerefereerd wordt, is voornamelijk door criminologen geschreven. Er is niet gesproken met de Antillianen en Arubanen zelf en zij worden alleen beschreven als problematisch.

Woorden in de veiligheidslogica:

In de veiligheidslogica worden begrippen gebruikt die verwijzen naar oorlog of verboden en straffen, zoals: Veiligheidshuis, overlast, stadsmariniers, fraude opsporen, alcoholverbod en samenscholingsverbod.

In de politiek wordt de veiligheidslogica de laatste jaren vaak gebruikt. Het gaat dan over criminaliteit, terrorisme, allochtonen die als een probleem worden gelabeld of over banen die afgepakt worden door buitenlanders. Als antwoord op deze bedreigingen wordt gevraagd om hard optreden door de overheid en om het verdedigen van onze tradities. De gemeente Groningen (2003 en 2004a) gebruikt, zoals reeds aangegeven, de veiligheidslogica als er beleid wordt gemaakt om overlast tegen te gaan. In het landelijke politieke discours vinden we de veiligheidslogica onder meer in twee wetsvoorstellen, die op het moment van schrijven nog besproken wordt in de Tweede Kamer: de Wet terugzending criminele Antillianen en de Bosman wet. De PVV heeft de meest uitgesproken standpunten ten aanzien van veiligheid en culturele minderheden. De PVV'ers Fritsma en De Graaf dienden in oktober 2014 een wetsvoorstel in inzake de terugzending van criminele Nederlanders afkomstig uit Aruba, Curaçao en Sint Maarten (de Wet terugzending criminele Antillianen). De PVV wil het met dit wetsvoorstel mogelijk maken dat mensen met een Nederlands paspoort, die afkomstig zijn van de Caribische eilanden, uitgezet kunnen worden. In de gewijzigde Memorie van Toelichting⁴⁸ stellen Fritsma en De Graaf dat veel Antillianen de verantwoordelijkheid voor hun criminele gedrag bij andere Nederlanders leggen. Daarbij citeren ze de voorzitter van het OCaN, Helberg (in Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2011):

'Enerzijds is er een grote groep Antillianen die in veel opzichten sterk op Nederland is gericht. Anderzijds is er sprake van (potentiële) spanningen, vooral onder Antillianen afkomstig uit de lagere sociaaleconomische klasse. Deze hebben hun wortels in het koloniale verleden en het verzet daartegen op Curaçao [...] De moeizame relatie uit zich onder andere in gevoelens van woede en ervaren achterstelling, discriminatie en gebrek aan respect van Nederlandse zijde.' (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2011)

Fritsma en De Graaf reageren op dit citaat met de volgende woorden:

'Het moge duidelijk zijn dat weinig of geen verbetering inzake het gedrag te verwachten valt zolang de plegers van overlast en criminaliteit zwelgen in zelfmedelijden en zelfs het plegen van dodelijk geweld wordt gelegitimeerd met een verwijzing naar het slavernijverleden. Die slavernij werd, voor alle duidelijkheid, reeds 150 jaar geleden afgeschaft. Een dergelijke instelling maakt het bijzonder aannemelijk dat de betreffende personen volharden in hun criminele gedrag en een last zullen blijven vormen voor de

⁴⁸ Tweede Kamer 2015–2016, 34 044, nr. 6

Nederlandse samenleving, een volharding die ook blijkt uit het feit dat Antillianen in Nederland bekend zijn met zeer hoge recidivecijfers.' (Tweede Kamer 2015-2016, p. 2,3)

De door hen voorgestelde oplossing is om de criminele Caribische Nederlanders uit het Europese deel van Nederland te verwijderen. Een door de VVD'er Bosman ingediend wetsvoorstel (Tweede Kamer, 2012-2013)⁴⁹ regelt de vestiging in Nederland van Nederlanders die uit Aruba, Curaçao en Sint Maarten komen en hun kinderen. Na zes maanden verblijf in Nederland, moeten zij zich inschrijven in een gemeente en daarbij aan bepaalde eisen voldoen: ze moeten onder meer de Nederlandse taal voldoende beheersen, beschikken over een inkomen, beschikken over een startkwalificatie die aansluit bij de Nederlandse arbeidsmarkt en geen gevaar vormen voor de openbare veiligheid. De toelating tot vestiging kan ook in een later stadium weer ingetrokken worden, als deze personen niet meer beschikken over voldoende inkomen of als ze worden gezien als een bedreiging voor de openbare orde. Deze persoon dient dan uit eigen beweging Nederland te verlaten en als hij dit nalaat, terwijl hij de openbare orde bedreigt, kan hij het land uit geleid worden. Beide wetsvoorstellen maken een onderscheid met betrekking tot de vrije vestiging van Nederlanders, op basis van de plaats van herkomst van henzelf of van hun ouders. Als deze wetsvoorstellen worden aangenomen, kan dat directe gevolgen hebben voor de 'Top 50'.

Praktijken binnen de veiligheidslogica:

De veiligheidslogica is voor de Gemeente een aanleiding geweest om iets te doen aan gerapporteerde overlast in Beijum. De Gemeente kreeg hiervoor ook geld van de landelijke overheid, dat specifiek bedoeld was om problemen met Antilliaanse probleemgroepen te verminderen. De Gemeente heeft straathoekwerkers aangesteld die op straat contact leggen met deze mensen om ze te bewegen tot een andere manier van leven. De politie heeft het bewaken van de veiligheid als belangrijkste taak. Uiteindelijk heeft de politie de bevoegdheid om mensen te bekeuren of op te pakken, maar vaak heeft de zichtbare aanwezigheid van de politie al het effect dat het gedrag van mensen verandert. Door in een politieauto naast de auto's van mannen van de 'Top 50' te gaan staan of door een groepje dat, ondanks een samenscholingsverbod, op straat staat aan te spreken, zorgt zij dat mensen zich verplaatsen. De dienst SoZaWe handelt vanuit de veiligheidslogica als zij controleert op uitkeringsfraude. Ook de herinrichting van het plein Beijum-Oost is onderdeel van de veiligheidslogica. Het plein is zo veranderd dat het niet meer mogelijk is om er te parkeren en vervolgens door te rijden. Hiermee wordt het moeilijker om daar te dealen. Door aan het plein allerlei zorginstellingen te concentreren, wordt het minder aantrekkelijk gemaakt als hangplek. Dit blijkt te werken zoals bedoeld door de Gemeente. Het plein is erg rustig geworden en het ligt er vaak verlaten bij. De 'Top 50' is er nog wel, maar zij ontmoeten elkaar op andere plekken.

⁴⁹ Tweede Kamer 2012–2013, 33 325, nr. 5

Binnen deze logica benoemen buurtbewoners de aanwezigheid en het gedrag van de 'Top 50' als overlast en gaan ze met hun klachten eerder naar een meldpunt, dan naar de mensen waar ze zich aan ergeren.

'...ik denk zelf dat als je er heel veel van gaat zeggen, het veel agressie opwekt. En dat je het beste dan maar een beetje kan negeren. Of het meldpunt overlast maar even moet bellen.' (Buurtbewoner 2)

De geïnterviewden van de 'Top 50' zelf benoemen vooral dat zij last hebben van het veiligheidsdenken. Ze zeggen dat ze gediscrimineerd worden en dat de politie hen veel te snel verdenkt van illegale activiteiten. Daarom trekken ze zich terug.

'Ik heb wel zoiets dat politie eerder mij een boete zal geven dan, en wat harder zou aanpakken dan bijvoorbeeld een Nederlandse persoon. Ik heb het zelf ook weleens meegemaakt, kreeg ik die boete en die man naast mij in de eerste klas, zonder kaartje kreeg niks. Toen had ik toch echt wel zoiets van what's up? Ja. Toen flipte ik 'm ook zwaar.' (Top50.6)

Sommige geïnterviewden zien zichzelf ook als iemand met een kort lontje. Daarom nemen ze soms ook voorzorgsmaatregelen, bijvoorbeeld door een vertrouwde hulpverlener mee te nemen naar een gesprek waarbij ze verwachten dat de spanning te hoog op zal lopen.

7.3.4 "Change the mindset" logica

De vierde logica wordt vooral expliciet aangetroffen in een analyse door het OCaN (2007). OCaN is het Overlegorgaan Caribische Nederlanders. OCaN richt zich op de positieverbetering van Caribische Nederlanders en is ook overlegpartner van de Rijksoverheid voor de Antilliaanse en Arubaanse gemeenschap. Vanuit hun betrokkenheid bij de Caribische gemeenschap, adviseren zij de Overheid ook over de benadering van multiprobleem Caribische Nederlanders. Deze logica noem ik, in de woorden van het OCaN, de "Change the mindset" logica. OCaN vindt de thema's waarover het gaat in de eerdergenoemde logica's te beperkt, te veel gericht op symptomen en te oppervlakkig. De werkelijke problemen worden er niet mee aangepakt. Daarom is de aanpak in haar ogen niet effectief. In de eerdergenoemde logica's wordt de 'Top 50' eerst als een aparte groep gelabeld en vervolgens wordt de verantwoordelijkheid voor problemen rond schoolverlaten, werkloosheid en overlast uitsluitend bij hen gelegd. Dit sluit aan bij de opmerking van een van de straathoekwerkers in een interview, dat het opmerkelijk is dat nooit iemand de 'Top 50' ziet als een verrijking van de wijk. Er wordt nauwelijks gekeken welke rol de overige Nederlanders spelen in het ontstaan van de problemen en wat de historische achtergrond van de problemen is. Overigens noemt de Gemeente (2003) ook discriminatie als een van de oorzaken van de achterstandssituatie van de rondhangende Antillianen. In de "Change the Mindset" logica worden het verleden en de rol van de andere Nederlanders wel meegenomen.

'...die Antilliaanse ander waar we het over hebben, dat zijn zeer waarschijnlijk mensen die van generatie op generatie gekwetst zijn en in zich meedragen een gevoel van negativiteit. En met negativiteit bedoel ik dat de mensen niet positief benaderd zijn.' (Helberg, Voorzitter OCaN, interview)

In veel interviews met Caribische Nederlanders wordt melding gemaakt van discriminatie door blanke Nederlanders. Onder meer Essed (1984) en Wekker (2016) bevestigen dat alledaags racisme in Nederland veel voorkomt. Nederlanders met een blanke huidskleur hebben 'white privilege' (Ten Broeke, 2015, Warburton en Cerretti, 2012 en McIntosh, 1988). Zo krijgen ze makkelijker een baan of een stage en worden ze minder snel aangehouden door de politie dan mensen met een donkere huidskleur. Volgens Wekker (2016) hebben blanke Nederlanders echter last van 'white innocence', de overtuiging dat Nederland een vooruitstrevend land is, waar discriminatie nauwelijks voorkomt⁵⁰. Dat betekent dat de Caribische Nederlanders minder kansen krijgen dan andere Nederlanders, maar dat deze achterstelling door die andere Nederlanders veelal ontkend wordt. Dit maakt het begrijpelijk dat een deel van hen wantrouwig is en zich negatief opstelt ten opzichte van blanke Nederlanders.

Negativiteit komt echter ook voort uit de situatie waarin jongeren opgroeien. Een situatie die gekenmerkt wordt door armoede en vaak ook door afwezige vaders. Het gemiddelde inkomen op Curaçao is hoog (World Bank, 2015)⁵¹, maar er is een grote inkomenskloof. In Nederland geboren personen verdienen veel meer dan andere inwoners van Curaçao. Aan de andere kant valt een hoog percentage huishoudens onder de armoedegrens. In deze groep zijn de huishoudens met alleenstaande moeders oververtegenwoordigd (Vierbergen, 2011). De 'Top 50' komt meestal uit de laagste-inkomensgroepen. Vedder (1998) onderscheidt de goed opgeleide verwesterde Antilliaanse vader, die steeds meer betrokken raakt bij de opvoeding van zijn kinderen, met de traditionele Antilliaanse vader, die weinig scholing heeft genoten en nauwelijks opvoedingstaken op zich neemt. Deze vaders zijn meer gericht op de Antilliaanse cultuur en het Papiaments, dan op integratie in de Nederlandse cultuur. Volgens Vedder verhoogt dit de kans dat hun zonen zich met hen identificeren en daarmee ook weer in een marginale positie komen. Ook Veerman (1998) concludeert uit onderzoek in de jeugdzorg dat de combinatie van slechte sociaaleconomische omstandigheden en een afwezige vader een risicofactor is voor de ontwikkeling van jongeren. De OCaN voorzitter en psychiater Helberg (2009) benadrukt het belang van hechting aan de vader voor opgroeiende jongens. Als de vader onbekend is, kan deze hechting niet ontstaan. Omdat de vader dan niet als rolmodel voor zijn zoons kan dienen, ontstaat een dwangmatige masculiniteit (Vedder, 1998).

'Er is een moment in de levensloop dat je het verdriet over de afwezige vader afschermt en verhardt. Een jongeman die zich het beeld van een man aanmeet die hij denkt te moeten zijn, stoer, geen gevoelens tonend, niet communiceren, niet communiceren over gevoel, respect willen, overdrijven van eigen prestaties, drijvend op spierkracht, onderwijs niet

⁵⁰ Zie voor een uitgebreidere beschrijving paragraaf 8.1.3

⁵¹ Retrieved from: <http://data.worldbank.org/country/CW> , 11-12-2015

belangrijk vinden, de buitenruimte verkiezen boven het gezinsleven of school, waar hij de baas kan zijn en zich kan verhouden met soortgenoten. ' (Helberg, 2009, p.1)

Op de Caribische eilanden is vaak sprake van een matriarchale gezinsstructuur, waarin de vader de grote afwezige is. In het Caribisch gebied wordt 70% van de kinderen buiten een huwelijk geboren. Dat is het hoogste percentage ter wereld (Roopnarine, 2013). Girigori (2015) benoemt vier factoren die een rol hebben gespeeld bij het ontstaan van een cultuurpatroon waarin moeders vaak alleen de zorg voor de kinderen op zich nemen. In de 17^e en 18^e eeuw speelde de slavernij hierin een grote rol. Curaçao was een grote slavenhandel markt, waar slaven verkocht werden zonder rekening te houden met familiebanden. Omdat een slaaf geen rechtspersoon was, kon hij ook geen burgerlijk huwelijk sluiten. Daarom werd het gebruikelijk dat een vrouwelijke slaaf voor de kinderen zorgde. Na de afschaffing van de slavernij, in 1863, waren de voormalige slaven arm en was er weinig werkgelegenheid op de eilanden. De mannen migreerden daarom vaak naar een ander land, waar meer werk te vinden was en waren dus als vader afwezig. De komst van de Shell op Curaçao bevorderde daarentegen het huwelijk. Werknemers die getrouwd waren kregen bepaalde voorrechten, zoals woningen. Ook de Rooms-Katholieke kerk stimuleerde de gelovigen om binnen een huwelijk kinderen te krijgen. Deze kerk had van oudsher een grote aanhang onder de Afro-Caribische bevolking, omdat zij, in tegenstelling tot de protestantse kerk, ook slaven als lid accepteerde. Volgens Helberg was de matriarchale structuur wellicht functioneel in de koloniale en postkoloniale tijd, bij gezinnen die in armoede moesten overleven. Nu is ze vooral schadelijk. Ook Girigori (2015) verwijst naar onderzoek waaruit blijkt dat afwezigheid van vaders een negatief effect heeft op het volgen van onderwijs en het aangaan van duurzame relaties en dat het delinquent gedrag bevordert. Helberg verwijst naar onderzoek waaruit blijkt dat Caribische mannen uit de lagere sociaaleconomische klasse vaak wel kostwinner willen zijn. Dit mislukt echter omdat ze vaak al op jonge leeftijd, min of meer per ongeluk, vader worden. Caribische vrouwen geven aan dat deze mannen geweldige charmeurs en goede minnaars zijn. Het krijgen van een kind wordt door hen als bewijs van mannelijkheid gezien, maar de zorg voor het kind niet (Vedder, 1998). Daarnaast hebben deze mannen ook weinig in huis om een goede vader en partner te worden: geen opleiding, geen werk en geen inkomen (Helberg, 2009). Ook uit onderzoek van van San (2006) komt naar voren dat deze Antilliaanse vaders vaak gesocialiseerd zijn om zich stoer te gedragen en dat ze sensitiviteit als een vorm van zwakte zien. Dit botst met de wensen van partners die juist wel een zorgzame man willen. Als deze mannen ingaan op de eisen van hun partner zien ze zichzelf als 'doetjes' (Vedder, 1998).

Helberg benadrukt dat het ontbreken van vaders geen Antilliaans probleem is, maar een 'post slavery' probleem, dat ook bij Afrikaans-Amerikaanse families in de Verenigde Staten een grote rol speelt. Daarom pleit hij ervoor om de problemen met groepen als de 'Top 50' te decriminaliseren. Het beleid zou er op gericht moeten zijn om de armoedespiraal te doorbreken en de aanwezigheid van vaders te bevorderen. Verschillende geïnterviewden uit de 'Top 50' bevestigen dit beeld. De relatie met een partner en kinderen is vaak problematisch en de vrouw zorgt vaak grotendeels voor het inkomen en de kinderen. Door migratie van een deel van een gezin naar Nederland wordt het vangnet kleiner.

Verschillende 'Top 50' mannen geven aan dat hun kinderen erg belangrijk voor hen zijn en ze vinden het erg als ze geen goede vader kunnen zijn.

'Die 'Top 50' waar u het over heeft, ik weet niet of er onderzoek gedaan is bij die 'Top 50', maar één als je ze zou onderzoeken zou je pijn tegenkomen, een afgeweerde pijn...dan zie je dat er veel psychiatrische problematiek zit. Maar die jongens dienen zich niet aan met psychiatrische problematiek, depressie, angst, psychosen. Ze zeggen niet ik ben verdrietig, ik ben bang of in de war. Nee, ze presenteren zich als stout. En het feit dat je dus je alleen maar kan presenteren als stout roept bij mij de vraag op, of er differentiatie heeft plaatsgevonden in hoe je benoemd bent. Je bent of goed of niet goed ... onze jongeren, vaak Rooms Katholiek opgevoed, zien hun moeder naar de kerk gaan op zondag, of grootmoeder, en het gaat dus over dat je goed moet zijn, maar het lukt die jongeren niet om dat goeie gevoel over zichzelf te krijgen. Als ik het over die jongeren van zes tot twaalf heb, dan heb ik als voorbeeld dat ik een tijd op Curaçao consultatie deed en dan zag ik die jongeren van tussen zes en twaalf en ik zag die jongeren van twaalf tot achttien jaar. En het was heel bijzonder dat tussen zes en twaalf die jongens nog een verlangen hadden naar een oudere, naar iemand die naar ze omkeek of waar ze liefde van zouden ontvangen. Ik zag bij jongeren die ouder waren, ik heb geen onderzoek gedaan maar dit zijn observaties, dan zag je in die jongeren van twaalf tot achttien, daar zag je die jongeren eigenlijk verharden. Want hun verlangen van tussen zes en twaalf is blijkbaar niet ingevuld en blijkbaar hebben ze het op een bepaald moment opgegeven.' (Helberg, interview)

Daarbij gaat het ook om de manier waarop een jongere zijn situatie ervaart.

'In armoede opgroeien, sociaal uitgesloten worden en vanaf het begin... eerst weet je niet dat je arm bent. Dat ga je op een bepaald moment wel merken. Eerst weet je niet dat je geen vader hebt, dat ga je op een bepaald moment merken. Eerst weet je niet dat de derde vader die rondloopt, dat het eigenlijk een beetje vreemd is. Maar op een bepaald moment ga je het wel merken. En dan, kinderen zoals we weten, kinderen zijn slimme wezens, die observeren ook. Maar welke conclusies trekken ze uit die observaties? Zijn er wel mensen om me heen die van me willen houden?' (Helberg, interview)

In de 'Change the Mindset' logica verschuift het perspectief: het wordt breder, door er meer mensen bij te betrekken, en dieper, door de historische achtergronden van de problemen te belichten.

Woorden in de 'Change the Mindset' logica:

Het gaat in de 'Change the mindset' logica enerzijds over de armoedecultuur, sociale armoede (gebrek aan vertrouwen), het slavernijverleden, negatieve beeldvorming, discriminatie, falende politiek en afspraken (niet) nakomen. Anderzijds gaat het over Caribische Nederlanders die een verrijking voor de maatschappij zijn en over rolmodellen.

Praktijken binnen de 'Change the mindset logica':

De 'Change the mindset' logica wordt bijvoorbeeld gebruikt door het OCaN, als er, op de website, verhalen worden gepresenteerd van succesvolle Caribische Nederlanders, die kunnen dienen als rolmodel. Onder de titel 'Rijkdom van de maand' worden hier Caribische Nederlanders geportretteerd die zich vanuit een kansarme situatie hebben

weten te redden (OCaN, z.j.). Daarnaast zet het OCaN zich in voor de erkenning van het slavernijverleden, onder meer rond de herdenking van 150 jaar afschaffing van de slavernij, in 2013. Het OCaN doet ook voorstellen aan de overheid voor maatregelen zoals armoedebestrijding en het verbeteren van de economische situatie op Curaçao.

Het ter discussie stellen van de figuur van Zwarte Piet (zie paragraaf 7.4.4) past ook binnen deze logica. Zwarte Piet was in de ogen van veel blanke Nederlanders een onschuldige figuur, terwijl veel donkere mensen deze traditie als discriminerend ervaren. In dit debat wordt de vanzelfsprekendheid van een traditie ter discussie gesteld, in de hoop dat mensen hun 'mindset' veranderen.

7.3.5 Politieke logica

Een verzoek van een aantal hulpverleners in een, in het kader van dit onderzoek georganiseerde, focusgroep was om een logica toe te voegen: de politieke logica. Omdat de politieke logica een eigen dynamiek heeft die veel invloed heeft op verschuivingen in de andere logica's, neem ik de aanbeveling van de professionals over om deze logica als vijfde toe te voegen. In deze logica gaat het vooral om een structurering van de tijd. Politici, die over de middelen beschikken om hulpverleningsprojecten te financieren, houden altijd rekening met de verkiezingen. Ze starten projecten die aansluiten bij de behoefte van potentiële kiezers. Als die aangeven dat zij overlast ervaren, worden er projecten opgezet om de overlast te beperken: er worden straathoekwerkers aangesteld of er wordt een sleutelwerkplaats geopend. Maar voor de volgende verkiezingen zijn er weer andere projecten waar politici op willen scoren en wordt het geld daarheen gelooft. Afhankelijk van het politieke klimaat kan de politieke logica een nieuwe inhoud krijgen. Het thema kan bij de ene verkiezing veiligheid zijn en bij de volgende kan het vooral gaan over participatie. Een wethouder wil ook binnen zijn eigen periode successen boeken en zal daarom niet vaak beginnen aan lange termijn plannen die pas onder een volgende wethouder tot resultaat leiden. De politieke logica wordt door verschillende partijen ervaren als onbetrouwbaar. Hier is al eerder aan gerefereerd, bij onder meer de financiering en het plotseling dichtdraaien van de geldkraan bij de Sleutelwerkplaats, de straathoekwerkers, die op projectbasis zijn aangesteld, en de subsidiëring van Ambiente, die afhangt van de vraag of de Gemeente aan doelgroepenbeleid wil doen. De hulpverleners maken zich zorgen dat hun manier van werken met de 'Top 50' onmogelijk wordt als de overlastklachten verdwijnen en de overlastbestrijding geen prioriteit meer heeft. Ze zijn bang dat alles wat ze opgebouwd hebben dan verdwijnt, dat de professionals die nu met de 'Top 50' werken en hun expertise dan verdwenen zijn. Bovendien zijn ze bang dat de manier waarop ze nu op elkaar ingespeeld zijn, na een bezuinigingsronde niet meer opgepakt kan worden. Ook de gebruikers van de sleutelwerkplaats geven aan dat de politiek onbetrouwbaar is omdat er eerst toezeggingen worden gedaan, maar het project later –voordat de toegezegde projectduur is afgelopen- wordt stopgezet omdat de prioriteiten van de gemeente verschuiven.

De politieke logica is een ander type dan de andere beschreven logica's. We kunnen die zien als een soort metalogica die de tijd structureert, waarin andere logica's strategisch ingezet worden. De andere vier logica's vertellen een inhoudelijk verhaal. Zo'n verhaal

bestaat uit een samenhangend geheel van een probleemomschrijving, bepaalde actoren die daarin een rol spelen, specifiek taalgebruik en bepaalde praktijken. De politieke logica gebruikt deze verhalen om invulling te geven aan politieke doelen. De keuze hangt ervan af welke partijen in een bepaalde periode een meerderheid hebben in de gemeenteraad of in het parlement en welke politieke keuzes zij maken. De politieke logica geeft niet een vijfde verhaal, naast de andere verhalen, maar bepaalt welk verhaal wanneer op de voorgrond komt te staan.

7.4 Onderlinge relaties tussen logica's

In onderstaand schema worden de beschreven logica's schematisch weergegeven. De beschrijving van begrippen, actoren en praktijken is niet volledig, maar is wel bedoeld om duidelijk te maken wat de kern is van de betreffende logica. In deze paragraaf zullen vervolgens de verschillende typen onderlinge relaties tussen logica's besproken worden.

Logica	Taal	Actoren	Praktijken
Individuele zorglogica	Participatie Activeren Presentie Straatteam Schulden-regeling	Mannen van de 'Top 50' Professionals, voornamelijk in de rol van hulpverlener Overheid, in de rol van beleidsmaker en financier	Strategieën: Budget beschikbaar stellen voor kwetsbare doelgroepen als de 'Top 50' WMO Straathoekwerkers leggen contact met 'Top 50' en stimuleren hen om hulp te zoeken bij professionals Huisbezoeken: mensen wijzen op uitkeringen en reparaties in huis waar ze recht op hebben (interventieteam) Tactieken: 'Top 50' man maakt gebruik van maatschappelijk werker om schulden te regelen, te onderhandelen met andere professionals, advies te krijgen over relatieproblemen, werk te vinden, etc.

Individuele zorglogica			<p>'Top 50' mannen vinden dat de hulpverleners te weinig voor hen doen en mijden daarom contact.</p> <p>Buren gaan naar Meldpunt Overlast</p>
Logica	Taal	Actoren	Praktijken
Gemeenschapszorglogica	<p>Participatie- (samenleving)</p> <p>'Plaats voor iedereen'</p> <p>Eigen Kracht</p> <p>Tegenprestatie</p> <p>Netwerk</p> <p>Zorgzame samenleving</p> <p>Sociale cohesie</p>	<p>'Top 50'</p> <p>Familie en vrienden van de 'Top 50'</p> <p>Caribische gemeenschap</p> <p>Buurtbewoners</p> <p>Professionals in de rol van regisseurs en in beperkte mate als hulpverleners</p> <p>Overheid in beperkte rol als beleidsmaker en financier</p>	<p>Strategieën:</p> <p>WMO</p> <p>Buurtgerichte activiteiten: intercultureel festival</p> <p>Subsidie voor Ambiente (ontmoetingsplek)</p> <p>Training in een groep</p> <p>Tactieken:</p> <p>Opvang en onderdak bij familie en vrienden</p> <p>Zorg voor kwetsbare anderen</p> <p>Moeder zet zoon aan tot criminaliteit om haar inkomen mee aan te vullen</p> <p>Partner 'Top 50' man vraagt hem om te stoppen met drugshandel, om een betere vader te worden.</p> <p>Sleutelfiguren uit de Caribische gemeenschap helpen 'Top 50'</p> <p>Zorg binnen een kerkgemeenschap</p>

Logica	Taal	Actoren	Praktijken
Veiligheids-logica	Overlast Veiligheidshuis Fraude Straatteam Samenscholings-verbod	'Top 50' Professionals in de rol van orde-handhavers Overheid in de rol van strenge wetgever	Strategieën: Politie zichtbaar aanwezig Samenscholingsverbod handhaven Huisbezoeken om fraude op te sporen (interventieteam) Straathoekwerkers aanwezig op straat Bosmanwet Tactieken: 'Top 50' man vraagt maatschappelijk werker om mee te gaan naar gesprek bij Sociale Dienst, zodat hij zijn agressie ten opzichte van de klantmanager kan beheersen Buurtbewoners gaan naar meldpunt overlast
Logica	Taal	Actoren	Praktijken
Change the Mindset logica	Armoede Slavernij Discriminatie Verrijking van de maatschappij Buurtbewoners waarderen diversiteit in de wijk Falende politiek Afspraken niet nakomen	'Top 50' Andere Nederlanders Voorouders van Caribische en blanke Nederlanders Overheid in de rol van armoede-bestrijder en handhaver artikel 1 van de Grondwet	Voorstellen voor strategieën Armoedebestrijding op Curaçao Beleid tegen discriminatie Tactieken: Positieve rolmodellen Tegengaan discriminatie Professionals uitleggen hoe ze beter kunnen aansluiten bij de 'Top 50' Herdenken slavernijverleden Herdefiniëren Zwarte Piet

Logica	Taal	Actoren	Praktijken
Politieke logica	Projecten Verkiezingen Beleid Vertrouwen Wantrouwen	Politici Ambtenaren Kiezers Burgers	Strategieën: Projecten opzetten die de kiezers tevredenstellen en aansluiten bij de politiek partijbelangen.

De verschillende logica's zijn niet specifiek gekoppeld aan bepaalde groepen. Het is niet zo dat bijvoorbeeld de politie alleen vanuit de veiligheidslogica werkt en de straathoekwerkers alleen vanuit de individuele zorglogica. In verschillende praktijken worden verschillende logica's gebruikt en soms ook meer logica's tegelijk.

7.4.1 Begrippen en handelingen die in verschillende logica's een andere functie hebben

In bovenstaande logica's vinden we begrippen en handelingen die op meerdere plaatsen terugkomen.

Participatie

Een voorbeeld van een woord dat in verschillende logica's ingezet wordt, is het begrip 'participatie'. Dit wordt binnen de individuele zorglogica gepresenteerd als iets dat goed is voor de individuele cliënt. Als iemand er zelf voor kiest om zich terug te trekken achter de geraniums en de sociale contacten te minimaliseren, wordt dat als onwenselijk beschouwd. Maar ook als 'Top 50' mannen hun dagen vullen door anderen op straat te ontmoeten, wordt dit niet beschouwd als participatie. Participatie is binnen deze logica gericht op het vergroten van de kansen op een geregeld bestaan, door een opleiding te volgen of werk te doen. Participatie wordt hier beschouwd als een voorwaarde voor een goed leven en de autonomie van cliënten wordt hieraan ondergeschikt gemaakt.

Omdat er voor participatie altijd ook anderen nodig zijn, is dit ook een begrip binnen de gemeenschapszorglogica. Burgers worden in Nederland steeds meer geacht om voor andere burgers te zorgen, voor hun burens of voor mensen uit dezelfde bevolkingsgroep. Burgers kunnen spontaan besluiten om zich om elkaar te bekommeren, zoals we dat ook in de gemeenschap van Caribische Nederlanders zien. Daarnaast krijgt het begrip 'participatie' ook steeds meer een verplichtend karakter. De overheid gaat niet meer vanzelfsprekend voor haar burgers zorgen. Ze moeten eerst in hun eigen netwerk hulp zoeken en als ze hulp krijgen, wordt steeds meer een tegenprestatie gevraagd. Dit geldt bijvoorbeeld voor uitkeringsgerechtigden. In Rotterdam moet iedere bijstandsgerechtigde één dag per week papier prikken. Voor een groot deel van deze uitkeringsgerechtigden wordt de kans op werk hiermee niet vergroot. Er zijn ook uitkeringsgerechtigden die al vrijwilligerswerk doen dat veel meer aansluit bij hun talenten dan het assisteren van de stadsreiniging. Tussen de regels door wordt bij een voor het journaal geïnterviewde

Rotterdamse ambtenaar ook duidelijk dat de verplichte participatie vooral bedoeld is om uitkeringsgerechtigden af te schrikken. Daarnaast geeft het de gemeente meer controle over uitkeringsgerechtigden, omdat het op deze manier moeilijker wordt om zwart te werken naast de uitkering. Als het begrip op deze manier ingezet wordt, past het vooral binnen de veiligheidslogica.

Interventieteam

Het bezoek van een interventieteam, dat aan het begin van dit hoofdstuk beschreven werd, is een praktijk die binnen de individuele zorglogica past als het gaat om het bieden van hulp maar tevens, als het gaat om het opsporen van onrechtmatige zaken, binnen de veiligheidslogica.

Straathoekwerkers

Het inzetten van straathoekwerkers past enerzijds binnen de veiligheidslogica, aangezien de opdracht van deze werkers is om de overlastklachten te verminderen. Anderzijds past hun inzet binnen de individuele zorglogica, omdat ze mannen van de 'Top 50' helpen met diverse psychische en sociale problemen en hen voor hulp bij complexe problemen ook in contact brengen met maatschappelijk werkers.

7.4.2 Op elkaar aansluitende logica's

De logica's kunnen elkaar aanvullen. In het beleidsstuk 'Sociale wijkvernieuwing in Groningen. Er staat wat op het spel in Beijum-Oost' (Gemeente Groningen, 2003) worden verschillende logica's in elkaars verlengde gepresenteerd. Het beleid richt zich op het bevorderen van de leefbaarheid in de wijk, op de sociale cohesie (gemeenschapszorglogica) maar koppelt daaraan dat veiligheid en dus overlastbestrijding belangrijke voorwaarden zijn (veiligheidslogica). Zoals het tweede deel van de titel al aangeeft wordt in dit stuk beschreven dat er grote problemen zijn, die dringend aangepakt moeten worden. Nadat het stuk eerst gaat over de hele wijk Beijum-Oost, spitst het zich al snel toe op de Antillianen die daar op straat rondhangen en die worden beschouwd als een bron van overlast. In dit stuk is sprake van criminaliteit, (drugs)overlast in specifieke straten en jongerenoverlast. Opvallend is dat er eigenlijk weinig meldingen van overlast zijn in de wijk, maar dat dit in het stuk geïnterpreteerd wordt als een teken dat mensen niet durven te klagen. Kennelijk ziet de gemeente de alternatieve verklaring, namelijk dat de wijkbewoners er niet zo veel last van hebben, niet als een optie. Als oorzaak van de overlast wordt onder meer verwezen naar tekortschietende opvoedingssituaties (individuele zorglogica).

De doelen van de ene logica kunnen bereikt worden met de strategieën uit een andere logica. Dit zien we onder meer in de keuzes die gemaakt worden door de politie. Zij zijn bij uitstek de professionals die de veiligheid bewaken (veiligheidslogica), maar kiezen er toch vaak voor om juist contact met de 'Top 50' te leggen. Door een vertrouwensrelatie met de 'Top 50' op te bouwen proberen te voorkomen dat ze hard op moeten treden.

Een logica kan ook als geheime agenda fungeren, onder de vlag van een andere logica. Dit zien we bij de straathoekwerkers. Zij leggen op straat contact met de 'Top 50' en werken

daarbij vanuit de Presentiebenadering. Deze methodiek stelt de ontmoeting tussen mensen centraal. De hulpverlener gaat met een open agenda naar de cliënt, om hem als mens te ontmoeten. De zorgbehoefte van de cliënt staat hierbij centraal (individuele zorglogica). Maar ze worden betaald vanuit een budget dat de gemeente, naar aanleiding van klachten van bewoners, vrij gemaakt heeft om de veiligheid te bevorderen. Hun doelstelling is dan ook om de veiligheid te bevorderen. Om te laten zien hoe goed ze hun werk doen verwijzen ze naar het lege plein, waar alle mannen van de 'Top 50' vertrokken zijn.

7.4.3 Botsende logica's

Logica's kunnen met elkaar botsen. De veiligheidslogica, waarin de 'Top 50' wordt gezien als een probleemgroep die zich moet aanpassen of anders buitengesloten moet worden, kan botsen met de individuele zorglogica en de 'Change the mindset' logica. In de veiligheidslogica wordt een onderscheid gemaakt tussen aangepaste en onaangepaste burgers. Bij de 'Top 50' is dit onderscheid deels gebaseerd op etniciteit. De strategieën in deze logica zijn uitsluitend gericht op de als onaangepast gelabelde personen. De individuele zorglogica omschrijft ook de 'Top 50' als een specifieke groep. In deze logica gaat het echter vooral om de kwetsbaarheid van deze doelgroep, die veel problemen heeft en daarom geholpen moet worden. Deze logica is gericht op het insluiten van mensen, op het stimuleren van hun eigen kracht om te participeren in de gemeenschap. In de 'Change the Mindset' logica wordt het probleem anders gedefinieerd. Er is dan geen sprake meer van een groep onaangepaste individuen die buitengesloten kunnen worden. Deze logica bestrijdt een tweedeling tussen Nederlandse burgers die afkomstig zijn van de Caribische eilanden en Nederlandse burgers die in Nederland geboren zijn. Hier gaat het over problematische betrekkingen tussen verschillende actoren in het netwerk. De strategieën richten zich vanuit deze logica ook op anderen dan de 'Top 50', die discrimineren, te weinig oog hebben voor de geschiedenis of op economische omstandigheden die problemen veroorzaken.

Concrete voorbeelden van botsende logica's hebben we gezien bij de verplichte reclasseringscontacten met ex-gedetineerden. Deze contacten zijn verplicht om recidive te voorkomen, met andere woorden om de veiligheid van de samenleving te bevorderen. Het nut van deze verplichting wordt absoluut niet ingezien door Demo in de documentaire 'Lost boys; Bloods forever' (Balogh, 2011) en door een aantal geïnterviewden. Zij geloven meer in hun eigen kracht en de kracht van hun netwerk bij het oplossen van problemen. Bij Demo zien we ook dat het volgen van een studie, wat toch als een succesvolle route naar re-integratie kan worden gezien, wordt bemoeilijkt omdat hij zich bij de reclassering moet melden op momenten waarop hij tevens aanwezig moet zijn op zijn opleiding. Ook meldt een van de geïnterviewden dat hij, naar zijn idee ten onrechte, steeds wordt aangehouden door de politie voor overtredingen. Daarmee loopt hij boetes op die het schuldentraject, waarbij de maatschappelijk werker hem bijstaat, steeds doorkruisen. Ook hier botst de veiligheid met de individuele zorg voor iemand die individuele zorg krijgt om met een schone lei een nieuwe start in het leven te maken.

De lokale botsingen zijn verbonden met botsingen op landelijk niveau. Dit zien we duidelijk bij het, ook in paragraaf 5.2.3 besproken, wetsvoorstel van Bosman. Een wetsvoorstel dat er, als het aangenomen wordt, toe kan leiden dat een deel van de 'Top 50' niet meer in Nederland kan blijven. Het lijkt een reactie te zijn op problemen met Caribische Nederlanders, zoals de mensen in de 'Top 50', die overlast veroorzaken en/of gebruik maken van uitkeringen. Deze wet biedt de mogelijkheid om deze mensen terug te sturen naar Aruba, Curaçao of Sint Maarten.

Het debat over de Bosmanwet

Het wetsvoorstel van Bosman is omstreden. Op de website van het Caribisch Netwerk (Caribisch Netwerk, z.j.) zijn verschillende berichten te vinden waarin het wordt afgewezen. Het parlement van Sint Maarten heeft een motie aangenomen van Roy Marlin, fractieleider van de Democratische Partij, waarin verwezen wordt naar het Statuut voor het Koninkrijk. Daar is sprake van een ongedeeld Nederlandschap. Volgens Marlin bestaat er *'geen redelijke rechtvaardiging voor het maken van een onderscheid tussen Nederlandse burgers uit Aruba, Curaçao en Sint Maarten enerzijds en Nederlandse burgers in Nederland, niet-Nederlandse Europese burgers en vreemdelingen die niet uit EU landen afkomstig zijn.'* (Haar, 2013) anderzijds. Ook het slavernijverleden, de Tweede Wereldoorlog, discriminatie en Martin Luther King jr. werden aangehaald om aan te tonen waarom dit wetsvoorstel niet deugt, volgens de parlementariërs. Ook in Nederland is het wetsvoorstel omstreden. De Raad van State vraagt zich af of het wetsvoorstel niet in strijd is met het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van Rassendiscriminatie (IVRD). Het Overlegorgaan van Caribische Nederlanders - het OCaN - maakt, in een advies aan de Tweede Kamercommissie Veiligheid en Justitie, ernstig bezwaar tegen het wetsvoorstel (Helberg, 2013). Het OCaN ziet het voorstel als een vorm van raswetgeving, omdat er onderscheid tussen Nederlanders wordt gemaakt op basis van etniciteit. Hiermee wordt, volgens het OCaN, apartheid geïntroduceerd en de sociale cohesie binnen Nederland bedreigd. Het individu wordt in dit voorstel beoordeeld op basis van de statistische gegevens over de groep waartoe hij wordt gerekend. Het OCaN pleit voor minder ingrijpende mogelijkheden om de problemen terug te dringen: aansluitend op een rapport van Unicef wordt gepleit voor zorg voor veilige en gezonde omstandigheden in de opvoeding, het aanpakken van sociale uitsluiting, armoede en discriminatie op de arbeidsmarkt in het Koninkrijk en de aanpak van wapenbezit en drugshandel. Het OCaN betreurt het dat er alleen gesproken wordt over de kosten van Caribische migranten en niet over de baten. Veel Caribische Nederlanders dragen bij aan de Nederlandse economie, onder meer doordat ze na een studie in Nederland actief worden op de Nederlandse arbeidsmarkt (Helberg, 2013). Claire Romijn, die in Capelle aan de IJssel met Antilliaanse probleemjongeren werkt, stelt: *"Waarom ga je iemand straffen die bezig is zijn toekomst te zoeken? Investeer in deze jongeren."* (Baaziz, 2013), Zij vraagt zich af hoe men deze wet kan handhaven en heeft daarnaast principiële bezwaren tegen het onderscheid tussen verschillende groepen Nederlanders: *'Politici willen alleen maar scoren met dit soort voorstellen. Daardoor polariseert het Koninkrijk. In de Bijbel staat: wie zijn eigen huis verdeelt, zal te gronde gaan. En daar zijn ze mee bezig.'* (Baaziz, 2013). Ook in de Tweede Kamer kwam kritiek van onder meer de D66, GroenLinks, de SP en de Christenunie. De VVD en de PVV zijn ervoor, terwijl het CDA het voorstel met wat

aanpassingen wel wil aannemen. De ChristenUnie vraagt zich af of het wetsvoorstel niet in strijd is met de gelijkwaardigheid van alle Nederlanders, of de problemen werkelijk zo groot zijn dat ze deze aanpak rechtvaardigen en of de wet uitvoerbaar is (Christenunie, 2013). Gerard Schouw, Tweede Kamerlid voor D66, zegt: *'Dit discriminerende wetsvoorstel moet van tafel.'* (Meijer, 2014). De Commissie Meijers, een groep deskundigen in het internationaal vreemdelingenrecht bestempelt de in de wet voorgestelde maatregelen als 'onderscheid naar ras' en ziet geen rechtsgrond voor een onderscheid tussen Antilliaanse en Europese Nederlanders binnen het Koninkrijk der Nederlanden (Meijer, 2014). Het College voor de Rechten van de Mens adviseert negatief, omdat de eisen voor vestiging 'stigmatiserend en vooroordeelbevestigend' zijn (Meijer, 2014). Bosman zelf vindt daarentegen dat zijn wetsvoorstel redelijk is: Antilliaanse immigranten die een positieve bijdrage aan Nederland leveren kunnen gewoon blijven en alleen degenen zonder werk, studie of uitkering kunnen op basis van deze wet worden uitgezet.

De argumenten die gebruikt worden om de wet te verdedigen passen binnen de veiligheidslogica. Het gaat Bosman om de veiligheid in Nederland. Migranten vanuit de Antilliaanse eilanden die volgens Bosman niets te bieden hebben, moeten wegblijven c.q. vertrekken. Bosman ziet wel dat er problemen zijn, die het voor deze groep moeilijk maken om naar school te gaan en een baan te vinden, maar dat vindt hij vooral een probleem dat de betreffende eilanden zelf op moeten lossen. De tegenargumenten van onder meer de ChristenUnie passen gedeeltelijk ook binnen de veiligheidslogica. Deze partij stelt dat de problemen niet zo groot zijn dat ze deze wet rechtvaardigen en bovendien zou de wet niet uitvoerbaar zijn. Hierbij gaat het om de proportionaliteit en de effectiviteit van de wet. De veiligheid zou, volgens de ChristenUnie en D66 niet toenemen met deze wet. Daarnaast worden er argumenten gebruikt die niet te maken hebben met veiligheid. Een ander argument van de jongerenwerkster Romijn en de ChristenUnie is dat je moet investeren in probleemjongeren om ze een betere toekomst te geven. Een argument dat past binnen de individuele zorglogica. Bovendien gebruiken ze, evenals de Commissie Meijers, het College voor de Rechten van de Mens en D66 als argument dat Nederlanders gelijkwaardig zijn. Dat iedere onderdaan van het Koninkrijk in dezelfde mate het recht zou moeten hebben om zich te vestigen binnen de Nederlandse grenzen. Dit argument past binnen de Change the mindset logica, die discriminatie aan de orde stelt.

Een ander debat gaat volgens een deel van de bevolking over discriminatie, terwijl een ander deel van de bevolking vindt dat het over een onschuldige, niet-discriminerende traditie gaat, die deel uitmaakt van de Nederlandse identiteit. Omdat het hier gaat over de beelden van bevolkingsgroepen zoals die in verschillende logica's voorkomen, heeft ook dit debat relevantie voor de 'Top 50', die zich vaak gediscrimineerd voelt.

7.4.4 Veranderende logica's

Logica's zijn niet statisch. In de loop van de tijd kan een manier van denken en doen, die marginaal is, meer prominent worden. Tot de zestiger jaren kregen mensen die dat nodig hadden zorg binnen de eigen kring van familie en kerk. Er was in deze periode gemeenschapszorg die uit de gemeenschap zelf voortkwam. Dit veranderde in de decennia die daarop volgden. Vanzelfsprekende verbanden tussen mensen die in

hetzelfde dorp woonden en naar dezelfde kerk gingen, verdwenen steeds meer. Ook familiebanden werden losser. De Nederlandse cultuur werd individualistischer en de verzorgingsstaat nam veel zorg over die eerder door het eigen netwerk werd geboden. Voorzieningen zoals de bijstandswet en door de overheid gefinancierde hulpverlening maakten het individu minder afhankelijk van zijn persoonlijke contacten. Deze ontwikkelingen passen binnen een individuele zorglogica. Deze logica bepaalde in grote mate het denken en doen rond mensen die hulp nodig hadden. Dat wil echter niet zeggen dat andere logica's afwezig waren. Bij onder meer de 'Top 50' bleef de familie, en vooral de moeder, een grote rol spelen. Ook de Antilliaanse gemeenschap bood hulp en geborgenheid, waar nodig. In de 21^e eeuw zien we in Nederland de gemeenschapszorglogica weer geherintroduceerd worden in de overgang naar de zogenaamde participatiesamenleving. Het verschil met de eerdere vormen van gemeenschapszorg is, dat dit nu niet spontaan vanuit de gemeenschap opkomt, maar dat het van bovenaf opgelegd wordt.

Ook wat betreft de Change the mindset logica zien we een verschuiving. Door veel geïnterviewden uit de 'Top 50' wordt verteld dat zij ervaring hebben met discriminatie. OCaN verwijst hierbij ook naar de doorwerking van het slavernijverleden in de huidige relaties tussen zwarte en blanke Nederlanders. Veel blanke Nederlanders zijn zich niet bewust van discriminatie en vinden dat de slavernij inmiddels een gesloten boek is. Als de 'Top 50' zegt dat zij hier last van hebben, wordt dat dan ook niet altijd serieus genomen. In 2013 werd echter aandacht gevraagd voor de herdenking van 150 jaar afschaffing van de slavernij door Nederlanders van Surinaamse en Caribische afkomst. Dit resulteerde erin dat ook in de blanke 'mindset' meer aandacht kwam voor deze zwarte bladzijde in de Nederlandse geschiedenis en de betekenis daarvan voor de nazaten van de slaven. Langzamerhand lijkt een deel van de blanke Nederlanders meer moeite te doen om zich te verplaatsen in de beleving van Nederlanders van Surinaamse en Caribische afkomst. Ook al geldt dit zeker niet voor alle Nederlanders. Hoe hoog de tegenstelling op kan lopen wordt duidelijk in een concrete controverse, het Zwarte Pietendebat. We zien hier dat een manier van denken over zwart en wit, die tamelijk marginaal bij een kleine groep mensen begint, zich snel uitbreidt tot een mentaliteitsverandering en tot veranderende praktijken bij een groot deel van de Nederlandse bevolking.

Het Zwarte Pieten debat

Een van de kwesties waarover al jaren rond de Sinterklaastijd heftige maatschappelijke discussie oplaaien is de Zwarte Pietenkwestie. Veel Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders zien de figuur van Zwarte Piet als een stigmatiserend element in het Sinterklaasfeest. Een woordvoerder is de kunstenaar Quinsy Gario (2012), die actievoert om mensen bewust te maken van de, in zijn ogen, racistische aspecten van de Zwarte Pietfiguur. Hij is niet tegen het Sinterklaasfeest op zich. Op zijn website en in het

debatprogramma Pauw en Witteman⁵² vertelt hij hoe hij ertoe gekomen is om hier een project van te maken:

'Elk verhaal heeft een beginpunt en voor dit was dat het moment dat mijn moeder mij op een dag belde en vertelde dat een collega haar Zwarte Piet had genoemd. Zij was even naar buiten gegaan en toen ze binnenkwam zei haar collega ten overstaan van aanwezige klanten: 'We vroegen ons al af waar onze Zwarte Piet was en daar ben je dan.' Onthutst, gekwetst en beledigd wist ze er geen raad mee. Na dit incident begon ik in mijn gedichten referenties naar de absurditeit en racisme van Zwarte Piet te stoppen.'

Gario ging onder meer, tijdens de intocht van Sinterklaas in Dordrecht, in 2011, de straat op, gekleed in een T-shirt met daarop de tekst 'Zwarte Piet is racisme'. Hij werd gearresteerd. Een vrouw uit het publiek filmde dit en zette het filmpje op YouTube. Internationaal werd dit op grote schaal opgepikt en verbaasde men zich over deze uiting van Nederlands racisme. Hierbij werd het verband gelegd met het koloniale verleden van Nederland en de politieke koers van de PVV (De Jong, 2011). Opvallend zijn vooral de heftige reacties van veel blanke Nederlanders. Zij beroepen zich op de waarde van hun tradities. Ze benadrukken dat Zwarte Piet NIETS te maken heeft met de ondergeschikte positie van zwarte mensen onder de slavernij, maar dat het gewoon een gezellige figuur is, die zwart is geworden in de schoorsteen. Mensen die kritiek uiten op deze traditie, zoals Gario, worden opgepakt door de politie of via ingezonden brieven en Twitter uitgemaakt voor 'zeurneger, die maar snel naar zijn eigen land terug moet gaan'. Aan de andere kant betoogt onder meer Verene Shepherd, hoofd van een werkgroep van de Verenigde Naties, die onderzoek doet naar de racistische aspecten van Zwarte Piet, dat het Sinterklaasfeest maar helemaal afgeschaft zou moeten worden. Een meer genuanceerde reactie kwam, in de Volkskrant en bij Pauw en Witteman, van de schrijver Robert Vuijsje (Vuijsje, 2013). Hij groeide op als blanke jongen in Amsterdam, waar hij Sinterklaas en Zwarte Piet altijd positief waardeerde. Naar aanleiding van de uitzending met Gario, vroeg hij zijn (zwarte) vrouw en een jeugdvriend, die destijds het enige zwarte jongetje in zijn klas was, hoe zij als kind over Zwarte Piet dachten. Zijn vrouw Lynn vertelde hem:

'Dat het ongemakkelijk voelde en pijnlijk en verwarrend. Waarom praatte Zwarte Piet met een Surinaams accent terwijl hij zogenaamd uit Spanje kwam? Zwarte Piet was, iets anders kon je er echt niet van maken, de knecht van Sinterklaas. Hij was geschminkt in dezelfde kleur als Lynn, betekende het dat haar witte klasgenoten haar ook als een knecht zouden zien?' (Vuijsje, 2013)

Ook Vuijsjes jeugdvriend vertelt dat hij vergelijkbare ervaringen had als kind. Hierdoor realiseert Vuijsje zich dat hij een denkfout maakt als hij uitgaat van zijn eigen beleving, als lid van de blanke meerderheid, zonder rekening te houden met de gevoelens van een minderheid. Minister-president Rutte legt in een grappig bedoelde opmerking een

⁵² Pauw en Witteman 7-10-2013

verband tussen Zwarte Piet en Antillianen als een buitenlandse journalist hem tijdens een persconferentie over de nucleaire top, op 24 maart 2014, onverwacht vraagt waarom hij weigert afstand te nemen van Zwarte Piet. Rutte antwoordt hierop dat Zwarte Piet nu eenmaal zwart is en dat hij daar niets aan kan doen. Hij voegt hieraan toe:

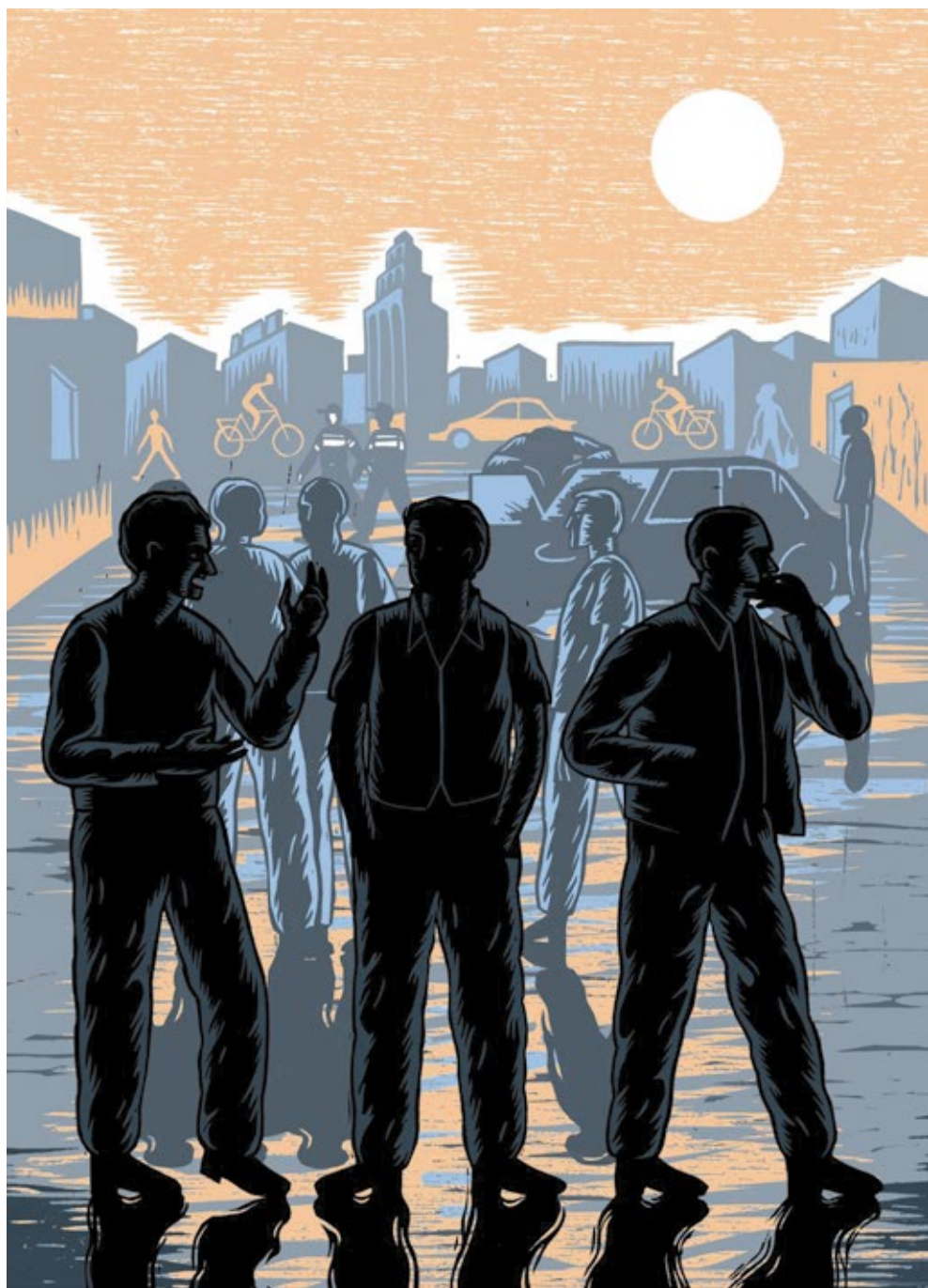
'Mijn vrienden op de Antillen zijn heel blij met het feest van Sinterklaas, omdat zij hun gezicht niet hoeven te schminken, terwijl als ik Zwarte Piet speel, ik dagen bezig ben om dat spul van mijn gezicht af te krijgen.' (NOS, 2013)

Het Zwarte Pietendebat wordt al jaren gevoerd, maar pas in 2013 brak het door als een onderwerp waar een meerderheid van de Nederlanders zich in mengde. Zowel de voor- als de tegenstanders van het fenomeen Zwarte Piet uiten zich in felle bewoordingen. De voorstanders beroepen zich op nationale tradities, ook al is het Sinterklaasfeest, met de figuur van Zwarte Piet daarin, in de loop van de geschiedenis sterk veranderd (Meertens Instituut, 2013). Een van de redenen waarom het in 2013 zo sterk op de voorgrond treedt, is de indiening van het Sinterklaasfeest bij het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE/OCW). Als dit centrum het dossier goedkeurt, kan het feest, zoals dat nu gevierd wordt, geplaatst worden op de Nationale Inventaris Immaterieel Erfgoed. Daarmee wordt het een beschermd feest. De wens om de Zwarte Pietfiguur te handhaven, past in een logica die de Nederlandse cultuur wil beschermen tegen vreemde inmengingen. Het Sinterklaasfeest wordt gezien als een deel van de Nederlandse identiteit en voorstellen om hier iets aan te veranderen worden symbolisch voor de bedreiging daarvan. Het feit dat ook de Verenigde Naties en buitenlandse media zich in de discussie mengen en Nederland betichten van racisme, versterkt dit gevoel. De argumenten passen daarmee binnen een veiligheidslogica. Hierbij speelt een belangrijke rol dat Zwarte Piet door veel blanke Nederlanders niet wordt ervaren als een racistische figuur. Hij is voor hen verbonden aan familietradities die zij al in hun vroege jeugd meegemaakt hebben. Vanuit dit binnenperspectief is het moeilijk om te zien dat het vertrouwde beeld van een vrolijke kindervriend door anderen ervaren kan worden als racistisch. Bij argumenten om Zwarte Piet aan te passen wordt verwezen naar het discriminerende, stereotyperende beeld dat de Zwarte Pietfiguur geeft van donkere mensen. Deze mensen eisen een meer respectvolle beeldvorming. Het beeld van een domme, onderdanige Zwarte Piet versterkt in hun ogen de vooroordelen die blanke mensen toch al van donkere mensen hebben. Deze argumentatie past eerder binnen de "Change the mindset" logica. We zouden ook kunnen zeggen dat er hier twee gemeenschappen tegenover elkaar komen te staan. De gemeenschap van Nederlanders die hun nationale tradities willen verdedigen tegenover de gemeenschap van relatieve nieuwkomers die een gelijkwaardige positie in de samenleving opeisen. De botsing tussen de voor- en tegenstanders van Zwarte Piet gaat ook over de vraag in hoeverre er in Nederland sprake is van discriminatie en in hoeverre de slavernij een actueel onderwerp moet zijn. Vragen die ook een grote rol spelen in verband met de positie van de 'Top 50'. In dit debat is sprake van een botsing tussen de veiligheidslogica en de 'Change the mindset' logica. Het feit dat dit debat zo heftig gevoerd wordt, wijst erop dat de huidige invulling van het Sinterklaasfeest zijn vanzelfsprekendheid verliest. We zien hier ook hoe de vanzelfsprekendheid van een dominant vertoog verandert.

Zowel bij het debat over de Bosmanwet als bij het Zwarte Pietendebat zien we dat er aanvankelijk alleen in kleine kring, voornamelijk onder Antilliaanse en Surinaamse Nederlanders bezwaren worden geuit. Tegenstanders werden gemarginaliseerd. Ze werden niet gehoord, opgepakt of belachelijk gemaakt. Langzamerhand breidde het aantal mensen met bezwaren zich uit. Ook niet directbetrokkenen mengden zich in het debat. De inbreng van Vuijsje markeert hierbij een nieuwe positie in het debat: ook als men zich zelf niet bewust is van discriminerende aspecten van Zwarte Piet, kan men begrip opbrengen voor anderen die daar wel last van hebben. De argumenten en de gebruikte logica's waar zij in gepast kunnen worden, verschuiven. Hiermee werd de vanzelfsprekendheid van respectievelijk vestigingseisen en de Zwarte Piet traditie steeds meer op losse schroeven gezet. In 2015 nemen ook het Sinterklaasjournaal en commerciële bedrijven steeds meer afstand van Zwarte Piet en schakelen over naar alternatieven zoals roetveegpieten en gouden pieten. Zelfs de Hoofdpiet, die jarenlang gespeeld werd door Erik van Muiswinkel, hangt in 2016 zijn roe in de wilgen, omdat de veranderingen hem niet snel genoeg gaan. Bij de Sinterklaasintocht in 2015 wordt nog wel geprotesteerd tegen Zwarte Piet, maar niemand maakt zich daar nog druk over. Het protest is al bijna een deel van de traditie geworden. Zo worden dominante logica's minder dominant en nemen andere logica's hun positie over.

7.5 Conclusie

Het begrip 'logica's' blijkt een nuttige aanvulling te vormen op de begrippen 'normaliserende macht', 'strategieën' en 'tactieken', die in de voorgaande hoofdstukken besproken zijn. Door verschillende logica's te onderscheiden, kunnen er patronen geconstrueerd worden in de vertogen rond de 'Top 50'. We hoeven daarbij niet uit te gaan van één dominant vertoog, maar de patronen kunnen heel divers zijn. We kunnen in kaart brengen waar de diverse spelers dezelfde taal spreken en waar dit niet het geval is. Daarmee wordt bespreekbaar hoe dilemma's, misverstanden en botsingen ontstaan. Ook kunnen we met het begrip 'logica's' de taal en praktijken in de directe omgang met de 'Top 50' te verbinden met debatten op landelijk niveau. Logica's zijn niet statisch. We kunnen beschrijven hoe de vanzelfsprekendheid van een logica ter discussie wordt gesteld vanuit een andere logica. Een logica die aanvankelijk alleen sluimerend in een uithoek van een netwerk gebruikt wordt, kan zich uitbreiden en verplaatsen naar het centrum van het netwerk. Zo kunnen nieuwe logica's de oude logica's verdringen. Hierbij gaat echter ook iets essentieels verloren. Het netwerk waarin logica's afgebeeld worden blijft plat. Als er niet meer, zoals bij Foucault één dominant discours is, maar als er een speelveld is van diverse logica's, verdwijnt het begrip macht buiten beeld. Daarmee wordt de analyse gedepolitiseerd.

Hoofdstuk 8

Conclusie

Een van de grootste maatschappelijke problemen is het denken in onverzoenlijke tweedelingen, in wij en zij. Dit onderzoek ging over de constructie van de 'Top 50'. Over Caribische Nederlanders en de beleidsmakers en professionals die de mannen transformeren in een doelgroep, die 'anders' is, en bij wie diverse strategieën worden ingezet om hen te normaliseren. Maar ook buiten deze casus zien we tweedelingen ontstaan. Angst voor het vreemde leidt ertoe dat groepen in de samenleving zich gaan terugtrekken op hun eigen terrein en zich afschermen voor anderen. Dit leidt tot een steeds verdere verscherping van maatschappelijke tegenstellingen. Volgens Bauman (2006) is deze angst het gevolg van de globaliserende samenleving, waarin mensen niet meer kunnen lokaliseren waar bedreigingen vandaan komen en wat ze hieraan kunnen doen. Deze vrij vloeiende angst richten ze op de 'ander', die ze zien als een bedreiging van hun manier van leven. Dit leidt tot de opkomst van het populisme in diverse Europese landen en in de VS, met een roep om veiligheid, het sluiten van grenzen en het tegenhouden of uitzetten van migranten. In de 21^e eeuw gaat het in Europa vooral over de tweedeling tussen 'vreemdelingen' – vluchtelingen, islamieten en andere niet-westerse migranten- enerzijds en mensen met westerse voorouders anderzijds. Voor een deel wordt getracht om deze vreemdelingen buiten de deur te houden, door de Europese grenzen te versterken en te bewaken. Ook binnen Nederland zijn er tegenstellingen tussen, onder meer oud en jong, arm en rijk en worden mensen gelabeld als 'anders': als allochtoon, psychiatrisch patiënt of crimineel. Voor een deel wordt geprobeerd om degenen die afwijken van de 'normale' westerse orde aan te passen. Wat betreft het uitsluiten van groepen mensen is er niets nieuws onder de zon. In de loop van de tijd zijn het steeds andere groepen die gemarginaliseerd worden, maar de praktijk van uitsluiten heeft een lange geschiedenis. Foucault ging in zijn analyse hiervan terug naar het midden van de 17^e eeuw. Hij beschreef hoe de uitsluiting van leprozen naadloos overging in de internering van een heterogene verzameling redelozen - die als gemeenschappelijk kenmerk hadden dat zij niet productief waren- en hoe waanzinnigen, binnen deze verzameling buitengesloten, een specifieke positie kregen. Daarnaast beschreef hij hoe een scheidslijn werd getrokken tussen criminelen en 'normale' burgers. Foucault liet zien welke technieken werden ingezet om deze onaangepasten weer in de normale maatschappij te integreren. Zijn analyse van normaliseringspraktijken was het uitgangspunt van dit proefschrift. De resultaten van het onderzoek zijn met name gericht op politici en ambtenaren die beleid maken over de omgang met marginale groepen en diverse professionals die direct met deze marginale groepen werken.

In dit proefschrift is een specifieke casus -van een aantal van Curaçao afkomstige mannen, die door verschillende professionals de 'Top 50' werden genoemd- gebruikt om de volgende, in hoofdstuk 1 gepresenteerde, these te onderzoeken:

In de moderne samenleving wordt veel in het werk gesteld om marginale groepen te laten participeren in de 'normale' orde. Foucaults analyse van machtspraktijken biedt aanknopingspunten om deze pogingen te beschrijven als normaliserende machtsstrategieën. De Certeaus onderscheid tussen strategieën en tactieken geeft daarbij een nuttige aanvulling. Met behulp van dit onderscheid kan zichtbaar gemaakt worden hoe de verschillende actoren zich verhouden tot de normaliserende machtsstrategieën. Het concept 'logica's', zoals uitgewerkt door Mol, kan tenslotte gebruikt worden om verschillende patronen te construeren in het denken en handelen van deze actoren. De begrippen 'normaliserende macht', 'strategieën en tactieken' en 'logica's' kunnen gebruikt worden als denkgereedschappen, waarmee op het werk met marginale groepen gereflecteerd kan worden.

In de voorgaande hoofdstukken is besproken in hoeverre de begrippen normaliserende macht, strategieën en tactieken en het begrip logica's bruikbaar zijn om een filosofische gereedschapskist te vullen, waarmee benoemd kan worden welke processen er spelen in het denken en handelen van de actoren die deel uitmaken van een netwerk rond een gemarginaliseerde groep. Dit netwerk bestond uit beleidsmakers, politie, welzijnswerkers, buurtbewoners en mensen die, op basis van een aantal gemeenschappelijke kenmerken, werden aangeduid als de 'Top 50'. Naast deze menselijke actoren waren er ook niet-menselijke knooppunten in het netwerk: ruimtes zoals het plein, de stoep, het trefcentrum Ambiente en de sleutelwerkplaats; documenten zoals de gemeentelijke nota's, de studieboeken van de maatschappelijk werkers en wetten. Naast de lokale actoren waren er ook actoren verder weg, zoals de landelijke overheid, OCaN en familie op Aruba of Curaçao.

In dit voorlaatste hoofdstuk wil ik kijken welke aanknopingspunten deze casus geeft om na te denken over de manier waarop in Nederlandse gemeentes de complexe problematiek rond minderheidsgroepen wordt aangepakt. We zien dat de agenda van gemeentes en daarmee ook de doelgroepen van het maatschappelijk werk en de politie, verschuiven. In de periode 1994-2004 stonden in de zogenaamde Antillianengemeentes problemen rond groepen als de 'Top 50' hoog op de agenda. Inmiddels zijn de problemen niet opgelost, maar worden ze deels anders benoemd en is de aandacht verschoven naar andere groepen. Er zijn geen specifieke subsidies meer voor het werk met Caribische Nederlanders, de straathoekwerkers die voor deze groep waren aangesteld hebben deels andere taken gekregen en de media-aandacht is verminderd. Een deel van de 'Top 50' valt nu onder de noemer veelplegers en een deel krijgt hulp van het maatschappelijk werk. De 'Top 50' als specifiek object van beleid en hulpverlening is echter verleden tijd. De betrokken professionals geven aan dat deze wisselingen veel onzekerheid geven en dat hiermee expertise en zorgvuldig opgebouwde contacten dreigen te verdwijnen. In de focusgroepbijeenkomst benoemen ze deze wisselingen als een politieke logica, waarin prioriteiten van de overheid steeds veranderen. Dit is schadelijk voor het vertrouwen in de

gemeentelijke en landelijke overheid. Ook bij wisselend beleid blijven we echter dezelfde processen zien: het wij-zij denken en daaraan gekoppeld uitsluiting of normalisering. Ook in de huidige politieke debatten en interventies die gericht worden op vluchtelingen en andere migranten, gaat het over een verdeling tussen enerzijds een meerderheid en anderzijds minderheden met diverse culturele wortels. Het gaat over veiligheid, over de vraag welke normen er zijn, in hoeverre iedereen zich daaraan aan moet passen of ruimte krijgt voor diversiteit en over de vraag hoe mensen die afwijken van de dominante normen genormaliseerd worden.

In deze conclusie wil ik nagaan welke denkgereedschappen bruikbaar zijn voor beleidsmakers en professionals om te reflecteren op hun werk met marginale groepen. Vragen die uit het onderzoek in deze casus naar voren komen zijn de volgende:

1. Hoe construeren de betrokkenen een netwerk rond deze situatie? Hoe wordt het probleem omschreven? Welke scheidslijnen worden er getrokken tussen het 'normale' en alles wat daarvan afwijkt en welke gevolgen heeft deze scheidslijn?
2. Op welke manier kunnen we spreken van macht binnen dit netwerk? Hoe wordt het Andere genormaliseerd?
3. Op welke manier wordt er tegenmacht geboden? Welke tactieken worden door verschillende actoren gebruikt?
4. Welke verschillende talen of logica's kunnen onderscheiden worden binnen dit netwerk en hoe verhouden die zich tot elkaar?

8.1 De constructie van een netwerk

Bij complexe sociale problemen is de eerste vraag wie de situatie als een probleem labelt. De 'Top 50' is geconstrueerd als een multiprobleemgroep. De meningen zijn echter verdeeld over de vraag of we hier van een probleem kunnen spreken. Sommige 'Top 50' mannen vertelden dat zij hun aanwezigheid op straat geen probleem vonden en ook diverse omwonenden vertelden dat zij er geen moeite mee hadden. Sommigen gaven aan dat zij juist de diversiteit, die hierdoor in de wijk ontstond, waardeerden.

Als de situatie als een probleem benoemd wordt, is de volgende vraag hoe dit probleem omschreven wordt, welke actoren daarbij een rol spelen en welke verbindingen tussen deze actoren gelegd worden. Door te verhelderen welke keuzes hierin gemaakt worden, maakt men ook duidelijk dat er andere keuzes mogelijk zijn. In de 'Top 50' casus wordt duidelijk dat er verschillende netwerken geconstrueerd kunnen worden:

'Top 50' netwerk

De 'Top 50' werd als een probleemgroep geconstrueerd door een aantal professionals. In dit netwerk werd een onderscheid gemaakt tussen enerzijds een probleemgroep - de 'Top 50' - mensen die met elkaar gemeenschappelijk hebben dat ze onder meer bijstandsgerechtigd zijn en afkomstig zijn van de Nederlandse Antillen en anderzijds de anderen, die hier geen deel van het probleem zijn.

Veelplegers netwerk

Met de introductie van het Veiligheidshuis werd een nieuwe probleemgroep gedefinieerd: de veelplegers. Een deel van de mannen uit de 'Top 50' valt onder de groep veelplegers, maar een deel ook niet. Veelplegers zijn ook niet exclusief afkomstig van de Nederlandse Antillen, die als zodanig inmiddels ook niet meer bestaan.

Koloniaal netwerk

Een alternatieve probleemconstructie is die van het OCaN. Hier is sprake van een probleem in de onderlinge relaties tussen Caribische en niet-Caribische Nederlanders. De probleemgroep wordt hier veel breder: ook goed geïntegreerde succesvolle belastingbetalende Caribische Nederlanders worden gestigmatiseerd en gediscrimineerd. Negatieve beeldvorming heeft ook effect op hen. Niet-Caribische Nederlanders zijn eveneens deel van het probleem voor zover ze bedoeld of onbedoeld discrimineren, of onvoldoende respect tonen voor de slavernij en de economische uitbuiting in de geschiedenis van de Nederlandse Antillen. De voordelen die blanke Nederlanders ontlene aan hun huidskleur, worden benoemd als 'white privilege' (Ten Broeke, 2015, Hondius, 2014, Warburton en Cerretti, 2012 en McIntosh, 1988). Het wordt volgens Hondius (2014) als vanzelfsprekend beschouwd "*...dat verscheidenheid in huidskleur onbelangrijk, irrelevant en betekenisloos is. Deze consensus blijft grotendeels onuitgesproken.*" (vertaling Ten Broeke, 2015). Daarbij gaat het er niet alleen om dat Caribische en andere niet-blanke Nederlanders een nadeel hebben ten opzichte van blanken, bijvoorbeeld omdat ze minder kansen hebben op de arbeidsmarkt (OESO, 2015). Het gaat er ook om dat blanke Nederlanders opgroeien met de vanzelfsprekende zekerheid dat hun uiterlijk en hun manier van leven normaal zijn. De ervaringen van blanke Nederlanders wijken op diverse punten af van die van niet-blanke Nederlanders: ze worden niet aangesproken op wangedrag van andere blanken, ze worden niet – zoals onder meer de rapper Typhoon – aangehouden als ze in een dure auto rijden, als ze winkelen worden ze niet onmiddellijk in de gaten gehouden omdat het personeel denkt dat ze gaan stelen, ze worden minder vaak geweigerd bij uitgaansgelegenheden en ze worden niet uitgemaakt voor 'zwarte Piet'. McIntosh (1988) ziet "*het niet-weten dat je dit voorrecht hebt [als] een belangrijk aspect ervan.*" Ze wil laten zien hoe "*...witte mensen in onze cultuur van jongs af aan (en grotendeels onbewust) meekrijgen dat hun levens, hun kleur, hun ervaringen en hun kansen de norm zijn.*" (Vertaling Ten Broeke, 2015). Door 'white privilege' te benoemen, worden ook blanke Nederlanders deel van het probleem en maken ze daarmee deel uit van het netwerk.

We zien dus dat er verschillende netwerken geconstrueerd kunnen worden rond verschillende probleemdefinities. Deze netwerken overlappen elkaar voor een deel. Ieder netwerk bestaat deels uit verschillende actoren en er worden deels verschillende praktijken bij ingezet. De keuze voor een netwerk is daarom niet alleen een keuze voor een bepaalde visie op de werkelijkheid. Zij verandert ook de werkelijkheid zelf, omdat er in elk netwerk andere actoren en andere praktijken zijn (Mol, 2002). Ook bij andere complexe sociale problemen gaat het er in de eerste plaats om voor welke probleemomschrijving gekozen wordt. Als het gaat over de komst van grote groepen vluchtelingen, is het niet vanzelfsprekend dat dit een probleem is. Er kan verwezen

worden naar eerdere migratiestromen, de aantallen vluchtelingen kunnen gerelativeerd worden door ze te vergelijken met het aantal Europeanen en de situatie kan worden gezien als een uitdaging die Europa aankan. Zoals bondskanselier Merkel het bij verschillende gelegenheden verwoordde: “*Wir schaffen das*”⁵³. Het is dus niet vanzelfsprekend om van een vluchtelingenprobleem te spreken. Als er in deze context gesproken wordt van een probleem, kan het nog om een diversiteit aan problemen gaan. De media benoemen deze onder meer als volgt:

Polarisatie is het probleem: een probleem van polarisatie tussen enerzijds Europeanen die vluchtelingen welkom willen heten en anderzijds Europeanen die de grenzen willen sluiten, demonstreren tegen de komst van opvangcentra of bestuurders bedreigen die de komst van deze centra mogelijk willen maken (Pelgrim, Versteegh, Kuiper en Brummelman, 2006⁵⁴). Dit leidt tot verdeeldheid binnen Europa (onder meer: Trouw, 2015a, Financieel Dagblad, 2015) en binnen de Nederlandse samenleving (onder meer: Trouw, 2015b, Versteegh, 2015).

Oorlogsgeweld is het probleem: een probleem van grote aantallen mensen die hun land ontvluchten vanwege oorlogsgeweld, op zoek naar een veilige plek (Amnesty International, z.j.). Mensen die erkend zijn als vluchteling hebben het recht om in een veilig land te verblijven. Dit is vastgelegd in de ‘Convention relating to the status of refugees’ (UN, 1956⁵⁵).

⁵³ Angela Merkel naar aanleiding van de stroom van vluchtelingen vanuit o.a. Syrië en Irak naar Europa op de Bundespressekonzferenz van 31 Augustus 2015. Een uitspraak die ze nog enkele malen herhaald heeft.

⁵⁴ Eind 2015 waren er, verspreid over heel Nederland, protesten, die varieerden van stevige discussies tot rellen in verband met de komst van extra opvang voor asielzoekers onder meer in Heesch, Oranje, Oude Pekela, Wateringen, Geldermalsen, Utrecht, Kaatsheuvel en Woerden. De meeste demonstraties vonden plaats bij het gemeentehuis, maar soms werd er ook bij de opvanglocatie gedemonstreerd. Er werd geprotesteerd tegen de grootte van de geplande AZC’s in soms kleine plaatsen, de snelle besluitvorming, waarbij burgers zich niet gehoord voelden en demonstranten maakten zich zorgen over de veiligheid rond de opvang. In sommige gevallen was er sprake van bedreigingen en geweld: diverse gemeentebestuurders kregen doodsb bedreigingen, een wethouder kreeg een kogelbrief, een politieauto en de auto van een fractievoorzitter van Groen Links werden in brand gestoken, waarbij een verband wordt gelegd met de besluitvorming rond de komst van vluchtelingen, er werd een steen door de ruit van een Syrisch vluchtelingengezin gegooid en er werd brandgesticht in asielzoekerscentra. Overigens accepteert 71% van de Nederlanders dat er een opvang in hun gemeente komt. Een deel daarvan (29%) stelt hierbij wel voorwaarden, zoals beperking van de omvang van de opvang en zorgvuldige inspraakprocedures. Daarentegen is 21% van de Nederlanders tegen asielzoekersopvang in hun woonplaats (Kanne, Klein Kranenburg en Rosema, 2015).

⁵⁵ Convention relating to the status of refugees. (1956, 1 augustus). Geraadpleegd op: <http://wetten.overheid.nl/BWBV0001002/1956-08-01#Citeertitel>

Bedreiging van de Europese manier van leven is het probleem: een probleem voor Europeanen, die het gevoel hebben dat hun manier van leven bedreigd wordt doordat grote aantallen mensen met andere waarden en normen dan de West-Europese, naar Europa komen. Terroristische aanvallen voeden de angst voor islamieten. Daarnaast bestaat de angst dat de positie van vrouwen (Stoter, 2016) en homoseksuelen (Niemantsverdriet, 2005) slechter wordt, als er veel islamitische migranten naar Europa komen.

De overheid die te weinig tijd geeft voor inspraak en vaak veel te grote aantallen asielzoekers wil opvangen in kleine gemeentes is het probleem. Daarbij heeft de overheid al veel bezuinigd op voorzieningen voor mensen met lage inkomens en die moeten nu ook nog gedeeld worden met asielzoekers (Pelgrim, Versteegh, Kuiper en Brummelman, 2016). De wachtlijst voor sociale huurwoningen loopt naar verwachting van gemeentes op, omdat vluchtelingen recht op een huis hebben (Van der Parre en Olde Hanhof, 2015; Walstra, 2016). Door de snelle procedures en de bezuinigingen verliezen veel burgers het vertrouwen in de overheid.

Ook hier zien we steeds wisselende netwerken, met verschillende actoren en praktijken. Bij andere sociale vraagstukken kunnen eveneens diverse netwerken geconstrueerd worden. Dit is juist wat de problemen zo complex maakt. Omdat de mensen die het erover hebben deel uitmaken van verschillende netwerken, kunnen of willen ze elkaar vaak niet begrijpen.

8.2 Macht

In het denken over de professionele omgang met marginale groepen, zijn in de tweede plaats vragen over macht relevant. Als we het hebben over 'white privilege', gaat het over machtsverschillen, waarbij een grotendeels onzichtbaar proces ertoe leidt dat degenen die aan de dominante norm voldoen meer mogelijkheden hebben om iets te bereiken en dat anderen gemarginaliseerd worden, of zich aan moeten passen. Dit sluit aan op de, in hoofdstuk drie beschreven, analyse van normaliserende machtspraktijken door Foucault. Normaliserende macht is bij Foucault gekoppeld aan een scheiding tussen normaal en abnormaal, waarbij interventies worden ingezet om het abnormale aan te passen aan de norm. In de 'Top 50' casus zien we dat een aantal mannen wordt ingedeeld in de categorie 'Top 50' en hiermee wordt onderscheiden van anderen. Zij vormen de afwijking van de norm. Op verschillende manieren wordt geprobeerd om de 'Top 50' aan te passen aan de dominante normen en voor een deel worden deze normen ook geïnternaliseerd door mannen van de 'Top 50'. Normaliserende macht is niet gekoppeld aan personen. In hoofdstuk 1 is al verwezen naar de verwijten aan het sociaal werk in de zeventiger en tachtiger jaren van de vorige eeuw. Onder meer door de publicatie van *De markt van welzijn en geluk* (Achterhuis, 1980) werden sociaal werkers gezien als verlengstukken van de macht, die hun cliënten onderdrukten. Het is volgens Foucault echter niet zo dat de professionals macht hebben en de cliënten –in deze casus de 'Top 50'- niet. Macht is volgens Foucault verweven in het maatschappelijke systeem van waarden en normen, waar zij allemaal deel van uitmaken. Door voortdurende waarneming van het potentieel afwijkende Andere en door verschillende, in hoofdstuk 3 besproken interventies, wordt alles wat buiten de normen valt geassimileerd.

Disciplineren en normaliseren passen in een droom van een maakbare samenleving, waarin beleid en interventies door professionals eraan bijdragen dat burgers als een organisch geheel samenleven. Frissen (2007) vraagt zich echter af in hoeverre deze droom realiseerbaar is. Het ideaal van een moderne samenleving, waarin het geloof in een steeds verder groeiende rationaliteit centraal staat, strookt volgens Frissen niet met de werkelijkheid van een gefragmenteerde samenleving. Diversiteit is een gegeven in de hedendaagse samenleving. De samenleving is slechts in beperkte mate maakbaar. De Certeau laat zien hoe overheidsstrategieën door tactische tegengestelde van gebruikers worden bijgesteld. Beleidsmakers die rekening houden met de realiteit van de diverse, multiculturele samenleving, moeten dan ook in gesprek blijven met uitvoerders en gebruikers en ruimte bieden voor aanpassingen van het beleid aan de specifieke situatie waarin dit wordt uitgevoerd. Volgens Schinkel (2008) wordt in Nederland het belang van integratie te veel benadrukt en worden hiermee juist de verschillen tussen bevolkingsgroepen benadrukt. Volgens Schinkel heerst er in Nederland een overbezorgde angst voor integratieproblematiek, die juist leidt tot uitsluiting van mensen met een “andere” culturele achtergrond, zoals de Antilliaanse ‘Top 50’. Hij stelt dat er in het integratiedebat een onderscheid gemaakt wordt tussen autochtone burgers, voor wie integratie geen issue is, en allochtonen die als opdracht krijgen om te integreren. Op deze manier wordt integratie voorgesteld als iets dat van één kant moet komen: van de kant van migranten en hun nakomelingen. De samenleving wordt dan niet voorgesteld als een geheel waarin alle burgers samen een geheel vormen. Binnen dit debat vormen uitsluitend autochtone burgers de samenleving en anderen staan hier kennelijk buiten, in de marges, totdat ze geïntegreerd zijn. Door op deze manier over integratie te spreken wordt de autochtone manier van leven als norm gesteld voor alle burgers. Er vindt geen dialoog plaats over verschillende opvattingen over het goede leven, waarin normen zich verder kunnen ontwikkelen. Beleidsmakers en sociaal werkers meten het leven van marginale groepen af aan deze normaliteit en afwijkend gedrag, zoals op straat aan de auto sleutelen, wordt problematisch. Schinkel en Frissen staan dus kritisch ten opzichte van een normaliserende samenleving en bepleiten meer ruimte voor diversiteit. Dat betekent dat beleidsmakers beleid bepalen in overleg met professionals en burgers/cliënten. Foucault biedt met zijn model van normaliserende macht een handig gereedschap om te begrijpen hoe de praktijken rond complexe sociale problemen werken. Het risico is hierbij echter dat normaliserende macht wordt gezien als een totalitair systeem, waar het individu niets meer in te brengen heeft en waar geen ruimte is voor diversiteit en interactiviteit.

8.3 Macht en Tegenmacht

Binnen Foucaults analyse van normaliserende macht is het niet mogelijk om te benoemen dat er machtsverschillen zijn tussen actoren. In de ‘Top 50’ casus hebben we gezien dat die wel degelijk een rol spelen: als er een meningsverschil is tussen de klantmanager van de sociale dienst en de cliënt, heeft de klantmanager de macht om al dan niet op een uitkering te korten en als een politieagent de ‘Top 50’ vertelt dat ze niet mogen samenscholen op het plein, heeft hij sancties achter de hand om ze daartoe te dwingen. De klantmanager en de politieagent hebben een vanzelfsprekende machtsbasis, van waaruit zij kunnen werken. Daarnaast spelen ook machtsverschillen tussen groepen die

meer of minder aansluiten bij de dominante normen: blanken, heteroseksuelen, niet-islamieten en mensen uit de middenklasse bereiken in onze samenleving vaak makkelijker hun doelen dan niet-blanken, homoseksuelen, islamieten en mensen uit de arbeidersklasse. De mate waarin mensen met de genoemde eigenschappen afwijken van de dominante normen en daarom vaak harder moeten werken om hun doelen te bereiken, varieert. Evenals het in paragraaf 6.1 genoemde ‘white privilege’, worden ook andere privileges vaak onderschat door de mensen die deze genieten. Voor heteroseksuelen lijkt het vanzelfsprekend dat zij niet uit de kast hoeven te komen en dat ze openlijk voor hun seksuele voorkeur kunnen uitkomen, zonder geconfronteerd te worden met vooroordelen en soms zelfs geweld. Veel mensen horen deels bij een bevoorrechte groep en deels bij een minder bevoorrechte (Warburton en Cerretti, 2012). De onderlinge machtsverhoudingen zijn dan ook zeker niet eenduidig. Blanke mensen, die in aanmerking komen voor een sociale huurwoning, moeten langer wachten als vluchtelingen voorrang krijgen bij de toewijzing van woningen (Walstra, 2016). Blanke homoseksuelen worden in toenemende mate geconfronteerd met islamieten die hun seksuele geaardheid niet accepteren. Dit speelt onder meer bij blanke homoseksuele vbo-docenten, die lesgeven aan islamitische leerlingen (Niemantsverdriet, 2005, Van Maaren, 2004). Een homoseksuele leraar lastigvallen, totdat hij met een burn-out thuis zit, is ook een vorm van machtsuitoefening. We kunnen dit tegenmacht noemen. Hoewel Foucault stelt dat macht altijd in relatie staat tot tegenmacht, werkt hij niet gedetailleerd uit hoe dit er uitziet. Zoals in hoofdstuk 4 beschreven is, kan De Certeaus onderscheid tussen strategieën en tactieken hier een relevante aanvulling vormen voor de gereedschapskist van beleidsmakers en professionals. Dit onderscheid maakt het mogelijk om machtsverschillen te benoemen. Officiële beleidsstukken en methodiekboeken vertellen nooit het hele verhaal. Die laten niet zien hoe de professionals gebruik maken van hun discretionaire ruimte, bijvoorbeeld door versneld een uitkering voor iemand te regelen (zie paragraaf 4.5.2). Ze laten evenmin zien hoe de ‘Top 50’ en andere doelgroepen van de professionals, hun tegenmacht gebruiken om hun eigen doelen te bereiken, door bijvoorbeeld de kelder van de school te benutten om heroïne te gebruiken en te verhandelen (zie paragraaf 4.1.4).

8.3.1 Professionals en discretionaire ruimte

De beleidsmakers en de professionals ontlenen macht aan de institutionele basis van waaruit zij werken, maar de vormgeving van het beleid vindt plaats in het directe contact tussen professionals en cliënten. Voor de cliënten vormen de professionals het gezicht van het beleid. Door Lipsky (1997) worden ze dan ook wel aangeduid als ‘street-level bureaucrats’ en in het strijdbare jargon van het Nederlandse Welzijn Nieuwe Stijl, wordt dit vertaald in frontlijnwerkers (Hartman en Tops, 2005). Deze positie geeft hen een strategische machtsbasis, een ‘propre’, maar daarnaast ook discretionaire ruimte (Lipsky, 1997 en Tonkens, 2013), waarin zij hun eigen tactische draai aan dit beleid kunnen geven. In het historische onderzoek van Foucault werd de discrepantie tussen de papieren werkelijkheid en de uitvoering niet zichtbaar, omdat er alleen nog schriftelijke bronnen waren. In een onderzoek naar hedendaagse praktijken kan dit verschil duidelijker worden, door interviews en observaties. In de ‘Top 50’ casus vertellen zowel de professionals als de cliënten over verschillen in aanpak. Soms wijken professionals af van het beleid, omdat

dit, volgens hen, in een individueel geval niet bijdraagt aan de gestelde doelen. Op die manier kunnen zij maatwerk leveren door de zorg af te stemmen op de specifieke situatie van de cliënt. De speelruimte die de professional heeft wordt echter niet altijd in het belang van de cliënt gebruikt. Die kan ook gebruikt worden om de belangen van de instelling te bevorderen of bepaald worden door de persoonlijke voorkeuren van de professional. Soms vertelt een cliënt dat een professional hem provokeert, om te bewerkstelligen dat hij agressief wordt en daarmee een indicatie krijgt om de hulp langer voort te zetten. Ook is er volgens sommige geïnterviewden sprake van discriminatie. In hoofdstuk 1 is reeds beschreven dat er vanaf de zeventiger en tachtiger jaren van de vorige eeuw veel kritiek is gekomen op de macht van professionals. Zij zouden paternalistisch zijn en voor de cliënt bepalen wat goede zorg is. Dit paternalisme is volgens Frissen (2007) verbonden met de verzorgingsstaat. In de verzorgingsstaat nam de overheid de verantwoordelijkheid voor de verzorgingsarrangementen voor hulpbehoevende burgers over van de gemeenschap. Met het verdwijnen van de directe relatie tussen hulpgever en hulpontvanger werden deze arrangementen anoniem en bureaucratisch. De overheid had de macht om te bepalen wat iedere burger nodig had en persoonlijke verschillen werden hiermee gladgestreken. Er was weinig ruimte voor maatwerk. Tonkens (2013) wijst erop dat de - vaak verguisde - bureaucratie die samengaat met de verzorgingsstaat, ook voordelen heeft. Door de vaste regels en procedures, die zonder aanzien des persoons worden toegepast, weten burgers waar ze recht op hebben. Bureaucratie gaat willekeurig tegen. Als reactie op het paternalisme in de zorg is meer marktwerking ingevoerd. Het ideaal is hierbij dat burgers klanten worden en als zodanig zelf, autonoom, kunnen bepalen welke hulp zij inkopen (Tonkens, 2013). Bij marginale groepen, zoals de 'Top 50' speelt deze marktwerking echter nauwelijks een rol en blijft hun autonomie dus beperkt. Omdat ze vaak zelf niet met hulpvragen komen en ook weinig middelen hebben om hulp te financieren, blijven ze in hoge mate afhankelijk van professionals die bepalen wat goed voor hen is. Om de marktwerking te reguleren kwamen er steeds meer bureaucratische controlepraktijken, die de vrijheid van de burgers weer inperkten. De speelruimte van professionals werd hiermee verkleind. Tonkens pleit voor een herwaardering van de autonomie van de professional, die zijn deskundigheid inzet om zo goed mogelijk aan de behoeften van de cliënt te voldoen. Dat betekent dat hij discretionaire ruimte moet krijgen, de *"ruimte om binnen zekere kaders naar eigen inzicht te handelen en beslissingen te nemen"* (Tonkens, 2013. P.310). In de 'Top 50' casus hebben we situaties gezien waarin de professional de verantwoordelijkheid neemt om af te wijken van regels, omdat hij op basis van zijn deskundigheid inschat dat dit een betere manier is om de doelen te bereiken. We hebben daarnaast ook situaties gezien waarin de 'Top 50' stelt dat professionals hun eigen doelen nastreven, ten koste van cliënten, of waarin cliënten gediscrimineerd worden. Als de professional eigen handel- en beslissingsruimte krijgt, kan dit dus nadelen hebben voor de cliënt. Om paternalisme en machtsmisbruik te voorkomen is het nodig dat de cliënt een gelijkwaardige rol krijgt. Dat wil niet zeggen dat hulpverleners en cliënten gelijk zijn. De hulpverlener heeft zijn professionele deskundigheid en de cliënt is ervaringsdeskundige met betrekking tot zijn eigen problemen. Binnen, onder meer financiële kaders, kunnen zij samen zoeken naar een optimale invulling van zorg. Ook Mol (2006) beschrijft hoe er in de gezondheidszorg subtiele afstemmingsprocessen plaats vinden tussen patiënt, verpleegkundige en arts.

Hierbij gaat het over zorg op vrijwillige basis. De manier waarop dit gebeurt, zal er vanuit verschillende professionele rollen anders uitzien. Politieagenten zullen eerder eenzijdig besluiten tot een maatregel dan maatschappelijk werkers, maar zoals we in de 'Top 50' casus hebben gezien, nemen zij ook de ruimte om een eigen invulling aan hun taak te geven.

8.3.2 Gebruikers, cliënten en tegenmacht

Een andere vorm van tegenmacht is de macht van de gebruiker of cliënt. Die kan de normaliserende macht internaliseren en een 'normale' burger worden. Hij kan ook op allerlei manieren weerstand bieden. Hij kan zich, zoals verschillende respondenten van de 'Top 50' vertelden, zo veel mogelijk onzichtbaar maken. Een andere optie, die we hebben gezien bij het OCaN, is dat woordvoerders van gebruikers in debat gaan met de beleidsmakers. Dit is een binnen het systeem passende vorm van tegenmacht. Een andere vorm van tegenmacht is die, waarin gebruikers een directe confrontatie aangaan met de vertegenwoordigers van de strategische macht. Op diverse manieren kunnen gebruikers openlijk weigeren om zich aan te passen aan de heersende machtspraktijken: de 'Top 50' kan de openbare ruimte gebruiken voor haar eigen doeleinden, de 'Bloods' kunnen elkaar helpen als de instanties te kort schieten en aan geld komen door mensen op straat te beroven, asielzoekers kunnen de hekken langs de Macedonische grens neerhalen of een illegaal tentenkamp opzetten bij Calais. We kunnen deze praktijken zien als onaangepast gedrag. Vaak wordt dit hard aangepakt: de 'Bloods' komen regelmatig in de gevangenis, asielzoekers worden deels teruggestuurd naar Turkije en het illegale tentenkamp wordt met de grond gelijk gemaakt. We kunnen die praktijken ook zien als onaangepaste signalen van protest tegen de bestaande orde.

Niet iedereen heeft dezelfde middelen om tegenmacht in te zetten. De mate waarin mensen toegang hebben tot de media en invloed kunnen uitoefenen op beleidsmakers wordt voor een groot deel bepaald door het sociaal en materieel kapitaal waarover zij kunnen beschikken en dit is niet gelijk verdeeld. Een van de factoren die het sociaal en materieel kapitaal beïnvloeden is de huidskleur. De voordelen die een blanke huidskleur oplevert, worden – zoals al eerder in dit hoofdstuk vermeld- benoemd als 'white privilege', een privilege waarvan veel blanke mensen zich niet bewust zijn. Warburton en Cerretti (2012) stellen dat er naast een blanke huidskleur veel andere aspecten zijn waarop mensen, vaak zonder dat zij zich hiervan bewust zijn, in een bevoorrechte positie bevinden. Mannen hebben voordelen ten opzichte van vrouwen omdat man-zijn vaak als norm geldt, hetzelfde geldt voor heteroseksuelen ten opzichte van homoseksuelen en mensen uit de middenklasse ten opzichte van mensen uit de arbeidersklasse. Volgens Warburton en Cerretti zijn daarom veel mensen deels in een bevoorrechte positie en deels in een benadeelde. Bij deze auteurs over 'white privilege' gaat het er niet om dat zij blanke mensen willen beschuldigen of wegzetten als racist. Het gaat hen erom dat zij zich meer bewust worden van hun bevoorrechte positie en dat ze beter luisteren hoe anderen hun positie ervaren. Het gaat erom dat blanken een ander perspectief krijgen en dat er meer verbindingen worden gelegd tussen mensen, over de onderlinge verschillen heen. Het ligt voor de hand dat veel buurtbewoners, beleidsmakers en professionals zich evenmin bewust zijn van de voordelen die ze aan hun huidskleur ontleen en dat ze

zichzelf niet zien als deel van het probleem. Beleidsmakers en professionals zouden een rol kunnen spelen in het verbinden van mensen in al hun diversiteit. In *Justice, Deviance and the Dark Ghetto* (2007) bespreekt Shelby de kritiek op arme mensen in de Amerikaanse zwarte getto's, waarbij hen gevraagd wordt om meer persoonlijke verantwoordelijkheid te nemen voor hun keuzes in het leven en niet langer de overheid de schuld te geven van hun problemen. Shelby wijst hier echter op de omstandigheden waaronder deze mensen opgroeien: in een situatie van materiële deprivatie en institutioneel racisme. Deze achtergrond beperkt de keuzemogelijkheden voor deze mensen. Daarom zou hun manier om hun onvrede te uiten serieus genomen moeten worden, ook als dit niet volgens de geëigende procedures wordt geuit. Ook de mannen van de 'Top 50' zijn in vele gevallen opgegroeid in een situatie waarin al generaties lang sprake is van armoede, discriminatie, gebroken gezinnen en een voorgeschiedenis van slavernij. De sociale context is deel van het probleem. Als we de situatie van de 'Top 50' willen begrijpen, moeten we ons afvragen in hoeverre de kansen in onze maatschappij eerlijk verdeeld zijn. Shelby verwijst naar Rawls, die twee typen onrechtvaardigheid onderscheidt: aan de ene kant de onrechtvaardigheid van institutionele arrangementen in een maatschappij die in principe rechtvaardig is en aan de andere kant de onrechtvaardigheid in een samenleving waarin de politiek vooral in dienst staat van de belangen van bedrijven en van de politieke elite. In de eerste situatie kan, volgens Shelby, geweldloze burgerlijke ongehoorzaamheid, zoals bijvoorbeeld ingezet door mensen als Martin Luther King, bijdragen aan de bewustwording van het verschil tussen politieke idealen en de realiteit. Als de politieke ideologie echter vooral de elite bevoordeelt, kunnen andere middelen om de meerderheid te overtuigen noodzakelijk en gerechtvaardigd zijn. We kunnen ons afvragen welke middelen de 'Top 50' heeft om aandacht te vragen voor hun problemen. Gebrek aan geld, opleiding en culturele verschillen beperken de mogelijkheden om gehoord te worden. Verschillende geïnterviewden geven aan dat ze onrechtvaardig behandeld worden. Als ze niet zien hoe ze hier iets aan kunnen doen, trekken ze zich terug of vragen ze op een niet reguliere manier aandacht. Het is dan vooral noodzakelijk dat er gekeken wordt wat de behoefte is achter het als overlast bestempelde gedrag: een eigen plek om elkaar te ontmoeten en auto's te repareren, een uitkering of de mogelijkheid om je kind te ontmoeten. Shelby waarschuwt dat: *'The urban poor should not be demonized, stigmatized, or otherwise dehumanized, just as surely as they should not be romanticized'* (Shelby, 2007, p.160). Het gaat er dus met name om dat mensen met elkaar in gesprek blijven, dat ze elkaar serieus nemen en dat daardoor de afstand tussen 'wij' en 'zij' overbrugbaar blijft. Dat wil niet zeggen dat illegale activiteiten geaccepteerd moeten worden, maar andere vormen van onaangepast gedrag kunnen signalen zijn van onvrede met de dominante orde of ze kunnen aanleiding zijn om vanuit een ander perspectief naar de gangbare ordening te kijken en wellicht meer diversiteit in de manier van samenleven te brengen (Rothfus, 2012b). Arendt (1972) schrijft in haar essay *Civil Disobedience* dat burgerlijke ongehoorzaamheid een belangrijke bijdrage kan leveren aan de diversiteit in de samenleving. Kaulingfreks (2009) pleit ervoor om ook het onaangepaste gedrag van een groep Marokkaanse straatjongeren als burgerlijke ongehoorzaamheid te labelen. Juist degenen die afwijken van de gevestigde orde kunnen volgens haar inspiratie bieden voor vernieuwing. Zo wordt het sleutelen aan auto's en het gebruik van het plein als

ontmoetingsplek door de 'Top 50', dat soms gelabeld wordt als overlast, door sommige buurtbewoners ook ervaren als een bijdrage aan de levendigheid van het plein en een goed excuus om zich zelf ook niet altijd precies volgens de regels te gedragen. Ook als we naar de documentaire over de Bloods kijken, zien we naast gedrag dat door professionals als probleem gelabeld wordt, zoals criminaliteit, ook gedrag dat aansluit bij de normen van de participatiesamenleving: binnen deze groep is er zo te zien veel zorg voor elkaar en saamhorigheid. Waar veel officiële instanties het kennelijk laten afweten, organiseren de Bloods onderling opvang en ondersteuning.

8.4 Logica's

We zien dat het verschil tussen strategieën en tactieken, zoals De Certeau dit introduceert, veel verheldert. De werkelijkheid is echter complexer dan het onderscheid tussen machthebbers en gebruikers suggereert. Zoals reeds beschreven, wordt beleid gerealiseerd in de ontmoeting tussen professionals en mensen die buiten de gevestigde orde vallen. Het beleid legt het speelveld vast, maar in de ontmoeting zit speelruimte. Er is een conversatieruimte waarin professionals en cliënten elkaar ontmoeten. Daar moeten zij elkaar vinden in een gemeenschappelijke taal, tot een gemeenschappelijk begrip komen van de betekenis van de woorden die ze gebruiken en gemeenschappelijke opvattingen ontwikkelen over juiste interventies. Als de professionals kunnen benoemen volgens welke regels zij dit spel spelen en wat de spelregels van de cliënt zijn, kunnen ze wellicht beter op elkaar aansluiten en met elkaar bespreken welke keuzes zij maken. Hierbij is het begrip logica's, zoals beschreven door Annemarie Mol, een bruikbare laatste aanvulling van de gereedschapskist. In dit onderzoek zijn vijf logica's geconstrueerd. Ten eerste de individuele zorglogica, die aansluit bij de manier van denken en handelen binnen de verzorgingsstaat. De verzorgingsstaat is gebaseerd op het principe van solidariteit tussen burgers. Iedere burger draagt naar vermogen bij aan de ondersteuning van diegenen die zichzelf onvoldoende kunnen redden. Deze zorg is door de burgers uitbesteed aan de overheid. Dat betekent dat er veel bureaucratie is, veel controle op het naleven van de regels en weinig ruimte voor maatwerk. Ten tweede is de gemeenschapszorglogica geconstrueerd, die enerzijds aansluit bij bestaande onderlinge banden die bij veel Caribische en andere allochtone Nederlanders relatief sterker zijn dan in de geïndividualiseerde westerse cultuur. Anderzijds wordt deze logica ook vanuit de overheid gepropageerd. Die poogt hiermee de kosten van de verzorgingsstaat terug te dringen. Dit streven past binnen een neoliberale politiek, waarin de overheid terugtreedt. In de gemeenschapszorglogica wordt uitgegaan van solidariteit binnen de gemeenschap en, minder dan in de individuele zorglogica, van solidariteit tussen alle Nederlanders. Hierbij hangt dus veel af van de kracht van het netwerk van iemand die hulp nodig heeft. Problemen kunnen ontstaan als deze een klein netwerk heeft, als het netwerk bestaat uit mensen die weinig hulp kunnen bieden, of als er een te groot en vanzelfsprekend beroep wordt gedaan op het netwerk. Het probleem van een terugtrekkende overheid, die burgers oproept om hun 'eigen kracht' in te zetten, is dat de eigen kracht van deze burgers ongelijk verdeeld is. Naarmate burgers meer nuttige contacten en meer geld hebben, kunnen ze meer voor elkaar krijgen. De derde logica is de veiligheidslogica. Deze logica refereert aan angst voor het vreemde en versterkt die ook. Op die manier worden maatschappelijke tegenstellingen verscherpt. Het andere moet in deze logica

geassimileerd of verwijderd worden. Deze drie logica's hebben met elkaar gemeen dat alleen de 'Top 50' wordt geïmpliciteerd, omdat ze afwijkt van de dominante normen. Deze normen en de blanke meerderheid, die deze normen bepaalt, staan echter niet ter discussie. Deze eenzijdige benadering kunnen we ook zien bij diverse andere groepen die de grenzen van de dominante Nederlandse normen overschrijden, zoals bijvoorbeeld mensen met fysieke of psychische beperkingen, islamieten of vluchtelingen. Ook daar wordt het denken en handelen van de 'normale' meerderheid vaak als vanzelfsprekend aangenomen. Een logica die de positie van de meerderheid wel ter discussie stelt, is de vierde logica: de 'Change the Mindset' logica. Deze logica kantelt het perspectief op de 'Top 50' problematiek door ook de rol van de blanke Nederlanders en de geschiedenis van Nederland als koloniale macht in beeld te brengen. Binnen deze logica past het begrip 'white privilege', dat verwijst naar de voordelen die blanken – vaak zonder zich daarvan bewust te zijn – ontleen aan hun huidskleur. Aan de vanzelfsprekendheid waarop hun uiterlijk, hun manier van denken en doen de norm is. Wekker (2016) gaat met het begrip 'white innocence' nog een stap verder. Zij betoogt dat Nederland pretendeert een redelijk, gastvrij en open minded land te zijn, maar ondertussen het wel degelijk aanwezige alledaags racisme en de culturele erfenis als koloniale macht ontkent. De vijfde logica is van een andere orde: de politieke logica, die bepaalt welke logica in welke beleidsperiode dominant is. Logica's ontwikkelen zich in de loop van de tijd, ze wisselen elkaar af, botsen en functioneren soms naast elkaar. Het is niet de pretentie van dit onderzoek om een vaststaande set logica's te presenteren. Het zoeken naar patronen in het denken en handelen in relatie tot bepaalde doelgroepen is bedoeld als hulpmiddel om afstand van de praktijk te nemen en te reflecteren op de manier van werken. In een focusgroepinterview is ook aangegeven dat de in dit onderzoek geconstrueerde logica's als zodanig bruikbaar zijn. In andere contexten zal echter opnieuw uitgezocht moeten worden of en hoe deze logica's een rol spelen. De constructie van logica's kan een hulpmiddel zijn om te bepalen welke actoren, welk taalgebruik en welke praktijken logisch met elkaar verbonden zijn. Door vergelijking van logica's wordt ook zichtbaar wat de grenzen van de verschillende logica's zijn: wie en wat buiten beeld blijft.

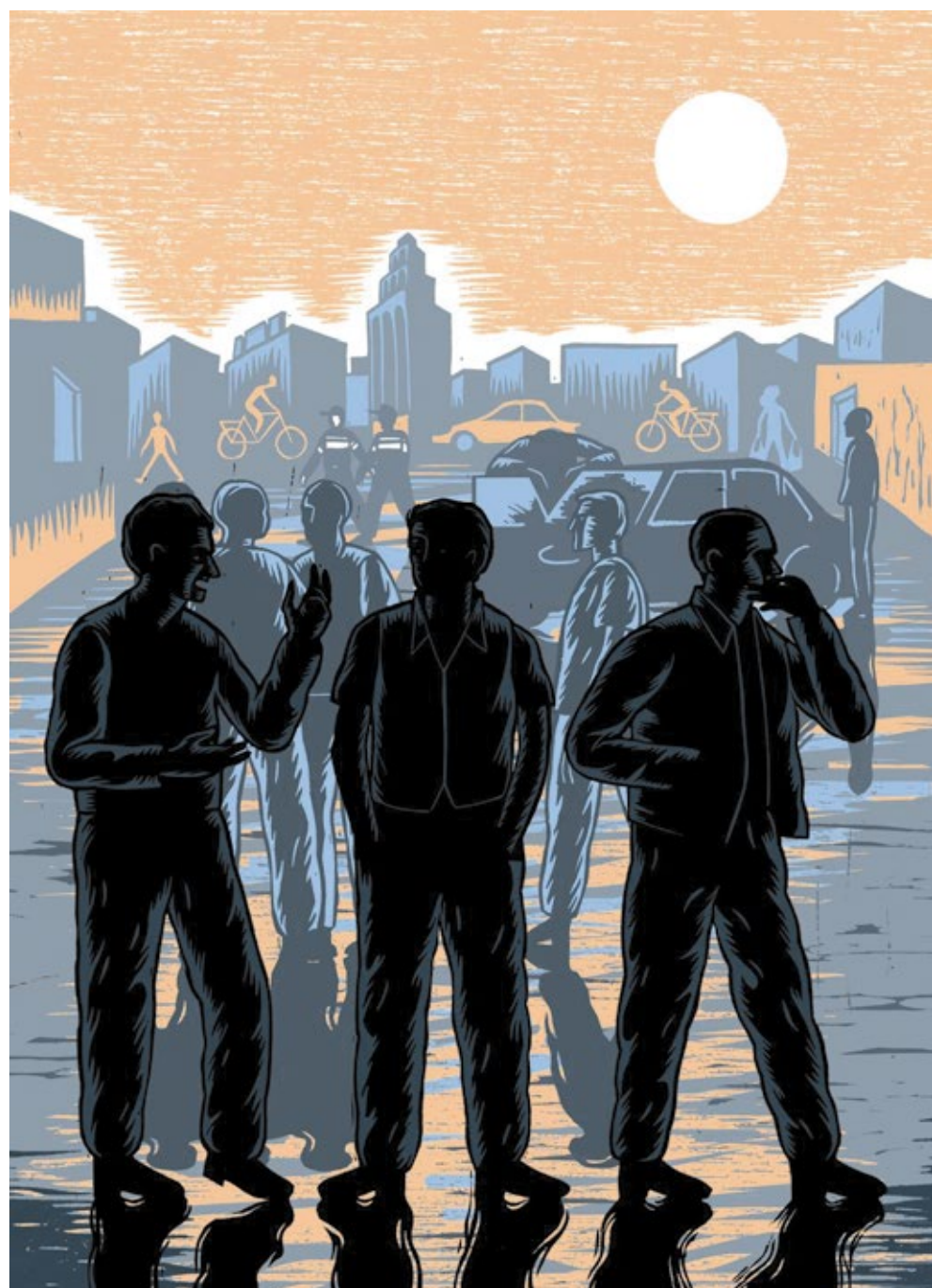
Wat buiten beeld blijft als we over complexe sociale problemen denken in termen van logica's, is macht. Macht en tegenmacht spelen echter, op diverse manieren, een rol in de besproken logica's. In de eerste plaats zien we een machtsstrijd tussen de verschillende logica's. Daar gaat het onder meer over de probleemdefinitie. De individuele zorglogica, de gemeenschapszorglogica en de veiligheidslogica zijn gebaseerd op het idee dat er een probleemgroep is: de 'Top 50' die zorg nodig heeft, aangepast of het land uitgezet moet worden. Binnen deze logica's lijkt dat vanzelfsprekend. Maar vanuit de 'Change the mindset' logica is dat niet het geval. Ook Wekker (2016) betoogt dat de 'witte onschuld', waarvan veel blanke Nederlanders overtuigd zijn, het idee dat Nederland een tolerant en open land is, een illusie is. De hardnekkige onwil om discriminatie en het koloniale verleden te bespreken, zijn volgens Wekker juist een groot probleem. De vraag wie definieert wie of wat een probleem heeft alles te maken met machtsverhoudingen.

Aan een probleemdefinitie is een specifieke werkelijkheid gekoppeld. Ook die verschillende werkelijkheden botsen met elkaar. Dit werd onder meer duidelijk in de debatten over de Bosmanwet: worden de veiligheid en de welvaart in Nederland bedreigd

door migranten die crimineel zijn en/of alleen komen om een uitkering te incasseren? Of is Nederland een land waarin iedere burger, ongeacht zijn geboorteplaats en huidskleur, gelijke rechten heeft? Vrijwel dezelfde tegenstelling kwam terug in de debatten over vluchtelingen in 2015 en 2016. Ook daar stonden verschillende werkelijkheden tegenover elkaar. Aan de ene kant de werkelijkheid van de mensen die zich verzetten tegen de komst van vluchtelingen, omdat ze crimineel zouden zijn, omdat ze zich en masse zouden vergrijpen aan de Nederlandse meisjes of omdat er veel terroristen in de vluchtelingenstroom zouden meereizen. Aan de andere kant de werkelijkheid van de mensen die vluchtelingen een warm welkom wilden bereiden, omdat ze al veel ontberingen hadden doorstaan en omdat vluchtelingen recht hebben op opvang in een veilig land. Ook hier gaat het om een machtsstrijd tussen verschillende werkelijkheden, waarvan de uitkomst grote gevolgen heeft voor de betrokkenen.

Ook binnen logica's spelen machtsverschillen. De Certeau heeft laten zien dat de macht van een beleidsmaker of professional, die opereert vanuit een machtsbasis, anders is dan de tegenmacht van een cliënt. Professionals beschikken over positieve en negatieve sanctiemacht, formele macht en deskundigheidsmacht. Daarom is de relatie met cliënten altijd asymmetrisch. Daarnaast kunnen andere, niet aan de professionele rol gekoppelde verschillen tussen actoren binnen een netwerk, zoals 'white privilege' zorgen voor machtsverschillen.

Het benoemen van deze machtsverschillen is de basis voor verandering. Dit maakt het mogelijk om de minder machtigen een stem te geven. Daarom kan er pas echt gereflecteerd worden op het werk met marginale groepen als een analyse van logica's gekoppeld wordt aan een analyse van machtspraktijken.

Hoofdstuk 9

Adviezen

Dit proefschrift wordt afgesloten met enkele adviezen voor professionals, beleidsmakers en politici. Deze kunnen ook vertaald worden naar adviezen voor de opleidingen die de in dit proefschrift genoemde professionals volgen.

9.1 Verbondenheid

De overheid maakt beleid met betrekking tot de manier waarop om wordt gegaan met marginale groepen. Dit beleid wordt echter pas gerealiseerd in de ontmoeting tussen de professional en de cliënt. In dit onderzoek bleek dat ook Top50 mensen die weinig vertrouwen hadden in de overheid en professionals in het algemeen, wel een vertrouwensrelatie hadden met een specifieke hulpverlener. Deze vertrouwensrelatie kan de verbinding met de 'normale' samenleving in stand houden. Tweedelingen zijn een risico voor de samenleving omdat ze verschillen uitvergrooten en zo het onderling begrip tussen bevolkingsgroepen verminderen. Ze ontstaan vanuit de vloeibare angst voor het ongreepbare in een snel veranderende wereld (Bauman, 2006) en angst om er niet bij te horen (Lleshi, 2016). Angst is een belemmerende emotie, die ertoe leidt dat mensen zich terugtrekken in hun eigen vertrouwde territorium en zich afsluiten voor hen die anders zijn. Het onderscheid tussen wij en zij lost die angst echter niet op, maar vergroot haar juist. Contact tussen verschillende groepen kan ertoe leiden dat mensen meer overeenkomsten met anderen zien en dat verschillen niet direct als een bedreiging worden ervaren. De politiek filosoof Lleshi, die in Molenbeek - de deelgemeente van Brussel die berucht is geworden doordat een aantal plegers van terroristische aanslagen hier woonde - met jongeren werkt, pleit voor solidariteit. Hij bepleit liefde als tegenhanger van angst en kiest voor een samenleving waarin we verschillen waarderen en niet krampachtig pogen om iedereen die anders is te normaliseren. Lleshi maakt een gewaagde keuze door voor het begrip 'liefde' te kiezen. Dit wordt al snel verdacht gemaakt als een veel te soft woord voor deze harde tijden. Een woord voor naïeve politiek correcte mensen, die de hedendaagse werkelijkheid niet onder ogen willen zien. De Jong (2016), die in zijn lectorale rede ook spreekt over het belang van liefde in het contact met risicjongeren, parkeert dit woord dan ook en spreekt verder over 'passie met ballen'. Daarmee verwijst hij naar professionals, maar ook naar anderen, die zich inleven in deze jongeren, verbinding met hen leggen en hen tegelijkertijd aanspreken op grensoverschrijdend gedrag. Juist professionals die direct contact hebben met mensen die anders zijn dan gemiddeld, kunnen een belangrijke rol spelen in het tot stand brengen van

verbindingen. Het ontwikkelen van empathie, het vermogen om de emoties van anderen te kunnen meevoelen en de situatie van anderen te begrijpen, is hierbij een voorwaarde. De interviews met de 'Top 50' en de ervaringen met risicojongeren - zoals de Jong en Lleshi die beschrijven - laten zien dat de empathie van een (al dan niet professionele) persoon, die het werkelijk iets uitmaakt wat er met hen gebeurt, ertoe kan leiden dat zij ook aansluiting willen maken. Werkelijk betrokken mensen die een verschil kunnen maken zijn: een hulpverlener die op zoek gaat naar een 'Top 50' cliënt die buiten beeld is en oprecht blij is als hij contact opneemt; een maatschappelijk werker die boos wordt omdat het haar cliënt, door aanvaringen met bureaucratische regelingen steeds niet lukt om uit de schuldenregeling te komen en zich het vuur uit de sloffen loopt om hem daarbij te helpen; mensen uit de kerkgemeenschap die kaartjes sturen en een man die probeert los te komen van zijn drugsverleden vragen om djembé te spelen in de kerk; mensen die laten zien dat ze er voor de ander zijn in tijden van nood, die betrouwbaar zijn en heldere afspraken maken. Beleid zou hierbij ondersteunend moeten zijn.

9.2 Perspectief bieden

Professionals kunnen hun cliënten helpen om weer perspectief in hun leven te vinden. Verschillende geïnterviewden gaven aan hoe ze door een nieuw perspectief gemotiveerd werden: doordat het contact met een dochter hersteld werd, doordat ze een opleiding gingen volgen of door te gaan trainen voor de Paralympics. De Jong (2016) noemt, op basis van zijn onderzoek naar delinquent gedrag onder Marokkaanse jongeren en andere problematische jeugdgroepen, perspectief bieden als een van de belangrijkste doelen van hulpverlening:

'Met perspectief bieden wordt hier bedoeld dat je ertoe bijdraagt dat iemand een aantrekkelijk vooruitzicht ziet in het leven, zelf oprecht zin krijgt om andere keuzes te maken dan voorheen en daarbij ook een andere richting in te slaan (deels op onbekend terrein). Tevens is het van belang dat hij op die nieuwe weg steeds weer mogelijkheden leert zien om het nog onbekende pad – met vallen en opstaan – succesvol te blijven volgen (en zo geloof in zichzelf te ontwikkelen).' (De Jong, 2016, p.24)

Ook het gevoel om ergens bij te horen biedt perspectief. Perspectief bieden is een meer aantrekkelijke en wellicht ook meer effectieve manier om mensen uit een probleemsituatie te laten komen, dan het strikt hanteren van regels waar ze aan moeten voldoen.

9.3 Speelruimte

Omdat de persoonlijke relatie tussen professional en cliënt van groot belang is, moet de professional speelruimte krijgen om het algemene beleid om te zetten in maatwerk. De professional kent de specifieke situatie van een cliënt en kan daardoor bedenken wat in zijn geval de manier is om afgesproken doelen te behalen. Dat kan bijvoorbeeld betekenen dat de cliënt wordt opgewacht als hij uit de gevangenis komt in plaats van hem

uit te nodigen voor een gesprek op kantoor, omdat hij anders wellicht direct in zijn oude manier van leven terugvalt. Het kan ook betekenen dat een politieagent iemand van de 'Top 50' informeert dat een andere persoon van plan is om hem wat aan te doen, zodat deze cliënt die ander uit de weg kan gaan en zo een vechtpartij voorkomen kan worden. Om te voorkomen dat professionals hierbij vervallen in willekeur en paternalisme, is het belangrijk dat ook de cliënt een duidelijke stem krijgt en dat er naar hem geluisterd wordt. Daarbij moet ook gekeken worden naar de betekenis van dit gedrag voor de cliënt. Ook gedrag dat als overlast bestempeld wordt, kan voor de betrokkene een logische reactie zijn op zijn situatie. Bovendien is het belangrijk dat de professionals hun manier van werken met elkaar bespreken. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van denkgereedschappen, zoals de begrippen 'netwerk' en 'logica's'. Als de professionals verschillende patronen in hun manier van denken en handelen onderscheiden, helpt dit om afstand te nemen van de dagelijkse praktijk. Professionele keuzes worden hiermee herkenbaar en bespreekbaar. Ze worden minder vanzelfsprekend, als professionals zich realiseren dat ze keuzes maken en daarmee een specifieke probleemconstructie maken. Ook bij beleidskeuzes is het zinvol om na te denken over de vraag welke logica op een bepaald moment sturend is in het beleid en welke gevolgen dit heeft. Beleid zou daarnaast ruimte moeten bieden voor professionele deskundigheid. Politici en beleidsmakers zouden moeten vertrouwen op de kundigheid van professionals.

9.4 Nadenken over machtsprocessen

Het is voor beleidsmakers en professionals zinvol om na te denken over machtsprocessen. Foucault laat zien hoe normaliserende machtspraktijken mensen sturen om zich aan te passen aan de heersende normen. De Certeau benoemt de verschillen in macht tussen professionals en beleidsmakers die vanuit een 'propre', een institutionele machtsbasis werken, en cliënten die een dergelijke basis niet hebben. Het gaat tevens over machtsverschillen die te maken hebben met de context waarin iemand leeft en met zijn identiteit: over de vraag bij welke dominante groepen iemand hoort. In dit onderzoek hebben we gezien dat machtspraktijken en machtsverschillen, vaak onbedoeld, een grote rol spelen in de interacties binnen het netwerk rond de Top50. Daarbij gaat het om verschillende machtsverhoudingen. Het is een illusie om te denken dat die verschillen verdwijnen als professionals en beleidsmakers meer luisteren naar hun cliënten. Bewustzijn van machtspraktijken en machtsverschillen kan wel leiden tot beter begrip voor cliënten uit marginale groepen, waardoor de communicatie beter verloopt. De begrippen normaliserende macht, strategieën en tactieken kunnen denkgereedschappen zijn, die professionals helpen om dit bewustzijn te vergroten. Door hun contacten met en kennis over marginale groepen, kunnen professionals ook beleidsmakers, omwonenden en een breder publiek informeren. Ze kunnen daarmee een bijdrage leveren om de angst voor het onbekende bij omstanders te verminderen en om onderdrukkende praktijken aan de orde te stellen. De signalerende rol van hulpverleners moet daarom serieus genomen worden.

Literatuur

A

Achterhuis, H. (1984). *De markt van welzijn en geluk*. Baarn: Ambo.

Amnesty International (z.j.). *Vluchtelingenverdrag (in 10 vragen)*. Verkregen op 10,5,2016 van «<https://www.amnesty.nl/mensenrechten/encyclopedie/vluchtelingenverdrag-in-10-vragen>»

Arendt, H. (1972). *Crises of the republic*. San Diego, New York, London: Harcourt Brace & Company.

B

Baart, A. (2001). *Een theorie van de presentie*. Den Haag: Boom Lemma.

Baaziz, J. (2013). *Antillianen in Nederland hekelen Bosmanwet*. Verkregen op 15,10, 2013 van: «<http://caribischnetwerk.ntr.nl/2013/08/23/antillianen-in-nederland-hekelen-bosmanwet/>»

Balkenende, J.P. (2005). Inleiding van minister-president mr. dr. J.P. Balkenende, Bilderbergconferentie van Stichting NCW, 'Op eigen kracht; van verzorgingsstaat naar participatiemaatschappij'. Oosterbeek, 22 januari 2005.

Balogh, M. (2011). *Documentaire Lost boys; Bloods forever*. Uitgezonden op 14 juli 2011. Verkregen op 10, 5, 2012 van: «<http://www.documentaire.net/review/holland-doc-lost-boys/>»

Bauman, Z. (2006). *Liquid fear*. Cambridge: Polity.

Bess, M., (1980). Power, moral values and the intellectual. An interview with Michel Foucault. *History of the present 4* (spring 1988). Verkregen op 12, 6, 2010 van «<http://www.vanderbilt.edu/historydept/michaelbess/Foucault%20Interview>»

Boeije, H. (2012). *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*. Den Haag: Boom|Lemma.

Boomkens, R. (2011). *Erfenissen van de Verlichting. Basisboek cultuurfilosofie*. Amsterdam: Boom.

BPSW (2016). *Beroepscode voor de maatschappelijk werker. Collectieve beroepsnormen van het beroep maatschappelijk werker*. Utrecht: BPSW.

Broek, A.G. (2010). *Schaamte lozen. Een protocol voor hulpverlening en interventies*. Leiden: Carilexis.

Broek, A. G. (2013, 20 november). Schaamte Lozen – factsheet & samenvatting. Verkregen op 10, 5, 2014 van «<http://klasse-oplossingen.nl/2013/11/bibliotheek/schaamte-lozen-factsheet-samenvatting/#.V39qIDWYcg4>»

- Broek, A. G. (2015, 20 november). Het radicale schaamte lozen van jihadisten. Verkregen op 10, 12, 2015 van «<http://klasse-oplossingen.nl/2015/11/nieuws/1143/#.V39plDWYcg4>»
- Broeke, A. ten. (2015, 17 oktober). Nu pas zie ik mijn privileges als wit mens. Kleurenblind zijn kan niet. *Volkscrant*. Verkregen op 17, 10, 2015 van «<http://www.volkscrant.nl/binnenland/nu-pas-zie-ik-mijn-privileges-als-wit-mens~a4164781/>»
- Buijs, G. (2014). *De eeuw van de burger*. Utrecht: Groenlezing. Verkregen op 9,11,2015 van «<http://wi.christenunie.nl/groenlezing2014>»
- Butler, J. (1993). *Bodies that matter. On the discursive limits of "sex"*. New York & London: Routledge.
- Butler, J. (2007). *Gender trouble*. New York: Routledge.
- C
- Caribisch Netwerk. (z.j.). Bosman-wet. Verkregen op 15, 10, 2013, van «www.caribischnetwerk.ntr.nl/tag/bosman-wet»
- Certeau, M. de (1988). *The practice of everyday life*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Christenunie (2013, 5 september). *Inbreng Gert-Jan Segers mbt voorstel Bosman inz wet regulering vestiging nederlanders uit BES*. Verkregen op 15, 10, 2013 van «<http://www.christenunie.nl/k/nl/news/view/571725/143340/inbreng-gert-jan-segers-mbt-voorstel-bosman-inz-wet-regulering-vestiging-nederlanders-uit-bes.html>»
- Convention relating to the status of refugees. (1956, 1 augustus). Verkregen op 5, 5, 2016 van «<http://wetten.overheid.nl/BWBV0001002/1956-08-01#Citeertitel>»
- D
- Dagblad van het Noorden. (2008, 11 april). *Winkelplein Beijum mooi maar leeg*. Verkregen op 19, 3, 2010 van «<http://www.dvhn.nl/nieuws/noorden/stad/article3378308.ece/Winkelplein-Beijum-'mooi-maar-leeg'#articleComments>»
- Dehue, T. (2008). *De depressie-epidemie. Over de plicht het lot in eigen hand te nemen*. Amsterdam/Antwerpen: Augustus.
- Dercksen, A. en L. Verplanke (1997). *Geschiedenis van de onmaatschappelijkheidsbestrijding in Nederland 1914-1970*. Amsterdam/ Meppel: Boom.
- Devos, R. (2004). *Macht en verzet. Het subject in het denken van Foucault*. Kapellen: Pelckmans/Klement.

Potensia. Denkgereedschappen voor het werk met marginale groepen.

Divosa (2012). *Nieuwe campagne moet boetes uitkeringsontvangers voorkomen*. Verkregen op 10, 6, 2014 van «<http://www.divosa.nl/nieuws/nieuwe-campagne-moet-boetes-uitkeringsontvangers-voorkomen>»

Donzelot, J. (1979). 'The poverty of political culture'. (Vert. C. Venn) *Ideology and Consciousness*, 5: 73-86.

Dreyfus, H.L. en P.Rabinow (1986). *Michel Foucault. Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Brighton: The Harvester Press.

Duyvendak, J.W. (1996). De constructies van de andragologie versus de waarheid van zelfkennis. *Krisis, tijdschrift voor filosofie*, 16 (1), 38-49.

E

Ekhart, J. (2012). Boeskoolbuurt wordt moderne bloemkoolwijk. In: Leeuwen, J. van (red.) (2012). *Boeren, burgers, Beijumers. Geschiedenis van de Groningse wijk Beijum*. Groningen: Leander.

Essed, P. (1984). *Alledaags racisme*. Amsterdam: Feministische Uitgeverij Sara.

F

Fehrmann, J. (2011, 4 januari). Uit de oude doos (47) [Blogpost]. Verkregen op 8, 7, 2016 van «<http://beijumnieuws.blogspot.nl/search?q=ambiente>»

Financieel Dagblad (2015, 26 juni). Geen verplichte verdeling van asielzoekers binnen EU. *Financieel Dagblad*. Verkregen op 8, 7, 2016 van «<http://fd.nl/>»

Flick, U. (1998). *An introduction to qualitative research*. London: Sage.

Foucault, M. (1966). *De woorden en de dingen. Een archeologie van de menswetenschappen*. Bilthoven: Ambo.

Foucault, M. (1970). *The order of discourse*. In: Young, R. (1981). *Untying the text: A post-structuralist reader*. Boston, London and Henley: Routledge & Kegan Paul.

Foucault, M. (1973). *Moi, Pierre Rivière, ayant égorgé ma mère, ma soeur et mon frère: un cas de parricide au XIXe siècle*. Paris: Gallimard.

Foucault, M. (1975). *Geschiedenis van de waanzin*. Meppel: Boom.

Foucault, M. (1976). *Twee typen macht*. College van 14 januari 1976. Verkregen op 25, 10, 2013 van «<http://www.marxists.org/nederlands/foucault/1976/1976typenmacht.htm>»

Foucault, M. (1983). The subject and power. In: L.H. Dreyfus & P.Rabinow. *Michel Foucault. Beyond structuralism and hermeneutics*. With an afterword by Michel Foucault. Chicago: The University of Chicago Press.

Foucault, M. (1984). *Geschiedenis van de seksualiteit 1. De wil tot weten*. Nijmegen: Sun.

Foucault, M. (1989a). *Discipline, toezicht en straf*. Groningen: Historische uitgeverij.

- Foucault, M. (1989b). *The archeology of knowledge*. Oxon, New York: Routledge.
- Foucault, M. (1994). *Dits et écrits 1954-1988 par Michel Foucault*. Édition établie sous la direction de Daniel Defert en François Ewald IV 1980-1988. Paris: Éditions Gallimard.
- Foucault, M. (2002). *Power. Essential works of Foucault 1954-1984, Volume 3*. London: Penguin.
- Foucault, M. (2007). *Security, territory, population*. New York: Picador, Palgrave Macmillan.
- Frissen, P.H.A. (2007). *De staat van verschil. Een kritiek van de gelijkheid*. Amsterdam: Van Genneep.
- G
- Gabriëls, R. (2000). Simalabimbambasaladusaladim. *Krisis, Tijdschrift voor empirische filosofie*, 1(1), 89-107.
- Gario, Q. (2012, 12 november). Zwarte Piet is racisme. Verkregen op 16, 10, 2013 van «<http://zwartepietisracisme.tumblr.com/>»
- Geerts, G., H. Heestermans en C. Kruyskamp (1989). *Van Dale Groot woordenboek de Nederlandse taal*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie.
- Geirt, F. van (2012). *Effecten van infrastructurele verkeersveiligheidsmaatregelen: effectiviteit van de zichtbaarheid van snelheidscontroles op autosnelwegen. Internationale literatuurstudie*. Diepenbeek: Steunpunt Verkeersveiligheid. Verkregen op 1, 7, 2016 van: «<http://www.steunpuntverkeersveiligheid.be/sites/default/files/ra-2006-86.pdf>»
- Gemeente Groningen (2003). *Sociale wijkvernieuwing in Groningen*. "Er staat wat op het spel in Beijum-Oost..." *De aftrap*. Interne publicatie.
- Gemeente Groningen (2004a). *Toelichting inzet interventieteams Beijum-oost. Onderdeel van de sociale wijkvernieuwing Beijum-oost*. Interne publicatie.
- Gemeente Groningen (2004b). Gemeenterekening. Verkregen op 5,9,2014 van «gemeente.groningen.nl/gemeenteraad/gemeenterekening_2004_boeki-1.pdf»
- Gemeente Groningen (2010). Handboek Inkomensdienstverlening. Interne publicatie.
- Gemeente Groningen (2013). Handavingsbeleidsplan Sociale Zekerheid 2013. Verkregen op 12, 8, 2013 van «<http://gemeente.groningen.nl/bijstand/maatregelen-bij-overtreden-regels>».
- Gemeente Groningen (z.d.). *ro-online Beijum*. Verkregen op 6,12,2012 van «http://gemeente.groningen.nl/ro-online/plannen/NL.IMRO.0014.BP505Beijum-/NL.IMRO.0014.BP505Beijum-vo01/t_NL.IMRO.0014.BP505Beijum-vo01_2.3.html»
- Girigori, O. J. (2015). *Father Absence: The consequences for reproductive behavior and mating strategies among females*. Rijksuniversiteit Groningen.

Potensia. Denkgereedschappen voor het werk met marginale groepen.

Goossensen, A., J. van Dijke, H. Heidinga en A. Baart (2012). Kwaliteit 2.0; over presentie, opgaven en logica's. *Sociaal Bestek* januari 2012, pp. 31-35

Grol, R., M. Wensing, M. Eccles, D. Davis (red.) (2015). *Improving Patient Care: The Implementation of Change in Health Care*. Oxford: Wiley-Blackwell.

H

Haar, H. (2013). *Parlement Sint Maarten wijst Bosmanwet af*. Verkregen op 3, 10, 2014 van «<http://caribischnetwerk.ntr.nl/2013/09/03/parlement-sint-maarten-wijst-bosmanwet-af/>»

Ham, M. (2013). Mag je nog kwetsbaar zijn? *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken*, 2013 (3), pp.4-7.

Harbers, M.M. en T.L. Feenstra (2014). Wat is de effectiviteit en gezondheidswinst van preventie gericht op roken? In: *Volksgezondheid Toekomst Verkenning, Nationaal Kompas Volksgezondheid*. Bilthoven: RIVM. Verkregen op 1, 7, 2016 van «<http://www.nationaalkompas.nl>» Nationaal Kompas Volksgezondheid\Determinanten\Leefstijl\Roken, 3 juni 2014 RIVM.

Hartman, C., & Tops, P. (2005). *Frontlijnsturing, uitvoering op de publieke werkvloer van de stad*. Den Haag: Kenniscentrum grote steden.

Helberg, G. (2009). Kinderen hebben het recht op een vader. Keynote speech OCaN Congres opvoeding in Antilliaanse-Arubaanse gezinnen. Verkregen op 16, 10, 2013 van: «http://www.ocan.nl/images/downloads/congres_opvoeding_antilliaanse_arubaanse_gezinnen/kinderen_hebben_het_recht_op_een_vader_keynote_speech_glenn_helberg_ocan-congres_opvoeding_in_aa-gezinnen_7_feb_2009.pdf»

Helberg, G. (2013). *OCaN-advies aan de Tweede Kamer betreffende wetsvoorstel vestigingseisen 'Antillianen': groot bezwaar tegen raswetgeving*. Verkregen op 16, 10, 2013 van: «<http://www.ocan.nl/OCaN-Nieuws/ocan-advies-aan-de-tweede-kamer-betreffende-wetsvoorstel-vestigingseisen-antillianen-groot-bezwaar-tegen-raswetgeving.html>»

Henselmans, H. (1993). *Bemoeizorg, ongevraagde hulp voor psychotische patiënten*. Delft: Eburon.

Hilhorst, P. en J. van der Lans (2013). *Sociaal doe-het-zelven*. Amsterdam/Antwerpen: Atlas Contact.

Hindriks, F.A. (2015). *Gedeelde verantwoordelijkheid in een verdeelde samenleving*. Oratie uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar in de Ethiek, Sociale en Politieke Filosofie. Groningen: RUG

Hofman, B. (2007). *Groningen groeit*. Assen: Boekvorm uitgevers.

- Hondius, D. (2014). *Black Dutch voices: reports from a country that leaves racism unchallenged*. In: Essed, P. en I. Hoving (red.) (2014). *Dutch racism*. Amsterdam: Rodopi, pp.273-293.
- Huijer, M. (2014). *Discipline. Overleven in overvloed*. Amsterdam: Boom
- Hulzebos, B. (2004, 22 september). 'Ze willen alles weten en kijken of je geen wietplantage hebt'. *Dagblad van het Noorden*. p. 11.
- J
- Jong, J.D. de (2016). *Verkeerd verbonden. Over foute straten en foute systemen*. [Oratie]. Hogeschool Leiden.
- Jong, S. de (2011). Racistisch Sinterklaasfeest nu ook vanuit Amerika onder vuur. NRC. Verkregen op 16, 10, 2013 van: «<http://www.nrc.nl/stevendejong/2011/12/18/racistisch-sinterklaasfeest-nu-ook-vanuit-amerika-onder-vuur/> »
- K
- Kanne, P., L. Klein Kranenburg en M. Rosema (2015). *Opvang van asielzoekers*. Enschede: I&O Research i.s.m. Universiteit Twente.
- Karskens, M. (2012). *Foucault*. Amsterdam: Boom | Leuven: Lannoo Campus
- Kaulingfreks, F.N.A. (2009). "Rebel without a cause" anno 2009. *Tijdschrift voor Humanistiek*. 10(37), pp.44-53. Amsterdam: SWP.
- Kaulingfreks, F.N.A. (2013). *Making trouble. Disruptive interventions of urban youth as unruly politics*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Kloosterman, K. (2004). *-Antillianen/Arubanen- Antillianen en Arubanen in de stad Groningen*. Bureau onderzoek, gemeente Groningen.
- Knipselkrant Curaçao. 30 augustus 2013. *Vijftien bezwaren OCaN tegen Bosman-wet*. Verkregen op 20,3,2015 van: «<http://www.kkcuracao.net/?p=35202&print=print>»
- Kvale, S. (2007). *Doing interviews*. London: SAGE Publications Ltd.
- L
- Laan, G. van der (1992). *Legitimatieproblemen in het maatschappelijk werk*. Utrecht: SWP.
- Lans, J. van der (2004). De kwelgeesten van professionals: het paternalisme- en geitenwollen-sokken-syndroom. In: G.Lohuis, L.Polstra en G. Schout (red.), *Creativiteit in knellende omstandigheden*. Amsterdam: SWP.
- Lans, J. van der (2008). *Ontregelen. De herovering van de werkvloer*. Amsterdam: Augustus.
- Lans, J. van der (2010). *Eropaf! De nieuwe start van het sociaal werk*. Amsterdam: Augustus.

- Latour, B. and S. Woolgar (1986). *Laboratory life. The Construction of Scientific Facts*. Princeton: Princeton University Press.
- Latour, B. (1988). *The pasteurization of France*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Latour, B., On recalling ANT. In: Law, J. and J. Hassard (1999), *Actor Network Theory and after*. Oxford: Blackwell Publishers/ The sociological review.
- Latour, B. (2007). *Reassembling the social. An introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford University Press
- Law, J. After ANT: complexity, naming and topology. In: Law, J. and J. Hassard (1999). *Actor Network Theory and after*. Oxford: Blackwell Publishers/ The sociological review.
- Leeuwen, J. van (red.) (2012). *Boeren, burgers, Beijumers. Geschiedenis van de Groningse wijk Beijum*. Groningen: Leander.
- Lemke, T. (2002). *Foucault, governmentality and critique*. Verkregen op 4, 1, 2010 van: «<http://www.andosociology.net/resources/Foucault%2C+Governmentality%2C+and+Critique+IV-2.pdf>»
- Lipsky, M. (2010). *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Lleshi, B. (2016). *Liefde in tijden van angst*. Berchem: Epo.
- M
- Maaren, T. van (2004). *Mijn meester is een homo*. Amsterdam: SWP.
- Machiavelli, N. (1976). *The prince*. Harmondsworth: Penguin classics.
- McIntosh, P. (1988). *White privilege and male privilege: A personal account of coming to see correspondences through work in women's studies*. Working Paper 189. Wellesley College Center for Research on Women.
- Meertens instituut (2013). *FAQ Zwarte Piet*. Verkregen op 23, 11, 2013 van: «<http://www.meertens.knaw.nl/cms/nl/nieuws-agenda/nieuws-overzicht/202-nieuws-2013/144371-faq-zwarte-piet>»
- Meijer, R. (2014, 5 maart). Antillianenwet nieuwe test coalitie. *De Volkskrant*, p.13.
- Michielse, H.C.M. (1977). *De burger als andragoog. Een geschiedenis van 125 jaar welzijnswerk*. Meppel/Amsterdam: Boom
- Miles, M.B. and A.M. Huberman (1994). *Qualitative data analysis. An expanded coursebook*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.

- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (april 2011). *Antilliaans-Nederlandse risicjongeren en de subcultuur van geweld. Wegwijzer voor en door gemeenten.*
- Mol, A. (1999). Ontological politics. A word and some questions. *The Sociological Review* 47(S1), pp.74-89, Wiley-Blackwell.
- Mol, A. (2002). *The body multiple: ontology in medical practice.* Durham and London: Duke University Press.
- Mol, A. (2006). *De logica van het zorgen. Actieve patiënten en de grenzen van het kiezen.* Amsterdam: Van Gennep.
- Multicultureel Groningen (z.d.). *Kennisnetwerk multicultureel Groningen.* Verkregen op 14, 9, 2015 van «<http://www.multicultureelgroningen.nl/nl/hoofdmenu/kennisnetwerk-multicultureel-groningen/leden/kzw>»
- Muskens, G., S. Huender, E. Muskens-Cohen en J. Cijntje (2004). *Antillianenbeleid in zeven gemeenten. Rapportage over 2001 tot 2003, opgesteld voor de Directie Coördinatie Integratie Minderheden van het Ministerie van Justitie.* Lepelstraat: DOCA Bureaus.
- N
- Niemantsverdriet, T. (2005, 15 januari). 'Ze zeiden: hé homo, we slaan je totaal verrot.' *Vrij Nederland.* Verkregen op 18, 6, 2016 van: «<https://www.vn.nl/ze-zeiden-he-homo-we-slaan-je-totaal-verrot/>»
- Nietzsche, F. (1873). *Über Wahrheit und Lüge im außermoralischen Sinne.* Verkregen op 13, 9, 2014 van: «<http://gutenberg.spiegel.de/buch/uber-wahrheit-und-luge-im-aussermoralischen-sinne-3243/1>» Vertaald door B. De Goeij (2015). *Over waarheid en leugen in buiten-morele zin.* Verkregen op 13, 9, 2014 van «<http://www.harry-mulisch.nl/over-waarheid-en-leugen-in-buitenmorele-zin>»
- NOS (2013, 23 maart). Rutte krijgt vraag over Zwarte Piet. Verkregen op 9, 6, 2013 van: «<http://nos.nl/video/627070-rutte-krijgt-vraag-over-zwarte-piet.html>»
- NRC (2003, 10 september). Gemeenten zijn verdeeld over de Antillianen. Verkregen op 9, 6, 2014 van: «http://vorige.nrc.nl/dossiers/nederlandse_antillen/relatie_met_nederland/article1615698.ece/Gemeenten_zijn_verdeeld_over_de_Antillianen»
- O
- OCaN (2007). *Adviesrapport OCaN. Change the mindset. Ter bestrijding van bijzondere armoede en sociale uitsluiting onder Antillianen en Arubanen.* Verkregen op 12, 10, 2011 van: « www.kennisnetwerkantillianen.nl/dsresource?objectid=164832 »
- OCaN. (z.j.). Rijkdom van de maand. Verkregen op 24, 11, 2013 van: «<http://www.ocan.nl/Rijkdom-van-de-maand/>»

Potensia. Denkgereedschappen voor het werk met marginale groepen.

Opdehoogte050 (z.d.). Wijk informatie. Verkregen op 3, 7, 2015 van:
«<http://www.opdehoogte050.nl/#!wijkinformatie/c12nh>»

O'Reilly, K. (2009). *Ethnographic methods*. London and New York: Routledge.

P

Parre, H. van der en B. Olde Hanhof (2015, 22 januari). Huurwoningen schaarser door meer vluchtelingen. *NOS*. Verkregen op 22, 1, 2015 van «<http://nos.nl/>»

Pelgrim, C., K. Versteegh, M. Kuiper en W. Brummelman (2016, 2 februari). De draad kwijt in het asieldebat? Dit zijn de feiten. *NRC*. Verkregen op 2, 2, 2016 van:
«<http://www.nrc.nl/>»

Pervin, L.A. (1984). *Personality: Theory and research*. New York: Wiley.

Politie.nl (2013). *Aanpak drugsoverlast Bedumerweg*. Verkregen op 3, 7, 2015 van
«<https://www.politie.nl/nieuws/2013/oktober/2/01-aanpak-drugsoverlast-bedumerweg.html>»

Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone. The collapse and revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

R

Rijksoverheid. Directie Coördinatie Integratiebeleid Minderheden. (2001, 18 mei). Toelichting op de Bijdrageregeling Antillianengemeenten. *Staatscourant*, p. 8.

Rijksoverheid (2013a). Kamerbrief over fraudeaanpak handhaving en naleving. Verkregen op 5, 6, 2015 van:
«<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2013/10/04/kamerbrief-over-fraudeaanpak-handhaving-en-naleving>»

Rijksoverheid. (2013b). Wat doet de overheid tegen uitkeringsfraude. Verkregen op 12, 8, 2013 van «<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/bijstand/vraag-en-antwoord/wat-doet-de-overheid-tegen-uitkeringsfraude.html>»

Roopnarine, J.L. (2013). Fathers in Caribbean cultural communities. In D. Shwalb, B. Shwalb, & M.E. Lamb (Eds.), *Fathers in cultural context* (pp. 203-227). New York, NY: Routledge.

Rose (1998). *Inventing our selves. Psychology, power and personhood*. Cambridge University Press.

Rothfus, J.G. (2012a). Hanging around in suburbia. Understanding normalizing power in professional relationships with Dutch Caribbean migrants. In: *Journal of Social Intervention*, 21/2012, 2, pp.63-82.

Rothfus, J.G. (2012b). Awar nan ta yama nos criminal! (And now they call us criminals!). Civil disobedience and the Dutch-Caribbean 'Top 50'. In: *Krisis. Journal for contemporary philosophy*, 2012, 3, pp. 16-26.

- Russchen, J. (2005, 13 mei). Beijum krijgt buurtsoap over Big Brother teams. *Dagblad van het Noorden*. P.9.
- Russchen, J. (2006, 23 juni). Big Brother-team stopt. *Dagblad van het Noorden*. P. 9
- S
- San, M. van (1996). Het mes als verlengstuk van de arm. *Amsterdam Sociologisch Tijdschrift*, 23, pp. 454-479.
- San, M. van (1998). *Stelen en steken. Delinquent gedrag van Curaçaose jongens in Nederland*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Schinkel, W. (2008). *De gedroomde samenleving*. Kampen: Uitgeverij Klement.
- Schinkel, W. (2014). *Over nut en nadeel van de sociologie voor het leven*. Amsterdam: Boom.
- Schrover, M. en W. Schinkel (2013). Introduction: the language of inclusion and exclusion in the context of immigration and integration. *Ethnic and Racial Studies*, 36 (7), P. 1123-1141.
- Schuilenburg, M. en S. van Tuinen (2009). Michel Foucault: biopolitiek en bestuurlijkheid. In: *Krisis. Tijdschrift voor actuele filosofie*, 3, pp. 1-6.
- Searle, J.R. (1969). *Speech acts: an essay in the philosophy of language*. Cambridge University Press.
- Shelby, T. (2007). Justice, 'Deviance and the Dark Ghetto'. *Philosophy & Public Affairs*, 35(2), pp.126-160.
- Sicoe, I. en N. Jianu (2008), Județul Hunedoara zonele etnografice. Deva: Societatea culturală "Avram Iancu" din România-Filiala Deva. Verkregen op 6, 11, 2013 van: «<http://greenstone.bjc.ro/greenstone/collect/deva/index/assoc/J145.dir/ZoneEtnograficeHD.pdf>»
- Smaling, A. (2003). Inductive, analogical, and communicative generalization. *International Journal of Qualitative Methods*, 2(1). Article 5. Verkregen op 27, 9, 2014 van «http://www.ualberta.ca/~iiqm/backissues/2_1/html/smaling.html»
- Spies, H. en J. Vanschoren (2005). *Maatschappelijke participatie. Handboek voor trajectbegeleiders sociale activering, arbeidsintegratie en activerende hulpverlening*. Rotterdam: STAB, Fontys Actief, Stichting Onbenutte Kwaliteiten Rotterdam.
- Spradley, J. (1979). *The ethnographic interview*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Stoter, B. (2016, 16 januari). De vrouwenhaat vlucht mee. *Trouw*. Verkregen op 5, 3, 2016 van: «<http://www.trouw.nl/>»
- Strien, P.J.van (1986). *Praktijk als wetenschap. Methodologie van het sociaal-wetenschappelijk handelen*. Assen/Maastricht: Van Gorcum.

Potensia. Denkgereedschappen voor het werk met marginale groepen.

SWOV (2013). *SWOV-Factsheet. De werking en effecten van snelheidscamera's*. Leidschendam: Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid. Verkregen op 1, 7, 2016 van:
«https://www.swov.nl/rapport/Factsheets/NL/Factsheet_Snelheidscameras.pdf»

T

Tonkens, E. (2013). Professionaliteit tussen mondigheid, markt en bureaucratie. Een pleidooi voor professionele logica. In Schermer, M., M. Boenink en G. Meynen (red.) (2013). *Komt een filosoof bij de dokter*. Amsterdam: Boom.

Tonkens, E. en J.W. Duyvendak (2013). 'Wie wil zich nu laten douchen door de buurman?'. Verkregen op 7,7,2015 van «www.socialevraagstukken.nl»

Trouw (2015a, 26 oktober). Europese verdeeldheid over aanpak Balkanroute. *Trouw*. Verkregen op 2, 3, 2016 van «<http://www.trouw.nl/>»

Trouw (2015b, 16 december). Gemeentehuis Geldermalsen ontruimd vanwege rellen AZC. *Trouw*. Verkregen op 2, 3, 2016 van «<http://www.trouw.nl/>»

V

Vedder, P. (1998). Vaders, Vaderschap in cultureel perspectief. Antilliaanse vaders. *Kind en adolescent*, 19: 1, pp. 148-153.

Veerman, J.W. (1998). De afwezige vader als risicofactor voor de verdere ontwikkeling van kinderen in de jeugdzorg. *Kind en adolescent*, 19: 1, pp. 191-199.

Veiligheidshuis Groningen (2013). *Factsheet Veiligheidshuis Groningen*. Verkregen op 19, 3, 2014 van
«<http://www.veiligheidshuisgroningen.nl/files/Factsheet%20Veiligheidshuis%20Groningen%20januari%202013.pdf>»

Veiligheidshuis Groningen (z.d.). *Wat is een Veiligheidshuis*. Verkregen op 19, 3, 2014 van
«<http://www.veiligheidshuisgroningen.nl/veiligheidshuis-groningen/wat-is-een-veiligheidshuis.php>»

Versteegh, K. (2015, 24 december). We zwichten niet, zegt Geldermalsen. *NRC*. Verkregen op 15, 4, 2016 van «<http://www.nrc.nl/next/>»

Veyne, P. (2010). *Foucault. De denker, de mens*. Kampen: Klement/Pelckmans.

Vierbergen, F. (2011). *Inkomens en inkomensverdelingen in Curaçao*. Publicatiereeks Census 2011. Willemstad: CBS Curaçao

Vuijsje, R. (2013). *De zeurpiet kan nog wel gelijk hebben*. Verkregen op 16, 10, 2013 van:
«<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/3184/opinie/article/detail/3525589/2013/10/12/D-e-Zeurpiet-kan-nog-wel-gelijk-hebben.dhtml>»

W

Walstra, E. (2016). Gemeenten klem bij voorrangskwesties huurwoningen. *Binnenlands Bestuur*. 8 maart 2016. Verkregen op 1, 6, 2016 van:

<http://www.binnenlandsbestuur.nl/bestuur-en-organisatie/nieuws/gemeenten-klem-bij-voorrangskwestie-huurwoningen.9523400.lynkx>

Warburton, T. and J. Cerretti (2012). *What we aren't talking about when we talk about 'white privilege'*. Verkregen op 8, 4, 2016 van «www.thefeministwire.com»

Weezel, M. van en S. Derkzen (2013, 20 november). De doe-het-lekker-zelfmaatschappij. *Vrij Nederland*. Verkregen op 10, 11, 2015 van: «<https://www.vn.nl/de-doe-het-lekker-zelfmaatschappij/> »

Wekker, G. (2016). *White innocence*. Durham and London: Duke University press.

Wijkinformatie. (z.j.). Geraadpleegd op 14, 3, 2015, van: «<http://www.opdehoogte050.nl/#!wijkinformatie/c12nh>»

Woorden. (z.j.). Tactiek. Geraadpleegd op 19, 6, 2015, van «<http://www.woorden.org/woord/tactiek>»

Y

Yin, R.K. (2009). *Case study research. Design and methods*. Thousand Oaks: Sage.

Z

Žižek, S. (1999). *The ticklish subject. The absent centre of political ontology*. London/New York: Verso.

Zorggroep Groningen (2016, 15 juni). Intentieovereenkomst ondertekend voor nieuwbouw Beijum- Oost. Verkregen op 4, 7, 2016 van: «<https://www.zorggroepgroningen.nl/over-zorggroep-groningen/nieuws/intentieovereenkomst-ondertekend-voor-nieuwbouw-beijum-oost>»

Abstract

This PhD thesis focuses on power and counterforce within the network around marginalised groups. The starting point of this research is a particular, local situation, which could be exemplary for other cases in which policymakers, health professionals and the police make every effort to help marginalised groups participate in the 'normal' order. The local situation at the heart of this investigation is a, by health care providers constructed, multi-problem group, the so-called 'Top 50' of Caribbean Dutch men in Groningen, and the network around this 'Top 50'. These men meet each other in public spaces, which leads to complaints about nuisance. Several criteria need to be met to be included in the 'Top 50 list': the men need to be of Antillean descent, unemployed and eligible for benefits, they need to have been detained in custody at some point in their life and have problematic debts. In addition, these men are often homeless, have a low level of education and are usually not in long-term relationships.

This dissertation searches for thinking tools that may be useful in reflecting on how policy makers and professionals work with such marginal groups. The following hypothesis is tested in this dissertation:

In modern society, much is done to allow marginalised groups to participate in the 'normal' order. Foucault's analysis of the practices of power provides a starting point for describing these attempts as normalising power strategies. De Certeau's distinction between strategies and tactics offers a useful supplement. Using this distinction, the manner in which the various actors relate to normalising power strategies can be made visible. Finally, the concept of 'logics', as defined by Mol, may be used to construct different patterns of thinking and acting of the actors. The concepts of 'normalising power', 'strategies and tactics' and 'logics' can be used as thinking tools, which aid the reflection on the work with marginalised groups.

Different realities

In the 'Top 50' case, we can recognise different realities. In the first place, the reality of the 'Top 50' themselves. These men say that they are just socialising on the street and that they have few alternatives because they live in small houses. They find it perfectly normal that they tinker with cars on the street since they have no money to take their cars to a garage. In the second place, there is the reality of the locations where these men meet each other. The properties on these sites are relatively cheap rental houses. One of these sites is located in a suburb that is designed to give it a rural feel; it has many communal spaces where residents can meet. Another location is closer to the city centre. There, the steps of a Chinese take-out restaurant serve as a meeting place. The third reality is that of the other residents. A local governmental survey shows that many local residents complain about the nuisance caused by Caribbean Dutch men. However, the interviews that were conducted as part of this research reveal that the respondents' experiences are diverse. Some local residents feel unsafe or complain about littering. Others, however, indicate that they actually think that it brings a lively atmosphere when people are standing on the square. The fourth reality is that of the professionals, all

individuals who work with the 'Top 50' in a professional capacity: policy officers, social workers, community workers, the police and so forth. On the one hand, the men in the 'Top 50' are clients whom they support with their requests for help. On the other hand, these men also cause nuisance, and the professionals have to motivate them to adjust to local norms.

Research method

In this study, an interaction is established between theoretical and empirical research. The theoretical research focuses on the usefulness of the aforementioned concepts as thinking tools for policymakers and professionals who work with marginalised groups: 'normalising power', 'strategies and tactics' and 'logics', as described by Foucault, De Certeau and Mol, respectively. The practical usability of these concepts will be tested by employing them in an empirical case study, the 'Top 50' case. The empirical study is based on Actor-Network-Theory. Actor-Network-Theory considers the social as a construct of human and non-human actors, called 'actants' by Latour, which are connected to each other in many different ways. According to Latour, the researcher must not forcefully fit reality within theoretical concepts imposed from above. Research should start with specific, local networks, which are examined with a bottom-up approach. It aims at providing a 'thick description', incorporating many aspects of the research location. From there, the researcher can construct a network that consists of connections between specific local practices.

The local network in this study consists of the 'Top 50' and people, places and documents professionally or privately connected with this group. Interviews have been conducted with current and former 'Top 50' Antilleans, partners of 'Top 50' Antilleans, local residents of two regular meeting places of the 'Top 50', people who work with the 'Top 50' in a professional capacity (including a policy officer, a district coordinator, social workers, police officers and managers of sites where the 'Top 50' and other Caribbean Dutch people meet) and the Chairman of the Overlegorgaan Caribische Nederlanders (OCaN; the Dutch Caribbean Consultative Body). These interviews were semi-structured, allowing the interviewer to remain as close as possible to the stories of those involved. Also, a focus group was organised for individuals who are involved with the 'Top 50' in a professional capacity, to discuss the preliminary results. The starting point of this study was the Beijum-Oost shopping centre. The 'Top 50' regularly relocated, partly due to various interventions aimed at preventing nuisance, and it proved difficult to get in touch with the men involved. For these reasons, the field of research was expanded to include other meeting places: the Bedumerweg area and a project in Hoogezand, aimed at a similar group of Antillean men. In addition, a documentary on 'The Bloods', a group of Caribbean multi-problem youths in Rotterdam, was used. An attempt was made to make contact with these young people through the documentary filmmaker, but unfortunately, they were not willing to be interviewed for this study. The interviews were supplemented by some observations in places where the 'Top 50' is or used to be located. Also, policy documents and method descriptions were examined.

Thinking tools: normalising power

The first thinking tool that is deployed to think about this case is the concept of normalising power, as described by Foucault. He uses this concept to show how in modern society processes of power are inextricably linked to interventions of the 'police', a concept that represents the administrative control of the population, where people are nodes of power operations. Through normalising interventions, attempts are made to adapt the men in the 'Top 50' who do not behave in accordance with accepted norms to what is deemed 'normal'. The starting point is the construction of the 'Top 50' as a group that is 'different'. This construct is made by health professionals, who establish criteria and create a list. The government supports this construction by providing funding to work with this group. The government requires that the reported nuisance is reduced and that the position of disadvantaged Caribbean Dutch people is improved. The professionals try to teach the 'Top 50' other beliefs about what is normal and what is not. To achieve this, they work closely together with other professionals, and they go to the 'Top 50' to make contact, as a street worker on the streets or with an intervention team at the homes of residents. For this, the social workers adopt the 'presence approach', a method developed by Andries Baart, which is based primarily on listening to the client and connecting to his needs. The project in Hoogezand, on the other hand, uses the approach of Aart Broek. This method involves the resolution of experiences of shame, which are the cause of the problem behaviour, according to Broek. This method chooses a more directive style. The 'Top 50' group does not just receive more attention from social workers, but from the police as well. In addition, the Beijum-Oost square is being redesigned to make it less attractive for the 'Top 50'.

Foucault distinguishes different strategies within the concept of 'normalising power'. All of these can be found in the 'Top 50' case. The first strategy is that of visibility. The 'Top 50' is not, as the prisoners and the insane described by Foucault, situated within a confined space. However, by composing the 'Top 50' list, by establishing close contact with the men on that list and by exchanging information on them, the 'Top 50' become visible to the professionals involved with these men. Also, individualisation is applied: by offering housing or adapting regulations, a distinction is made between the 'Top 50' men. Interviews show that the 'Top 50' in part play an active role in the mechanics of discipline as well. They internalise the norms and talk to each other about deviant behaviour. The second strategy, referred to by Foucault, is that of the control of space. In Foucault's theory, it involves demarcated places. In the case of the 'Top 50', it concerns more open spaces, such as the Beijum-Oost square. A redesign of this square is intended to make it less attractive for the 'Top 50'. In addition, new meeting places that are not in the immediate vicinity of other neighbourhood residents are created: the Ambiente meeting centre and the 'sleutelwerkplaats' (a place where people can tinker with their cars). These places are under direct supervision of managers and outreach workers. The police regularly come by as well. The creation of these meeting places leads to a reduction in the contact between the 'Top 50' and other residents. Foucault's third strategy of normalising power is that of the control of time. For Foucault, this involves schedules that fragment time. In the 'Top 50' case we find this strategy when the men are trained to adapt to the strict Dutch standards with respect to being on time, for example in work projects. The

fourth strategy is that of hierarchical observation. Not only the 'Top 50' is monitored, but the controllers are controlled by someone higher up in the hierarchy. The social workers are checked by their supervisors, who are monitored by municipal officials, who, in turn, are controlled by the national government. All this gives rise to a comprehensive control system. The fifth strategy is that of the normalising sanction. When the men in the 'Top 50' show desirable behaviour, they can be rewarded with housing, benefits or support with solving problems. Undesirable behaviour, on the other hand, can lead to negative sanctions, such as eviction, a cut in benefits, fines or arrests. Often the awareness that someone can get a negative sanction is enough to get him to adapt to the prevailing norms. Finally, all of these strategies become even more effective, according to Foucault, by combining them in a 'tactic', a concept with which he wants to indicate how these strategies complement each other, allowing them to strengthen each other like parts of a machine. By short lines of communication, the professionals engaged with the 'Top 50' ensure that they work with this group like a coherent machine. In the network surrounding the 'Top 50', the normalising power can be easily recognised. Yet, the normalisation of the 'Top 50' falters, providing a reason to search for additional concepts.

Thinking tools: strategies and tactics

"Where there is power, there is resistance," according to Foucault. For him, power is always dynamic. Power practices are realised in a strategic playing field in the interaction between different poles. It appears that in the 'Top 50', too, there is room for counter-power, despite all the normalising power strategies. The concepts of 'strategies' and 'tactics', as described by De Certeau, were investigated for their usefulness in describing the interaction between power and counter-power. For De Certeau, the concept of 'strategy' represents power relations exercised by a subject, which operates from a base ('propre') from which it derives power. The strategy establishes a relationship with an environment outside the subject. The normalising power strategies, as described by Foucault, therefore fit within this definition. In the case of the 'Top 50', the strategies constitute the different ways in which policy makers, police officers, social workers and other professionals try to normalise the 'Top 50'. The complementary thinking tool that De Certeau provides is the 'tactic': a counter-power that has no base of its own and no clear boundary between itself and the other. The tactic operates in the domain of the other. Tactics can be used by the 'Top 50' as well as by individual professionals. In the first place, the interviews show that the 'Top 50' deploys various tactics in reaction to the normalising strategies. There are satisfied clients, who work together with the health professionals and use this cooperation to their advantage. Other 'Top 50' men go their own way by staying out of sight of the care providers as much as possible, sometimes engaging in criminal activities, sometimes offering each other support within their community, allowing them to remain independent of the authorities. At times they become dissatisfied, causing them to rebel against the – in their eyes unreliable – care providers and police officers. In addition, there are 'Top 50' men who use professionals and institutions to achieve their own goals. Public space is used tactically as well: public spaces are used as meeting places or as sites to tinker with cars, even though these locations were originally not intended for these purposes. Professionals, too, can create

their own room for *manoeuvre* within the framework defined by the strategies. Strategies are a paper reality. Only in the meeting between the professional and the client are they realised. Professionals can make exceptions to the rules if they think they found a better way of reaching the intended policy objectives. One concern for these professionals is that they often have to achieve different, conflicting goals. On the one hand, the goals of the individuals working with the 'Top 50' men are aimed at the well-being of the client, at the search for new chances and the removal of obstacles. On the other hand, the professionals are working on broader societal goals such as reducing the number of benefit recipients and limiting nuisance. In this, they have to make their own choices. Finally, the tactics of the residents around the locations where the 'Top 50' is regularly present are discussed. Several of these residents make some contact with the 'Top 50', by greeting them and talking to them about their behaviour, sometimes with a funny remark. Some residents are annoyed by the 'Top 50', but others are not bothered by them or even find that the group's presence contributes to the liveliness of the neighbourhood. One of the interviewees occasionally buys cocaine from 'Top 50' men. Also, residents talk to each other about the situation and sometimes they call the nuisance hotline. A large proportion of the residents would like to see a more active intervention by the authorities. In this regard, they find it particularly important that the 'Top 50' gets better prospects through education, work or day activities. Some of the residents would like it if a meeting place for the 'Top 50' were created, in a place where they do not encounter others. In addition, various other solutions are proposed, ranging from fighting against prejudice to better locks on doors.

Thinking tools: logics

Finally, it has been investigated to what extent Mol's term 'logics' can be used as the third thinking tool to reflect on practices in the network surrounding marginalised groups. Mol describes a logic as 'a meaningful, coherent cluster of ways of thinking and doing'. Different networks of knowledge, practices and actors may coexist. After analysing the empirical data, four logics have been constructed in the network surrounding the 'Top 50'. Each of these logics has its own language and practices. Each logic connects to its own network. Actors who remain out of view in one logic may well be part of the network in a different logic.

The first logic is the logic of individual care. Within this logic, there are individuals who have problems and should, therefore, receive care. The objective is for people to care for themselves and participate in society. If this fails, it is the responsibility of the government and health workers to support them. Sometimes aid is effective and clients are satisfied. However, this logic is also applied when the client is not happy with the help provided. Then he compares the - in his eyes - inadequate offer of support with the standard entailing that professionals should provide aid. Within this logic, one talks about, amongst other things, participation, activation, presence, street team, welfare and debt settlement. The most important actors in this logic are the individual men in the 'Top 50', the professionals who work with them, mainly in a caring capacity in this context, and the government that sets the rules and provides the funds. Practices are, amongst other things, approaching the 'Top 50' men to make contact or helping them with complicated

procedures regarding work and income. The logic of individual care is dominant within the welfare state.

The second logic is called the logic of community care. In this logic, the individual is regarded as part of a community. When a problem occurs, it is not just a matter for the individual and his social worker. It concerns the whole community. The logic of community care can, first of all, be found in the Caribbean culture. Family ties and links with other Caribbean Dutch people turn out to be important for many Caribbean respondents. In addition, being part of a church community is very valuable for many respondents. When there are problems, they will go to their church community before they appeal to the authorities for help. Often there is little faith in health professionals, especially the white caregivers. Many 'Top 50' respondents indicate that it is important that the family judge them positively. They often adapt their behaviour, and what they tell about it, to the expectations of relatives and friends. Second of all, the government promotes a shift from a welfare state to a participation society. The latter is a system in which people rely less on professional care and more on their fellow human beings. Here, community care is a strategic assignment from the government rather than a tactic that emerges from the community itself. The community, in this situation, does not just consist of family but also of local residents. The jargon in the logic of community care involves words such as networking, social cohesion, caring society and 'own strength'. Compared with the logic of individual care, there is a shift regarding the key players within this network. The 'Top 50' still takes the central place, but the professionals and the government play a more modest role. The network of family and friends of the 'Top 50' will come into the picture here, as well as the Caribbean community and the local residents. Practices focus, amongst other things, on facilitating places and events where people can meet, but also on providing shelter to family and friends. Also, there are Caribbean key figures who play a major role in supporting troubled Caribbean youths.

The third logic in this case is the logic of security. This logic concerns the fear of the unknown and the exclusion of threats. Here, the problem is the 'others' that must be tamed or else have to leave. In the 'Top 50' case, it is the 'Top 50' that constitutes the 'other'. The language of the logic of security speaks about nuisance, a Safety House or a ban on assembly, amongst other things. In political debates, the focus is on the requirements for Caribbean Dutch people to settle in the Netherlands and the possibilities for sending Caribbean Dutch people back to Curacao. The main actors here are the 'Top 50', the professionals, especially the police in its law enforcement role, and the government, which must take firm action. The practices within this logic concern limiting the potential for the 'Top 50' to meet each other on the street and strictly checking for illegal activities. For local residents, it is, in this respect, a logical tactic to turn to the nuisance hotline when groups of Dutch Caribbean men on the street are bothering them.

The fourth logic that is described is the 'Change the mindset' logic. This logic is based on an analysis by the Dutch Caribbean Consultative Body, OCaN. The problem is here more broadly defined than in the other three logics. Now, not just the 'Top 50' is a problem, but the white Dutch people who are discriminating against them as well. Furthermore, this

analysis includes how the problems are associated with the history of slavery and the colonies. The circumstances in which the men in the 'Top 50' grow up are characterised by poverty and often by absent fathers as well. Words that are regularly used within this logic are, for example, a culture of poverty, discrimination, failed politics and the history of slavery. In the 'Change the Mindset' logic, the 'Top 50' no longer plays the only key role. The role of other Dutch people comes prominently into view. The part that the government plays also changes here. In this logic, the government should busy itself more with poverty reduction and with developing policies that give more attention to the positive values of diversity and the adverse effects of the slavery and colonial past. From this perspective, it is logical that the chosen practices differ from the aforementioned logics. These practices include the presentation of role models who were able to escape a disadvantaged situation, poverty reduction in Curacao and recognition of the history of slavery.

The interviewed professionals name a fifth logic: the logic of politics. This is a kind of metalogic, which mainly concerns the structuring of time. Depending on the political climate, the content of this logic might change. When cuts in the care sector are high on the political agenda, the logic of community care comes into the picture. When safety is an issue, the logic of security becomes the dominant way of thinking. Moreover, politicians like to book results for the next election, and they prefer not to embark on long-term plans which will only reap results by the time a successor has taken over. As a consequence, professionals do not always know where they stand. When there is a change in the political agenda, caused by a shift in political priorities, the way in which they work with other professionals in approaching the 'Top 50' might suddenly change.

Logics can relate to each other in different ways. They can partly overlap, they can use the same concepts in different contexts, they can connect to each other, collide and change. The position they hold in relation to each other can change as well. A logic that is dominant in a certain period may move into the background, and a different logic can then become more prominent.

Conclusion

The concepts of 'normalising power', 'strategies and tactics' and 'logics' are useful thinking tools that can be used to reflect on the way in which policy makers and professionals handle complex social problems. This does not only concern the 'Top 50' case, which is the focus of this study. Bauman describes how fear of the unknown leads to an intensification of social contradictions. The citizens' fear focuses on 'the other', resulting in the marginalisation of groups of people. Over time, changes might occur regarding which groups are viewed as 'different'. However, the same processes remain relevant. In regards to other complex social problems, we may also ask ourselves who labels the situation as a problem and how this problem is subsequently defined, which networks are constructed around the various problem definitions, how we should discuss power and counter-power within a network and what logics are deployed within the network.

The construction of logics can explain how actors operate in a network and why it makes sense for them to act this way. The term 'logics', however, must be complemented with an

analysis of power and counter-power within and between logics. An analysis of power and counter-power can explain how logics can become dominant and later fade into the background again. In addition, this could make clear where, within a logic, power differences play a role in interactions.

Recommendations

This PhD thesis concludes with a number of recommendations for professionals, policy makers and politicians:

Connectedness: Only in the meeting between the professional and the client can policy be realised. Especially in troubled times, it is important that contrasts are not intensified, but that people work on connections. When there is a relationship between the professional and the client, the professional can also talk to the client about unacceptable behaviour. Professionals working with people in the margin may play a crucial role in this.

Offer prospects: Professionals should encourage their clients to find a new perspective in life if they have lost this. An attractive prospect and a sense of belonging is a stronger motivator for change than strict rules.

Latitude: Since the personal relationship between a professional and a client is of great importance, the professional should have leeway to convert general policy to a customised approach. The professional knows the client and can, therefore, search, together with the client, for the best way to achieve agreed upon goals. To prevent arbitrariness and paternalism, it is important that the professionals discuss how they do their job with clients and colleagues. The concepts of 'logics', 'power' and 'counter-power' could be used to reflect on the way they think and act.

Reflecting on processes of power: By making power and counter-power a subject of discussion, the actors within a network become more aware of power differences and power processes. This awareness might not immediately result in the disappearance of these differences, but it can create more understanding.

Samenvatting

Dit proefschrift gaat over macht en tegenmacht binnen het netwerk rond marginale groepen. Het uitgangspunt van dit onderzoek is een specifieke, lokale situatie, die exemplarisch kan zijn voor andere situaties waarin beleidsmakers, hulpverleners en politie van alles in het werk stellen om marginale groepen te laten participeren in de 'normale' orde. De lokale situatie die in dit onderzoek centraal staat, is een door hulpverleners geconstrueerde multiprobleem groep, de 'Top 50' van Caribische Nederlanders in Groningen, en het netwerk rond deze 'Top 50'. Deze mannen ontmoeten elkaar in de openbare ruimte en dit leidt tot klachten over overlast. De criteria voor een vermelding op de 'Top 50 lijst' zijn: Antilliaanse afkomst, werkloos en uitkeringsgerechtigd, detentieverleden en problematische schulden. Daarnaast zijn de 'Top 50' mannen vaak thuisloos, laagopgeleid en hebben zij doorgaans geen vaste relatie.

In dit proefschrift wordt gezocht naar denkgereedschappen die bruikbaar kunnen zijn om te reflecteren op de manier waarop beleidsmakers en professionals met dergelijke marginale groepen werken. De veronderstelling die in dit proefschrift getest wordt, is de volgende:

In de moderne samenleving wordt veel in het werk gesteld om marginale groepen te laten participeren in de 'normale' orde. Foucaults analyse van machtspraktijken biedt aanknopingspunten om deze pogingen te beschrijven als normaliserende machtsstrategieën. De Certeaus onderscheid tussen strategieën en tactieken geeft daarbij een nuttige aanvulling. Met behulp van dit onderscheid kan zichtbaar gemaakt worden hoe de verschillende actoren zich verhouden tot normaliserende machtsstrategieën. Het concept 'logica's', zoals gedefinieerd door Mol, kan tenslotte gebruikt worden om verschillende patronen te construeren in het denken en handelen van deze actoren. De begrippen 'normaliserende macht', 'strategieën en tactieken' en 'logica's' kunnen gebruikt worden als denkgereedschappen, waarmee op het werk met marginale groepen gereflecteerd kan worden.

Verschillende werkelijkheden

In de 'Top 50' casus kunnen we verschillende werkelijkheden herkennen. In de eerste plaats de werkelijkheid van de 'Top 50' zelf. Deze mannen zeggen dat zij gewoon gezellig op straat staan en dat ze ook weinig alternatieven hebben omdat ze klein wonen. Ze vinden het vanzelfsprekend dat ze op straat aan auto's sleutelen, omdat ze geen geld voor een garage hebben. In de tweede plaats is er de werkelijkheid van de locaties waar ze elkaar ontmoeten. Op deze locaties zijn relatief goedkope huurwoningen. Eén van de locaties bevindt zich in een buitenwijk, die zo ontworpen is dat een rurale uitstraling beoogd wordt en dat er veel ontmoetingsruimtes zijn voor bewoners. De andere locatie bevindt zich dicht bij het centrum. Hier dient de stoep van een Chinees afhaalcentrum als ontmoetingsplaats. De derde werkelijkheid is die van de buurtbewoners. In een survey door de gemeente werd aangegeven dat veel bewoners klaagden over overlast door Caribische Nederlanders, maar uit de interviews in dit onderzoek blijkt dat hun ervaringen divers zijn. Sommige buurtbewoners voelen zich onveilig, of klagen over de vervuiling.

Andere buurtbewoners geven echter aan dat ze het juist wel levendig vinden als er mensen op het plein staan. De vierde werkelijkheid is die van de professionals, alle mensen die beroepsmatig met de 'Top 50' te maken hebben: beleidsambtenaren, maatschappelijk werkers, buurtwerkers, politie, etcetera. Voor hen zijn de mannen van de 'Top 50' enerzijds cliënten, die zij ondersteunen bij hun hulpvragen, en anderzijds veroorzakers van overlast, die zij moeten motiveren om zich aan te passen aan de plaatselijke normen.

Onderzoeksmethode

In deze studie wordt een interactie tot stand gebracht tussen theoretisch en empirisch onderzoek. Het theoretisch onderzoek is gericht op de bruikbaarheid van de reeds genoemde begrippen 'normaliserende macht', 'strategieën en tactieken' en 'logica's', zoals beschreven door respectievelijk Foucault, De Certeau en Mol, als denkgereedschappen voor beleidsmakers en professionals die met marginale groepen werken. De praktische bruikbaarheid van deze begrippen wordt getoetst, door ze in te zetten in een empirische casus, de 'Top 50' casus. Het empirisch onderzoek is gebaseerd op de Actor-Network-Theory. De Actor-Network-Theory beschouwt het sociale als een constructie van menselijke en niet-menselijke actoren, door Latour aangeduid als 'actants', die op allerlei manieren met elkaar verbonden zijn. De onderzoeker moet, volgens Latour, niet met geweld de werkelijkheid binnen van bovenaf opgelegde theoretische concepten inpassen. Onderzoek moet beginnen bij specifieke, lokale netwerken, die bottom-up onderzocht worden. Daarbij wordt gestreefd naar een 'thick description', waarin veel aspecten van de onderzoekslocatie worden meegenomen. Van daaruit kan de onderzoeker een netwerk construeren dat bestaat uit verbindingen tussen specifieke lokale praktijken.

Het lokale netwerk in deze studie bestaat uit de 'Top 50' en mensen, plaatsen en documenten die met deze 'Top 50' beroepsmatig of privé verbonden zijn. Er zijn interviews afgenomen bij huidige en voormalige 'Top 50' Antillianen, partners van 'Top 50' Antillianen, buurtbewoners op twee vaste ontmoetingsplaatsen van de 'Top 50', mensen die beroepsmatig betrokken zijn bij de 'Top 50' (onder meer een beleidsambtenaar, een wijkcoördinator, maatschappelijk werkers, politieagenten en beheerders van ontmoetingsplaatsen voor de 'Top 50' en andere Caribische Nederlanders) en de voorzitter van het Overlegorgaan Caribische Nederlanders. Deze interviews waren semigestructureerd, zodat de interviewer zo dicht mogelijk bij de verhalen van de betrokkenen kon blijven. Er is ook een focusgroep georganiseerd met mensen die beroepsmatig bij de 'Top 50' betrokken zijn, om de voorlopige resultaten te bespreken. Het startpunt van dit onderzoek was het winkelcentrum Beijum-Oost. Omdat de 'Top 50' zich, mede door diverse interventies die er op gericht zijn om overlast tegen te gaan, regelmatig verplaatst en omdat het lastig bleek te zijn om contact te krijgen met deze mannen, is het onderzoeksterrein uitgebreid met andere ontmoetingsplekken: de omgeving Bedumerweg en een, op een vergelijkbare groep Antillianen gericht, project in Hoogezand. Daarnaast is ook gebruik gemaakt van een documentaire over 'The Bloods', een groep Caribische multiprobleem jongeren in Rotterdam. Via de

documentairemaakster is geprobeerd contact te leggen met deze jongeren, maar helaas waren ze niet bereid om geïnterviewd te worden voor dit onderzoek. De interviews zijn aangevuld met enkele observaties op plaatsen waar de 'Top 50' zich bevindt of bevond. Daarnaast zijn beleidsdocumenten en methodiekbeschrijvingen onderzocht.

Denkgereedschappen: normaliserende macht

Het eerste denkgereedschap dat wordt ingezet om na te denken over deze casus is het begrip normaliserende macht, zoals beschreven door Foucault. Foucault gebruikt dit begrip om te laten zien hoe machtsprocessen in de moderne maatschappij onlosmakelijk verbonden zijn aan de interventies van de 'police', een begrip dat staat voor de administratieve controle van de bevolking, waarin personen knooppunten zijn van machtwerkingen. Door normaliserende interventies wordt gepoogd om de 'Top 50', die zich niet gedraagt volgens de gangbare normen, aan te passen aan 'het normale'. Het beginpunt is hierbij dat de 'Top 50' wordt geconstrueerd als een groep die 'anders' is. Dit wordt gedaan door de hulpverleners, die criteria vaststellen en een lijst maken. Het wordt ondersteund door de overheid, die subsidie geeft voor het werken met deze groep. De overheid geeft daarbij de opdracht dat de gerapporteerde overlast moet worden teruggedrongen en de positie van kansarme Caribische Nederlanders verbeterd moet worden. De professionals proberen de 'Top 50' andere opvattingen bij te brengen over wat normaal is en wat niet. Om dit te bewerkstelligen werken ze intensief samen met andere professionals, gaan ze naar de 'Top 50' toe om contact te leggen, als straathoekwerker op straat of met een interventieteam bij bewoners thuis. Daarbij baseren de sociaal werkers zich op de presentiebenadering, een door Andries Baart ontwikkelde methodiek, die in de eerste plaats gebaseerd is op het luisteren naar de cliënt en het aansluiten bij zijn vragen. In Hoogezand wordt de aanpak van Aart Broek gebruikt. Daarbij draait het om het oplossen van schaamt-ervaringen, die volgens Broek de oorzaak zijn van het probleemgedrag. In deze benadering wordt juist een directieve aanpak gekozen. Naast het sociaal werk, besteedt ook de politie meer gerichte aandacht aan deze groep. Het plein Beijum-Oost wordt heringericht, om het minder aantrekkelijk te maken voor de 'Top 50'.

Foucault onderscheidt binnen het begrip 'normaliserende macht' diverse strategieën. Die blijken in de 'Top 50' casus allemaal terug te komen. De eerste strategie is zichtbaarheid. De 'Top 50' bevindt zich niet, zoals de door Foucault beschreven gevangenen en waanzinnigen, binnen een afgesloten ruimte. Echter, door het samenstellen van de 'Top 50 lijst', door intensief contact te leggen met de mannen op die lijst en door informatie over hen uit te wisselen, wordt de 'Top 50' zichtbaar voor de bij hen betrokken professionals. Daarbij wordt ook individualisering ingezet. Door het aanbieden van huisvesting of het aanpassen van regelingen, wordt verschil gemaakt tussen de 'Top 50' mannen. Uit interviews blijkt dat de 'Top 50' voor een deel ook zelf een actieve rol speelt in de disciplinerende normen en spreken elkaar aan op deviant gedrag. De tweede door Foucault genoemde strategie is beheersen van de ruimte. Bij Foucault gaat het dan om afgebakende plaatsen. Bij de 'Top 50' gaat het om meer open plaatsen, zoals het plein Beijum-Oost. Door een herinrichting van dit plein wordt het onaantrekkelijk gemaakt voor de 'Top 50'. Daarnaast worden nieuwe ontmoetingsplekken gecreëerd, die

niet in de directe omgeving van andere wijkbewoners liggen: het ontmoetingscentrum Ambiente en de sleutelwerkplaats. Op deze plekken is direct toezicht door beheerders en straathoekwerkers. Ook de politie komt er regelmatig langs. Door deze ontmoetingsplekken wordt het contact tussen de 'Top 50' en andere wijkbewoners verminderd. De derde strategie van normaliserende macht is het beheersen van de tijd. Bij Foucault gaat het hierbij om roosters die de tijd fragmenteren. Bij de 'Top 50' vinden we dit terug als zij, bijvoorbeeld in werkprojecten, getraind worden om zich aan te passen aan de strikte Nederlandse normen met betrekking tot op tijd komen. De vierde strategie is hiërarchisch toezicht. Niet alleen de 'Top 50' wordt gecontroleerd, maar ook de controleurs worden gecontroleerd door iemand die hoger in de hiërarchie staat. De sociaal werkers worden gecontroleerd door hun leidinggevenden, die worden gecontroleerd door de ambtenaren van de gemeente en zij worden weer gecontroleerd door de landelijke overheid. Op die manier ontstaat een veelomvattend controlesysteem. De vijfde strategie is de normaliserende sanctie. De 'Top 50' kan bij gewenst gedrag beloond worden met huisvesting, een uitkering of hulp bij het oplossen van problemen. Bij ongewenst gedrag kunnen daarentegen negatieve sancties toegepast worden, zoals uithuiszetting, korten op de uitkering, boetes of arrestaties. Vaak is het besef dat iemand een negatieve sanctie kan krijgen al voldoende om hem zo ver te krijgen dat hij zich aan de heersende normen aanpast. Tenslotte worden al deze strategieën volgens Foucault nog effectiever door ze te combineren in de 'tactiek', een begrip waarmee hij wil aangeven hoe al deze strategieën zo op elkaar aansluiten, dat ze elkaar versterken, als de onderdelen van een machine. Door 'korte lijntjes' zorgen de bij de 'Top 50' betrokken professionals dat zij met de 'Top 50' werken als een samenhangende machine. In het netwerk rond de 'Top 50' blijkt de normaliserende macht dus herkenbaar aanwezig. Toch hapert de normalisering van de 'Top 50'. Dit is een aanleiding om op zoek te gaan naar aanvullende begrippen.

Denkgereedschappen: strategieën en tactieken

"Waar macht is, bestaat verzet", volgens Foucault. Macht is bij hem altijd dynamisch. Machtspraktijken worden gerealiseerd op een strategisch speelveld, in interactie tussen verschillende polen. Ook in de 'Top 50' blijkt dat er, ondanks alle normaliserende machtsstrategieën, ruimte is voor tegenmacht. De begrippen 'strategieën' en 'tactieken', zoals beschreven door De Certeau werden onderzocht op hun bruikbaarheid om de wisselwerking tussen macht en tegenmacht te beschrijven. Het begrip 'strategie' staat bij De Certeau voor machtsrelaties die worden uitgeoefend door een subject, dat opereert vanuit een basis ('propre'), waaraan het macht ontleent. Met de strategie wordt een relatie gelegd met een omgeving, buiten het subject. De normaliserende machtsstrategieën, zoals beschreven door Foucault, passen dus binnen deze omschrijving. In de 'Top 50' casus zijn de strategieën de verschillende manieren waarop beleidsmakers, politie, sociaal werkers en andere professionals proberen om de 'Top 50' te normaliseren. Het aanvullende denkgereedschap dat we bij De Certeau kunnen vinden is de 'tactiek': een tegenmacht, die geen eigen basis heeft en geen duidelijke grens tussen zichzelf en de ander. De tactiek opereert op het terrein van de ander. Tactieken kunnen zowel door de 'Top 50' als door individuele professionals gebruikt worden. In de eerste plaats blijkt uit

interviews, dat de 'Top 50' diverse tactieken inzet als reactie op de normaliseringsstrategieën. Er zijn tevreden klanten, die samenwerken met de hulpverleners en daar hun voordeel mee doen. Er zijn ook 'Top 50' mannen die hun eigen gang gaan door zo veel mogelijk buiten het gezichtsveld van de hulpverleners te blijven, soms met criminele praktijken, soms door elkaar binnen de eigen gemeenschap hulp te bieden en zo onafhankelijk te blijven van instanties en soms door zich uit onvrede tegen de – in hun ogen onbetrouwbare- hulpverleners en politieagenten af te zetten. Daarnaast zijn er 'Top 50' mannen die professionals en instituties inzetten om hun eigen doelen te bereiken. Ook de openbare ruimte wordt tactisch gebruikt: openbare ruimtes, die daar oorspronkelijk niet voor bedoeld zijn, worden gebruikt als ontmoetingsplek of als plek om aan de auto te sleutelen. Ook de professionals kunnen eigen speelruimte creëren binnen de door de strategieën vastgelegde kaders. Strategieën zijn een papieren werkelijkheid. Pas in de ontmoeting tussen de professional en de cliënt worden ze gerealiseerd. Ze kunnen uitzonderingen op de regels maken, als ze denken dat er betere manieren zijn om de beoogde beleidsdoelen te halen. Een probleem voor de professionals is dat ze vaak aan verschillende, conflicterende doelen moeten werken. Aan de ene kant zijn de doelen van de professionals die met de 'Top 50' werken gericht op het welzijn van de cliënt, op het zoeken naar nieuwe kansen en het opruimen van belemmeringen. Aan de andere kant werken ze aan bredere maatschappelijke doelen, zoals het terugbrengen van het aantal uitkeringsgerechtigden en het beperken van overlast. Hierin moeten ze hun eigen keuzes maken. Tenslotte worden de tactieken van de buurtbewoners, rond de locaties waar de 'Top 50' regelmatig aanwezig is, besproken. Een deel van hen maakt enig contact met de 'Top 50', door ze te begroeten of aan te spreken op hun gedrag, soms met een grappige opmerking. Sommige buurtbewoners ergeren zich aan de 'Top 50', maar anderen maken zich er niet druk over of vinden het juist wel bijdragen aan de levendigheid dat de groep daar staat. Eén van de geïnterviewden koopt ook af en toe cocaïne bij 'Top 50' mannen. Daarnaast overleggen bewoners ook met elkaar over de situatie en worden er soms meldingen gedaan bij het meldpunt overlast. Een groot deel van de buurtbewoners zou willen dat instanties meer actief ingrijpen. Daarbij vinden ze het vooral belangrijk dat de 'Top 50' een beter perspectief krijgt, door scholing, werk of dagbesteding. Een deel van de wijkbewoners zou ook graag willen dat er een ontmoetingsplek voor de 'Top 50' gecreëerd wordt, op een plek waar ze geen anderen tegenkomen. Daarnaast worden nog diverse andere oplossingen voorgesteld, variërend van het bestrijden van vooroordelen tot betere sloten op de deuren.

Denkgereedschappen: logica's

Tenslotte is onderzocht in hoeverre Mols begrip 'logica's' als derde denkgereedschap ingezet kan worden om te reflecteren op praktijken in het netwerk rond marginale groepen. Mol beschrijft een logica als 'een zinvol samenhangend cluster manieren van denken en doen'. Verschillende netwerken van kennis, praktijken en actoren kunnen naast elkaar bestaan. In het netwerk rond de 'Top 50' zijn, na analyse van de empirische gegevens, vier logica's geconstrueerd. Elk van deze logica's heeft een eigen taal en eigen praktijken. Elke logica is gekoppeld aan een eigen netwerk. Actoren die in de ene logica buiten beeld blijven, kunnen in een andere logica wel deel van het netwerk uitmaken.

De eerste logica is de individuele zorglogica. Binnen deze logica zijn er individuen die problemen hebben en daarom zorg moeten krijgen. De doelstelling is dat mensen voor zichzelf kunnen zorgen en participeren in de maatschappij. Als dit niet lukt is het een verantwoordelijkheid van de overheid en van hulpverleners om hen te ondersteunen. Soms is de hulp effectief en zijn cliënten tevreden. Deze logica wordt echter ook gebruikt als de cliënt niet tevreden is met de geboden hulp. Dan meet hij het – in zijn ogen tekortschietende- hulpaanbod af aan de norm dat de professionals hulp zouden moeten bieden. Binnen deze logica praat men onder meer over participatie, activeren, presentie, straatteam, welzijn en schuldenregeling. De belangrijkste actoren in deze logica zijn: de individuele mannen in de 'Top 50', de professionals die met hen werken, hier vooral in een zorgende rol, en de overheid die regels stelt en middelen beschikbaar stelt. Praktijken zijn onder meer op de 'Top 50' mannen afgaan om contact te leggen of hen helpen met ingewikkelde procedures rond werk en inkomen. De individuele zorglogica is dominant binnen de verzorgingsmaatschappij.

Als tweede logica wordt de gemeenschapszorglogica benoemd. In deze logica wordt het individu gezien als deel van een gemeenschap. Als er een probleem is, is dat niet alleen een zaak van het individu en zijn hulpverlener. Het gaat de hele gemeenschap aan. De gemeenschapszorglogica is in de eerste plaats te vinden binnen de Caribische cultuur. Hechte familiebanden en banden met andere Caribische Nederlanders blijken bij veel Caribische respondenten belangrijk te zijn. Daarnaast is het deel uitmaken van een kerkgemeenschap voor veel respondenten zeer waardevol. Als er problemen zijn, klopt men eerder bij hen aan dan bij instanties. Vaak is er ook weinig vertrouwen in (blanke) hulpverleners. Veel 'Top 50' respondenten geven aan dat het belangrijk is of de familie hen positief beoordeelt. Ze stemmen hun gedrag en wat ze daarover vertellen vaak af op de verwachtingen van familie en vrienden. In de tweede plaats wordt door de overheid een omslag gepropageerd van een verzorgingsmaatschappij naar een participatiesamenleving. Hiermee wordt een systeem bedoeld waarin mensen minder een beroep doen op professionele hulpverlening en meer op hun naasten. Gemeenschapszorg wordt hier een strategische opdracht vanuit de overheid in plaats van een tactiek die vanuit de gemeenschap zelf voortkomt. De gemeenschap bestaat hier niet alleen uit familie, maar ook uit buurtbewoners. Het jargon in de gemeenschapszorglogica bestaat uit woorden als netwerk, sociale cohesie, zorgzame samenleving en eigen kracht. Ten opzichte van de individuele zorglogica, vindt er een verschuiving plaats wat betreft de hoofdrolspelers binnen dit netwerk. De 'Top 50' staat nog centraal, maar de professionals en de overheid spelen een meer bescheiden rol. Het netwerk van familie en vrienden van de 'Top 50' komt hier wel in beeld, evenals de Caribische gemeenschap en de buurtbewoners. Praktijken richten zich onder meer op het faciliteren van ontmoetingsplekken en –evenementen, maar ook op het bieden van onderdak aan familie en vrienden. Ook zijn er Caribische sleutelfiguren die een grote rol spelen in de ondersteuning van Caribische probleemjongeren.

De derde logica in deze casus is de veiligheidslogica. In deze logica gaat het over angst voor het vreemde en over het buitensluiten van bedreigingen. Het probleem zijn hier de 'anderen', die moeten worden getemd of anders moeten vertrekken. In de 'Top 50' casus,

is de 'Top 50' de 'ander'. In het taalgebruik van de veiligheidslogica gaat het onder meer over: overlast, een Veiligheidshuis of een samenscholingsverbod. In politieke debatten gaat het hier om de eisen aan Caribische Nederlanders om zich te vestigen in Nederland en mogelijkheden om Caribische Nederlanders terug te sturen naar Curaçao. De belangrijkste actoren zijn hier de 'Top 50', de professionals en dan met name de politie in zijn rol als ordehandhaver en de overheid, die streng moet optreden. Praktijken binnen deze logica zijn het beperken van de mogelijkheden voor de 'Top 50' om elkaar op straat te ontmoeten en het streng controleren op illegale praktijken. Voor de buurtbewoners is het in dit verband een logische tactiek om het meldpunt overlast in te schakelen als ze last hebben van groepen Caribische Nederlanders op straat.

De vierde logica die wordt beschreven is de 'Change the Mindset' logica. Deze is gebaseerd op een analyse door het OCaN. Het probleem wordt hier breder gedefinieerd dan in de overige drie logica's. Niet alleen de 'Top 50' is nu een probleem, maar ook de blanke Nederlanders die hen discrimineren. Bovendien wordt in de analyse meegenomen hoe de problemen samenhangen met de slavernij- en koloniale geschiedenis. De situatie waarin de 'Top 50' opgroeit wordt gekenmerkt door armoede en vaak ook door afwezige vaders. Woorden die in deze logica gebruikt worden, zijn bijvoorbeeld: armoedecultuur, discriminatie, falende politiek en slavernijverleden. In de 'Change the Mindset' logica speelt de 'Top 50' niet langer de enige hoofdrol. De rol van de andere Nederlanders komt hier prominent in beeld. De rol van de overheid verandert hier ook. Die zou zich binnen deze logica bezig moeten houden met armoedebestrijding en beleid moeten ontwikkelen waarin meer oog komt voor de positieve waarde van diversiteit en de negatieve effecten van de slavernij- en koloniale geschiedenis. Van hieruit ligt het ook voor de hand om andere praktijken te kiezen dan vanuit de eerdergenoemde logica's. Deze zijn onder meer het presenteren van rolmodellen, die zich uit een kansarme situatie hebben weten te redden, armoedebestrijding op Curaçao en erkenning van het slavernijverleden.

Door de geïnterviewde professionals wordt nog een vijfde logica genoemd: de politieke logica. Dit is een soort metalogica, waarin het vooral gaat om het structureren van de tijd. Afhankelijk van het politieke klimaat kan deze logica een nieuwe inhoud krijgen. Als bezuinigingen in de zorg hoog op de politieke agenda staan, komt de gemeenschapszorglogica in beeld. Als veiligheid een issue is, wordt de veiligheidslogica dominant. Daar komt bij dat politici voor de volgende verkiezingen successen willen boeken en bij voorkeur niet beginnen aan langetermijnplannen die pas bij hun opvolger resultaat hebben. Hierdoor weten professionals niet altijd waar ze aan toe zijn. Door het veranderen van de politieke agenda kan bijvoorbeeld de manier waarop ze samenwerken in de benadering van de 'Top 50' plotseling veranderen als de politieke prioriteiten verschuiven.

Logica's kunnen zich op verschillende manieren tot elkaar verhouden. Ze kunnen elkaar deels overlappen, dezelfde begrippen gebruiken in verschillende contexten, ze kunnen op elkaar aansluiten, botsen en veranderen. Ook de positie die ze ten opzichte van elkaar innemen kan veranderen. Een logica die in een bepaalde periode dominant is, kan naar de achtergrond verschuiven en een andere logica kan daarbij meer prominent worden.

Conclusie

De begrippen ‘normaliserende macht’, ‘strategieën en tactieken’ en ‘logica’s’ zijn bruikbare denkgereedschappen, waarmee gereflecteerd kan worden op de manier waarop beleidsmakers en professionals omgaan met complexe sociale problemen. Daarbij gaat het niet alleen om de ‘Top 50’ casus, die in dit onderzoek centraal staat. Bauman beschrijft hoe angst voor het vreemde leidt tot een verscherping van maatschappelijke tegenstellingen. De angst van burgers richt zich op ‘het andere’. Hierdoor worden groepen mensen gemarginaliseerd. In de loop van de tijd vinden er verschuivingen plaats wat betreft de groepen die als ‘anders’ gezien worden. Dezelfde processen blijven hier echter bij spelen. Ook bij andere complexe sociale problemen kunnen we ons afvragen wie de situatie als een probleem labelt en hoe dit probleem vervolgens gedefinieerd wordt, welke netwerken geconstrueerd worden rond de verschillende probleemdefinities, hoe we binnen een netwerk van macht en tegenmacht kunnen spreken en welke logica’s binnen het netwerk ingezet worden.

De constructie van logica’s kan verhelderen hoe actoren binnen een netwerk handelen en waarom het voor hen logisch is op deze manier te handelen. Het begrip ‘logica’s’ moet echter wel aangevuld worden met een analyse van macht en tegenmacht binnen en tussen logica’s. Een analyse van macht en tegenmacht kan duidelijk maken hoe logica’s dominant worden en weer meer op de achtergrond raken. Bovendien kan hiermee duidelijk worden waar, binnen een logica, machtsverschillen een rol spelen in de interacties.

Adviezen

Het proefschrift sluit af met een aantal adviezen aan professionals, beleidsmakers en politici:

Verbondenheid: Beleid wordt pas gerealiseerd in de ontmoeting tussen professional en cliënt. Juist in angstige tijden is het belangrijk dat tegenstellingen niet vergroot worden, maar dat er gewerkt wordt aan verbinding. Als er verbondenheid is tussen de professional en de cliënt, kan de professional die cliënt ook aanspreken op grensoverschrijdend gedrag. Professionals die werken met mensen in de marge, kunnen hier een belangrijke rol in spelen.

Perspectief bieden: Professionals zouden hun cliënten moeten stimuleren om weer perspectief in hun leven te vinden, als zij dit perspectief kwijt zijn geraakt. Een aantrekkelijk vooruitzicht en het gevoel ergens bij te horen, motiveren mensen meer tot verandering dan strikte regels.

Speelruimte: Omdat de persoonlijke relatie tussen professional en cliënt van groot belang is, moet de professional speelruimte krijgen om het algemene beleid om te zetten in maatwerk. De professional kent de cliënt en kan daardoor, samen met de cliënt zoeken naar de beste manier om de afgesproken doelen te halen. Om hierbij willekeur en paternalisme te voorkomen, is het belangrijk dat de professionals met cliënten en collega’s bespreken hoe ze hun werk doen. Daarbij kunnen de begrippen ‘logica’s’, ‘macht’

■ Potensia. Denkgereedenschappen voor het werk met marginale groepen.

en 'tegenmacht' gebruikt worden om te reflecteren op de manier waarop ze denken en handelen.

Nadenken over machtsprocessen: Door macht en tegenmacht bespreekbaar te maken, worden de actoren binnen een netwerk zich meer bewust van machtsverschillen en machtsprocessen. Daarmee verdwijnen deze verschillen nog niet direct, maar ontstaat er wel meer begrip.

A. Bijlage: Definities

◇ *Normaliserende macht*

Een vorm van macht die continu, disciplinair en anoniem is. Deze vorm van macht bestaat uit een combinatie van verschillende strategieën, de microfyca van de macht: zichtbaarheid, beheersen van de ruimte, beheersen van de tijd, hiërarchisch toezicht, normaliserende sanctie en de combinatie van deze strategieën in de tactiek. De strategieën zijn erop gericht dat mensen genormaliseerd worden, dat zij binnen de - in de omgeving en de historische periode - dominante normen passen.

◇ *Strategie*

'...the calculus of force-relationships which becomes possible when a subject of will and power (a proprietor, an enterprise, a city, a scientific institution) can be isolated from an 'environment'. A strategy assumes a place that can be circumscribed as proper ('propre') and thus serve as the basis for generating relations with an exterior distinct from it (competitors, adversaries, 'cliènteles', 'targets', or 'objects' of research). Political, economic, and scientific rationality has been constructed on this strategic model. '(De Certeau, 1988, p.xix)

◇ *Tactiek*

'... a calculus which cannot count on a 'proper' (a spatial or institutional localization), nor thus on a borderline distinguishing the other as a visible totality. The place of a tactic belongs to the other. A tactic insinuates itself into the other's place, fragmentarily, without being able to keep it at a distance. '(De Certeau, 1988, p.xix)

◇ *Logica*

'Een zinvol samenhangend cluster aan manieren van denken en doen. Wat er precies zinvol aan is, valt slechts in de termen van de logica in kwestie uit te drukken. Een logica gehoorzaamt dan ook niet aan de rede: iedere logica heeft een eigen rationaliteit' (Mol, 2006, p. 17).

B. Bijlage: Topicijst interviews

Interviewvragen Top 50

1. Waar bent u geboren?
2. Wanneer bent u naar Groningen gekomen?
3. Waarom kwam u naar Groningen? Wat verwachtte u van het leven daar?
Wat wilde u bereiken?
4. Hoe lang woont u daar?
5. Hoe is uw leven in Groningen? (wonen, contacten, werk of andere bezigheden)
6. Wat ging goed in Groningen en welke problemen had u daar?
7. Met welke van de volgende beroepsgroepen hebt u contact gehad?
 - Straathoekwerker
 - Maatschappelijk werker
 - Klantmanager sociale dienst
 - Politie
 - Verslavingszorg (VNN, Terwille)
 - Medewerker van de woningbouwvereniging
 - Anderen
8. Kunt u wat meer vertellen over de hulp door deze mensen? Hoe werkten zij en wat had u aan hun hulp? Hoe reageerde u op hen?
9. Hebt u ook ondersteuning gekregen van andere Antillianen (buiten de beroepsgroepen om)
10. Wat hielp u om uw leven te veranderen?
11. Hoe ziet u uw toekomst? Hebt u dezelfde doelen als de hulpverleners?
12. Hoe denkt u die toekomst te bereiken? Wat gaat u doen en welke hulp hebt u nodig?

Interview professional

Introductie:

Onderzoek naar manier waarop diverse hulpverleners, andere professionals en beleidsmakers proberen het gedrag van multiprobleem Antillianen te veranderen en hoe de Antillianen hier zelf op reageren.

Deel van promotieonderzoek.

Alle informatie wordt geanonimiseerd.

Verslavingszorg/Terwille

Wat houdt uw werk bij Verslavingszorg/Terwille in?

Groep multiprobleem Antillianen (Top50) in Beijum- Oost

Hoe hebt u met deze groep te maken?

Hoe noemt u deze groep?

Wat kunt u vertellen over deze Antillianen (man/vrouw, leeftijd, gedrag, achtergrond, sociale contacten, hoe gaan ze met elkaar om, relatie met omwonenden en hulpverleners, verloop)

Wat is uw visie op deze groep?

Hoe werkt u vanuit uw instelling met deze Antillianen? Wat werkt vooral goed in uw aanpak? Waarom?

Bij Terwille specifiek vragen naar project Drenta.

Waarop baseert u uw aanpak? Maakt u gebruik van theorieën of beleid? Staat dit ergens op papier (Vragen waar dit te vinden is)?

Hoe reageren deze Antillianen op uw aanpak?

Wat is er de laatste jaren veranderd in de situatie van deze Antillianen en de manier waarop er met hen gewerkt wordt? Waarom is het veranderd?

Hoe ziet u de toekomst van deze Antillianen?

Werkt u samen met andere organisaties? Welke? Hoe?

Wat zou hierin verbeterd kunnen worden?

Kunt u helpen om contact te leggen met Antillianen uit de Top 50, die geïnterviewd willen worden?

C. Bijlage: Hand-out Professionals over de Top 50, 25 april 2012

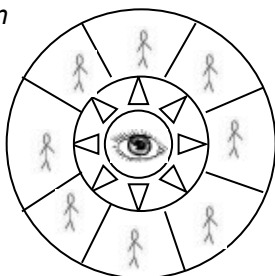
Onderzoek Top 50

Hoe praten en denken professionals over de aanpak van de Top 50 problematiek?

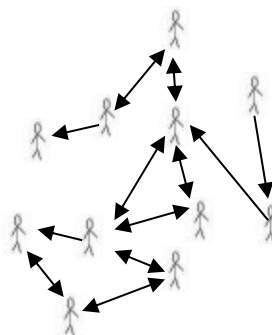
Onderzoeksthema: Macht en tegenmacht

Hoe proberen professionals mensen, die zich niet volgens de gangbare regels gedragen, zo ver te krijgen dat ze zich aanpassen en hoe reageren deze mensen op die interventies.

Disciplinaire macht (vroeg werk Foucault):
Macht komt vanuit één centraal punt.
Eén manier van denken
over 'normaal' gedrag.
Mensen worden
'genormaliseerd'
door ze goed in de
gaten te houden.
Ze maken zich de
normen eigen.

(ANT en Mol):

Netwerk

Er zijn verschillende opvattingen (logica's) over wat normaal is. Er zijn ook allerlei verschillende relaties tussen alle partijen, die de opvattingen van elkaar kunnen beïnvloeden.

Welke professionals:

Politie, MJD (maatschappelijk werkers en straathoekwerkers), coördinator Veiligheidshuis, beleidsambtenaar Gemeente, beheerder Ambiente, medewerker woningbouwvereniging, cultureel werkers, klantmanager sociale dienst, gebiedsmanager.

Vier logica's:

Een logica is een zinvol samenhangend geheel van manieren van denken en doen, van waaruit een bepaalde handeling zin heeft (Mol, 2006). Bij de professionals die met de Top 50 werken zijn tot nu toe 4 verschillende logica's gevonden:

1. Individuele zorglogica

Het gaat in deze logica vooral over individuen. Mensen moeten voor zichzelf kunnen zorgen en participeren in de maatschappij. Ze moeten iets van hun leven maken. Als dat niet lukt, moeten ze gemotiveerd en geactiveerd worden. Dat zien professionals als hun verantwoordelijkheid. Men gaat ervan uit dat bij veel mensen uit de Top 50 problemen ontstaan doordat ze geen werk en geen inkomen hebben. Ze hebben ook weinig sociale steun, omdat ze vaak al op jonge leeftijd alleen of met een oudere broer of zus zich moesten redden in Nederland.

Woorden in deze logica:

Participatie, activeren, presentie, straatteam, welzijn, schuldenregeling

Interventies gericht op individuen:

Contact leggen met mensen die niet participeren in de 'normale' maatschappij, bijvoorbeeld door outreachend op straat te werken, of door met een politieauto naast een groepje rondhangende mensen te gaan staan, zorgen dat mensen hulp krijgen bij het invullen van formulieren, bij het oplossen van schuldenproblematiek, zorgen dat mensen een huis krijgen, dat hun douche gerepareerd wordt, etc.

2. Gemeenschapszorglogica

In deze logica gaat het over mensen die bij een gemeenschap horen. Dat kan de Antilliaanse gemeenschap zijn, of de wijk Beijum. Het wordt vanzelfsprekend gevonden dat mensen bij elkaar betrokken zijn en dat

mensen die zelf Antilliaans zijn zich betrokken voelen bij de 'Top 50'. Soms voelt het als een grote familie, waarin sommige mensen 'pappa' of 'opa' worden genoemd, omdat ze vertrouwen krijgen.

Als de wijkbewoners worden gezien als een gemeenschap, wordt er van alles gedaan om te zorgen dat mensen zich bij elkaar betrokken voelen en dat er contact is tussen Beijumers met diverse achtergronden.

Woorden in deze logica:

"Plaats voor iedereen", participatie

Interventies gericht op (het bouwen van) gemeenschappen:

Projecten voor de Top 50, waarbij aan andere Antillianen gevraagd wordt om probleemjongeren te motiveren, professionals die zelf van de Antillen komen of Papiaments spreken, bemiddelen tussen de Top 50 en andere bewoners, de woonerven in Beijum, beach party, New Attraction, Ambiente, sleutelwerkplaats

3. Veiligheidslogica

In deze logica gaat het over de bescherming van de meerderheid. Burgers voelen zich onzeker en ze willen beschermd worden. Ze hebben het gevoel dat bepaalde groepen hun veiligheid bedreigen. Die mensen moeten zich aanpassen of ze moeten uit hun omgeving verdwijnen.

Woorden in deze logica:

Veiligheidshuis, overlast, stadsmariniers, fraude opsporen, alcoholverbod

Interventies gericht op veiligheid:

Samenscholingsverbod handhaven, straathoekwerkers aanstellen om de overlast te verminderen, controleren op uitkeringsfraude, mensen oppakken, zorgen dat dealen moeilijk wordt.

4. "Change the mindset" logica

Deze logica is veel breder dan de andere drie. Men vindt de thema's waarover het gaat te beperkt, te veel gericht op symptomen en te oppervlakkig. Er wordt meer naar het verleden gekeken en naar de rol van de andere Nederlanders. In deze logica gaat het over de armoedecultuur, sociale armoede (gebrek aan vertrouwen), het slavernijverleden, de negatieve beeldvorming, falende politiek.

Woorden in deze logica:

Discriminatie, afspraken (niet) nakomen, verrijking voor de maatschappij, rolmodel

Interventies vanuit de “Change the mindset logica”:

Politieke maatregelen, armoedebestrijding, economische situatie op Curaçao verbeteren, beeldvorming verbeteren, aandacht besteden aan succesvolle Antillianen, erkenning slavernijverleden.

Logica's kunnen botsen of elkaar aanvullen

De verschillende logica's zijn niet specifiek gekoppeld aan bepaalde beroepsgroepen. Het is niet zo dat bijvoorbeeld de politie alleen vanuit de veiligheidslogica werkt en de straathoekwerkers alleen vanuit de individuele zorglogica. In verschillende praktijken worden verschillende logica's gebruikt en soms ook meer logica's tegelijk. De logica's hoeven niet met elkaar in strijd te zijn. Soms legt een professional contact en ondersteunt iemand van de Top 50 (individuele zorglogica) om uiteindelijk de overlast in Beijum te verminderen (veiligheidslogica). Soms lopen de logica's door elkaar (interventieteams).

Ik hoop dat het in kaart brengen van verschillende logica's helpt om na te denken over de manier waarop je werkt en om uit te leggen waarom je het op een bepaalde manier aanpakt.

Jacqueline Rothfusz

j.g.vis-rothfusz@pl.hanze.nl

Literatuur:

Foucault, M. (1975), *De geschiedenis van de waanzin*. Meppel: Boom.

Foucault, M. (1977), *Discipline and punish*. Harmondsworth Middlesex: Penguin books.

Mol, A. (2006), *De logica van het zorgen. Actieve patiënten en de grenzen van het kiezen*. Amsterdam: Van Gennep.

D. Bijlage: Lijst van voor het literatuuronderzoek gebruikte documenten

- Baart, A. (2001), *Een theorie van de presentie*. Den Haag: Boom Lemma.
- Baaziz, J. (2013) *Antillianen in Nederland hekelen Bosmanwet*. Verkregen op 15,10, 2013 van: «<http://caribischnetwerk.ntr.nl/2013/08/23/antillianen-in-nederland-hekelen-bosmanwet/>»
- Balogh, M. (2011). *Documentaire Lost boys; Bloods forever*. Uitgezonden op 14 juli 2011. Verkregen op 10, 5, 2012 van: «<http://www.documentaire.net/review/holland-doc-lost-boys/>»
- Broek, A.G. (2010). *Schaamte lozen. Een protocol voor hulpverlening en interventies*. Leiden: Carilexis.
- Broek, A. G. (2013, 20 november). Schaamte Lozen – factsheet & samenvatting. Verkregen op 10, 5, 2014 van «<http://klasse-oplossingen.nl/2013/11/bibliotheek/schaamte-lozen-factsheet-samenvatting/#.V39qIDWYcg4>»
- Broek, A. G. (2015, 20 november). Het radicale schaamte lozen van jihadisten. Verkregen op 10, 12, 2015 van «<http://klasse-oplossingen.nl/2015/11/nieuws/1143/#.V39pIDWYcg4>»
- Caribisch Netwerk. (z.j.). Bosman-wet. Verkregen op 15, 10, 2013, van «www.caribischnetwerk.ntr.nl/tag/bosman-wet»
- Christenunie (2013, 5 september). *Inbreng Gert-Jan Segers mbt voorstel Bosman inz wet regulering vestiging nederlanders uit BES*. Verkregen op 15, 10, 2013 van «<http://www.christenunie.nl/k/nl/news/view/571725/143340/inbreng-gert-jan-segers-mbt-voorstel-bosman-inz-wet-regulering-vestiging-nederlanders-uit-bes.html>»
- Dagblad van het Noorden. (2008, 11 april). *Winkelplein Beijum mooi maar leeg*. Verkregen op 19, 3, 2010 van «<http://www.dvhn.nl/nieuws/noorden/stad/article3378308.ece/Winkelplein-Beijum-'mooi-maar-leeg'#articleComments>»
- Ekhart, J. (2012). Boeskoolbuurt wordt moderne bloemkoolwijk. In: Leeuwen, J. van (red.) (2012). *Boeren, burgers, Beijumers. Geschiedenis van de Groningse wijk Beijum*. Groningen: Leander.
- Fehrmann, J. (2011, 4 januari). Uit de oude doos (47) [Blogpost]. Verkregen op 8, 7, 2016 van «<http://beijumnieuws.blogspot.nl/search?q=ambiente>»
- Gemeente Groningen (2003). *Sociale wijkvernieuwing in Groningen*. "Er staat wat op het spel in Beijum-Oost..." *De aftrap*. Interne publicatie.

- Gemeente Groningen (2004a). *Toelichting inzet interventieteams Beijum-oost. Onderdeel van de sociale wijkvernieuwing Beijum-oost*. Interne publicatie.
- Gemeente Groningen (2004b). Gemeenterekening. Verkregen op 5,9,2014 van «gemeente.groningen.nl/gemeenteraad/gemeenterekening_2004_boeki-1.pdf»
- Gemeente Groningen (2010). Handboek Inkomensdienstverlening. Interne publicatie.
- Gemeente Groningen (2013). Handhavingsbeleidsplan Sociale Zekerheid 2013. Verkregen op 12, 8, 2013 van «<http://gemeente.groningen.nl/bijstand/maatregelen-bij-overtreden-regels>».
- Gemeente Groningen (z.d.), *ro-online Beijum*. Verkregen op 6,12,2012 van «http://gemeente.groningen.nl/ro-online/plannen/NL.IMRO.0014.BP505Beijum-/NL.IMRO.0014.BP505Beijum-vo01/t_NL.IMRO.0014.BP505Beijum-vo01_2.3.html»
- Haar, H. (2013). *Parlement Sint Maarten wijst Bosmanwet af*. Verkregen op 3, 10, 2014 van «<http://caribischnetwerk.ntr.nl/2013/09/03/parlement-sint-maarten-wijst-bosmanwet-af/>»
- Helberg, G. (2009). Kinderen hebben het recht op een vader. Keynote speech OCaN Congres opvoeding in Antilliaanse-Arubaanse gezinnen. Verkregen op 16, 10, 2013 van: «http://www.ocan.nl/images/downloads/congres_opvoeding_antilliaanse_arubaanse_gezinnen/kinderen_hebben_het_recht_op_een_vader_keynote_speech_glenn_helberg_ocan-congres_opvoeding_in_aa-gezinnen_7_feb_2009.pdf»
- Helberg, G. (2013). *OCaN-advies aan de Tweede Kamer betreffende wetsvoorstel vestigingseisen 'Antillianen': groot bezwaar tegen raswetgeving*. Verkregen op 16, 10, 2013 van: «<http://www.ocan.nl/OCaN-Nieuws/ocan-advies-aan-de-tweede-kamer-betreffende-wetsvoorstel-vestigingseisen-antillianen-groot-bezwaar-tegen-raswetgeving.html>»
- Hofman, B. (2007). *Groningen groeit*. Assen: Boekvorm uitgevers.
- Kloosterman, K. (2004). *-Antillianen/Arubanen- Antillianen en Arubanen in de stad Groningen*. Bureau onderzoek, gemeente Groningen.
- Knipselkrant Curaçao. 30 augustus 2013. *Vijftien bezwaren OCaN tegen Bosman-wet*. Verkregen op 20,3,2015 van: «<http://www.kkcuracao.net/?p=35202&print=print>»
- Leeuwen, J. van (red.) (2012). *Boeren, burgers, Beijumers. Geschiedenis van de Groningse wijk Beijum*. Groningen: Leander.
- Meijer, R. (2014, 5 maart). Antillianenwet nieuwe test coalitie. *De Volkskrant*, p.13.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (april 2011). *Antilliaans-Nederlandse risicjongeren en de subcultuur van geweld. Wegwijzer voor en door gemeenten*.

- Multicultureel Groningen (z.d.). *Kennisnetwerk multicultureel Groningen*. Verkregen op 14, 9, 2015 van «<http://www.multicultureelgroningen.nl/nl/hoofdmenu/kennisnetwerk-multicultureel-groningen/leden/kzw>»
- Muskens, G., S.Huender, E. Muskens-Cohen en J. Cijntje (2004). *Antillianenbeleid in zeven gemeenten. Rapportage over 2001 tot 2003, opgesteld voor de Directie Coördinatie Integratie Minderheden van het Ministerie van Justitie*. Lepelstraat: DOCA Bureaus.
- NRC (2003, 10 september). Gemeenten zijn verdeeld over de Antillianen. Verkregen op 9, 6, 2014 van:
«http://vorige.nrc.nl/dossiers/nederlandse_antillen/relatie_met_nederland/article1615698.ece/Gemeenten_zijn_verdeeld_over_de_Antillianen»
- OCaN (2007) *Adviesrapport OCaN. Change the mindset. Ter bestrijding van bijzondere armoede en sociale uitsluiting onder Antillianen en Arubanen*. Verkregen op 12, 10, 2011 van: « www.kennisnetwerkantillianen.nl/dsresource?objectid=164832»
- OCaN. (z.j.). Rijkdom van de maand. Verkregen op 24, 11, 2013 van:
«<http://www.ocan.nl/Rijkdom-van-de-maand/>»
- Opdehoogte050 (z.d.). Wijk informatie. Verkregen op 3, 7, 2015 van:
«<http://www.opdehoogte050.nl/#!wijkinformatie/c12nh>»
- Politie.nl (2013). *Aanpak drugsoverlast Bedumerweg*. Verkregen op 3, 7, 2015 van
«<https://www.politie.nl/nieuws/2013/oktober/2/01-aanpak-drugsoverlast-bedumerweg.html>»
- Rijksoverheid. Directie Coördinatie Integratiebeleid Minderheden. (2001, 18 mei). Toelichting op de Bijdrageregeling Antillianengemeenten. *Staatscourant*, p. 8.
- Rijksoverheid (2013a). Kamerbrief over fraudeaanpak handhaving en naleving. Verkregen op 5, 6, 2015 van:
«<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2013/10/04/kamerbrief-over-fraudeaanpak-handhaving-en-naleving>»
- Rijksoverheid. (2013b). Wat doet de overheid tegen uitkeringsfraude. Verkregen op 12, 8, 2013 van «<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/bijstand/vraag-en-antwoord/wat-doet-de-overheid-tegen-uitkeringsfraude.html>»
- Russchen, J. (2005, 13 mei). Beijum krijgt buurtsoap over Big Brother teams. *Dagblad van het Noorden*. P.9.
- Russchen, J. (2006). Big Brother-team stopt. *Dagblad van het Noorden*. Verkregen op 23,6,2006 van «www.dekrantvantoen.nl»
- Spies, H. en J. Vanschoren (2005), *Maatschappelijke participatie. Handboek voor trajectbegeleiders sociale activering, arbeidsintegratie en activerende hulpverlening*. Rotterdam: STAB, Fontys Actief, Stichting Onbenutte Kwaliteiten Rotterdam.
- Veiligheidshuis Groningen (2013). *Factsheet Veiligheidshuis Groningen*. Verkregen op 19, 3, 2014 van

«<http://www.veiligheidshuisgroningen.nl/files/Factsheet%20Veiligheidshuis%20Groningen%20januari%202013.pdf>»

Veiligheidshuis Groningen (z.d.). *Wat is een Veiligheidshuis*. Verkregen op 19, 3, 2014 van «<http://www.veiligheidshuisgroningen.nl/veiligheidshuis-groningen/wat-is-een-veiligheidshuis.php>»

Vierbergen, F. (2011). *Inkomens en inkomensverdelingen in Curaçao*. Publicatierreeks Census 2011. Willemstad: CBS Curaçao

Wijkinformatie. (z.j.). Geraadpleegd op 14, 3, 2015, van: «<http://www.opdehoogte050.nl/#!wijkinformatie/c12nh>»

Zorggroep Groningen (2016, 15 juni). Intentieovereenkomst ondertekend voor nieuwbouw Beijum- Oost. Verkregen op 4, 7, 2016 van: «<https://www.zorggroepgroningen.nl/over-zorggroep-groningen/nieuws/intentieovereenkomst-ondertekend-voor-nieuwbouw-beijum-oost>»

Dankwoord

Het schrijven van dit proefschrift was voor mij als een ontdekkingsreis: lang, verrassend, inspirerend en intensief. Ik ontdekte nieuwe gebieden, leerde nieuwe mensen kennen en ontwikkelde nieuwe vaardigheden. Een ontdekkingsreis is soms een eenzaam avontuur, maar het lukt alleen om het doel te bereiken met de hulp van vele anderen. Ik had het geluk dat er veel mensen waren die gedurende korte of langere tijd op zeer diverse wijze mijn reisgezelschap wilden zijn.

De eerste stappen werden al lang geleden gezet. Toen ik als psycholoog in de GGZ werkte, las ik Foucaults 'Geschiedenis van de waanzin' en daarmee werd mijn passie voor de filosofie gewekt. Dit werd het begin van mijn studie aan de toenmalige Centrale Interfaculteit. Daar koos ik voor de vakgroep van Lolle Nauta. Lolle wist mij aan het denken te zetten, door te inspireren, door ruimte te geven en door mij te leren vertrouwen op mijn eigen denken, maar ook door kritische vragen te stellen en niet snel tevreden te zijn. Hij stond ook open voor studieplannen die buiten het traditionele filosofieterrein vielen, zoals mijn scriptie over de grondslagen van de verpleegkunde. Daar studeerde ik ook bij Annemarie Mol, destijds een beginnende docent, die mij leerde om op een ander niveau naar de wereld te kijken. Toen ik in 1990 mijn doctoraal filosofie haalde, waren Richard en Helena erbij, als baby. Lolle vertelde dat hij bij mij de capaciteiten zag om verder te gaan in de filosofie, in een promotietraject. Dit was een aantrekkelijke optie, maar die parkeerde ik voorlopig. De jaren daarna koos ik ervoor om mijn tijd een aandacht vooral te besteden aan mijn kinderen en daarnaast aan mijn werk bij de Hanzehogeschool.

Toen de tijd rijp was om mijn promotieplannen weer uit de kast te halen, had ik het geluk dat mijn werkgever, de Hanzehogeschool Groningen, promovendi wilde faciliteren. Gedurende vier jaar mocht ik elke week twee werkdagen besteden aan mijn promotie. Dat maakte het mogelijk om werk en promotie te combineren. Het CvB leverde zo ook een bijdrage aan een van haar speerpunten, healthy ageing, door mij als oudere werknemer deze scholingsmogelijkheid aan te bieden. Daarvoor ben ik het CvB zeer erkentelijk. De RUG ben ik dankbaar voor het financieren van een derde dag, gedurende vier jaar. Zonder deze facilitering was het mij nooit gelukt om mijn plannen te realiseren.

Mijn bijzonder grote dank gaat uit naar mijn promotoren en mijn copromotor. Louis en René, jullie hebben mij de ruimte gegeven om op zoek te gaan naar een project dat optimaal aansloot bij mijn interesses, ook al lag het verder af van jullie eigen onderzoeksterrein. Jullie hielpen mij om een vorm te vinden voor mijn zoektocht naar denkgereedschappen en om oplossingen te vinden als ik vastliep. René, ik heb heel veel geleerd van de gesprekken met jou en de kritische en grondige feedback op mijn teksten. Ik bewaar goede herinneringen aan de praktische filosofieborrels in jouw huis en tuin, met als jaarlijks hoogtepunt de spannende filosofiequiz. Louis, ik heb van jou veel geleerd over

kwalitatief onderzoek en ik heb dankbaar gebruik gemaakt van jouw netwerk. Lodi Nauta zorgde dat de verbinding met de RUG in stand bleef toen René vertrokken was naar de UvA. Fred Keijzer hielp mij met het plannen van de voortgang, in een fase waarin ik te veel op de lange baan ging schuiven. Door heldere afspraken te maken over de voortgang, kwam de vaart er weer in. Jouw feedback, als filosoof van een andere vakgroep en dus relatieve buitenstaander, hielp mij om te zien waar ik nog aan de tekst kon schaven. Binnen RiDe, Research in Development: de researchgroep praktische filosofie, heb ik veel inspiratie opgedaan door de (zeer) kritische besprekingen van mijn eigen teksten, de teksten van andere deelnemers en politiek-filosofische boeken. De borrels bij Mofongo waren vaak een gezellige afsluiting. Ook buiten de groepsbijeenkomsten heb ik nuttige feedback gekregen van diverse RiDers. De samenstelling wisselde in de loop van de tijd. Ik wil in ieder geval bedanken: Judith Vega, Pieter Boele van Hensbroek, Pieter van Rees, Sanne Raap, Sjoerd Griffioen, Joost Vandriessche, Jacques Jacobs, Thijs Lijster, Leon ter Schure, Nathan Slangen, Marieke Borren en Titus Stahl. In het bijzonder gaat mijn dank uit naar Hans Harbers. Hans, ik heb veel van jou geleerd over praktische filosofie. Jouw kritische feedback op mijn eerste artikel leidde ertoe dat ik het grondig ging herschrijven, waarmee het ook veel beter werd. Ook een aantal AIO's die deel uitmaken van WiP, Work in Progress: het platform om artikelen en hoofdstukken uit proefschriften te bespreken, hebben mij van nuttige feedback voorzien. Ik wil hierbij vooral Coos Engelsma en Job de Grefte noemen. Jullie onderzoek ging over heel andere filosofische vragen en Coos had ernstige bezwaren tegen veel Franse filosofen. Jullie gaven echter zeer bruikbare feedback op de opbouw van mijn teksten. Daarbij was het voor mij ook interessant om jullie teksten te lezen. In de slotfase heeft Anita Willems goed geholpen om de administratieve kant van de promotie goed te regelen en mij wegwijs te maken in Hora Finita. Marga Hids heeft er steeds voor gezorgd dat mijn 0 urencontract aan de RUG op tijd verlengd werd, zodat de mail, mijn stukken en de artikelen uit de UB bereikbaar bleven. Elsje Werkman heeft mij snel en doeltreffend geholpen met de lay-out in Word/dtp.

De mensen aan wie ik het meest te danken heb bij het tot stand komen van dit proefschrift, kan ik helaas niet bij name noemen, vanwege de belofte dat hun gegevens anoniem verwerkt worden. In de eerste plaats ben ik dank verschuldigd aan alle Caribische Nederlanders, onder meer een aantal mensen die tot de Top50 gerekend worden, en hun partners, die bereid waren om mij hun verhalen te vertellen. Het was lastig om binnen deze groep respondenten te vinden, maar de mensen die bereid waren om mee te doen vertelden zeer openhartig hun persoonlijke verhalen. Ook de verschillende groepen professionals die meegewerkt hebben wil ik hartelijk bedanken. De passie waarmee zij met een moeilijk bereikbare doelgroep werken, maakte veel indruk. Ik kon van hun cliënten horen hoeveel bepaalde professionals voor hen betekenen en soms ook met hoeveel weerstand zij te maken krijgen. Mijn respect voor maatschappelijk werkers, wijkagenten en alle andere professionals is door dit onderzoek nog groter geworden dan het na een carrière in sociale studies toch al was. Ook de buurtbewoners van Beijum-Oost en de Korrewegwijk wil ik danken voor hun verhalen, waarmee een genuanceerd beeld geschetst kon worden van de manier waarop zij het wonen in deze buurten ervaren.

De redactie van *Krisis*, met name René Gabriëls en Robin Celikates, en de redactrice van het *Journal of Social Intervention*, Jitske van der Sanden, ben ik zeer erkentelijk voor de feedback op en het publiceren van mijn artikelen. Kevin Haines heeft 'Hanging around in suburbia. Understanding normalizing power in professional relationships with Dutch Caribbean migrants' geredigeerd en Hermien Lankhorst deed dit bij 'Awor nan ta yama nos criminal! (And now they call us criminals!): Civil disobedience and the Dutch-Caribbean Top 50'. Hermien heeft bovendien de samenvatting van dit proefschrift in het Engels vertaald. Dankzij de plezierige samenwerking met Kevin en Hermien, kunnen daarom ook niet-Nederlandstaligen in goed leesbaar Engels kennisnemen van mijn onderzoek.

Wat betreft de vormgeving van dit proefschrift wil ik Jan Hamstra bedanken voor de prachtige omslag. Jan is een zeer getalenteerde illustrator. Zijn werk is vaak politiek geëngageerd en in zijn afstudeerproject richtte hij zich op (politiek) verzet. Zowel zijn stijl als zijn interesse in verzet, sluiten goed aan bij mijn onderzoek. Vlak nadat ik hem gevraagd had om een omslag te ontwerpen voor dit proefschrift, won Jan bij zijn afstuderen de Academie Minerva Prijs. Jan, ik ben erg blij dat je, ondanks de drukte die dit voor jou meebracht, tijd wilde vrijmaken voor het ontwerpen van deze omslag. Je verdiepte je in het onderwerp en maakte verschillende schetsen. Het was erg leuk om te zien hoe je een vorm wist te vinden die uitdrukte waar het in mijn proefschrift om draait. Wat betreft de illustraties in het proefschrift ben ik blij dat de kunstenaar Bafuss, de artiestennaam van Jochen Tiemann, toestemming heeft gegeven om zijn tekening van Beijum te gebruiken en dat mijn man, Jaap Vis een foto heeft gemaakt van het plein Beijum-Oost, dat zo'n centrale rol speelt in het onderzoek.

Op mijn werkplek, de opleiding Toegepaste Psychologie, had ik het geluk dat ik zeer veel steun kreeg van mijn teamleider, Marietta Muhonen. Marietta, je weet de talenten van je teamleden optimaal te ondersteunen. Je hielp mij om het werk zo te organiseren dat er ruimte bleef om aan mijn promotie te werken en conferenties te bezoeken. Je stimuleerde mij om bruggen te slaan tussen mijn onderzoek en mijn werk als docent, door er bijvoorbeeld studenten bij te betrekken. Je liet merken dat je trots was op mij -als medewerker die naast haar werk bleef doorstuderen- onder meer door op een conferentie over healthy ageing, mijn collega Joep Brinkman en mij te presenteren als voorbeelden van oudere werknemers, die zich nog steeds ontwikkelen. Ook veel andere collega's toonden hun interesse in mijn onderzoek en hielpen mij op diverse manieren. Ik kan hier alleen een deel van die collega's noemen. In de eerste plaats mijn kamergenoten Carina Wiekens, Nienke Velterop en Christa Wassenaar. Met Nico Marsman, die al eerder was begonnen met zijn promotie, kon ik veel uitwisselen. Michèle Garnier, de dean van Sociale Studies, was altijd faciliterend en belangstellend naar de voortgang van mijn promotie. Het lectoraat arbeidsparticipatie was een prettige thuisbasis. De volgende studenten van de opleidingen Maatschappelijk Werk en Dienstverlening, Sociaal Pedagogische Hulpverlening en Toegepaste Psychologie hebben interviews afgenomen voor mijn onderzoek, geholpen bij de focusgroep, of op een andere manier een bijdrage geleverd: Roanne Gorsira, Linda Everts, Peter Pitstra, Sylvie Creemers, Eric Visser, Hans Leenders, Karen Koopman, Lotte Pastoor, Linda Bruins, Fianne Naber, Esther Hoogland,

Lotte Staas, Robin Tuenter, Christian Wagenaar, Elyandra de Jong, Peter Pitstra, Hilde Schelling, Rinesh Baidjnath Misier en Tjaard Suringar.

De Gemeente Groningen, en in het bijzonder Klaas Kloosterman, ben ik erkentelijk voor het verstrekken van demografische gegevens.

Een proefschrift schrijf je niet alleen op een rustige kamer aan de pc. Een van de leuke kanten van het promotie-traject zijn de waardevolle ontmoetingen met andere promovendi en wetenschappers op conferenties en Summer schools. Met veel genoegen bezocht ik de summer school on "Multiple Modernities", van de Universiteit van Göttingen, de 6th annual CAPPE conference The "9/11" Decade Rethinking Reality en de 7th annual CAPPE conference Riot, Revolt, Revolution van het Centre for Applied Philosophy, Politics and Ethics (CAPPE) van de University of Brighton, de 5th Global Conference - Multiculturalism, Conflict and Belonging in Oxford en de Summer School "Lost Objects" van het Netherlands Institute for Cultural Analysis (NICA) van de Universiteit van Amsterdam. Ik ben de organisatoren en de deelnemers van deze bijeenkomsten dankbaar dat ze mij de kans gaven om mijn onderzoek te bespreken, kennis te nemen van het onderzoek van andere deelnemers, interessante mensen te ontmoeten en een bijzonder gezellige tijd met hen door te brengen in Brighton, Oxford, Amsterdam en Göttingen.

Tijdens het promotietraject heb ik deel uitgemaakt van twee groepen externe promovendi. In de eerste plaats het Promovendi en Postdoccentrum (PPC), onder begeleiding van Greetje Timmerman en met de ondersteuning van Marja Kroeze. Het was fijn dat we hier, bij de faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen, als promovendi met zeer diverse achtergronden en interesses een werkplek kregen en elkaar konden bijstaan in het promotieproces. Het was daarbij ook interessant om iets te horen over zulke uiteenlopende promotie-onderwerpen als 'Kunst in de creatieve stad', 'Oud-Islandse geschriften', 'De betekenis van Cornelia Philippa voor de ontwikkeling van het onderwijs aan het jonge kind' en 'Betekenisvol onderwijs in Tanzania'. Greetje bracht mij ook in contact met Ellis Jonker. Van haar heb ik, in een mastercourse bij pedagogiek, veel geleerd over etnografisch onderzoek. In de tweede plaats heb ik deel uitgemaakt van een groepje dat bestond uit hbo-docenten die aan het promoveren waren op het gebied van de filosofie. Deze groep bestond uit: Nico Marsman, Carla Peeters, Erik Hagoort (die een essentiële bijdrage leverde aan dit proefschrift, door mij te attenderen op het werk van De Certeau), Jean Jaminon, Bert Taken en Joop de Zwart. We kwamen onregelmatig bij elkaar, meestal op de Gerrit Rietveld Academie. In deze inspirerende omgeving, waar we en passant wat meekregen van het ontstaan van kunst, bespraken we elkaars teksten en ook de manier waarop we allemaal probeerden om de promotie te combineren met werk en ons persoonlijk leven. Een combinatie die vaak problematisch was.

Mijn uitgever, Pearson Benelux, en met name Linde Schils en Inge Klinkers, wil ik danken voor hun betrokkenheid en voor de flexibiliteit waarmee ze met de deadlines voor nieuwe edities van mijn boeken wilden schuiven.

Potensia. Denkgereedschappen voor het werk met marginale groepen.

Mijn intervisiegroep, Els Gerritsma, Alinda Hegger en Femmy Busscher, was al die jaren betrokken en geïnteresseerd. Met Johan de Jong wisselde ik regelmatig ervaringen uit rond het promotieproces.

Mijn vriendinnen, Anita Vlieggers, Marjan Alderlieste, Goaitske Bakker en Marjoleijn Labruyère zorgden ervoor dat ik ook nog eens met iets anders bezig was dan met mijn promotie.

Met de hulp van Kees Zoethout en David Schuttrups leerde ik strakker te plannen, beter te focussen, beter mijn grenzen te bewaken en meer tijd te nemen voor ontspanning.

Tot slot wil ik vooral mijn familie bedanken voor hun liefdevolle ondersteuning. Mijn ouders hebben mij meegegeven hoe verrijkend het is om een levenlang te leren. Helaas kan mijn vader deze mijlpaal niet meer meemaken, maar ik weet dat hij erg trots op mij zou zijn. Gelukkig kan mijn moeder, die een inspirerend voorbeeld was, doordat zij ook nog op latere leeftijd opleidingen is gaan volgen, er nog wel bij zijn. Mamma, je volgde altijd vol interesse de voortgang van mijn promotietraject. Samen met Mirjam, Adriaan, Leonoor, Thomas en Otto, zorgde je ook voor de broodnodige ontspanning bij onder meer verjaardagsfeestjes en Sinterklaas.

Helena en Richard, ik ben trots op jullie en heel gelukkig dat ik zulke fantastische kinderen heb, die mij -bij de afsluiting van een lang promotie traject- als paranimf bijstaan. Helena, je hebt zeer veel bijgedragen door interviews verbatim uit te werken, teksten te redigeren, mee te denken over vormgeving en door, samen met Richard, de organisatie van de promotie voortvarend ter hand te nemen. Richard, jij weet mij steeds het vertrouwen bij te brengen dat alles goed gaat komen. Wendy, ik ben blij dat je deel bent gaan uitmaken van de familie. Je leefde mee en was heel attent. Tenslotte ben ik heel gelukkig met de liefdevolle steun die ik kreeg van Jaap. Het valt niet mee om jarenlang getrouwd te zijn met een promovenda, die naast haar werktijd ook een groot deel van haar vrije tijd besteedt aan deze onderneming. Die elke vakantie studieboeken meeneemt en veel avonden en vakanties op haar werkkamer doorbrengt. Jaap, je gaf mij de ruimte en het vertrouwen in een goede afloop, ook als ik dat zelf even niet zo zag. Het promotietraject was mooi, maar ik ben blij dat ik de komende tijd weer meer kan genieten van het gezelschap van Jaap, Helena, Richard en Wendy.

Curriculum Vitae

Opleiding:

- 2009 - 2017 Promovenda Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit Wijsbegeerte:
Praktische filosofie. Promotores: Prof. dr. R.W. Boomkens en prof. dr. L. W. Nauta, Co-promotor: Dr. L. Polstra
- 1996 – 2001 Supervisorenopleiding Hanzehogeschool
- 1984 – 1990 Wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit Groningen. Afstudeerrichting:
sociale filosofie
- 1974 – 1982 Psychologie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Afstudeerrichting:
klinische psychologie

Wetenschappelijke publicaties:

- 2012 Awar nan ta yama nos criminal! (And now they call us criminals!). Civil disobedience and the Dutch-Caribbean Top 50. In: *Krisis. Journal for contemporary philosophy*, 2012, 3, 16-26. <http://www.krisis.eu/content/2012-3/krisis-2012-3-03-rothfusz.pdf>
- 2012 Hanging around in suburbia. Understanding normalizing power in professional relationships with Dutch Caribbean migrants. In: *Journal of Social Intervention*, 21/2012, 2, 63-82. <http://www.journalsi.org/index.php/si/article/view/284/266>

Papers voor conferenties en summer schools:

- 2014 International Summer school on Multiple Modernities. Göttingen, Graduate school of Humanities. Paper: Hanging around in suburbia: Understanding normalizing power in professional relationships with a marginal group of Caribbean Dutch men.
- 2012 7th CAPPE International Interdisciplinary Conference: Riot, Revolt, Revolution. University of Brighton, Centre for Applied Philosophy, Politics and Ethics. Paper: Where there is power, there is resistance.
- 2011 6th CAPPE International Interdisciplinary Conference: The “9/11” Decade: Rethinking Reality. University of Brighton, Centre for Applied Philosophy, Politics and Ethics. Paper: Hanging around in suburbia: migration, security and care.
- 2011 4th Global Conference on Multiculturalism, Conflict and Belonging, Oxford. Paper: Logics and participation: coexistence in a suburb.

Niet-wetenschappelijke publicaties:

- 2017 *Ethiek in sociaal werk*. Amsterdam: PearsonEducation.
- 2012 *Stamppot Mous met gemengde wortels*. Met P. Verschuren en I. Engelsman. Groningen: Gemeente Groningen.
- 2012 Hoofdstuk 4: Social Work en ethiek. In: K. Wilson, G. Ruch, M. Lymbery and A. Cooper (2012). *Social work. Een inleiding*. (pp. 63-82). Amsterdam: PearsonEducation.
- 2011 Hoofdstuk 2: Maatschappelijke verantwoordelijkheid en ethiek. In: S.P. Robbins en M. Coulter (2011). *Management in sociaalagogische beroepen*. (pp. 30-59). Amsterdam: PearsonEducation.
- 2010 *Ethiek in de psychologie*. Amsterdam: PearsonEducation. (2^e herziene editie in 2015)
- 2008 *Ethiek in sociaalagogische beroepen*. Amsterdam: PearsonEducation. (2^e herziene editie in 2012)
- 2008 'Autonomie en verbondenheid'. In Alfi: *Wijsgerige miniaturen*. Groningen: Alfi.
- 2008 Co-auteur van: *Metody sociální práce s imigranty, azylanty a jejich dětmi*. Praha: Triton.
- 2007 Eindredacteur van: *Samenwerken aan integratie. Handboek voor coaches van migranten*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Werk:

- 1987 – heden Docent Hanzehogeschool/ ASCA/ Rijkshogeschool Groningen. Bij diverse opleidingen, onder meer Maatschappelijk Werk en Dienstverlening. Momenteel Hogeschooldocent bij de opleiding Toegepaste Psychologie.
- 2009 – 2012 Coördinator Platform Culturele Diversiteit, Gemeente Groningen.
- 1988 – 1990 Docent aan de in – service opleiding voor B- verpleegkundigen "De Erudiet" te Assen.
- 1987 – 1990 Docent aan de in - service opleiding voor A - verpleegkundigen van ziekenhuis "De Weezenlanden" te Zwolle.
- 1986 – 1988 Docent aan het "Seminarium voor Orthopedagogiek", een voortgezette opleiding voor het speciaal onderwijs, later opgegaan in de Hogeschool Midden-Nederland.
- 1980 – 1987 Sociotherapeut en onderzoekspsycholoog in de therapeutische gemeenschap Helem, onderdeel van "Groot Bronswijk" te Wagenborgen. 1985 - 1987: unithoofd.

